marin preda

«...am început să scriu romanul *Risipitorii*. Deodată neputința de a scrie a dispărut... aveam sentimentul că am biruit ceva, că am căpătat un stil al meu, al gîndirii mele *directe*, și nu cum era cel din *Moromeții*, în care gîndirea mea se exprima indirect prin aceea a țăranilor. Era tocmai ceea ce îmi dăduse mai înainte sentimentul neputinței, faptul că nu aveam format un stil direct, fără de care continuarea chiar a tabloului *Moromeților* nu era cu putință, căci intram în plină contemporaneitate, în care, fatal, scriitorul știa mai multe decît eroul său țăran...»

MARIN PREDA (România literară, 1 ianuarie 1970)

editura minerva

Vol. I—II, lei 10

705

marin preda

marin preda

risipitorii

*

Ilustrația copertei : *Florica Petrache*

marin preda

risipitorii

ROMAN

*

Ediția a IV-a revăzută

PREFAȚĂ DE MAGDALENA POPESCU

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI • 1972
EDITURA MINERVA • BUCUREȘTI

PREFAŢA

„voci omeneşti... triumfătoare
în calmul lor cîştigat“

(Intrusul)

Puţine cărţi au o istorie dificilă şi tenace ca aceasta. Cînd apărea, în 1962, prima ediţie a *Risipitorilor*, Marin Preda era autorul unor excelente nuvele de inspiraţie rurală şi, mai ales, al *Moromeţilor*, carte devenită aproape imediat clasică prin pregnanţa tipului de umanitate pe care îl consacra. Nu sînt rare, în literatura română, exemplele capodoperelor care, realizate timpuriu, au un efect inhibitoriu pentru activitatea ulterioară a creatorilor lor.

Marin Preda făcea parte din categoria marilor scriitori, nu doar clasici, dar şi „clasaţi“ într-o specializare ce li se impunea. De aceea, *Risipitorii*, carte care schimba brusc temele, problematica, stilul — modificări spectaculoase şi de aceea mult mai de suprafaţă decît s-ar crede, sursele profunde rămînînd identice — a fost primită cu o politicoasă rezervă şi comentarii care nu-şi ascundeau reticenţa şi surpriza.

Scriitorul revine, în 1965, cu o ediţie „în întregime revăzută“, care trece însă aproape neobservată: gestul părea o obstinaţie în a nu renunţa la o experienţă nefertilă. Între timp, prin *Friguri* (1964), Marin Preda dăduse impresia liniştitoare că s-a reîntors la vechea sferă de tipuri şi mentalităţi care îi era familiară: în ancadramentul exotic şi inserţia filozofică a nuvelei se pu-

teau distinge, estompate, schemele morometiene, ridicate la rang de comportament general uman.

Dar iată că ediția din 1969, a III-a, încă o dată revăzută și definitivă, e întîmpinată cu un interes remarcabil și cu un entuziasm ce nu era de circumstanță. Cum se întîmplă adesea, faptele ulterioare sînt cele care dau, retrospectiv, momentului lor de origine un caracter de eveniment: *Moromeții II* și *Intrusul*, apărute în 1967 și 1968 arătau evident că se trag din *Risipitorii*, că experiența scrierii acestei cărți devenise, în fine, activă, în vreme ce ciclul stilistic morometian își încheiase cariera. Destinul lui Marin Preda nu mai putea fi înțeles de aici înainte în chip global decît pornind de la *Risipitorii*, chiar atunci cînd era vorba de reluarea evenimentelor din *Moromeții*.

P r e m i z e l e. *Risipitorii*, ei, pornesc însă de la *Moromeții*. Cărțile se deduc una din cealaltă printr-o filiație, să-i spunem negativă, de opoziție, care le presupune pe amîndouă în permanentă confruntare și comparație. Cel care scria *Risipitorii* era încă și numai autorul *Moromeților*, poseda adică un univers perfect rotund și cunoscut, stăpînindu-i mentalitatea, stilul, mobilurile conflictuale; din perspectiva acestui univers particular, făcea tentativa de apropriere a unor domenii noi și a unei umanități pînă atunci străine. Se subînțelegea un proces de confruntare între valorile spirituale și estetice pe care le descoperise și le consacrase în forma lor literară desăvîrșită, și cele pe care încerca să le asimileze cu o pornire egal dispusă spre înțelegere și participare, dar și spre luciditate și critică activă. Această atitudine nu scutise, de fapt, nici strălucitoarea viziune a *Moromeților*, și tocmai de aceea lui Marin Preda, scriitorul care nu și-a „iertat" clasa, supunînd-o examenului suprem al clarviziunii iubitoare, îi sînt creditate, mai

mult ca altuia, actele de conștiință și creație, care la el coincid.

Care erau valorile inițiale ce prezidau orice aprecieri ulterioare? Marin Preda crede că un mare scriitor știe să revele sub un unghi inedit o realitate cunoscută, frecventată. În *Moromeții* el săvîrșise această performanță, excepțională într-o literatură unde imaginile clasice privitoare la lumea satului erau cel puțin patru (Creangă, Slavici, Rebreanu, Sadoveanu), iar cele parțiale, cu nuanța lor de adevăr și originalitate — aproape nenumărabile.

Această literatură de tradiție seculară a promovat eroul activ, surprins în actele esențiale ale existenței sale, cele care asigură întreținerea și perpetuarea, conviețuirea și promovarea socială. (Prea complex pentru a fi epuizat în cîteva cuvinte, personajul sadovenian, taciturn, imobil, abstras, pare a se opune acestui tip. Dar la el, formele de existență fundamentală sînt tocmai contemplația și meditația, profesionalizate aproape. Apoi, stilizarea și idealitatea îl plasează într-un registru al ficțiunii, care înlocuiește verosimilul realității cu exemplaritatea mitică.)

Moromeții lui Marin Preda exclud sau limitează momentele active, pentru a le prezenta pe cele sustrase necesității imediate: răgazurile, clipele de prisos, jocul.

Materia lor e de esență *intelectuală* și *estetică*, ea îmbracă formele ultime, superioare și strict specifice, ale activității umane, acelea prin care omul depășește sfera limitată a adaptării la mediu, evoluînd spre gratuitate și dezinteres. Nu conținutul și performanțele acestor atitudini și aptitudini au importanță, ci faptul că ipostaza de cultură minoră, ajunsă la faza ei supremă de evoluție, care e satul muntenesc dintr-o epocă dată, a înlesnit apariția unui tip de personalitate absolut similar celui pe care îl promovează culturile majore la apogeul lor,

Ceea ce le separă sînt formele de manifestare, modurile de expresie.

Căci, mai mult decît revelația unui fond sufletesc, *Moromeții* descoperă felul concret *de a fi* al acestui fond. Romanul stă sub semnul lui *cum*, fiind o carte *cu stil* și *despre stil*.

Iar acest stil e al oralității: o întreagă cultură, cu sedimentele ei de tradiție și rafinare a spiritului, cu raporturile interumane specifice, cu valorile ei supreme se manifestă oral. Cartea e invadată de dialog și replică, care își asumă, sincretic, toate funcțiile caracterizării. Aici stă imensa importanță a stilului moromețian, comparabil cu valoarea definitorie pe care o are, pentru o altă ambianță socială și o altă mentalitate, structura caragialească.

Care e în fond descoperirea? Stilurile „țărănești" se prevalau pînă la Marin Preda exclusiv de o specificitate lexicală, bazată pe pitorescul de cuvinte, pe savorile fonice și expresive, pe sintagma paremiologică, speculînd diferențele față de norma literară, ceea ce e curios și izolat ca circulație lingvistică, caracteristicul neîntîlnitului și al raritătii. Stilul moromețian e aproape alb sub acest aspect. Ceea ce percepe cu acuitate Marin Preda e modul special de frazare, succesiunea tipică a membrelor propoziției sau dialogului, repetițiile și insistențele caracteristice. Nouă, într-un cuvînt, e *sintaxa*.

Nu există probabil în literatura română texte mai „tautologice" ca acesta, prin revenirea aceluiași număr restrîns de elemente. Dar fiecare repetare aduce o nuanță în plus de informație asupra stadiului afectiv sau a înțelesului special, determinat de împrejurare, de replicile vecine, de evoluția stării de spirit. Textul se întemeiază continuu pe un subtext, căruia i se acordă fie rolul caracterizării particulare, fie sensurile generale ale unui cod tradițional, inteligibil pentru toți, dar a cărui expresie e deviată, ocolită (faimoasa disimulare).

De aici decurge pentru noi înțelegerea atitudinii scriitorului față de scrisul său și față de lumea pe care a revelat-o.

Acest univers, *văzut* în imagini largi, stabile, mustind de concretul amănuntului palpabil, *ascultat* cu o precizie ce dă impresia unei prezențe sonore halucinatorii nu e unul inventat, ci unul *contemplat*.

Este evident, Marin Preda *își asistă* lumea creată dintr-un punct superior ei, care îi permite înțelegerea și acel soi de amuzament malițios-ironic ce transformă eroii în copii mari și gravi. O lume contemplată nu e una în care te implici sau pe care s-o judeci. Ea își are mobilurile și tiparele proprii de existență, armonioase și complete, sesizabile fără putința și dorința de modificare. Asemenea lumi, chiar imperfecte dintr-un punct de vedere relativist, nu caută și nu vor să inoveze, nu cer să iasă din ele însele, pentru că nu cunosc alte realități. Judecata asupra lor va fi una de existență, nu de evaluare.

Tocmai starea de percepție senină, animată de o vibrație discretă e specifică viziunii lui Marin Preda. În același timp, luciditatea, mereu atentă și detașată, refuză tentațiile de idealizare mistificantă, ca și accentele de negru criticism — cele două extreme care au primejduit mereu reprezentările literare ale satului, nostalgice pînă la leșin sau revendicative pînă la violență.

Alianța dintre iubire și luciditate, dintre simțul măsurii, al justelor proporții și discreta afectivitate, dintre maliție și toleranță a creat în literatura noastră o imagine a satului de remarcabilă armonie și echilibru.

Metropola. Descoperind *stilul unei mentalități* și consacrîndu-l într-un *stil literar* perfect adecvat, Marin Preda devenea posesorul unei formule care îl încercuia. Stilul e un element de formă, de tipar: deținînd tocmai această matrice esențială, scriitorul își epui-

zase de fapt obiectul inspirației, pentru că oricîte alte evenimente ar fi descris, ele se subordonau canonului, comunicau și coincideau în spiritul atmosferei din care făceau parte.

Reluat în alte opere, stilul acesta ar fi trebuit să devină manieră. *Migrarea* spre noi medii și noi probleme se impunea.

Marin Preda se întoarce atunci spre mediul său de adopțiune și încearcă să-i distingă normele secrete de existență, specificitatea, în *Risipitorii*.

Romanul debutează tot ca poveste a unei familii.

Petre Sterian, cazangiu la Atelierele Grivița, se căsătorește în preajma anilor '20 cu fiica unui negustoraș mai răsărit. Preistoria familiei e parcursă în cîteva notații rapide: întemeierea căminului, incidentele de conviețuire, presiunea mediului social, copiii. Adevărata substanță a romanului e reprezentată de procesul maturizării acestor copii, diferiți pînă la opoziție față de părinții lor și între ei înșiși.

Anghel, cel mare, a ucenicit pe lîngă tată și l-a ajutat la întreținerea casei. El e copilul sacrificat, destinat de timpuriu unei meserii repede aducătoare de cîștig, pentru a permite ridicarea înlesnită a celorlalți. Istoria îi schimbă însă brusc soarta și Anghel devine cel dintîi profitor al excelentului statut social de care se bucura acum tatăl său. Activist de partid, însărcinat cu funcții importante, e handicapat însă de lipsa de maturitate; pofta de chiverniisire și putere îl duce la grandomanie și arbitrariu.

Constanța, al doilea copil, crește greu, descurajîndu-și părinții prin puținul ei farmec și prin nedibăcie. Opacă, modestă și ștearsă pare a nu se pricepe la nimic. Dar vrea, cu o intuiție precoce și tenace a vocației sale, să urmeze școala pînă la capăt. Întrerupe și reia învățătura cu acea putere de muncă, pînă la uitarea totală de sine, care îi e caracteristică. Înflorește deodată într-o feminitate explozivă, care mai păstrează din comportamentul

infantil o spontaneitate încăpățînată, lipsită de grație. Căsătorită cu un tînăr medic pe care nu ajunsese să-l cunoască bine, divorțează repede și acest eșec sentimental o va trezi din mentalitatea ei încă primitivă, dar nu înainte de a o arunca într-o gravă depresiune nervoasă.

Vale, ultimul dintre copii, e cel avantajat de tîrzia stabilitate materială a familiei: el are calea normală de dezvoltare a urmașului pentru care toate proiectele reușesc, fără neprevăzut, realizînd saltul social compensatoriu către care tinde orice succesiune de generații. E inginer într-o mare uzină a Capitalei; știe să repare grabnic dezamăgirile sentimentale într-o iubire fericită și o căsnicie, de la care așteaptă toate împlinirile unei maturități în fine cîștigate.

Gabi Sterian, vărul celor trei, copilul unic și răsfățat al fratelui lui Petre Sterian, pare mai dotat, mai strălucitor, făcut să cucerească repede viața. Ușuratec și cu o obstinată voință de autonomie, cade în tot soiul de relații insuficient supravegheate, pînă a reuși să se statornicească într-o situație aparent mediocră, dar perfect echilibrantă pentru el.

S-ar zice că avem de-a face cu un roman al opoziției între generații, și titlul și-ar găsi astfel una dintre semnificații: „risipitorii" sînt urmașii, care abuzează sau nu știu să prețuiască îndeajuns ceea ce au moștenit.

Determinismul familial, ca principiu suprem de evaluare a indivizilor, e astfel contestat într-o manieră dramatică. O informație ereditară pozitivă nu asigură mecanic, totdeauna, descendenți pozitivi, în timp ce o ascendență „negativă" (după o schemă valorică contestabilă, dar imperativă pînă nu prea de mult) se poate continua în exemplare umane de necontrazisă frumusețe.

Încă mai evidentă e intenția de a face din generația post-revoluționară termen într-o relație cu istoria tulbure încă, contemporană ei. Dacă pentru generațiile an-

terioare (ale „părinţilor" — Petre şi Toma Sterian) idealul fusese precis şi categoric, iar adeziunea la el conferea implicit valoare morală, în timpurile indecise care au urmat, dificultatea era de a armoniza din nou personalitatea cu un scop colectiv, de a descoperi o cauzalitate nobilă şi satisfăcătoare, un sens orientativ, pentru existenţa obişnuită. Cei lipsiţi de axul normativ al vieţii lor se cheltuiesc în experienţe nerodnice, se „risipesc".

În ediţiile anterioare, tema generaţiilor care se continuă opunîndu-se, era mai accentuată. Acum, abia enunţată, această posibilă direcţie de dezvoltare a romanului e părăsită repede, în favoarea intuiţiilor pe care scriitorul le percepe ca fundamentale.

Cum s-a văzut, există tentativa de a acoperi prin subiect, o arie vastă a peisajului social, politic, instituţional. Mediile sînt variate: uzina, şcoala, spitalul, satul, instituţii politice sau de activitate obştească. Prin Gabi Sterian şi jocul său erotic plin de neprevăzut, romanul pătrunde incidental în fantomatica existenţă a fostei mari burghezii. Constanţa (antrenată în munca de alfabetizare) oferă ocazia pentru creionarea imaginii stupefiante a periferiei, a micilor colectivităţi de sezonieri, ţigani sau lumpen, instabile şi promiscue, închistate în atavisme şi tradiţii impenetrabile faţă de orice intervenţie exterioară. Prin doctorul Munteanu se face o scurtă incursiune în mediile înaltei diplomaţii etc.

Suprafaţa socială parcursă e enormă, ambianţele convocate se aşează ierarhic pe un spectru complet de reprezentare a păturilor, nivelelor, concentrărilor umane din care e alcătuit un mare oraş.

Pentru că prezenţa supremă aici e oraşul, citadela.

Prin reţeaua cu ochiuri largi a naraţiunii, scriitorul vrea să capteze suflul şi sufletul acestei enorme aglomerări, care nu reuşeşte să devină comunitate. Oraşul e o nebuloasă, cu miezul mai stabil, cu extremităţile pletorice, neaşezate, ascunzînd pretutindeni colţuri de umbră, ele-

mente de surpriză nesubsumabile şi inepuizabile. Sentimentul verosimilului e contrazis mereu de un existent care întrece previziunea şi închipuirea.

În acest peisaj amestecat şi strivitor, raporturile dintre oameni sînt de contiguitate, nu de continuitate, structura e alveolară, de fapt un conglomerat, nu o structură.

Romanul marchează fenomenul printr-o separare a destinelor, pe care nu le mai poate alătura decît o coincidenţă epică, voinţa expresă a scriitorului de a le face să se întretaie. Ele de fapt nu comunică. (Dar şi *Moromeţii* pot fi văzuţi ca o suită de nuvele, reprezentînd evenimente simultane, nu coordonate. Ele aparţin însă aceluiaşi organism, participă la aceeaşi atmosferă, determinată de tipul de umanitate şi de convenţia socială unanim practicată.)

În fond, scriitorul panoramează o suprafaţă socială atît de largă, nu pentru a facilita o descriere artistică completă a ei, ci pentru a descoperi acel punct nodal, cercetat şi problematizat pretutindeni, din care se poate deduce sensul existenţei marii colectivităţi citadine: ***relaţia*** dintre oameni.

Subiectele pe care le însumează romanul, oarecum mixtate, mai puţin arhitecturate într-un ansamblu, îşi revelă coeficientul comun ca termeni în aceeaşi problemă: cum e posibilă coexistenţa? Din clipa cînd tonul naraţiunii a devenit interogativ, dramatizat, e limpede că scriitorul a părăsit atitudinea contemplativă, atotştiutoare, pentru o alta, dilematică, acută, implicată direct în soluţionări şi rezultate.

Relaţie şi acomodare. *Moromeţii* era romanul formelor de expresie, *Risipitorii* — al relaţiilor.

Societăţii ajunse la apogeul ei, apropiat de crepuscul, îi ia locul o alta, recentă, abia instituindu-şi normele, într-un stadiu „infantil" al evoluţiei.

Lumea-spectacol se schimbă în lume-arenă.
Contemplaţia devine implicaţie.

La sat, colectivitatea e dată, restrînsă şi închisă, membrii ei nu sînt substituibili, relaţiile, tipice, pot fi controlate, corectînd orice exces care ar dăuna totalităţii. De fapt relaţia om-om cade într-un plan secundar deoarece esenţială e relaţia om-obiect, om-pămînt, om-natură. Individul îşi exersează capacitatea de a realiza în primul rînd asupra obiectului, proprietăţii. În funcţie de aceasta sînt organizate apoi şi raporturile cu oamenii. Fiecare rămîne, desigur, pentru celălalt o prezenţă necesară şi inevitabilă, dar în acelaşi timp fiecare îşi poate păstra autonomia, restrîngîndu-se în cercul vieţii, familiei, gospodăriei sale, fără primejdia imediată a presiunilor exterioare. Pămîntul dă ţăranului sentimentul statorniciei şi securităţii.

Dimpotrivă, oraşul înseamnă în primul rînd convieţuire şi colaborare, existenţă între, prin şi datorită oamenilor. Reţeaua socialului e mult mai deasă, afectînd orice element al traiului ; căminul, profesiunea, subzistenţa. Ea devine factorul esenţial, condiţionînd direct existenţa. Aspectul tipic decurge de aici. În cadrul relaţiei, atît de diversificate, semnalele prin care partenerii încearcă să-şi înţeleagă sau să-şi influenţeze reciproc comportamentul îşi pierd consecvenţa, sensul unanim acceptat. Totul devine complex, nesigur şi instabil, fiecare gest implică o descifrare şi un coeficient de surpriză, orice explicaţie ştie că o parte a adevărului i-a rămas ascunsă.

Dar disimularea moromeţiană nu era şi ea o permanentă şi intenţionată manieră de a obscuriza semnificaţiile, de a îndepărta pe interlocutor de accesul la interioritatea autentică ? Ba da, dar acolo înseşi aceste devieri erau codificate, constituite într-un sistem a cărui convenţie o cunoşteau toţi. De aceea personajele, convenind în planul superficial al semnelor, îşi răspundeau în

planul adînc al sensurilor adevărate, comunicînd perfect. Comentariul scriitorului, arborînd o prefăcută gravitate, complice cu personajele sale, nu făcea altceva decît să traducă tot timpul, pentru profan, înţelesurile ascunse („adică...", „vrea să zică...").

Multiplele nivele narative ale *Risipitorilor* încearcă să detecteze deci categoriile de relaţii. Personajul nu mai e o individualitate, ci cuplul, grupul. Cum obiectul investigat e raportul, termenii lui interesează mai puţin în sine şi mai mult ca poli ai legăturii, prin acea parte a lor care participă la cuplu sau colectivitate.

Astfel, romanul e un lung şir de confesiuni, în care un personaj se mărturiseşte altuia, de obicei punct receptor, de echilibru. Dar niciodată confesiunea nu e darea pe faţă a propriei subiectivităţi, ci caracterizarea problematică, interogativă a unui al treilea, cel care lipseşte şi al cărui comportament e indecis, obscur sau malign pentru viaţa cuplului. Personajelor le e asigurată intrarea în scenă numai trecute prin prisma altei conştiinţe, care le evaluează sub aspectul lor moral sau public. Doctorul Munteanu, de exemplu, există multă vreme pentru cititor, doar prin imaginea relatată de prietenul său, doctorul Sîrbu şi de fosta lui soţie, Constanţa, amîndoi traumatizaţi de rapidele schimbări de intenţii şi atitudine la care îi supune doctorul Munteanu. Constanţa e o prezenţă mai întîi prin datele oferite de fratele ei Vale sau de soţul ei. Anda *este* ceea ce ştie despre ea Vale etc.

Reflectate, lipsite de expresia nemediată a unei motivaţii interioare, psihologiile au un caracter parţial : ele există prin gesturile lor, şi acelea selecţionate numai întrucît se repercutează asupra altcuiva.

Imediat, în funcţie de acest criteriu, al cîmpului de forţă, iradiat sau suportat, se instaurează cele două mari categorii umane : cei care influenţează, cei care cad sub influenţă.

Aproape toate cuplurile se constituie după această lege secretă a atracției dintre contrarii, în care mobilitatea captează inerția, mediocritatea se lasă sedusă de strălucire, succesul fascinează pe complexații de ratare (Sîrbu-dr. Munteanu, Constanța-dr. Munteanu, Gabi-Vale, Vale-Anda, Gabi-Mimi Arvanitache etc.).

Echilibrul se păstrează puțină vreme între limitele normalității: relația degradîndu-se repede, involuează spre un raport, fățiș sau subtil, de dominație și dependență. Uimitoare îi apare scriitorului această sete de preeminență, care, pentru a se satisface, uzează de violență și umilire.

Risipitorii e în fondul lui un roman despre putere și defensivă. Observațiile sînt aproape inepuizabile cînd e vorba de nuanțele acestui raport, despre modurile în care forța acaparantă își subordonează partenerii și racolează admiratorii, își joacă publicul, transformîndu-l într-un grup adulator sau, dimpotrivă, vindicativ, despre felul în care undele insesizabile ale forței trec de la un individ la altul, investindu-i cu însemnele alegerii, excepției.

Probînd genul de obsesie morală a scriitorului, constanța unghiului său de percepție, o poveste e reluată în trei variante semnificative. Gradarea narațiunii, finețea detaliului psihic sînt de fiecare dată remarcabile, prin surprinderea acelor imponderabile care transformă mereu, în cursul unei ore numai, relațiile dintr-un grup.

Doctorul Sîrbu e cel care povestește primul: se întîlnise la un restaurant cu o fată. Între ei se stabilise acel soi de încordare receptivă, plină de așteptarea unor evenimente esențiale pentru amîndoi. Doctorul Munteanu, bunul prieten care îi însoțea, nu-și mai suportă la un moment dat poziția exterioară și pasivă, și atacă pe neașteptate, cu întregul lui arsenal de farmec și seducție, care îi aducea de obicei prietenia bărbaților și iubirea femeilor. Brusc cîmpul de forță al simpatiei se orientează spre el, eliminîndu-l printr-o cruzime gratuită

și într-un act necugetat de demonstrare a puterii, pe doctorul Sîrbu, care se angajase într-o competiție esențială pentru el.

Situația e reluată de povestirile lui Vale despre Gabi Sterian și, încă o dată, despre el însuși și alți doi prieteni. Diagrama modificării relației e compusă încă mai atent la nuanțe în cazul cuplului Gabi Sterian-Mimi Arvanitache: cei doi cîștigă și pierd pe rînd supremația, dar numai bărbatul știe să profite și să abuzeze de excedentul său psihologic.

Dacă cel puternic este în genere o realitate misterioasă și distantă, înconjurată de un vag resentiment, scriitorul e interesat în mai mare măsură de cel ce suportă puterea, adoptînd față de ea reacțiile cele mai diverse.

Există astfel pasivii, care își doresc o inhibiție fascinată și supusă, ca acel jumătate comic, jumătate dramatic doctor Stamate, terorizat de toate împrejurările și acceptînd recunoscător niște comenzi orientative din partea abilei și strălucitoarei lui soții.

Există apoi cei complet neînarmați față de agresiune, lipsă de scrupule și indiferență afectivă; neavînd posibilitatea să defuleze ofensa, se retrag în depresiunea nervoasă protectoare, se refugiază în singurătate sau demență, ca acel uimitor și caracteristic personaj predian care e Constanța. (De altfel, în romanele următoare, Marin Preda va insista, creînd o categorie întreagă de personaje similare, somnolente și neapărate, suferind de o atrofie a instinctului de adaptare. Infantilismul e subtilitatea psihică și artificiul epic ce îi va permite scriitorului să sublinieze mai apăsat fenomenele de anomalie morală și socială, făcîndu-le să treacă prin astfel de mentalități pure, nealterate.)

În fine pentru a reveni, echilibrații din vocație sau din practicarea conștientă a principiilor refuză relațiile care le-ar amenința liberul arbitru și sentimentul de autonomie interioară. Tactica e defensivă. Doctorul Sîrbu

își tempereaza inexplicata afecțiune pentru Munteanu, Vale Sterian se retrage din prietenia admirativă cu Gabi, Mimi Arvanitache respinge o legătură care, degenerînd, ajunsese s-o umilească.

De altfel, Sîrbu, *raisonneur*-ul cărții, recomandă cunoscuților și pacienților săi „o prudență afectuoasă", atitudine în egală măsură receptivă și retractilă care, permițînd cunoașterea și comunicarea, barează orice tentativă mai bruscată de asumare, de acaparare a celuilalt.

Transferate în socialul mare, aceste scheme de comportament își găsesc imediat echivalențele, cele două sfere ale relațiilor individului fiind concentrice și simetrice. Numai că în cea de-a doua, numărul destinelor implicate e mult mai mare, iar reacțiile nu se mai pot întemeia doar pe refuz sau acceptare, ci se complică prin acomodare, adaptarea la mediu.

În acest proces dificil, cele două extreme — tipul spontan-natural, receptînd comanda socială, supus și fără discernămînt, pînă la extenuare (Constanța) și cel care încearcă să-și domine în chip calculat ambianța, potrivit intereselor sale (doctorul Munteanu) — sînt la fel de nepotrivite, la fel de inapte în a rezista.

Munteanu e cazul care îl preocupă pe autor mai adînc: el e exemplul de fals succes, de valoare goală, strălucind superficial și steril, cheltuindu-se în complicate manevre de conjunctură, în stare să-i asigure o permanentă platformă de lansare și avantaj. Omul are talent, atenție promptă, mijloace convingătoare de a parveni. E adeptul instabilității stimulatoare de care un ins abil și înzestrat trebuie să profite pentru a se autopromova. Mecanismul perfect pe care îl pune în funcțiune ca să lărgească ochiurile plasei sociale și să-și reocupe locul pierdut prin plecarea în străinătate e urmărit și descris cu o calmă obiectivitate, care ascunde dezaprobarea rece. Grațiosul doctor știe să amenințe discret, să șantajeze, să promită, să curteze, să fie amabil, cuceritor sau primejdios, reactualizînd instantaneu toate acele relații utile care-l puteau face din nou prezent. Această largă „sociabilitate", care nu-și precupețește mijloacele, e nocivă nu numai pentru că uită scrupulul și criteriul moral, dar și pentru că împiedică adevărata valoare să se manifeste: talentul real, de profesionist, al doctorului Munteanu, se pierde, neexersat.

Acestui tip de succes facil și efemer, de vremelnică selectare socială, îi sînt opuse programatic experiențele mai durabile, deși nu atît de spectaculoase, ale caracterelor stabile, solide, constante: Vale și doctorul Sîrbu.

Vale reprezintă o medie onestă și normală, care se acomodează perfect din instinct, fără a problematiza situațiile, dar și fără a le rata. Căzut, din prima zi a activității lui, în mijlocul unui conflict de muncă, el nu va urmări o abstractă și justițiară restabilire a adevărului, ci o concretă intrare în normalitate. Pentru asta, va ști să respingă sinuoasa tentativă de influențare a unui șef vinovat de starea de lucruri, să capteze bunăvoința altuia, să intervină direct acolo unde era nodul viciului, obținînd astfel reușita pentru oamenii pe care îi conducea. El se plasează spontan și percepe instantaneu mecanismul forțelor care se înfruntă, folosindu-le în chip *eficace* în serviciul ideii lui de bine colectiv.

Doctorul Sîrbu ridică într-un plan general problema acomodării, teoretizînd atitudinile spontane și extrăgînd din mulțimea exemplelor principii orientative. De fapt, totul se reduce la apărarea individualității în această obositoare și agresivă complexitate a relațiilor, care amenință în două feluri: fie anulînd pe cei slabi, fie încurajînd orgoliile nebunești, vanitățile dornice de spectacol. El crede a găsi soluția stabilă, elementul de securitate într-o *demnitate profesională* bine practicată; o meserie stăpînită desăvîrșit face din profesionistul său un om util și inatacabil.

Soluţia se va dovedi relativă, inferioară altei forme de adaptare care presupune integrarea activă.

Cum se vede, *Risipitorii* reprezintă o vastă investigaţie a *tehnicilor de adaptare* : acum interesează mai puţin conţinuturile care vor să se acomodeze, şi mai mult manierele lor de asamblare sau de reciprocă evitare.

R o m a n u l   p o l i t i c. Toate aceste observaţii ar fi putut rămîne între limitele unor palide scheme morale sau ca restrînse tablouri de interior, dacă nu ar fi primit rezonanţe grave de la contextul de largă observaţie socială care le încadrează. Aici se vădeşte excepţionala apetenţă a lui Marin Preda pentru concretul uman, sprijinită pe un simţ acut al politicului de dată certă, precis localizabil şi sesizat în aspectele lui conflictuale.

Marin Preda are vocaţia intîietăţii. Cunoscînd literatura de pînă la el dedicată unei teme, ştie să facă abstracţie de toate acele fenomene de „falsă memorie" sau de convenţie literară, pe care imaginile consacrate au reuşit să le impună conştiinţei publice. În cazul *Moromeţilor* trebuiau ignorate viziunile imperative asupra satului ale unor predecesori iluştri. În cazul *Risipitorilor* trebuiau dislocate acele soluţionări canonice pe care avalanşa unei literaturi simplificatoare încerca să le acrediteze. Vorbind despre uzină, sat, şcoală, organizaţie politică, literatura schemelor impusese un conflict univoc — între „nou şi vechi", — ierarhii de personaje strict specializate în rău sau bine, rezolvări de conflict mecanice, grăbite şi permanent pozitive.

Marin Preda plasează acţiunea romanului său în anul 1952 şi vrea să consemneze stadiul exact, contradictoriu, nefinalizat uneori al realităţilor pe care le investighează. Mai mult, el are curajul de a observa şi analiza sursele de conflict instalate chiar în substanţa noului, fenomenele de tumefacţie, hipertrofie şi falsificare ce pot însoţi ca nişte accidente de creştere un proces social frămîntat şi impetuos. Crede pe drept cuvînt că acestea, disimulate sub faldurile perfectului acord formal cu istoria pe care o marchează, pot vicia mai adînc societatea care le tolerează.

Pentru personajele şi conflictele centrale ale cărţii, acest peisaj agitat şi contradictoriu are rolul unui amplificator, explicînd şi tensionînd în acelaşi timp accidentalele relaţii dintre oameni. Gabi Sterian îşi permite o atitudine de dură superioritate, de chinuitoare indecizie şi pentru că Mimi Arvanitache are un dosar social încărcat. Doctorul Munteanu schimbă atît de rapid căsniciile şi în funcţie de zestrea socială, mai mult sau mai puţin consistentă, pe care i-o aduc soţiile lui. Într-o fază istorică ce pune sub semnul discuţiei valorile tradiţionale, improvizînd repede şi transformînd masiv, omul capătă sentimentul provizoratului : controlul tradiţiei dispare, se atenuează simţul răspunderii personale şi naturile şovăielnice sau posesive pot confunda dezordinea temporară cu arbitrariul bunului plac.

Conflictele devin acute, circumspecţia şi atenţia faţă de partener decad, făcînd loc recrudescenţelor de interes nesăţios, în stare să sacrifice orice le stă în cale.

Avînd un rol explicativ în intenţia iniţială, deci subordonat epic, tema politicului capătă treptat un fel de autonomie narativă care îşi subordonează, ea, personajele. Acestea devin uneori ocazii, pretexte prin care sînt aduse în pasta romanului aspecte şi realităţi noi, asupra cărora informaţia de excepţie a scriitorului e aproape nesfîrşită.

Ceea ce îl interesează încă o dată pe Marin Preda e raportul omului cu puterea, acum oficializată, cu autoritatea deci, modul în care în asemenea momente instabile încă autoritatea se poate transforma în apanaj personal, investind cu putere indivizi nepregătiţi moral pentru ea. Fenomenul care în cadrul cuplului era un raport aproape normal de necesară ierarhie, ia uneori la nivelul

social proporţiile constrîngerii şi abuzului, sprijinite pe o forţă exterioară şi nemeritat atribuită insului oarecare.

Uimitoare pentru observatorul social e tocmai rapiditatea cu care fosta victimă, reabilitată de istorie, se simte ispitită, la rîndul ei, să reprime, să violenteze, exersîndu-şi împrumutata forţă a individualităţii asupra celor pe care îi ştie neavantajaţi. Analfabetul care a aflat că pedagogul său e obligat să se ocupe de el, îl va şantaja în mod instinctiv. Sora medicală care cunoaşte acuza de „apolitism" planînd asupra intelectualului, va teroriza cu această calomnie pe medicul care îi e şef ierarhic. Un oarecare cadru de conducere dintr-o mare uzină se constituie singur în organ coercitiv, ca să-şi satisfacă apetiturile sadice asupra unor angajaţi al căror trecut politic, de altfel de mult plătit, nu era prea curat.

Arma esenţială a tuturor acestor spirite „primar agresive" e cuvîntul constituit în dogmă inatacabilă. Doctorul Munteanu urmăreşte cu persecuţia pe un coleg care îl concurează, strivindu-l sub etichetele, infailibile atunci, de „sabotor", „cosmopolit", „ins cu atitudine duşmănoasă". Petre Sterian, vechi şi onest activist de partid, se vede exclus din activitatea politică pentru că e stigmatizat de cîteva vorbe al căror adevăr nimeni nu are curajul să-l verifice : „a acoperit", „n-a fost vigilent"... Oprobiul cuvintelor creează un gol în jurul celor care îl suportă şi oamenii, sesizînd rapid sensul forţei sociale, se grupează şi se regrupează potrivit acestui flux de formule care retrag sau atribuie meritul, valoarea, puterea. Şedinţele, în care masa e manevrată, şocată, orientată în direcţia dorită de asemenea fraze hipnotice, oferă în carte prilejul unor momente de intens dramatism, urmărite cu o atenţie minuţioasă şi fascinată.

Asistăm în fond la instituirea unor veritabile *tabuuri*, pe care inerţia sau spaima colectivă nu le mai pot supraveghea, detecta şi desfiinţa ca forme goale. Acţiunea

literaturii, oportună şi inedită, e de de-taburizare, desacralizare. Spiritul moromeţian prezidează acest gest de luciditate. Încercînd să vadă cu ochii proprii şi să-şi întemeieze singur convingerile, scriitorul ignoră comoda şi tacita convenţă care a stabilit că despre aceste lucruri nu se vorbeşte, pentru că sînt inevitabile şi în fond obişnuite pentru o sensibilitate care s-a tocit. Cu aparenţa de candoare a „străinului" (se poate distinge în roman o urmă a acestui străvechi motiv literar), realitatea e supusă logicii nealterate, care demontează cu precizie şi cu un secret umor toate aceste aparenţe vide dar impunătoare.

O adevărată febră a descoperirilor, a decamuflărilor animă cartea cu un patos politic inimitabil. Cum evenimentele consemnate sînt dintre cele la care am fost cu toţii martori sau împricinaţi, lectura face din fiecare cititor un participant activ, cîştigat. Aceasta e una din dificilele căi care au asigurat succesul şi influenţa literară a romanului, stîrnind în jur o nouă atmosferă spirituală. Răspunzînd unui fond de interes unanim, *Risipitorii* demonstrează că accidentul istoric ce părea implacabil poate fi controlat şi determinat în sens pozitiv, cel puţin printr-o cunoaştere adecvată şi deschisă, care îngăduie polemica.

Meritul cărţii e de a stimula conştiinţa politică.

S i m b o l u r i l e p e r m a n e n ţ e l o r. Unghiul de vedere din care sînt continuu luminate faptele cărţii e unul moral. Dar nu moralizator, ceea ce ar fi puţin şi plictisitor lucru.

A moraliza presupune un model, abstract prin exemplaritate, simplificat prin idealizare. Or, caracteristica observaţiei morale la Marin Preda e concretul, materialitatea cazurilor. Scriitorul e un *moralist*, atent la acele fenomene care nu se pot încadra cu precizie într-un tablou strict tranşat al binelui şi răului, ele intrînd sub

semnul discuției și interpretării dubitabile. Fibra sa de moralist percepe subtilitățile, deghizamentele, sinuozitățile pe care o conștiință morală mai puțin exersată le-ar trece cu vederea.

În fond orice operă de artă, orice act de existență lasă să i se străvadă un ax moral, implicit sau explicit. De ce atunci comentariile subliniază de fiecare dată acest aspect al scrisului lui Marin Preda ?

Explicația e multiplă.

În primul rînd surprinde *permanența* atitudinii morale care nu-și îngăduie nici un moment de relaxare, gratuitate, absență a semnificației. Personajul e mereu ținut în conul de lumină aspră al aprecierii etice, e prezentat astfel, dedus ca totalitate din gesturile expresive pentru calitatea lui umană. Caracterizarea se întemeiază continuu pe exemplul faptelor și nu trădează niciodată această severitate a criteriilor, în favoarea subtilităților analitice, care pot motiva, scuza sau eluda evaluarea morală.

În al doilea rînd, e tipic caracterul *activ* și *complet* al codului moral pe care îl practică scriitorul. Sistemul său nu e unul teoretic, articulat în toate implicațiile lui speculative, ci unui aplicat, hrănit din observația pe viu și circulînd între fenomene complexe și contradictorii, în care dificilă e decizia adecvată. În orice împrejurare scriitorul lasă impresia că știe care ar trebui să fie comportamentul *bun*, în sensul de *potrivit*. Nu ideile pure de bine și de rău, fanatice și abstracte, interesează, ci eficacitatea și utilitatea imediată, consecințele și repercusiunile, ca semne palpabile ale *mai binelui* sau *mai răului*.

În fine, ceea ce izbește e nuanța particulară a valorilor în numele cărora se face aprecierea morală. În contextul unui secol care, fie că snobează morala relativizîndu-i principiile, fie că exaltă non-valoarea, antivaloarea etică, Marin Preda are originalitatea firescului

și curajului tradiției. El propune normele mediei și normalității, norme *cutumiare*, care nu reprezintă doar deziderate imaginare, ci limitele între care specia umană a demonstrat că se poate dezvolta optim.

Sursele acestui cod personal sînt de aflat în experiența de viață proprie, dar mai ales în fondul de cultură milenară pe care l-a acumulat satul. Latent atîta vreme cît a reflectat o realitate conformă lui (în *Moromeții*), el se actualizează și devine percutant, capătă tenta polemică, de veghe permanentă și atenție încordată, atunci cînd ia contact cu o realitate care îl contrariază, revelînd norma tocmai prin comparație cu deviația.

Valorile promovate de acest cod se așează toate sub semnul stabilității și duratei, fiind dintre cele care asigură climatul constant, securitatea interioară și exterioară. Mobilitatea excesivă a condițiilor și relațiilor dăunează omului ; de aceea toate actele vieții lui vor trebui să conveargă spre constituirea fondului de stabilitate.

Munca bine practicată care face din insul util un om nesupus imprevizibilului și capriciului ierarhic e una dintre condiții. Ea dă satisfacții chiar în afara rezultatelor de performanță sau a recunoașterii admirative.

A doua condiție cere selectarea relațiilor, evitarea acelora care prin presiunea influențelor ar putea primejdui integritatea individualității : formele posesive sau incerte, pendulatorii ale prieteniei trebuie respinse.

În fine, familia, căminul ca spațiu al intimității senine și degajate sînt scopul spre care ar trebui să graviteze fiecare destin.

Supratema romanului e de fapt întemeierea familiei. Prietenia, iubirea nu sînt decît succedanee pregătitoare ale cuplului familial. Toate personajele cărții intră în procesul tainic, nemanifest al găsirii perechii, legea fundamentală a speței, pe care omul e obligat s-o satisfacă, indiferent de părerile, prejudecățile sau scopurile

pe care şi le propune conştient ca esenţiale, superficiale în fond.

Dacă, în socialul larg, norma cerea protejarea individualităţii, aici e necesară, dimpotrivă, o delicată şi reciprocă acomodare, prin pliere şi înţelegere, prin tocirea tuturor ascuţimilor şi intransigenţelor care ar putea stînjeni convieţuirea. Evoluţia e lentă şi dificilă şi de aceea resimţită de multe ori ca o lungă boală şi convalescenţă (repetatele cazuri de depresiuni nervoase, manifestări ale reacţiei şi contrareacţiei la obişnuinţă).

În acest cadru, Marin Preda e un maestru al înregistrării firescului, cu prospeţimea senzaţiilor caste, cu bucuriile de toată ziua, pure şi elementare, cu acea cunoaştere intimă şi afectuoasă a micilor şi marilor mizerii care însoţesc întemeierea unui sentiment, stabilizarea unui destin, mereu umane, niciodată repugnante, chiar dacă departe de a fi frumoase. Totul există într-o firească ţesătură, care alătură contrastele pentru a imagina complexitatea, dar, în acelaşi timp, pentru a îmblînzi duritatea extremelor. Fiecare destin e o *unduire* între apogeu şi insatisfacţie, între reuşită şi eşec, ca şi lumea însăşi, alcătuire simultană de contraste. Viaţa e o succesiune surprinzătoare de bucurie şi durere, dar omul, absolutizîndu-le, se grăbeşte pe nedrept să dispere sau să risipească clipele rare de frumuseţe şi profuziune. Se degajă de aici o întreagă filozofie de viaţă, din perspectiva căreia se conturează omul *universal*, în actele specifice, fireşti şi acceptate ale existenţei. Preceptele acestei filozofii, deduse şi aplicabile în practică, reprezintă un compendiu de înţelepciuni eficace, accesibile dar nu banale, pe care trebuie să le fi trecut o dată prin propria-ţi mînă ca să le cunoşti.

Dacă tonul iniţial al cărţii era polemic, se petrece apoi un transfer spre o senină şi generalizată receptare a

lumii, a naturii umane aşa cum e ea, imperfectă şi perfectibilă.

Moralei intransigenţei îi ia locul morala simpatiei.

De altfel intransigenţa e viciul tinereţii sterile încă, ce pierzînd lumea miraculoasă a copilăriei, intră în universul matur cu aplombul, pretenţiile şi exigenţele unor idealuri imposibil de confirmat în realitate.

Experienţele „risipitorilor" implică şi acest aspect — al obişnuirii treptate cu realul, cu dimensiunile lui exacte, care dacă nu se menţin mereu în registrul sublimului, îşi păstrează unda de poezie emanată din înţelegerea omenescului. Tuturor le e oferită de la început soluţia adevărată de viaţă, pe care ei o resping ca mediocră, ca să alerge după himere; se întorc aproape toţi acolo de unde porniseră, după ce s-au risipit pe căi lăturalnice. Dar numai astfel un adevăr general devine adevăr personal.

Marin Preda rezervă, într-un final abrupt şi sentenţios, tuturor personajelor sale, o maturizare anonimă şi echilibrată, indiferentă pentru roman. Asemenea final lipsit de spectaculos şi artificiu epic era singurul adecvat. Contemplîndu-se în lucrul mîinilor sale — familie, cămin, muncă, operă — omul iese de sub dependenţa relaţiei şi neprevăzutului, se îmblînzeşte prin dobîndirea unui statornic sentiment de sine însuşi, care nu-şi mai aşteaptă confirmarea de la ceilalţi.

Marin Preda face parte dintre rarii scriitori înzestraţi cu darul de a uni observaţia particularului cu lirismul marilor esenţe.

Firescul existenţei, splendoarea iubirii, gravitatea perpetuării fac parte dintre permanenţele, prin care omul echilibrează agitaţia socială, accidentată şi istovitoare.

Pe de altă parte, prezenţa marilor elemente, terestre şi cosmice —, cerul, marea, dar mai ales cîmpia veşnic

roditoare și ocrotitoare — sugerează mereu o posibilitate de a depăși întîmplătorul și imediatul spre o înțelegere superioară a sensurilor lumii, spre contemplație. Ele sînt matricele salvatoare, și personajul cel mai autobiografic al cărții, Constanța, va regenera după o simbolică întoarcere la sursele prime ale copilăriei și pămîntului.

Exprese sau sugerate, aceste prezențe tutelare, care înseninează destinul uman, dau cărții tonalitatea ei de optimism grav.

*

Risipitorii trebuia să absoarbă întreaga experiență și observație de sorginte citadină, înmagazinată de-a lungul unei lungi etape, cînd atenția creatoare se orientase retrospectiv spre temele ruralității. Cartea era sortită să recupereze tot acest răstimp, pentru ca opera să devină în fine contemporană cu autorul ei; propunîndu-și un evantai de subiecte, idei, tehnici noi ale scrisului, romanul are la început înfățișarea unui impus și conștiincios exercițiu de „compoziție".

Vorbeam mai înainte despre motivul central al „acomodării", care unifică dispersiunea epică a romanului prin constanța relației investigate. Dar o acomodare e cartea însăși, spațiu larg în care scriitorul se familiarizează și își apropie treptat o materie străină lui conceptual și stilistic.

Cum cheia literaturii lui Marin Preda e personajul, la nivelul lui, mai ales, au rămas impregnate urmele acestui dificil proces de elaborare. Principiul de reprezentare e acum nu imaginea expresivă în totalitatea ei nemediată (ca în *Moromeții*), ci *informația completă*. Personajelor li se întocmesc geneologia și fișa personală,

li se stabilește locul social exact, sînt adunate date despre ambianța materială și umană, în care ele își desfășoară existența. Apar descripțiile de interioare și de fizionomie, relatările „relatate" ale frazelor tipice și ale întîmplărilor caracteristice. Personajul e mai puțin o individualitate prezentă pînă la amănuntul obsesiv, și mai mult suita întîmplărilor prin care trece și a faptelor care pot fi „spuse". A devenit o realitate vorbită, comentată, interpretată. De aici acel ritm *staccato* prin care un destin e configurat din actele lui pregnante, selectate: cunoașterea prin revelația spontană e înlocuită cu deducția logică dintr-o sumă.

Stilul însuși, aservit intenției care promovează pe locul prim exactitatea în exprimarea ideii, arborează o *placiditate* voită. Aceasta e cîștigată adesea printr-o *insistență narativă*, care va deveni specifică lui Marin Preda. Mulți o vor împrumuta mai tîrziu, fără a declara modelul.

Dacă acestea sînt aspectele pe care le îmbracă actul creator impus și controlat, remarcabil apoi e modul în care încordarea supravegheată scade pentru a ceda locul unei familiarități degajate, într-adevăr stăpîne pe obiectul inspirației sale. Temele, egale în punctul de pornire, se detașează, doar unele cîștigînd adeziunea scriitorului. De aceea, nucleul cărții se relevă a fi abia partea ei finală în care expozeurile eseistice dezvăluie resorturile intime ce pot motiva varietatea comportamentelor. Personajul însuși, la început expus și comentat cu oarecare reticență, din exterior, se transformă în subiectivitate, analizată și exprimată direct.

Complex de teme, idei, tipuri, tehnici, *Risipitorii* au structură *polimorfă*, ca un început de lume, care, plin de schița viitoarelor forme, e el însuși lipsit de formă proprie.

Dar de aici se vor alege temele cărora scriitorul le va da, în cărțile următoare, o dezvoltare clarificată, sistematică și completă.

Relațiile cu autoritatea, impusă sau dobîndită, impactul dintre două sfere de cultură și civilizație opuse vor face obiectul de investigație al *Moromeților II*.

Acomodarea insului de excepție, respins de mediu (se pune acum și problema unui conținut de adaptat, nu doar a tehnicilor) va fi tema *Intrusului*.

Marele singuratic va demonstra în termeni exacți, geometrizînd aproape, dilema morală a atitudinii superioare față de mediu, aceea care avînd de ales între izolarea confortabilă și intervenția corectoare a eroilor, o preferă pe ultima.

Tot *Risipitorii* sînt terenul pe care scriitorul a experimentat o tehnică narativă ce îi e adecvată : *vocea*, monologul continuu, permițînd observația obiectivă dar și expresia directă a atitudinii.

Pentru că toate scrierile lui Marin Preda, ce își au capul de serie în *Risipitorii* vor fi în primul rînd acte de conștiință, tăioase, lucide, incitante, încorporînd o inegalabilă pasiune a adevărului. Comparația cu *Moromeții*, apogeu al artisticului într-o operă de evidentă perfecțiune, nu încape, deoarece opune sisteme de valori divergente, dar egal necesare literaturii noastre.

Risipitorii și-au ciștigat locul prin insistență și și-au relevat importanța prin filiația pe care au determinat-o. Istoria scrierii și rescrierii acestei cărți înseamnă curajul de a lupta cu sine, cu o metodă de lucru și o mentalitate deplin confirmate, care își dovediseră destoiniciile și-și cucceriseră dreptul la comoditatea productivă. Mai mult decît atîta încă, ea înseamnă curajul de a înfrunta un

gust public, preorientat și care aștepta de la autorul său lucrări similare aceleia care-i făcuse succesul.

Risipitorii e astăzi o carte mai cunoscută pentru întîmplările care au înconjurat-o decît pentru ea însăși. Ea tinde să simbolizeze un punct de răscruce în evoluția unui destin scriitoricesc de excepție, să capete adică o valoare de circumstanță, exterioară, care o depășește pe cea estetică, interioară. Asemenea oscilații de evaluare sînt firești atîta vreme cît faptele, încă proaspete, își păstrează puterea de a impresiona, de a stîrni curiozitatea și a înlesni comparațiile. Cînd ele vor fi uitate, iar cărțile vor rămîne singure, pentru a fi apreciate în unicitatea lor, se vor restabili și justele proporții, cu siguranță favorabile *Risipitorilor*.

MAGDALENA POPESCU

TABEL CRONOLOGIC

1922 Marin Preda s-a născut la 5 august 1922, ca al șaselea copil în familia lui Tudor Călărașu, din satul Siliștea-Gumești (căruia „un inovator i-a zis Siliștea Nouă").
„Scriind, totdeauna am admirat ceva, o creație preexistentă, care mi-a fermecat nu numai copilăria, ci și maturitatea : eroul preferat, Moromete, care a existat în realitate, a fost tatăl meu."
Copilul va purta numele din prima căsătorie a mamei.

1937 Marin Preda se înscrie la școala normală, pe care o urmează la Abrud, Cristur (Odorhei) și, în fine, după Dictatul de la Viena, la București.

1941—1942 În vara lui 1941, își petrece pentru prima oară vacanța în București, desprinzîndu-se cu o voință decisă de sat („Aveam impresia că dacă mă întorc n-o să mai pot pleca").
Începuse războiul, agravant pentru situația foarte tînărului postulant, necunoscut, lipsit

de sprijin și protectori. („Trăiam căutînd un serviciu... Nu-mi dau seama, mi-e imposibil să-mi amintesc și să înțeleg, cum am putut trăi, din ce surse, toată toamna și iarna, lui '41—'42. Doar lucruri fără legătură, nefirești... N-aveam unde dormi, era lapoviță prin tot Bucureștiul, și umblam fără oprire, de la Gara de Nord la Gara de Est, toată ziua și toată noaptea. Nici nu știu ce vroiam, ce gînd mă călăuzea și de ce nu mă duceam acasă la țară, unde măcar pentru cîtva timp aș fi putut trăi printre ai mei.") I se oferă mici slujbe instabile : corector la ziarul *Timpul*, funcționar la Institutul de Statistică, secretar de redacție la *Evenimentul zilei*.
La *Timpul* debutează cu cîteva schițe (*Pîrlitu', Strigoaica, Calul, Salcîmul, Noaptea, La cîmp*). Aici îl cunoaște pe Miron Radu Paraschivescu, „marele descoperitor de talente", care îi „corectează" prima nuvelă publicată, *Pîrlitu'*. Colaborează cu proză și la *Evenimentul zilei* și *Vremea*.

1942—1943 Frecventează cenaclul lui E. Lovinescu, care dealtfel îi și dăduse o recomandare pentru a se angaja la *Evenimentul zilei*. La *Zburătorul* citește *De capul ei*, nuvelă „mai tradițională". („Lovinescu a exclamat de cîteva ori în timpul lecturii, cu vocea lui subțire și senină : «Are talent !... Are talent !»")
În aprilie 1943, e înrolat.

1945—1948 Întorcîndu-se la București, Marin Preda redevine corector la ziarul *România liberă* (1945) ; funcționează o vreme la vechea Societate a Scriitorilor (1947—1948), apoi este numit secretar de presă în Ministerul Informațiilor.
Își reia și activitatea literară, publicînd schițe și nuvele în *Viața socială CFR, Lumea 1946* și *Contemporanul*.

1948 Debutează editorial cu volumul *Întîlnirea din Pămînturi*, făcînd o mare impresie criticii, chiar dacă e contestat vehement de unii.

1949 Nuvela *Ana Roșculeț*, repudiată mai tîrziu de scriitor, provoacă un mic scandal literar, punîndu-l pe Marin Preda sub acuza de naturalism („maladie literară inventată de care mi se legase numele").

1952 Apare ampla nuvelă *Desfășurarea*, pentru care scriitorului i s-a decernat Premiul de Stat.
Marin Preda lucrează acum ca redactor în secția de proză a *Vieții românești*.

1955 Evenimentul literar al anului e *Moromeții*. Critica recunoaște în această carte o capodoperă care, consacrînd un mare scriitor, impunea o viziune surprinzătoare asupra satului românesc, neașteptată într-o literatură care păruse că a epuizat tema. Romanului i se decernează Premiul de Stat, e

retipărit în numeroase ediții, tradus în mai multe limbi.

1956 Cu nuvela *Ferestre întunecate*, Marin Preda revine asupra lumii rurale contemporane, consolidînd un motiv literar anunțat încă din *Desfăşurarea* : determinismul unor condiții sociale modificate produce mutația psihologică bruscă, prin care individul oprimat ia act de personalitatea lui şi se manifestă dominator. Tema va face şcoală în proza tinerelor generații. Nuvela va fi încadrată mai tîrziu în substanța *Moromeților II*.

1957—1958 Marin Preda e redactor şef adjunct al *Vieții româneşti*.

1959 *Îndrăzneala*, ultima nuvelă de largi proporții pe temă rurală, marcînd lungul interludiu ce separă *Moromeții* de viitoarele romane ale scriitorului. E faza dificilă în care creatorul, încercînd să se apropie de sfere noi de observație socială şi morală, îşi elaborează un stil diferențiat, învingînd spaima de eşec şi neputința de a scrie. („...Aveam sentimentul că am biruit ceva, că am căpătat un stil al meu, al gîndirii mele *directe*, şi nu cum era cel din *Moromeții*, în care gîndirea mea se exprima *indirect* prin aceea a țăranilor. Era tocmai ceea ce îmi dăduse mai înainte sentimentul neputinței, faptul că nu aveam format şi un stil direct, fără de care continuarea chiar a tabloului *Moromeților* nu era cu putință, căci intram în plină contemporaneitate în care, fatal, scriitorul ştia mai multe decît eroul său țăran şi la al cărui unic punct de vedere, sau viziune asupra lui, nu putea rămîne.")

1962 *Risipitorii*, prima ediție a unui roman, care va cunoaşte reluări tenace (1965 — ed. a II-a revăzută, 1969 — ed. a III-a definitivă). Marin Preda îşi surprinde încă o dată publicul şi critica prin această totală răsturnare a obiectului şi instrumentelor sale artistice, care conținea în germene temele, obsesiile şi tehnicile caracterizatoare pentru laborioasa şi fertila activitate creatoare de mai tîrziu.

1964 *Friguri*. Remarcabila povestire care aşează într-un peisaj exotic un subiect filozofic-moral, e întîiul semn al tentativei către o largă deschidere spirituală, către problematici şi universuri umane noi, ascunse încă în forme tradiționale.

1966 *Martin Bormann*, dramă în trei acte. Acest unic deocamdată contact al scriitorului cu registrul teatral, expune într-o manieră alegorică o opoziție de principii, dilema morală a condiției umane, traumatizate de teroare şi izolare.
Marin Preda va mărturisi mai tîrziu că îl obsedează un proiect dramatic, a cărui „tentație n-a dispărut", despre Vlad Țepeş, „un temperament demențial" pe care se grefează „idei mari, inspirate dintr-o ideologie antiotomană".

1967 Apare așteptatul volum II al *Morometilor*, document artistic emoționant asupra dispariției convulsionate a unei lumi, care lasă loc alteia, încă imperfectă și nedefinitivă.

De aici înainte, titlurile vor apărea într-o succesiune accelerată.

1968 *Intrusul*, roman distins cu Premiul pentru proză al *Vieții românești*. („L-am scris zi de zi într-o progresie constantă și foarte sigură, ca și cum aș fi redactat o lucrare îndelung gîndită înainte. E o carte scrisă cu un sentiment acut, și în cele din urmă inexplicabil pentru mine însumi, cu atît mai mult cu cît venea imediat după efortul considerabil depus pentru *Moromeții*, volumul II... Am imaginat un accident care în existență înseamnă neprevăzutul sau iraționalul, însă care are darul să împingă la limită existența zilnică și să evidențieze adevărata ei valoare."

Marin Preda e ales vicepreședinte al Uniunii Scriitorilor.

1969 Ediția definitivă a *Risipitorilor*, de fapt aproape un nou roman.

1970 În colaborările săptămînale din *Luceafărul*, Marin Preda se relevă ca un publicist remarcabil. Articolele pe subiecte variate (mărturii, confesiuni, amintiri, luări de atitudine, polemici, teorie) păstrează constante acuitatea observației, sinceritatea și curajul expresiei. Adunate în volumul *Imposibila întoarcere* (1971), ele vor alcătui una dintre rarele cărți de atitudine din literatura română, în care e consemnată direct și semnificativ o conștiință de scriitor.

Lui Marin Preda îi este încredințată direcția editurii „Cartea Românească."

1972 *Marele singuratic*, al treilea roman din ciclul moromețian, prefigurează o construcție vastă, cu ale cărei elemente Marin Preda pare că vrea să acopere întreaga istorie a clasei țărănești, la care a asistat și a participat. Destinul său scriitoricesc se anunță în plină desfășurare.

M. P.

PARTEA ÎNTÎIA

I

Cînd Petre Sterian pătrunse în casa unui negustor de pe Calea Griviței și ceru în căsătorie pe aceea dintre fiicele lui care se numea Rodica, el nu avu atunci sentimentul că nu se va mai putea apoi despărți de fata aceea. Tinerii nu se simt turburați de gravitatea marilor acte ale existenței, și primul lucru pe care îl făcu el a doua zi cînd intră în secție și se opri în fața dulapurilor să-și îmbrace salopeta fu să se laude că a dat gata una bogată și că o să-și ridice o casă în cartier.

Adevărul era însă altul. Fata nu se mirase atît de tare că dinspre partea aceea a casei lor, dinspre *Ateliere*, îi venise ei un băiat. De cînd era foarte mică parcă îl cunoscuse. Stătea ca o pisică lîngă geam și cînd suna sirena tresărea și deschidea ochii mari. Știa că acum or să iasă de-acolo, din spatele porților înalte, de sub acoperișurile lungi, valuri de oameni. Își turtea nasul de geam și începea să se uite. Le urmărea mersul și le auzea

ca prin vată și vocile. Treceau cîte doi și cîte trei, cu șepcile pe ceafă, cu mîinile băgate pînă la cot în buzunare, legănîndu-se. Urmărea un grup pînă nu se mai vedea, apoi alegea un altul, care îi plăcea ei mai mult, pentru un amănunt știut numai de ea, un nas mai lung al unuia dintre băieți, sau o ceafă mai netunsă. Cînd se făcu mai mare începu să coboare în prăvălie, și din prăvălie în stradă, chiar printre ei, privindu-i cu un zîmbet naiv și familiar. Și tinerii treceau pe lîngă ea ferindu-se să n-o atingă, fără s-o ia în seamă, legănîndu-se mai departe cu mersul lor liniștit și egal.

Într-o după-amiază lungă de vară, la ora cînd cumpărătorii erau foarte rari și părinții urcau sus în odaia lor, începu să apară în prăvălie un domn. Era, după cum aflară curînd, fiul proprietarului unui magazin de fierărie, *La omul de fier*. El călca pragul și dădea bună ziua într-un fel aparte, avînd aerul că săvîrșește o ispravă pentru care trebuie negreșit să fie remarcat și admirat, iar de după tejghea, cu metrul în mînă, îl întîmpina cea mai mare dintre surori, cu aceeași expresie; buzele li se subțiau la amîndoi, privirea le sticlea, vocea căpăta accente străine, și cuvintele pe care le schimbau împreună se ciocneau între ele într-un fel foarte vesel: „Domnișoara vrea să-mi acorde cîteva minute întreținere ?“ începea de obicei tînărul. „Pardon, domnule, răspundea atunci fata, întrețineți-vă cu cine

v-ați mai întreținut.“ „La cine faceți aluzie ?“ „La dumneavoastră.“ „Mă confundați.“ Și asta dura minute și uneori ceasuri întregi. Se pîndeau și triumfau unul față de celălalt într-un fel de neînțeles, parcă ar fi făcut cunoștință anume ca să se poată înfrunta. Deseori el se despărțea de ea cu un aer trufaș și mușcător, pentru ca în ziua următoare revenind, să plece ofensat și bățos, iar sora cea mare rămînea după tejghea furioasă și roșie de jignire sau jubilînd de răspunsul cît mai usturător pe care i-l dăduse. Vroiau parcă să-și dovedească unul altuia ceva, dar ce anume, nu se putea ști și se supuneau acestei porniri cu convingerea cea mai liniștită că așa face toată lumea și că așa se poartă un cavaler și o domnișoară. După ce se căsătoriră, fata venea deseori pe-acasă, se închidea cu mama în odaie și ceasuri întregi i se auzeau de acolo smiorcăiala și drăcuielile. Continuau, se pare, așa cum începuseră. Venea apoi bărbatul după ea și o lua acasă cu „scuze“, dar se vedea după ochi că n-o ierta pe soția lui decît pentru moment.

Fata mijlocie coborî la tejghea în locul celei mari și într-o zi un alt tînăr începu să întîrzie și el în prăvălie ca și celălalt. El nu vroia însă să-i dovedească fetei nimic, nu era de loc bățos s-o invite astfel : „Domnișoară, vreți să împărtășiți două scaune cu mine diseară în grădină ?“ Nu se pricepea, și surîzînd în sinea ei, fata găsea că acest domn era cam plicticos. Totuși, nu uita

nici după atîția ani acest unic curtezan al ei, pentru care cu vremea începuse să aibă o curioasă nostalgie. Scena pe care o povestea despre el ajunsese să capete cu timpul o mare precizie și în același timp o neclaritate afectivă turburătoare, căci sugera copiilor tinerețea mamei, tainică și plină de farmec. „Stăteam în prăvălie, cînd văd că intră cineva, mi-am dat eu seama că nu era un client, începea de obicei mama. A spus bună ziua și a întrebat dacă avem nu știu ce. N-avem, zic. Și a plecat. A doua oară cînd a venit a rămas așa, pe gînduri: Dumneavoastră, zice, stați la tejghea? Da, zic. Și, zice, părinții dumneavoastră, domnul Petrașincu, unde este? E sus. Și dumnealui, zice, stă dimineața și dumneavoastră după masă? Nu, stă și după masă, dar numai după ce doarme nițel. Dar de ce, zic, aveți ceva cu el? Nu, zice, n-am nimic..." Și aici mama se oprea pufnind în rîs, nedumerindu-i pe copii, și niciodată nu trecea mai departe, ca și cînd ar fi ajuns la o poartă prin care nu putea să intre decît singură și despre care nu se vorbește nimic nimănui. Într-adevăr, după cîteva săptămîni, curtezanul ei o invitase la un bal, și acolo se petrecuse acel ceva despre care ea nu vroia să mai povestească.

La numai cîteva minute de la sosire, intrase pe ușă un tînăr cu mustața deasă, răsucită în sus și cu niște ochi mari și strălucitori, și dintre toți, deodată nu-l mai văzuse decît pe el. Era îmbrăcat ca și fiii de negustori care organizaseră balul, cu ghete negre, pantaloni rotunzi, fără dungă și fără manșetă, jiletcă, guler alb și țeapăn, ridicat sub bărbie și cu cravată cu nodul enorm, cum era moda pe-atunci... El își plimba privirea peste sală, căuta parcă pe cineva. „Pe mine mă caută", a gîndit ea atunci cuprinsă de veselie, și tot privindu-l își spunea, fără să creadă prea mult, că numai pe ea putea s-o caute, fiindcă numai ea, dintre toate fetele care erau acolo, își dădea seama cine era el, cu mîinile lui mari, cu costumul lui de împrumut, cu privirea lui îndrăzneață, căutînd nici el nu știa pe cine, dar prefăcîndu-se că știe, ca să-și ascundă stinghereala. Deodată, el a văzut-o și a pornit spre ea. I s-a făcut frică, a cuprins-o brusc amețeala și au început să-i tremure picioarele. A vrut să se refugieze sub protecția cavalerului ei, dar era prea tîrziu, necunoscutul i se și plantase în față, și o invita, printr-o înclinare mută, la dans.

„Dacă vrei să te nenorocești, mărită-te cu el, spuse tatăl după ce Sterian le făcu o vizită și o ceru, cîteva luni mai tîrziu, în căsătorie. Îl vezi așa subțirel și cu mustață, dar nici măcar hainele de pe el nu sînt ale lui. Și încă asta n-ar fi nimic, e băiat tînăr și calificat în meserie, ar putea să-și facă și să trăiască bine, dar eu îi cunosc pe ăștia, sînt bețivi și curvari. O să se poarte bine cu tine un an sau doi, și pe urmă, după ce o să faci copii, o să-ți dea cu piciorul. De la *Ateliere* o să tragă direct la cîrciumă și o să se întoarcă acasă la

miezul nopții, plin de noroi și cu chenzina pe jumătate. O să se trîntească în pat să-l descalți și să-i tragi pantalonii și dacă o să scoți o vorbă o să-ți umple gura de sînge. Iar bruma de zestre pe care o să ți-o dau o să ți-o toace și pe aia și o să fie vai de capul tău. Ce-ai să faci dacă ajungi în mizerie și nenorocită, cu copii în brațe? continuă tatăl, posomorît și potrivnic. Unde ai să te duci cu ei? Că altceva de la mine n-o să mai ai parte, că nu ești numai tu!"

Și la această întrebare se oprise și se uitaseră la ea toți care mai erau de față, mama, surorile, cumnatul și două mătuși. Se lăsase o tăcere grea. Ce avea să facă? Unde avea să se ducă? Așteptau s-o vadă șovăind, cuprinsă de îndoieli, renunțînd, sau dacă nu, apărîndu-se, încercînd să-i convingă că ea îl cunoaște bine și știe că n-o să fie așa cum îi prooroceau ei. Ea parcă tresări, își îndreptă umerii și deodată întrebă cu o voce limpede: „Atunci, cu cine să mă mărit?".

Răsuflară ușurați. Asta era altceva. Tatăl făcu un gest: se găsesc destui băieți buni. Și după cîteva clipe aruncă un nume din lumea lor de mici negustori. Fata surîse și ascultînd numele rămase parcă pe gînduri, apoi deodată spuse iarăși cu aceeași voce distinctă, avînd însă ceva în plus, care te putea face să crezi că e beată: „Nu, mai bine mor!". Și nu mai adăugă nimic, nici o explicație care măcar să le fi ușurat lor în-

țelegerea și să poată, la urma urmei, s-o lase să se mărite cum vroia ea.

O lăsară, totuși, în pace vreun an, să-și vie în fire, să-și facă loc spre mintea ei sfaturile și amenințările lor. Dar pe urmă înțeleseră că nu era nimic de sperat; minte avea, dar ea nu era o fată prea frumoasă, și îi *căzuse* rău băiatul acela ochios; orice încercare de a o sili să nu-l mai vadă n-ar fi făcut decît s-o lege și mai tare de el. Consimțiră, dar își luară toate măsurile de prevedere: zestrea fetei să rămînă pe numele ei, casa pe care aveau să și-o ridice și mobilierul dat de părinți. Spre uimirea lor, tînărul dădu din umeri acceptînd. „S-o văd și pe-asta, zise el, să mă dea ea pe mine afară din casă; plec și mă însor cu alta!" Rubedeniile protestară: n-o să-l dea nimeni afară din casă, dar e bine așa cum zic ei, fiindcă femeia este aceea care face copii, și copiii trebuie să fie la adăpost de un tată care ar lua-o razna. Și lui Sterian i se păru firesc acest răspuns, și nu zise nimic.

II

Pe vremea aceea, cartierul nici nu exista, Bucureștiul se oprea undeva prin spatele *Atelierelor*, după care veneau gropi, rampe de gunoi, cîmpie întinsă, bătea crivățul iarna și spulbera zăpada.

Au ales un loc și au început să muncească să-și facă o casă. Bătrînul Sterian veni anume de la Oltenița, să-i ajute fiului „să-și dureze un cămin". Era dulgher. Casa a fost ridicată într-un an, cu fundația de cărămidă, „solidă", cum spunea bătrînul, părînd mică pe din afară, dar spațioasă înăuntru, cu trei odăi, dintre care cea din mijloc sufragerie și salon, primind soarele în ferestre de la răsăritul pînă la apusul lui, cu bucătăria în spate și o mică verandă în față.

În al doilea an, întorcîndu-se într-o zi mai tîrziu de la niște prieteni, Sterian își găsi soția afară stînd tăcută pe un scăunel. O întrebă ce are. Ea nu-i răspunse nimic. I se întîmplase ceva, nu mai vorbea. „Am fost la club", îi spuse el, și cum ea nu dădea nici un semn de recunoaștere : „Rodico, s-a întîmplat ceva la voi, a murit cineva ?" Tăcerea ei era însă prea înghețată ca să confirme o nenorocire de acest fel. Atunci el folosi cuvintele care exprimau bucuriile știute numai de ei doi. Drept răspuns, ea avu un gest de dezgust cu înțelesuri care lui îi scăpară. El dădu din umeri : n-avea decît să tacă, dacă asta îi plăcea !

Dar zilele treceau și se părea că puterile ei în această tăcere erau foarte mari. Atunci el se mohorî, se înfurie, începu să bea, și gîndul despărțirii fu cel dintîi care i se strecură în minte cînd se întrebă unde avea să ajungă traiul cu ea. Cînd se întorcea de la *Ateliere* amețit de zgomotele asurzitoare ale ciocanelor de la cazangerie

și știa că în pragul casei îl așteaptă o tăcută, i se părea ușor și de neînlăturat să se despartă de ea, și gîndul că această căsătorie care începuse atît de bine avea să se strice curînd îi apărea firesc, obișnuit, și fără urmări pentru cineva. Ba chiar începu să se simtă mîndru și să-și bată joc în sinea lui de cei care, în aceeași situație, făceau tărăboi mare, își amenințau femeia cu moartea și altele asemănătoare. „Da' de unde, își zise, nici de un fir din părul ei n-o să mă ating. Nu mai vrea să trăiască cu mine, treaba ei, nu pot s-o țin cu sila. În ce privește casa, o să i-o las, să nu spună pe urmă rubedeniilor ei c-am vrut să-i mănînc zestrea ; dar copilul mi-l iau."

Astfel au trăit cîteva luni. Între timp, casa începuse să arate jalnic, odăile erau murdare, rufele împrăștiate prin colțuri, pereții plini de păianjeni, bucătăria murdară și rău mirositoare, patul conjugal veșnic desfăcut, copilul nespălat și flămînd... Mai ales acest pat, cu pernele storcoșite și încrețite, cu albiturile neschimbate de multă vreme, arăta cu prisosință starea de decădere în care ajunsese și se complăcea femeia lui. „Uite ce e, se pomeni spunîndu-i într-o dimineață de duminică, uite ce e, dragă Rodico — și înainte de a pronunța ceea ce avea să urmeze, el făcu întîi un gest tăindu-și gîtul cu palma foarte aproape de bărbie —, mi-e pînă peste gît, zise el, de aerele tale de fată de negustor care nu știe

ce e munca. Asta e, dacă vrei să știi, mi-e pînă peste gît."

Și pentru întîia oară ieșiră din gura lui înjurături pe care ea nu le mai auzise. Femeia se uită la el cu un ochi imobil, contemplînd parcă înjurăturile și cuvintele lui lipsite de sens, străine de ei doi, din care reieșea că ea a avut aerele acelea de fată de negustor care nu știe ce e munca încă de la început și că el le-a tot răbdat... Cuvinte prostești de bărbat tînăr care nu mai știe nici el ce-i iese din gură. „Mai bine să ne despărțim", zise ea cu un glas istovit și cu o expresie de silă disperată pe chipul ei neatins pînă atunci de suferință.

Pe neașteptate, venind nu se știe din ce zonă ascunsă a sufletului, a urcat în clipa aceea în el o senzație de spaimă proaspătă și cumplită ca o tăietură de brici adîncă și rece. Cum adică ? Rodica lui, pe care a văzut-o... ai cărei ochi i-a întîlnit cînd a intrat în sala aceea de bal... să nu mai fie, să n-o mai vadă ?...

Ea începu să-și clatine capul într-o parte și-n alta, fără o lacrimă, fără un geamăt, suferind de un rău adînc și inexplicabil, care secase totul în sufletul ei, parcă chiar și suferința însăși. Seceta nu se abate numai asupra pămîntului, cînd moare iarba și tînjesc plantele și copacii, ci și asupra simțirii oamenilor, cînd se ofilesc și se usucă toate sentimentele. În asemenea epocă, totul este chinuitor pentru cel lovit de această calamitate

naturală, și adesea cei mai apropiați și cei mai iubiți, tocmai ei sînt cei care sporesc prin prezența și devoțiunea lor chinurile celui care nu mai poate absorbi nici această dragoste și nici această devoțiune. Abia acum, văzînd-o cum suferea, a înțeles el ce se întîmplase în seara aceea la bal : ea era a lui pentru totdeauna, n-o mai putea părăsi ; nu numai el o dăduse gata pe ea, ci și ea pe el. „Nu, mai bine mor, dar de tine nu mă despart", răspunse tînărul cazangiu venindu-și în fire.

Aceste cuvinte îi făcură însă ei parcă cel mai mare rău, dar el nu se lăsă înșelat, înțelese că prin preajma lor dă tîrcoale nenorocirea și că trebuie să rămînă numai la ce simte el pentru ea, și nu la ce simte ea pentru el. Ea începu să zacă, mînca puțin și dormea tot timpul. O ridica în capul oaselor și îi căuta privirea. Rareori tresărea, își oprea o clipă ochii asupra trăsăturilor lui îngrijorate, stătea o clipă cu brațele aninate fără vlagă de gîtul lui, apoi brațele îi alunecau în jos, privirea i se stingea, își întorcea fața de la el și aceeași expresie chinuită de disperare și dezgust schimonosea trăsăturile ei cunoscute. În epoca aceea el se îndrăgosti parcă a doua oară de brațele ei subțiri și de trupul ei care zăcea cu genunchii la gură ca un animal în culcuș... În somnul ei nesfîrșit avea adeseori coșmaruri. O auzea gemînd și atunci o lua în brațe. Ea se trezea și se desfăcea din îmbrățișare, se ghemuia și mai

mult în singurătatea aceea a ei căreia îi căzuse prizonieră.

O toamnă și o iarnă a ținut-o această boală fără să-i fie bine dintr-o dată fiindcă o chinuia tristețea, plîngea, tresărea la cel mai mic zgomot, îi era mereu frică de ceva.

Abia o dată cu primăvara își reveni și se vindecă. Se înzdrăveni atît de bine că deși adevărata greutate a vieții abia după aceea se lăsă asupra casei lor, ea nu numai că n-o resimți, dar făcu deseori, cînd umerii lui slăbiră, să treacă pe ai ei mai mult decît putea să îndure o femeie. Născu de patru ori și crescu trei copii.

III

Răbdarea aceasta care îl făcuse să-și cucerească și apoi să-și păstreze soția era la el ceva înnăscut, dar nu-i venea din familie, fiindcă fratele său, deși semăna cu el fizicește, era pe undeva mai ușuratic, îi plăceau femeile și petrecerile și avea un instinct al familiei mai slab, lipsindu-i acel dramatism necesar în a presimți și preîntîmpina primejdiile care o pîndesc. În schimb, instinctul social era mai slab la fratele cel mare și dimpotrivă, mai puternic la petrecărețul cel mic. Cazangiul nu-și dădea de pildă seama de primejdiile care puteau amenința o familie din afară și mulți

ani n-a înțeles care era pricina că administrația nu vroia în ruptul capului să-i adauge la salariu un anumit spor de care cazangii de-o vechime cu el se bucurau. Și nici alții nu i-au spus tot pentru că nu-și putuseră închipui că el n-a înțeles și singur un lucru atît de la mintea oricui. Faptele erau simple. O dată Sterian părăsi locul său și în văzul tuturor se opri în fața unuia pe care toți îi știau că se duce la direcție și toarnă. I se întîmplase unuia dintre ei o neplăcere, unui cazangiu care pe mulți îi învățase meseria ; îl învățase și pe el ; fusese amendat de un funcționar nou și zelos și bănuiau bineînțeles că acest funcționar deținea informațiile de la turnătorul acela, și nu atît amenda, cît desconsiderarea făcuse ca obrazul bătrînului să rămînă atît de lungă vreme împurpurat și să nu poate trece peste jignire. Nici marea vechime într-o meserie așa de grea nu poate obține respectul patronului și mai ales al funcționarilor săi ? „Ascultă, mă, se adresă Sterian turnătorului, ce-ai făcut tu nu e faptă de om ! Pentru mine, omul dacă nu e om, eu nu-l respect și-l bag în... mă-si de om !"

Și îi întorsese spatele să nu-i audă răspunsul și nu făcuse apoi nici o legătură între această scenă și sporul acela de salariu de care fu lipsit apoi o vreme atît de îndelungată. E drept însă că reacția de moment a cazangiilor nu-l ajutase în ziua aceea să înțeleagă gravitatea faptului, trecuseră cînd unul, cînd altul pe lîngă el și foarte

degajați îi confirmaseră că avusese dreptate și că bine făcuse. „Așa e, ai dreptate, spuneau ei cu aerul cel mai firesc, turnătorul nu e un om, e un căcat, bine ai făcut că l-ai băgat în mă-sa." Dar că mulți dintre ei nu îndrăzneau totuși să-l blameze pe față pe acest turnător, asta se fereau să spună, creîndu-i lui Sterian impresia falsă că atitudinea lui va fi lipsită de urmări.

În preajma unei mari greve care urmă cîțiva ani mai tîrziu lipsa lui de instinct ieși din nou la iveală. Era membru în Partidul Social-Democrat și în epoca aceea Partidul Social-Democrat făcuse alianță cu un partid nemuncitoresc, pentru a-l sprijini pe acesta să vină la putere. Drept recunoștință, acest partid, care își zicea „țărănesc", ordonă, scurtă vreme după ce formă guvernul, masacrul minerilor din Lupeni. „Ce facem, Toma ? Ce fel de socialiști sîntem noi ?" își întrebă Petre Sterian fratele. „Nu știu ce fel de socialiști sînteți, răspunse Toma, nu sînt membru al acestui partid, și nici n-o să fiu vreodată. (Toma nu era membru al nici unui partid, dar în discuțiile cu fratele său simpatiza cu comuniștii.) Nu vezi, zise mai departe Toma, cu cine faceți voi alianță și pe cine aprobați să tragă în noi cu pușca ?" „Care în noi, răspunse Petre supărat, de unde știi tu ce s-a întîmplat acolo ?" „O să vezi cînd o să se întîmple și-aici, atunci o să știi", răspunse Toma fără să-și dea seama ce profeție sinistră făcea.

În sinea lui, Petre îi dădea dreptate, dar era ceva care Toma nu știa și care cazangiului îi plăcea, o slăbiciune a lui : cluburile. Îi plăcea să se ducă acolo, să citească ziare și broșuri, să discute... (mai ales să discute).

Cînd greva izbucni însă, cazangiul înțelese și învăță multe. Conducerea partidului său le cerea de pildă să nu ia parte la ea, și ce era de făcut ? Scopul final urmărit de greviști nu mai era acum numai revendicarea economică, ci și greva politică, manifestarea unei demnități care se cerea verificată : „Suportăm dominația acestor legi din lașitate, sau pentru că sîntem puțini și prost organizați ?". Cînd împrejurările coboară sub o anumită limită prețul vieții, oamenii nu mai țin la această viață în așa măsură încît să evite lupta de teama înfrîngerii. (Înfrîngerea era lucrul care speria conducerea partidului său.) Nu totdeauna victoria imediată este scopul final al unei lupte.

Greva avu loc în februarie, în același an în care în Germania venea la putere partidul lui Hitler, și cu toate că urmă imediat represiunea sîngeroasă, greviștii își atinseră scopul fiindcă lupta lor avea să fie retrospectiv considerată unul din evenimentele culminante ale activității politice comuniste pînă la luarea completă a puterii, care începu după 23 August '44. Copiii cazangiului cunoșteau în toate amănuntele istoria marii greve precum și felul cum se purtaseră tatăl lor și unchiul Toma în acea perioadă. Uneori însă eve-

nimentele mai mici sînt mai neclare și par chiar mai dramatice decît cele mari. Prin '51, adică la cîțiva ani după naționalizare, i se întîmplă lui Petre Sterian ceva. Era președinte al comitetului de întreprindere al *Atelierelor*, și, spre uimirea tuturor, la noile alegeri sindicale el se retrase pe neașteptate și ceru să fie pensionat ca vechi cazangiu. În aceeași perioadă se răciră și relațiile lui cu fiul cel mare, Anghel, și cu soția acestuia, Filomița. Ce i se întîmplase acolo la sindicat? Nu se destăinui nimănui. Copiii nu-l înțelegeau: dacă nu-i mai plăcea activitatea socială tocmai acum cînd, după cucerirea puterii, erau atîtea de făcut, n-avea decît să se uite la cei tineri, care urcau cu energie pe scenă, și să surîdă filozofic, așa cum îi stă bine unui om mai în vîrstă. De ce nu surîdea ?

IV

Dar cum ar fi putut el să surîdă și să se uite liniștit la cei tineri? Oare nu tocmai de la o vîrstă în sus, după ce terminaseră de întemeiat familiile lor proprii, cei maturi urmau să înceapă să se ocupe de familia cea mare, societatea? Nu trebuia deci tînărul să învețe întîi să-și dirijeze mica lui barcă, să se însoare și să-și facă o fami-

lie, și abia după aceea să ridice pretenții, dacă se va dovedi că merită, să se urce pe marea corabie?

E adevărat că această descoperire o făcu cazangiul abia după ce părăsi *Atelierele*, dar o făcu așa de repede încît în afară de faptul că toată lumea înțelese că i s-a mai întîmplat încă ceva pe lîngă ceea ce i se întîmplase acolo (ceva în legătură cu fiul său cel mare), el însuși rămase cu credința că totdeauna gîndise așa despre rolul celor tineri și celor maturi în noua societate. Iar la întrebarea, de o logică nemiloasă, a fiului său mai mic, de ce, în acest caz, ceruse totuși să fie pensionat, Petre Sterian răspunse că asta se datora situației fără ieșire care i se crease în preajma alegerilor sindicale, și nu schimbării sale de orientare. O dublă furie răzbătea prin cuvintele lui, și Vale, fiul său cel mai mic, își permise să rîdă, căci naivitatea nu e totdeauna trăsătura oamenilor lipsiți de experiență sau slabi de spirit, ci și a celor foarte puri, și anume de o puritate atît de intratabilă încît în ochii tinerilor (cărora vîrsta le dă un soi de beție care îi face îndrăzneți pînă la cinism), ea capătă altă denumire, adică prostie... Tatăl credea că frămîntările lui sînt la adăpost de privirea ultimului său copil care îi mai stătea în casă și era convins că furia lui era atît de complicată încît putea să se înșele chiar pe sine închipuindu-și că totdeauna gîndise

cu aceeași claritate ca acum despre rolul genera-
țiilor în viața socială.

Fără să știe însă absolut nimic despre ceea ce i se întîmplase tatălui său la *Ateliere*, Vale ghicise totuși natura reală a conflictului în care fusese el vîrît acolo. Imediat după ce se pensionă, tatăl său se duse să se sfătuiască nu cu frati-său Toma, care era un om cel puțin mai experimentat, ci cu fecioru-său mai mare, Anghel, la care ținea cel mai mult... De ce ținea el la Anghel? Vale nu putuse să înțeleagă asta niciodată, și dacă mai tîrziu, după ce trecu de adolescență, avu o vagă idee că explicația ar putea fi căutată în faptul că Anghel muncise din greu cot la cot cu tatăl său în perioada cînd el, Vale, și sora lor Constanța erau mici și că deci își ajutase părintele să-și țină familia — ceea ce în mintea și în inima unui om cum era tatăl lor asta putea lăsa urme de neșters — după ce Anghel se însură și mai ales după ce începu să fie ridicat în diverse munci de răspundere, Vale nu mai înțelese chiar nimic din relația tatălui său cu Anghel, din natura afecțiunii lui pentru el. Fiindcă această afecțiune, în loc să se limiteze la ceea ce fusese, avînd ca sprijin și argument moral trecutul, dimpotrivă, trecutul nu mai conta, tatăl avea aerul că ține la el pentru ceea ce era el în prezent și bineînțeles pentru ceea ce promitea să fie în viitor. Dar cum se potrivea o astfel de afecțiune pentru Anghel

la un om atît de curat, cum era tatăl său? Și mai ales cum erau posibile, la el, credulitatea și surzenia de care dădea el dovadă ori de cîte ori Vale îi aducea la cunoștință felul cum se comporta fratele său în funcțiile pe care le îndeplinea? (Funcții, deoarece era schimbat mereu, avansat sau transferat, avansări sau transferări care urmau de fiecare dată cînd Anghel se înfunda în situații fără scăpare.) Tatăl asculta în tăcere istorisirea și nu auzea nimic, și în clipele acelea Vale avea revelația că nu este iubit, că tatăl nu-l auzea. Era surd! Pur și simplu nu înțelegea ce i se spunea. Și Vale alegea cea mai rea dintre soluții cînd încerca să-i ofere o imagine a ceea ce era de fapt Anghel în familia lor și în funcțiile prin care trecea ca un cîine prin apă. „Ai auzit, tată? începea el de obicei. Nenea Anghel iar a fost transferat!“ Și cu anii, Vale ajunse să-i dorească fratelui său căderea — căderea și nu îndreptarea — spunîndu-și în sinea lui că între tată și frate îl alesese pe tată, că tatăl său se putea trezi din părtinirea lui ciudată, pe cîtă vreme fratele nu avea nici o șansă. Anghel se purta fără nici o frînă și cum din afară frîna nu vine decît foarte tîrziu, Anghel ajunsese și el să creadă că acționa în mediul său natural. La început se speriase și el; avusese momente cînd se temuse că o să fie tras la răspundere, dar asta durase atît de puțin (fusese, ca urmare a acelei acțiuni de care se temuse, nu sancționat,

ci avansat) încît în anii următori se șterse pînă și amintirea acelei temeri. Iar Vale observă în aceiași ani cum se producea sub ochii săi un fenomen inexplicabil : cu cît se înmulțeau și sporeau în gravitate faptele reprobabile ale lui Anghel, cu atît același Anghel creștea în ochii unora și cu atît mai mică era indignarea altora și propria lui indignare. Fratele său devenea un fel de personaj exterior, ca într-o comedie, unde arta te face să admiri creația, scoțîndu-te din cauză și așezîndu-te pe un plan superior, de contemplare, unde ceea ce este reprobabil nu mai este ceva acut, experiența aceasta fiind trăită în subtext, în conștiința creatorului, care prin creație a învins și a redevenit senin. Vale redevenise însă senin abia după un număr de ani. Căpătase în sfîrșit convingerea că în cele din urmă fratele său o să fie trimis la munca de jos, dacă nu chiar și mai rău, să nimerească și în vreo închisoare.

Nu izbutise însă să descifreze la fel de bine ce avea să i se întîmple tatălui său și să poată să-l ajute. Părtinirea de care dădea el dovadă cu Anghel era neliniștitoare. Iar surzenia morală mai mult decît atît. Fiindcă însemna că putea fi la fel de părtinitor și de surd și acolo la el, la *Ateliere*, în calitatea lui de președinte de sindicat, cînd inși care i-ar fi plăcut ca și Anghel pentru cine știe ce virtuți inexistente i-ar fi intrat la un moment dat sub piele. Și Vale știa că în asemenea situații surzenia morală putea

fi de-a dreptul vinovată, fără nici o circumstanță care să i-o atenueze. În privința asta își amintea totdeauna cu un resentiment turbure de prima lui ciocnire cu această inerție oarbă a tatălui, cît de furios fusese și cît de vinovat îl socotise el în clipa aceea pe bătrîn. Vale îi făcuse pe vremea aceea fratelui său o vizită la Oltenița, unde Anghel era secretar al Sfatului popular raional, și la întoarcere îi povestise tatălui ceea ce văzuse. Anghel îl luase la un fel de petrecere de nuntă a unui prieten de-acolo, unde venise multă lume, și în timpul petrecerii el i-a pus pe acest prieten să-l aducă și pe un anume tînăr inginer, un corespondent voluntar al unui ziar din București, corespondent care îl tot sîcîia mereu pe Anghel cu criticile lui. Tînărul a venit și i s-a dat să bea vin amestecat cu scrum de țigări, pregătit chiar de Anghel. I s-a făcut, bineînțeles, foarte rău și a început să vomite, iar Anghel s-a arătat foarte indignat și a luat imediat un număr de declarații de la cei de față care atestau că numitul corespondent e un individ descompus, alcoolic în ultimul grad, declarații care urmau să fie expediate chiar a doua zi ziarului central unde apăreau corespondențele tînărului. „Și ?“ a întrebat tatăl, agresiv. „Cum și ?“ a răspuns Vale. „Și ? Le-a trimis ?“ „Ce, declarațiile ? Sigur că le-a trimis !“ a zis Vale, după care tatăl s-a posomorît și a tăcut.

Dar nu era o tăcere turburată, ci una rătăcită parcă într-o lume în care atît Anghel cît și bătrînul trăiau într-un fel de continuă luptă cu o societate dușmană lor și în care acțiuni cum era cea povestită de Vale constituiau dacă nu o victorie, în orice caz un lucru despre care nici măcar nu se aduce vorba, dată fiind lipsa de sens a oricărui fel de reproș. „Cum, tată, ți se pare că nenea Anghel face bine că procedează în felul ăsta ? l-a întrebat Vale. Crezi cumva că merita corespondentul ăla să i se facă o asemenea figură ? Că avea ceva personal cu el, era un dușman de clasă camuflat ? Sau crezi că dacă cineva n-a lucrat la *Ateliere* și n-a luat parte la greva din '33 n-are dreptul să zică nimic de Anghel ? Nici nu știi ce urlă pe-acolo, cum se poartă ca un țigan care a ajuns boier ! Îți convine chestia asta la Oltenița, în orașul în care bunicului toată lumea îi dădea bună ziua și își scoteau toți pălăria cînd treceau pe lîngă el ? Du-te și-l vezi dacă nu mă crezi !"

Dar fostul cazangiu nu auzea. Pur și simplu tăcea cu capul în jos și avea în clipa aceea pe chip unica expresie impenetrabilă, singura pe care Vale nu reușise s-o descifreze, și o muțenie potrivnică celor ce auzise, dar din care nu răzbătea nici cel mai mic indiciu care să arate natura acestei împotriviri. Era cumva îndîrjit că Vale îl asalta cu dovezile acestea crude despre reaua purtare a lui Anghel ? Era cumva bănuitor că

fiul său mai mic, gelos că tatăl ținea așa de tare la fratele cel mai mare, sporea gravitatea comportării acestuia cu acea abilitate inconștientă de care numai gelozia copiilor este în stare ? Nu se putea ști.

V

Relațiile dintre tată și cei doi băieți ajunseră prin urmare de așa natură încît în ziua cînd fostul cazangiu nu se mai duse la *Ateliere* Vale avu imediat bănuiala că pensionarea aceasta a lui nu era normală, iar cînd îl văzu că pleacă de-acasă și se duce să-l caute pe Anghel făcu deducția că a pățit-o rău de tot.

Numai că se întoarse de la Oltenița turburat și cu ideile acestea furioase despre cui i se cuvine și cui nu să se urce pe scena activității sociale. Era limpede : din moment ce venise tocmai de la fiul său iubit cu astfel de idei însemna că în mod neîndoielnic Anghel își dăduse arama pe față chiar și pentru ultimul om din lume care ar fi fost dispus să rămînă pentru totdeauna fără auz la acuzațiile care i se aduceau, fiindcă altfel nu se putea explica starea în care ajunse bătrînul în scurtă vreme, remușcările lui naive, refuzul lui încăpățînat de a se destăinui și mai ales de a face apel la forurile superioare sindicale sau de

partid unde să-și explice situația ; nu vroia să se ducă nicăieri, deși cunoștea și era cunoscut de o mulțime de oameni, dintre care unii ajunseseră sus și ar fi fost suficient să se ducă numai la unul din ei pentru ca situația lui să se limpezească : însemna că stăruia mai mult în el surpriza pe care i-o făcuse Anghel decît problema propriu-zisă în care îi ceruse sfatul. Iar pentru Vale nu era nici un mister ce putuse Anghel să-i spună de îl îndurerase atît de tare : cu îngîmfarea lui, s-o fi apucat să-i dea sfaturi tîmpite și jignitoare care să fi subliniat situația creată între un tată ajuns să fie silit să plece din aceeași întreprindere unde altădată făcuse grevă și un fiu ajuns foarte rapid în fruntea unui raion pe baza tocmai a acestor merite ale tatălui. Și tocmai ăsta, care pe vremea grevei abia învățase abecedarul, și îl învăța atît de prost încît mulți ani unchiul Toma își bătuse joc de el spunîndu-i *Anghel-pîsîică*, fiindcă așa silabisea el abecedarul, împrumutînd fiecărei litere un *î*, și nu înțelegea cuvîntul nici după ce operația asta se termina, fiindcă ieșea în loc de pisică, *pîsîică*...

Și acum tăcea, supărat pe toți. Nu vroia să scoată un cuvînt. Toma, care era și el activist de partid la unul din raioanele Capitalei, ar fi putut și el să-l ajute, dar cum să procedeze dacă nu știa în ce sens ? O asemenea reținere îi dădea lui Toma de gîndit, căzuse, poate, Petrică în vreo istorie încurcată, făcuse poate vreo prostie acolo

la *Ateliere* cu felul lui de a fi intransigent în mod nedibaci, cheltuindu-și intransigența în lucruri nu cine știe ce de grave ca să rămînă apoi cu sîngele în obraji de neputință și dezarmat în fața celor cu adevărat grave. Nu părea să fie bun Petrică pentru frecușul acesta zilnic al activității de mase, unde ai de făcut față presiunilor celor mai diverse și mai lipsite de greutate perceptibilă, unde semnalele obișnuite, de la om la om, nu mai sînt valabile ca să-ți dea măsura exactă a intențiilor cu care cineva vine la tine, unde o greșeală de apreciere are consecințe nebănuite și unde din pricina asta e necesară o armătură de principii atît de solidă încît nu-ți este permis să nu înțelegi atît de multă vreme că fiul tău se află, din punct de vedere politic, pe un drum nesănătos. Astfel gîndise Toma în această perioadă fără să poată face nimic, neputincios în fața îndîrjirii cu care fratele său mai mare se menținea în tăcere, și pe care tăcere, Toma nu îndrăznea s-o forțeze din prea mare respect pentru cel care își întemeiase și își scosese la liman într-un fel atît de reușit familia. Constanța era profesoară, Vale inginer, copii buni amîndoi și crescuți așa cum se cuvine.

Pe copii însă nu-i mai strivește de la o vîrstă în sus un astfel de respect paralizant pentru părinți, și Vale se hotărî să forțeze el mutismul furios în care se închisese tatăl său. Nu știa că la oamenii mai în vîrstă vanitatea nu se diminuează cu trecerea anilor, ci dimpotrivă, crește, și uneori apare

chiar și acolo unde nu existase de loc în firea cuiva. Se trezi repezit de la primele cuvinte cu care i se adresă, sfătuit „să-și vadă de treaba lui" și „să facă pe deșteptul la el acasă, cînd s-o însura și o să aibă copii mari, de la care să primească sfaturi". „Lasă, că știu și eu pe unii care s-au dus la Oltenița după sfaturi", zise atunci Vale cu o gelozie ranchiunoasă, sugerîndu-i astfel tatălui că n-are nici o justificare să facă pe părintele autoritar, care n-are nevoie de sprijinul copiilor, cînd își mîncase singur această autoritate, cerîndu-i sfaturi tocmai lui Anghel căruia mai bine i-ar fi tras palme.

Reacția tatălui fu însă neașteptată, și Vale regretă pornirea care îl făcuse să-i dea acest răspuns. Fostul cazangiu se făcu roșu de jignire, nu răspunse nimic și nu-i mai vorbi fiului cîteva săptămîni în șir. Vale se duse atunci pe la unchiul său, îl vizită chiar la el în birou la comitetul raional, și îl luă și pe el la rost. „Unchiule, începu el cu o voce măsurată, fără nici un fel de introducere, tata nu mai poate sta în situația asta și nici dumneata nu mai ai voie să te uiți la el și să nu ridici un deget ca să-l sprijini. Nu știu ce-a făcut el acolo la *Ateliere*, dar eu pot să jur că cel mai grav e nu ce-a făcut, ci că s-a retras acasă și stă. Poți dumneata să nu pui mîna în foc că ce-a făcut el acolo e de zece ori mai puțin grav decît ce face nenea Anghel mereu? Și atunci, de ce să fie el pus în situația să-și dea demisia, cînd acum

ar învăța și el ca și alții să activeze și să cîștige experiență, cînd alții fac greșeli mai mari și sînt sprijiniți mai departe în activitate și trimiși la școli și așa mai departe? Tata are cincizeci și trei de ani, e în puterea vîrstei, cum să stea el acasă? Pentru că eu nu înțeleg pasivitatea dumitale, nu știu, parcă ți-e frică de el, sau parcă cine știe ce crimă ar fi făcut! N-a făcut nimic, unchiule. Uite, îți garantez eu că nu numai că n-a făcut nimic, dar că alții i-au făcut lui... Te rog să stai cu el de vorbă și să lepezi mănușile! Eu am încercat, dar pe mine nu mă iubește, nici măcar nu mă aude, iar mama nu știe de unde să-l ia în problemele astea și ce-i spune ea nu nimerește bine. Nu mai sta pe gînduri, nu e nevoie aici de nici o dădăceală, pur și simplu silește-l să-ți povestească ce s-a întîmplat și trimite-l la forurile superioare! Știi dumneata ce trebuie să faci și unde să te duci cu el mai departe în caz că nu reușiți chiar de la început."

Spre uimirea lui Toma, fostul cazangiu se comportă aproape cum prevăzuse Vale, povesti într-adevăr totul, și fratele mai mic putu astfel, în cîteva zile, să-l urnească de-acasă și să-l pună pe drumuri. Se duseră întîi, amîndoi, la forul sindical superior al *Atelierelor* și plecară repede de-acolo. Tovarășul care îi primi, un ins foarte zîmbăreț și bine dispus, nu știa nici măcar cine sînt și Toma îl călcă pe fratele său pe picior cînd acesta fu gata să se apuce să-i spună despre ce era vorba, se ridi-

cară și ieșiră. Se duseră a doua zi la comitetul raional de partid superior al *Atelierelor*, și aci, primul-secretar, le spuse deschis că problema îl depășea. Da, cunoștea, era foarte bine informat și, după părerea lui, tovarășul Sterian nu greșise în fond, ci numai într-o anume chestiune, că ezitase cînd nu trebuia și fusese intransigent după ce totul se rezolvase, dar acum era prea tîrziu ca raionul să-l mai ajute. Trebuia să meargă mai sus.

VI

Așa se face că în această perioadă, Constanța care tocmai se căsătorise și se mutase de-acasă, și care era în familie copilul cu vîrsta mijlocie, așa cum fusese odinioară și mama la părinții ei, era considerată de toți fericită... Constanța se căsătorise vara trecută prin august. Pe la sfîrșitul lui aprilie în anul următor, după ce Vale vorbi cu unchiul său și îl urni pe tatăl său să-și rezolve problema, într-o dimineață mama lipsi de acasă mai mult ca de obicei și se întoarse abia spre prînz fără să ia în seamă reproșurile tatălui, că dacă mai întîrzia nițel pleca Vale nemîncat la uzină. Plecase de dimineață la piață, ca totdeauna, dar se făcuse ora unu și nu se mai întorcea. „Probabil, se gîndi Vale, s-o fi dus iar pe la tanti

Cecilia (asta era sora ci mai mare, măritată cu acel prăvăliaș sclifosit care îi făcuse pe vremuri curte în felul lui bățos în magazinul părinților ei), da, își spuse Vale, dar de ce n-a pregătit nimic de mîncare ?"

Știa că din cînd în cînd, și foarte rar, deodată o apuca pe maică-sa dorul de surori și se ducea pe la ele fără să mai țină seama nici de timp, nici de nimic, lucru care îl scotea pe tatăl lui din sărite. „Ho, că o dată m-am dus și eu pe la ele, nu te mai uita așa la mine", îi răspundea ea la întoarcere, desgătindu-se. „Du-te, creștino, și stai cît vrei, dormi și acolo, dacă ai chef, dar nu poți să spui dinainte unde te duci ? ! exclama de fiecare dată Petrică Sterian, cu glas moale și blînd, dar cu ochii măriți de furie. Te doare gura să spui unde te uită Dumnezeu ?" „Mă doare !", răspundea mama fără să-i pese și se pregătea să ia de coadă treburile care în lipsa ei umpluseră casa de neorînduială.

În dimineața aceea, Vale era în schimbul doi, stătea în odaia lui și citea. În cartier și în casă era o liniște atît de mare încît pe la ora zece cînd se aducea pîinea la chioșcul din colț și se începea descărcarea, zgomotele camionului, ușile trîntite, motorul care mergea în gol, vocile căpătau proporții de parcă ar fi năvălit pe mica străduță o formație de tancuri. Apoi liniștea se restabilea și Vale putea auzi din odaia lui cele mai mici mișcări pe care le făcea dincolo tatăl său,

după cum acesta putea număra fără greutate filele cărţii pe care le întorcea Vale citind.

De un an de zile, de cînd era inginer, din douăzeci şi patru de ore, cel puţin cinci, Vale citea. A citi fără a avea în cap ca un cui ideea că ceea ce citeşti va face, mai devreme sau mai tîrziu, obiectul unui examen, fusese o plăcere pe care el n-o cunoscuse nici ca student şi nici ca elev. Şi nu pentru că ar fi semănat cu sora lui — nu semăna de loc, învăţase mult mai uşor şi fusese mult mai adaptabil, nu se speria ca ea cu un an înainte de o materie nouă — ci pentru că plăcerea propriu-zisă a lecturii libere nu i se trezise, aşa cum unora nu li se deschide decît tîrziu ochiul pentru natură, sau nu li se trezeşte simţul moral decît după ce au fost zguduiţi de o întîmplare dramatică. Examenul de stat şi numirea ca inginer într-o uzină mare nu constituia pentru el o cotitură în preocupări, ci doar o eliberare de grija învăţăturii.

Există un mod de a pierde pe nesimţite timpul fără să faci nimic. Cel mai mic dintre copiii lui Sterian avea şi el senzaţia că nu face nimic, dar nu o avea pe aceea că pierde timpul. Sentimentul care îl stăpînea în epoca aceea era de aşteptare, şi în această aşteptare îşi petrecea zilele citind, apoi la uzină, apoi din nou citind, ca într-o alunecare imperceptibilă şi fără întoarcere şi în afară de grija trecătoare pe care i-o pricinuia tatăl său, acest sentiment de aşteptare nu era însoţit nici de grabă şi nici de inerţie, nici de semne dramatice de întrebare, dar nici de acel sentiment amorf al acelor tineri care nu puteau gîndi şi simţi nimic deosebit pînă nu se adunau în grupuri, pe străzi sau în localuri, sau la aşa-zise ceaiuri dansante. Fără să ştie de ce, Vale continua să înveţe, dar fără program şi cu toată puterea minţii desferecată, simţind poate că singura satisfacţie durabilă care se potrivea cu sentimentul lui de aşteptare era aceea pe care i-o dădea asimilarea de cunoştinţe. Despre rest nu avea idei formate şi cu atît mai puţin originale, căsătoria de pildă : oamenii care se căsătoresc sînt în general nişte persoane cu care nu mai e nimic de făcut. Au strîns din viaţă tot ce puteau strînge, şi după căsătorie încep altă viaţă, cînd e prea tîrziu să mai înveţi ceva şi cînd tot ceea ce ţi se poate întîmpla rămîne bun întîmplat, nu-l mai poţi schimba. Aşa gîndea el.

Constanţa ducea, pînă la căsătorie, o viaţă aproape ca şi a fratelui ei mai mic, ca şi el era foarte liniştită şi bucuroasă că şi-a luat în cele din urmă examenele, că are un post la o şcoală de prin apropiere (nu trebuia să taie Bucureştiul în două şi să schimbe trei tramvaie pînă acolo), că era tînără şi se făcea din ce în ce mai frumoasă, spre uimirea tuturor şi a lui Vale însuşi, care o urmărise cu nelinişte şi cu o durere secretă de-a lungul adolescenţei, cum se făcea din ce în ce mai bleagă şi mai deşirată şi mai ales cît de departe era ea de a-şi da seama că o să fie în

viață o femeie fără nici o îndoială urîtă. Și apoi adolescența ei se apropiase repede de sfîrșit. În mod vizibil, sub ochii tuturor, începuse să se împlinească, privirea ei, care la început lui Vale i se păruse bleagă, deveni întîi imobilă și scrutătoare, apoi se lărgi și se înnegri de o intensitate liniștită, sprîncenele i se arcuiră ca ale mamei, părul începu să-i crească bogat și se nuanță și el cu acel amestec de culori și de mirosuri care este al vîrstei bogate a celor douăzeci de ani și Vale începu să se simtă înaintea ei intimidat, ca orice frate în fața sorei lui mai mari căreia nu mai avea nimic să-i reproșeze. Citea ca și el acum aproape tot timpul și nu ieșea decît din cînd în cînd, la un cinematograf sau la o plimbare.

Pînă într-o zi de vară, anul trecut chiar, cînd se întoarse de la o astfel de plimbare sau cinematograf cu un aer parcă preocupat... Da, asta era înfățișarea ei, a cuiva preocupat, căruia i s-a întîmplat sau i se întîmplă ceva la care nu știi ce să faci... Nu părea să fie nimic grav la mijloc, mai degrabă unul din acele lucruri care stîrnesc femeilor o curiozitate extremă chiar și la firile cele mai apărate, parcă se strîmba ea însăși de uimire că e atît de curioasă și că faptul o preocupa atît de tare. Faptul că arăta ea însăși nedumerită de propriile ei reacții era un semn liniștitor pentru Vale și pentru părinți, însemna că luciditatea îi era trează și că știa bine încotro o duc pașii. Nici fratele și nici părinții nu se înșelau, avea într-adevăr mintea trează și pașii foarte siguri, numai că așa cu mintea aceasta trează și cu înfățișarea asta a ei preocupată le aduse, într-o zi, în vizită, un tînăr medic cu care spuse că vrea să se mărite. Era chiar trează de tot, făcu, cu acest prilej, sau mai degrabă reluă o glumă a ei veche, pe care o repetă într-o versiune potrivită situației, glumă care totdeauna o scosese pe mama din sărite. Despre ce era vorba? Cum se întîmplă adesea între frați, Vale atinsese cu ea odată într-o discuție despre un film, acel gen de idei care excită foarte tare gîndirea adolescenților, referitoare la caracterul unic al iubirii sau al căsătoriei... De fapt, discuția nu era decît proiecția unei stări de spirit de exuberanță din partea lui și de negare plină de malițiozitate și chiar de un fel de cinism camuflat din partea ei, fiindcă în realitate Vale se întorsese cu sufletul turburat de frumusețea și jocul actriței, iar sorei lui, neplăcîndu-i actorul, rămăsese indiferentă. În film actrița iubea atît de tare pe nepotul ei încît, spre a-l feri de moarte face un sacrificiu și cedează insistențelor unui prinț și nepotul scapă astfel cu viață. „Hm! a chicotit atunci Constanța, ce mai sacrificiu!“ fapt care îl lăsase pe băiat înmărmurit literalmente, căci el nu înțelegea cum poate cineva gîndi așa cum gîndea ea. Părinții, care asistau la această discuție, nu înțelegeau nimic din ce își spuneau ei, dar înțelegeau pozițiile: fata își bătea joc de emoțiile de care era în stare fratele ei în fața fe-

meilor și încerca să-l convingă, ca o probă vie, dezvăluindu-și propria ei gîndire, cum e și cum gîndește în realitate o femeie, în realitate însă, nu în închipuire. „Cînd o să-l cunosc pe primul meu viitor bărbat, ai să vezi, Vale, cum o să mă port cu el; complect indiferentă", spusese ea. „Vezi să nu-ți dau eu vreo două acuma", spusese mama, și discuția se încheiase în felul acesta.

Mai tîrziu însă ea repeta mereu gluma. „Tanța, mai schimbă și tu rochia aia de pe tine, îi spunea mama (păstra încă de pe vremea adolescenței ei ingrate aceste urme de neglijență și neștiință vestimentară care pe mama o supărau încă foarte tare, fiindcă îi aminteau de cîte pătimise ea cu această fată a ei unică). Tu nu vezi că nu mai are nici un dumnezeu pe tine ?" „Lasă, mamă, răspundea ea, primul meu viitor bărbat o să mă placă și așa !" Sau cînd pleca de-acasă la ore cam nepotrivite : „Und' te duci ?" se pomenea mama răstindu-se la ea, dintr-o inerție mai veche. „Mă duc să mă plimb, mamă !" „La ora asta ?" „De, răspundea ea, poate că acum îl întîlnesc pe primul meu viitor bărbat, nu trebuie să scap ocazia."

Mama tăcea fiindcă n-avea încotro, fata era acum mare și dacă n-ar fi fost vorbele și glumele astea ale ei pe care nu numai că nu le înțelegea, ci îi stîrneau chiar bănuieli, ar fi răsuflat ușurată. Îi stîrneau bănuieli, ghicea parcă în dosul lor mintea încă proastă a unei fete care crede, dumnezeu știe de ce, că poate să spună orice bazaconie îi trece prin cap și că poate să-i mai stea și bine spunînd-o. Nu-i stăteau bine de loc, era singurul cusur care îi mai amintea de ceea ce fusese Tanța în anii aceia cînd ea creștea așa de greu de îți venea să crezi că era o fată care o să rămînă urîtă și proastă toată viața și n-o s-o ia nimeni. Nu rămăsese urîtă și nici proastă nu mai era, și soția fostului cazangiu nu înțelegea de ce nu se dezbăra fata ei de acest cusur. Pînă ce se pomeniră că chiar le aduce în vizită pe viitorul ei bărbat să-l cunoască, și spuse iarăși gluma ei, cu atît mai nepotrivită acum, cînd cu adevărat era vorba de un bărbat cu care avea să se mărite : „Vă prezint, zise ea fără să zîmbească, pe primul meu viitor bărbat". Bineînțeles că n-a rîs nimeni. Tînărul medic a rămas absolut senin, ca și cînd nici n-ar fi auzit, părinții s-au uitat la ea severi, iar Vale, posomorît, a avut atunci senzația ciudată că sora lui se înstrăinează de el și de toți și că nu se vor mai înțelege.

Medicul îi făcu o impresie de neuitat, avea figura senină cu trăsături de o mare distincție, frumos la înfățișare, cu privirea imensă, limpede ca un cristal și care te fixa în întregime, fără să clipească, fără să te întrebe nimic, dar și fără să-ți destăinuie ceva, elegant și subțirel, sugerînd o energie comprimată pînă la a-ți stîrni neliniștea. Și Constanța, alături de acest necunoscut, cu care avea de-aici înainte să stea la masă. să doarmă cu el, să-i facă mîncare...

Se căsătoriră aproape imediat și Vale nu cedă chiar de la început înstrăinării, încercă să se împrietenească cu acest cumnat care era la originea lui fiul unui medic oculist, un domn cumsecade și cam demodat, purtînd mustață ca și fostul cazangiu, ochelari fără rame, mici numai cît rotunzimea ochiului, semăna cu Victor Babeș. O cunoscu și pe mama soțului Constanței, o femeie de o politețe cam exagerată, dar care îi făcu lui Vale o impresie la fel de puternică, însă în cu totul alt sens ; parcă era o sfîntă Paraschiva trăind într-un apartament din vremea noastră, păstrînd însă în suflet ciudate extazuri care îi luceau încă în priviri. Cu greu trebui să recunoască Vale că îi plăcu de această femeie și că se gîndea adesea la ea, nu-i putea uita figura, gesturile, expresia chipului și mai ales ochii, care erau foarte frumoși, foarte vii și tremurînd parcă, vibrînd de generozitate și delicatețe. Nu se mira că dăduse naștere unui fiu atît de interesant cum era acest doctor Munteanu, soțul sorei lui. El era membru de partid și avea o situație strălucită în profesiunea lui, i se repartiză imediat un apartament foarte bun într-o vilă lîngă un parc. Constanța arăta bine și parcă se schimbase și mai mult, devenise femeie în toată legea și părea așternută să trăiască din plin bucuria primilor ani de căsătorie. Într-adevăr, rămăsese imediat însărcinată. Totuși nu născu ; întrerupse această sarcină, și foarte repede ea arătă din nou schimbată, de astă dată

în rău, parcă se urîți și deveni foarte tăcută. Dar Vale clasă toate acestea printre surprizele care îi privesc doar pe cei căsătoriți și nu i se părură lucruri nefirești.

Și veni apoi dimineața aceea cînd mama lipsi de acasă.

— Ce fac eu, trebuie să plec, zise Vale. Unde s-a dus, de ce nu se mai întoarce ?

VII

Mama apăru în sufragerie chiar în clipa aceea. Nu se auzise nici poarta, nici pașii ei în verandă. Intră în bucătărie și se auzi de acolo zgomot de farfurii și de tacîmuri, iar după cîtva timp se întoarse și intră în odaia din dreapta, care fusese altădată a copiilor și în care se mutaseră apoi ea și bărbatul, lăsînd vechiul dormitor lui Vale. Pe peretele de lîngă pat se aflau cîteva fotografii, care arătau perechi în ziua căsătoriei, erau acolo toate rubedeniile, Toma cu nevasta lui, cu Veronica, îmbrăcată mireasă, cu beteală și voal, Anghel și Filomița, apoi ea, nevasta cazangiului, aproape o fetiță cu sprîncene arcuite, lîngă Petrică, cu mustăți negre. Și iat-o și pe Constanța, această fată pe care o crescuse atît de greu, alături de bărbatul ei. Mama arătă fotografia, o arătă pe Constanța cu degetul, puse degetul pe chipul ei. Și rosti cu o voce ciudată care îl aduse pe Vale în odaie :

— Frumușică fată.

— Ce este, mamă ? o întrebă băiatul deodată atent.

Și atunci mama spuse că a avut o bănuială ieri cînd s-a dus pe la ea și i-a făcut curat în casă.

— Ce bănuială ? întrebă Vale.

A avut o bănuială, a găsit-o în pat și a crezut la început că e bolnavă, zise mama povestind. Cînd intrase în casă ea stătea nemișcată în pat și zăcea și se răsucise doar cu spatele și se uitase la mama ei cu o privire netedă, goală de orice expresie, așa cum te uiți, fără să te miri, cînd se deschide o ușă, să vezi cine a venit, și a cărui venire nu-ți spune nimic, poate să vină sau să plece, tot aia e.

„Ce e cu tine, fetițo ?"

O apucase de umăr și o ridicase în capul oaselor. Îi dăduse apoi drumul și ea se lăsase la loc pe pernă fără pic de viață în ea. Se întorsese iar cu spatele, își trăsese genunchii la gură și stătea nemișcată, nu i se simțea nici măcar respirația. Părul îi era răvășit pe pernă, iar perna era încrețită și urîtă. Cearșaful, de asemenea, neschimbat de multă vreme.

Mama se ridicase de lîngă ea și începuse să se miște prin casă. Mobila era plină de praf și, părăsită acolo unde fusese împinsă, o masă cu cristal deasupra stătea lîngă geam, cu o pîine mîncată pe jumătate, un pahar de iaurt murdar și cu coji de salam uscate pe ea. Pe brațul unui scaun, în

dezordine, zăceau o rochie de jerseu galben, o bluză albă nu prea curată, o pereche de ciorapi... Peste tot se vedeau scame, bucăți mici de hîrtie, cu care fusese șters un cuțit și aruncate pe covor, urme de încălțăminte pe parchet... Un soare deformat și pătat bătea în ferestre. În bucătărie, cînd deschisese ușa, o mulțime de libărci negre fugiseră care încotro de-a lungul și de-a latul mozaicului. Dubla chiuvetă era plină pînă sus de farfurii murdare, cuțite și furculițe sleite, pîine mucegăită, castroane cu fundul ars, pahare cu dungi uscate, uitate acolo de săptămîni, iar mașina de gătit pătată de supă și lapte vărsat și uscat pe ea. Un miros grețos, rînced, plutea peste tot. Deschisese geamul și revenise în dormitor.

„Voi nu mai aveți bucătăreasă ?"

Nu mai aveau. Mama întrebase de cînd. Fiica se gîndise cîtva timp și răspunsese :

„De vreo două luni."

„Bărbatul tău unde mănîncă ?"

Nu-i răspunsese nimic. Tăcea liniștită, se freca la ochi, parcă ar fi fost un pisoi care înțelege cuvintele ca pe niște zgomote ce se produc mereu în jurul lui, dar care n-au pentru el nici o semnificație.

„Eu te-am crescut fără bucătăreasă, zisese mama. Cînd te-ai măritat n-aveai bucătăreasă. Unde e bărbatu-tău ? Întoarce-te cu fața cînd vorbești cu mine."

Se întorsese cu fața, încet, se ridicase chiar în capul oaselor și întinsese brațul spre chipul mamei. Mama îi lovise pe neașteptate brațul cu toată puterea.

„Ia mîna de pe mine."

Atunci ea se întinsese la loc pe pernă și vrusese iarăși să-i întoarcă spatele, dar se răzgîndise și se ridicase la loc în capul oaselor, de astă dată ceva mai trează.

„Mamă, zisese cu milă și parcă cu dispreț, o să-ți spun totul altă dată... Acum lasă-mă."

„Să-mi spui altă dată ? Ce să-mi spui ?"

Soția fostului cazangiu, femeie care născuse de patru ori și care rămăsese cu chipul încă tînăr, începuse să-și privească fata neclintit. Glasul îi coborîse deodată cu un timbru mai jos și cuvintele începuseră să curgă amenințător :

„Ce vrei să-mi spui tu mie altă dată ? Dacă ai să deschizi gura și ai să-mi spui vreo prostie te cîrpesc cît ești de mare. De cînd zaci tu așa ? La școală te duci ?... Și ce îi înveți tu pe copii ? Că locul și patul în care dormi tu nu mai seamănă cu al unei femei ? Că totul în jurul tău miroase și pute ? Că îi e scîrbă omului să intre în casa ta ? Că nu mai ai în tine nici urmă de rușine ? Ți-ai pierdut de tot rușinea ! Nu ți-e rușine ?"

„Mamă, strigă deodată fiica, parcă ar fi fost atinsă cu biciul, încetează !"

„Ce vrei să-mi spui ? continuase mama. Cine te-a învățat pe tine să trăiești așa ? Eu ? ! ! Mîine-poimîine o să mor, toată viața trebuie să te învăț ? Mie să mi te scoli dimineață la ora șase, să te pui cu brîncile pe treabă, să mi te speli, să faci curat în casă, să înghiți ceaiul și să te duci la serviciu. Și să nu te prind eu că patul tău nu e proaspăt, rufa ta și a bărbatului nespălate și bucătăria ca o cocină. Dă-te jos din pat !"

Se dăduse jos din pat și se apucaseră amîndouă să curețe și să frece și atunci băgase de seamă că în biroul lui rafturile erau goale și hainele lui lipseau din șifonier și n-a avut puterea s-o întrebe nimic. După ce singură o oprise să spună ceva, azi-dimineață s-a dus la socrii ei și a aflat.

— Constanța e divorțată de aproape trei luni, zise mama cu un glas care se stăpînea din greu să nu fie deznădăjduit, bărbatul ei s-a însurat cu alta, se mirau că noi nu știm nimic. E ambasador la Roma, a plecat acum cîtva timp, ambasador sau ajutor de ambasador, n-am înțeles bine.

Foarte posomorît, Vale spuse :

— Să-i fie de cap !

Și se apropie de mama lui, îi sărută mîna și rămase într-o tăcere care vroia parcă să sugereze că nu mai aveau ce să discute pe acest subiect. Să n-o facă să sufere.

— Și nouă de ce nu ne-a spus nimic ? E supărată pe noi, ce are de se ferește ? zise și tatăl într-un tîrziu, dar cu un glas din care s-ar fi putut deduce că ăsta era singurul lucru pe care nu-l în-

țelegea din ceea ce se întîmplase, încolo totul era foarte clar.

Mama răspunse că nu se ferește, așa e firea ei, s-o lase în pace și să n-o întrebe nimeni nimic.

— Cînd ai timp, Vale, n-o lăsa singură. Mi-ar fi spus ea mie pînă la urmă, că mie îmi spune, dar în casă era așa de murdar că n-am răbdat s-o văd cum zace... Dar acuma să n-o lăsăm singură !...

VIII

„Parcă și-a cobit Tanța cînd ne-a spus atunci în prima zi că ne prezintă pe primul ei viitor bărbat", gîndi Vale în timp ce se dădea jos din autobuz și se pierdea în valul miilor de salariați ai uzinei, care intrau și ieșeau din schimb. Acum n-o mai vedea căsătorită, era iarăși sora lui ca și mai înainte și se întreba, foarte intrigat, și cu o vagă îngrijorare, ce se întîmplase acolo în viața ei cu acel doctor, de trebuise să se întoarcă îndărăt și să redevină din nou fată, purtînd însă de astă dată pentru un timp oarecare, bineînțeles ca pe un stigmat, denumirea de *divorțată*. Asta înseamnă, oricît de blînd ai vrea s-o iei, o nereușită. Cine era acest doctor Munteanu cu care ea se măritase, nu se împlinea nici măcar un an ? Acum, că el nu mai exista pentru sora lui, Vale se simțea cuprins de o vie curiozitate să afle totul despre el și să poată apoi să afle și ce s-a întîmplat între ei ca să poată

s-o și înțeleagă. Fiindcă altfel n-o să-i fie de nici un folos să se ducă doar să-i facă vizite, fiindcă o cunoștea bine, de la ea nu afla nimeni nimic dacă apuca să nu spună de la început, era încăpățînată într-un mod cu totul absurd, și singurul lucru pe care îl puteai obține de la ea în astfel de situații era doar s-o exasperezi... „Cu cine să vorbesc eu să aflu cine e doctorul ăsta Munteanu ?" se întreba el avînd senzația aceea neobișnuită că prin apropierea amintirii, printre cunoscuții lui mai îndepărtați, vede pe cineva care ar fi putut să-i spună tot ce dorea, dar nu reușea să-și fixeze imaginea acestui ins și să-și dea astfel seama unde îl cunoscuse și cum l-ar putea acum reîntîlni. Își reîncepu ziua de muncă preocupat de această idee, spunîndu-și că trebuie neapărat să-și aducă aminte...

Și într-adevăr își aminti, era tot un doctor, îl cunoscuse cu cîteva luni în urmă la Tanța acasă, îl găsise la ea, îl căuta pe doctorul Munteanu, cu care era prieten și care, zicea el, lipsea în mod inexplicabil de la spital. Venise să-i facă o vizită să afle ce e cu el. Din scurta conversație avută atunci, Vale înțelesese că era și el, ca și doctorul Munteanu, psihiatru la același spital, că erau foarte buni prieteni — și felul cum pronunțase el aceste cuvinte *foarte buni prieteni* avea ceva neobișnuit și îi rămăsese în amintire tocmai datorită acestui fapt — și că nimeni nu știa unde dispăruse doctorul Munteanu, toată lumea îl întreba pe el,

pe doctorul Sîrbu (ăsta era numele lui), și el n știa ce să le răspundă. „E într-o delegație în stră inătate, v-am spus“, repetase Constanța cu o voc atît de naturală încît Vale se arătase foarte ne dumerit de lipsa de reacție a musafirului. Ar trebuit să se arate edificat sau dacă nu, să-și exprimat îndoiala, dar el rămăsese exact cu ace expresie pe care o au totdeauna oamenii cînd s prefac că n-au auzit nimic și schimbă vorba c să nu pună pe cineva dintre cei de față într- situație jenantă. Îi displăcuse această nepolitețe Vale își amintea acum bine, îi făcuse o impresi neplăcută felul cum tăcuse de două ori acest doc tor Sîrbu cînd Constanța spusese și apoi repetas ce e cu bărbatul ei. Știa el cumva unde era d fapt doctorul Munteanu la ora aceea și i se păre penibilă minciuna Constanței ? Atunci de ce ma venise la ea s-o mai întrebe ?

„Ăsta trebuie să știe tot“, își spuse Vale și intră în biroul secției și îi căută numele în cartea de telefon.

— Alo, zise Vale după ce formă numărul, domnul doctor Sîrbu ?

— Da, i se răspunse de la celălalt capăt al firului. Ce doriți ?

Vale zise că la telefon era inginerul Sterian și îi reaminti medicului în ce împrejurări îl cunoscuse.

— Da, repetă celălalt, și ce doriți ?

Doctorul Sîrbu locuia pe o arteră paralelă cu Calea Griviței, într-un cartier vecin cu hipodromul, și a doua zi pe la orele cinci după amiază Vale sună la intrarea unui bloc cu două etaje și fu primit de acest medic, care după primul schimb de cuvinte de la telefon auzind ce se dorea de la el se arătase neașteptat de cordial și îl invitase imediat fixîndu-i ora și explicîndu-i adresa. Vale urcă niște trepte mici de ciment negru foarte curate și care se opreau în fața ușii medicului, pătrunse într-un antreu tot așa de mic și curat ca și scările și își urmă gazda într-o odaie cu un geam mare, care dădea spre cîmpia hipodromului. În fața casei medicului cineva semănase pe hectare întregi ceva verde, făcînd să apară astfel aci o priveliște neașteptată și izbitoare, dînd celui ce o contempla o neliniște bruscă ce apare adesea în conștiința orășeanului care trăiește cocoțat la etaje și nu mai simte de mult puterea germinativă a pămîntului. În depărtare, dincolo de acest covor verde, sub streașina uriașă a orizontului, se vedea marginea orașului, cu coșuri și uzine și clădiri înalte, ocolind într-un semicerc larg această peninsulă ciudată pe cîmpie. Se vedea grîul acesta verde, sau ce era, de la prima aruncătură de ochi. Odaia doctorului era foarte sumar mobilată, sau mai bine zis era aproape nemobilată, căci, în afară de un studio și un taburet de lemn negru, nu conținea decît rafturi cu cărți și reviste și un aparat de radio cu încă o cutie anexă, probabil un picup. Nici birou, nici scaune, nici fotolii, nici dulapuri. Parchetul era foarte curat, galben ca

lămîia, și peste el, în mijlocul odăii, un covor industrial colorat ieftin, dar care dădea totuși interiorului un aspect atrăgător. Fără să spună vreun cuvînt, doctorul își lăsă musafirul să aștepte în picioare în mijlocul odăii și dispăru pentru cîtva timp pe o ușă mascată, care semăna cu zidul, de unde se întoarse apoi cu un scaun-fotoliu, pe care îl depuse aproape de fereastră, invitîndu-l pe Vale să ia loc. Era un ins mai degrabă scund, cu păr puțin și de un castaniu-deschis pe creștetul capului, voinic fără să fie gras și creîndu-ți prin felul lui de a fi o senzație de mare liniște, ca și cînd te-ai fi avut în față pe tine însuți: Asta venea, fără îndoială, din inexpresivitatea vie a chipului său care alunga din cel cu care vorbea orice stinghereală sau complex de inferioritate.

— Eu am aici un așa-zis apartament, zise el, mai am două odăițe, unde stau părinții mei; acolo am și un birou..., dar eu lucrez în pat, ca pe vremea studenției...

— Foarte curios, spuse vizitatorul, la ce poate să *lucreze* un psihiatru !

— La lucrări de psihiatrie, spuse medicul zîmbind. Ești tot atît de ignorant ca un rural, dar îmi face plăcere cînd am de-a face cu ignoranții. Oamenii care știu mă plictisesc, orice discuție cu ei cade în apă, aia știe, pe-aia e pe cale s-o știe, despre aia a citit, pe-ailaltă o cunoaște... Despre ce să mai stai cu unul ca ăsta de vorbă ? Îmi amintesc cu o încîntare extremă de un coleg al

meu de facultate, un rural pe care l-am invitat odată la restaurant. El a luat o ciorbă, dar în timp ce mînca, se uita curios în farfuria mea. Ce te uiți ? zic. Ce e aia, ce-ai luat tu ? Cum ce-am luat, zic, neîncrezător, dar și stupefiat : omletă ! Nu știa ce e o omletă, toată viața în satul lui mîncase ouăle doar jumări, în tigaie, sau fierte. Dar așa galbene și înfășurate în farfurie, nu mai văzuse... Încît o să-ți explic cu dragă inimă ce înseamnă un psihiatru. Un medic de nebuni ! Ce s-o mai încurcăm !

Vale își dădu vesel capul pe spate.

— Aveți dreptate, zise el, la asta nu m-am gîndit. Mă faceți să rîd, înseamnă că mă simpatizați ?

— Bineînțeles, dar nu trebuie să ai încredere în mine decît dacă ești bolnav. Bolnavii mei m-au învățat să recomand, în materie de încredere, celor sănătoși, prudența, ca să nu vie pe urmă la mine să-i internez. Și pentru că fără încredere nu se poate trăi, eu le recomand *prudența deschisă*, sau mai bine zis *prudența afectuoasă,* fiindcă pe lîngă nebunii curați eu tratez și alți bolnavi, dintre care un număr considerabil sînt șocați tocmai în acest sentiment, încrederea, pe care n-au știut s-o ferească și au expus-o, imprudenți sau naivi, loviturilor. Christos zice că fericiți sînt cei săraci cu duhul ! Ei, să viziteze un creștin modern salonul meu și să vadă cît de fericiți sînt acești săraci cu duhul ! O să aibă îndoieli că a lor va fi împărăția cerurilor. Numai o conștiință complicată și păcă-

toasă poate, prin exercițiu moral, să atingă o anumită treaptă de puritate, la care face Christos aluzie și nu cum credea Tolstoi, că inocența pierdută e fără întoarcere. Săracul cu duhul e slab și suferința lui nu e de loc curată : îi plac, în adîncul ființei lui, oamenii ceilalți, puternici și păcătoși și ar vrea să se zică și despre el : bețivu-ăla, sau curvaru-ăla, băga-l-ași în mă-sa ; ticălosu-ăla... aspiră să ajungă ca ei. Să-ți povestesc un caz... Într-o întreprindere forestieră, un băiat socotit foarte de treabă îl apucă deodată o stare curioasă, în plin lucru lăsa fierăstrăul jos, se ducea mai încolo, se așeza pe un butuc și stătea așa ceasuri întregi. Mă cutare, cutăriță, ce e cu tine, treci la lucru, du-te acasă, nimic. Mă, i-a făcut cineva ceva, i-o fi suflat cineva fata, i s-o fi întîmplat ceva cu părinții, nimic. Mă, l-o fi durînd ceva și nu știe să spună, să chemăm doctorul, nimic. Vine doctorul, îl consultă, nu suferea de nici o boală. Mă, te dăm afară dacă nu lucrezi, nimic. Chiar așa și făcură, îl concediară, dar a doua zi el veni la lucru ca și cînd nimic nu i s-ar fi întîmplat, se așeză pe un butuc și stătu așa nemișcat, cu capul în jos, cu înfățișarea celui care se gîndește la ceva și e atît de copleșit de gîndirea sa încît nu mai aude și nu mai vede nimic din ce se petrece în jur. Ce să facă cu el ? Pînă la urmă au chemat iar medicul, și ăsta, avînd o intuiție și folosind un truc, l-a adus la mine. L-am examinat. N-avea nimic, atîta doar, că nu mînca și slăbise foarte

tare. Asta m-a alarmat înainte de orice și i-am făcut, cu titlu de încercare, două unități de insulină. Asta înseamnă doza cea mai slabă care se poate face pentru poftă de mîncare. Tocmai cu scopul ăsta, întîi să-l înzdrăvenesc puțin și pe urmă văd eu și ce e cu starea aceea a lui. A intrat în comă insulinică, m-am și mirat, din două unități ? ! În sfîrșit, cu oarecare trudă l-am pus puțin pe picioare și l-am luat la întrebări. Să-mi spună ce e cu el, să-mi povestească ce i s-a întîmplat și eu îi promit că după aceea o să-i fac eu ceva care să-l aducă iar la starea dinainte. Totul are să fie în regulă, cu condiția să-mi spună. Nu vroia, nu mă înțelegea, nu pricepea ce doresc de la el. Nu e nimic, am eu nevoie să știu de pildă cum și-a petrecut el ziua dinainte de a-i fi venit cheful să lase lucrul și să se așeze pe un butuc. Ia să vedem. S-a dus la lucru ca de obicei... Asta a fost dimineața. Cum a mers lucrul ? Și e o mare satisfacție în profesiunea noastră să vezi cum mintea bolnavului în sfîrșit te urmează, cum începe să te ajute, ca s-o poți și tu ajuta... Cum însăși această minte se trezește din starea de șoc în care se afla și în care gîndirea nu mai producea gîndire, ci doar o stare de gîndire, cu un declic profund între sistemele superioare de semnalizare și începe ea însăși, la început doar curioasă, apoi uimită și în cele din urmă indignată, să descopere cauza care o șocase. Ce era ? În ziua aceea care precedase primul lui impuls

de a părăsi lucrul, așa pe seară, intrase în cabana unde erau cazați și se așezase frumos și cuminte pe o bancă în fața sobei. Era ger mare, și în cabană, deși focul duduia, era foarte frig. Venise primul și se așezase în fața ușii deschise a sobei. În curînd căldura îl toropi și băiatul, trudit și singur cum era, ațipi. Se gîndea și el la părinți, la surori și la frați, la faptul că avea aproape douăzeci de ani și încă nu cunoștea o fată cu care să se însoare. Nu era de prin partea locului și nu prea îi plăceau fetele care nu semănau cu cele din satul lui, se gîndea că peste un an sau doi o să strîngă ceva parale și o să se întoarcă în sat... Ei, da, în sat la el, acolo unde copilărise, unde era gîrla natală, cu „soarele care albea bătătura"... Și deodată aude un fel de bubuit și se trezește pe jumătate și apoi iar bum, bum, la intervale regulate, apropiindu-se de el. În clipa următoare, o lovitură puternică peste picior îl face să sară din amorțeală și un corp greu se așază lîngă el împingîndu-l în același timp mai încolo. Un rîs gros : „Ce faci, cutare, adormiși ?" Nu trece multă vreme și din nou ușa se deschise și se închise cu aceeași bubuitură, alți pași pe podea și un alt muncitor înfrigurat se apropie de banca lungă din fața sobei. Ăsta pune o mînă pe umărul băiatului, alta pe a celuilalt și se bagă între ei grohăind : „Frig, zice ăsta, mi-a înghețat..." (și băiatul a spus cu naturalețe pe nume organului procreativ). Tăcere și după cîtva timp ușa cabanei se deschise din nou și un alt înfrigurat se apropie de bancă. Ca și ceilalți, și ăsta pune mîna pe umărul băiatului, desface trupurile și se vîră între ele grohăind ca și cel dintîi. Figura aceasta se repetă pînă ce banca se umple și băiatul se trezește deodată că a ajuns la capătul ei, departe de foc. Nu și-ar fi dat seama de asta dacă n-ar fi simțit că frigul îi dă așa, „niște fiori". Ce bine era în dreptul sobei și ce frig era acum ! Îi era așa de frig încît a început să dîrdîie. „Ești friguros din fire ?" l-am întrebat. Nu era. „Atunci de ce tremurai așa ?" l-am întrebat cu blîndețe, dar imperios. Și am repetat : „De ce tremurai ? Spune ! Trebuie să spui imediat de ce tremurai și cu asta nu mai ai nimic de povestit. Răspunde : De ce tremurai ?" Vedeam după expresia lui cum i se formulează în minte adevărul acela care întîrziase să i se impună în zilele care au urmat după istoria cu banca și acum trebuia să-l aud și eu ca să mă conving că, odată exprimat, el și-l va însuși și va face din el o armă. „Ei, ai de gînd să vorbești, nu l-am slăbit. Dă-i drumul !" Deodată a izbucnit în plîns. Dar ce plîns, încrețit și chinuit, și ce trufie rănită ieșea din el la iveală ! „Încetează, i-am spus, nu ți-e rușine să plîngi înaintea mea ? Eu nu sînt maică-ta și nici tu nu mai ești copil. Dă-i drumul. Spune de ce ai început să tremuri !" A stat așa o clipă fără să mai verse lacrimi și deodată a pronunțat următoarele cuvinte : „De ce p... mă-si să mă dea ei pe mine

la o parte de pe bancă !?“ Asta era ! Dacă e posibil să-ţi imaginezi că un om poate fi şocat atît de teribil de o atît de mică întîmplare... Şi acum, că ţi-am satisfăcut curiozitatea şi ai aflat cam la ce „lucrează“ un psihiatru, spune-mi ce mai face doctorul Munteanu ? Tot nu l-am mai văzut de-atunci, continuă medicul, dar e drept că am fost aşa de ocupat, că nu mai ştiu nici ce am făcut eu, darmite alţii... S-a întors din străinătate ?

— Nu s-a întors, zise Vale, e în diplomaţie, s-a despărţit de soră-mea şi s-a şi însurat cu altcineva... Cu fata unui ministru sau ministru-adjunct de externe, nu ştiu precis.

Vale vorbise uitîndu-se ţintă la doctor, să-şi dea seama dacă toate acestea erau sau nu noutăţi pentru el şi dacă să continue sau nu pe aceeaşi temă şi văzu că doctorul Sîrbu nu se arătă cine ştie ce expresiv, dar ceva din privirea lui, prin care trecu parcă o vagă umbră de nelinişte amestecată cu surpriză, îl făcu să înţeleagă că în orice caz medicul nu ştiuse nici atunci de sora lui şi nu ştia nici acum nimic precis despre prietenul său, dar că avusese, în acest sens, bănuieli. În clipele care urmară, această impresie i se modifică apoi într-un mod neaşteptat, îşi aplecă fruntea şi rămase vreme îndelungată tăcut, devenind parcă treptat alt om, în a cărui metamorfozare n-ar fi fost posibil să crezi cu cîteva minute mai înainte.

— Scuză-mă o clipă, spuse el apoi cu un glas amorţit şi trase telefonul alături de el pe pat şi

cu o expresie şi cu nişte mişcări reculese formă un număr.

— Vă rog cu doctorul Stamate, ceru el. Cînd vine, adăugă după ce ascultă răspunsul, spuneţi-i că îl rog să-mi dea un telefon.

Închise, depuse aparatul la locul lui pe raftul cu cărţi şi încă după aceea mai rămase aproape un minut în aceeaşi tăcere care ameninţa fie să se adîncească şi celălalt să fie astfel silit să-şi limiteze vizita şi să plece, fie să înceapă să se explice, şi tăcerea aceasta să se transforme într-o destăinuire. O privire lungă, deschisă pe care doctorul Sîrbu i-o aruncă apoi musafirului îl făcu pe Vale să înţeleagă că efectul produs de ştirea sa fusese mare şi că în minutele sau orele care vor urma acest efect nu se va micşora, ci va creşte.

— Îmi închipui ce vrei acum de la mine, zise în sfîrşit medicul, dar să ştii că nici eu nu înţeleg ce s-a întîmplat, cu toate că sînt prieten cu doctorul Munteanu de mai mult de zece ani. Dumneata nu ştii probabil ce s-a întîmplat cu el şi sora dumitale, şi eu nu ştiu ce s-a întîmplat între medicină şi el, cu toate că dumneata îţi cunoşti bine sora şi eu cunosc bine relaţiile lui cu medicina.

În acest timp, muşchii bărbiei şi gurii i se împingeau încet în sus, în semn de neştiinţă totală şi de scepticism că nu va reuşi, oricît de mult ar vorbi, să-şi explice măcar într-o oarecare măsură lui însuşi sensul celor auzite.

— O să-ţi spun, zise el, dar e bine să păstrezi doar pentru dumneata ce o să afli nou de la mine fiindcă sora dumitale ori ştie, şi atunci n-are rost să-i arăţi că ştii, ori nu ştie, şi atunci chiar că nu e bine să ştie. N-ar avea nici un rost! În ce priveşte lucrurile pe care ai să le auzi, pune-le la urmă pe toate sub semnul întrebării, fiindcă dacă în mine n-ar stărui îndoiala, nu ţi-aş povesti nimic... Cînd înţelegem cu adevărat ceva mai înţelegem că nu ştim niciodată totul pînă la capăt...

Se opri brusc şi îşi împinse iar bărbia şi gura în sus, ca sub impulsul unui nou val de neştiinţă şi scepticism.

— Am fost prieteni, declară el, şi îi arătă musafirului o expresie nedumerită, vrînd parcă să spună că el şi acuma i-ar mai fi rămas dacă... Şi sublinie cu o mişcare scurtă a gîtului că în sfîrşit el o să povestească şi o să vadă că... Istoria prieteniei noastre, începu el, în faza ei bună, e lipsită de interes, a început la douăzeci de ani, cînd nu ştim încă să iubim femeia şi cînd toată afecţiunea noastră se revarsă în prietenie, şi s-a maturizat, cînd ne-am maturizat şi noi. Învăţam împreună, ne făceam vizite, cunoşteam împreună fetele... Sentimentele, în faza aceasta, sînt alimentate mai mult din ele însele, au puţină gravitate şi cunosc prea puţin gelozia şi suspiciunea. Să trecem peste asta. Destul că nimic n-a umbrit această prietenie pe toată perioada cît a durat studenţia şi încă mult timp după aceea. Ceea ce o

ă-ţi spun acum e relativ proaspăt, de doi-trei ani... Am fost amîndoi repartizaţi la Spitalul unificat şi în curînd... Dumneata eşti inginer, nu ştiu um e la ingineri, trebuie să ştii că în medicină nu e de loc uşor să te remarci, mai ales că, între ltele, o ucenicie sub pulpana unui mare specialist ste aproape inevitabilă. Cît trebuie să ţină această cenicie, cît e de necesară, cînd încetează de a mai fi ucenicie, şi mai ales ce i se poate întîmpla nuia care nu are şansa sau poate nu vrea să fie ub pulpana cuiva, asta e altă chestiune. Destul ă doctorul Munteanu se afla departe de toate cestea, şi profesorul meu, cînd se referea la el, făcea ca şi cînd doctorul Munteanu ar fi fost e o generaţie cu el. Asta înseamnă mare succes, ă treci, adică, pe plan profesional, de la o generaţie la alta... Nu ştiu dacă îţi dai seama... Eu ucrez de aproape doi ani la un studiu despre eurastenia bătrîneţii şi sînt nevoit din ce în ce mai mult să mă restrîng şi să mă limitez de la lte activităţi fiindcă trebuie să-ţi spun că acest ucru care pare atît de firesc la prima vedere — dică să te dedici problemei pe care vrei s-o studiezi — în realitate nu e deloc atît de firesc, iindcă nimeni nu e obligat să fie convins că dumeata nu vii la şedinţă din pricină că eşti ocupat. umneata crezi că noi nu sîntem? Crezi că noi -am şti ce să facem cu timpul liber? Doctorul Iunteanu are o activitate ştiinţifică la fel de importantă ca şi a dumitale, şi cu toate acestea vine

— Risipitorii, vol. 1

la toate ședințele și nu refuză nici o sarcină. Sînt membru de partid și am obligația să execut sarcinile de partid care mi se încredințează, aici nu încape nici o discuție, în același timp, însă eu mă simt în stare să fac ca profesiunea pe care o practic să cîștige ceva... adică în afară de munca mea zilnică la patul bolnavului, pentru care statul îmi plătește un salariu. Dar oare știe cineva că am luat-o pe acest drum, în afară de profesorul care mă cunoaște din facultate și al cărui sprijin nu-mi mai e suficient ? Fiindcă în timp ce doctorul Munteanu trece radios pe coridoare în suita savanților, pe mine mă persecută împrejurări meschine și îmi dau seama ce bine a făcut el creîndu-și o astfel de situație și cum dracu a reușit... Se supăra că sînt atît de timorat, îmi dădea sfaturi și se înfuria cînd în săptămîna următoare îi mărturiseam că n-am putut să le urmez... „Ești un fleț, cum poți să fii atît de fleț", îmi spunea. Din cînd în cînd mă îndemna : „Dă drumul la studiul tău, ce faci cu el ? Îl pritocești prea mult." Nu înțelegeam aceste îndemnuri, însă cînd într-o zi mi-a spus, cu un aer foarte îngrijorat pentru mine, că colegul meu D. pregătește o comunicare la Academie, am început să rîd. „Rîzi tu, dar habar n-ai ce pun ăștia la cale. Am vorbit despre studiul tău cu profesorul Nicolicescu, am aranjat să ți-l publice imediat, dă-i drumul mai repede, pierzi prea mult timp. Și trebuie să vorbești și tu cu profesorul, du-te într-o zi la el

chiar mîine". Nu înțelegeam de ce să mă duc la el, în ce scop să-l deranjez. „Fă cum spun eu, zice, du-te și cere-i o audiență, spune-i cine ești, spune-i tot". „Bine, dar pentru ce ? Să-i spun tot ? N-am nimic să-i spun". „Ba ai ! Spune-i despre studiu... Eu așa am făcut și a fost foarte bine...". Trebuie să mărturisesc că m-am frămîntat zile întregi cu problemele acestea și mereu veneau altele. „Sîrbule, îmi spune el într-o zi, se pregătește o ședință importantă, ce-i facem ?" „În ce sens ?" „Ce-i facem cu tine ? E o ședință extraordinară, cu cineva de la Capitală, acum e acum !" Și îmi relatează o istorie cu președintele sindicatului, că sînt anumiți inși care vor să-l schimbe, i-au făcut acestui președinte, care e medic de laborator, următoarea figură : i-au trimis la analiză, în loc de urină, ceai de mușețel și că acest medic a analizat ceaiul de mușețel și a pus hiperglicemie, a aflat toată lumea și se rîde peste tot și că au vrut să-l compromită ca să-l schimbe. „Acest președinte de sindicat a reușit într-adevăr să-și atragă antipatia tuturor, foarte bine că va fi schimbat", i-am răspuns. „Da, dar nu acum, nu în ședința asta atît de importantă", a zis el. „Ba dimpotrivă, zic, găsesc că e unicul prilej, fiindcă în nenumărate alte ședințe a fost criticat, și voi, biroul organizației, n-ați vrut să-l schimbați, l-ați apărat și l-ați susținut." „Am greșit, o să-l schimbăm, dar nu acum". „Bine, înțeleg, dar tot nu pricep ce legătură am eu cu chestia asta ! Nu

cumva vrei să iau cuvîntul şi să-l apăr pe acest preşedinte ?“ „Ba da, tocmai asta trebuie să faci fiindcă vor să dea şi în tine.“ „O să mă apăr, şi nu înţeleg să mă apăr susţinîndu-l pe preşedinte.“ „Nu pe preşedinte îl susţii, ci biroul organizaţiei de partid, care va fi atacat indirect.“ „Nu văd ieşirea, fiindcă mai mare prejudiciu o să suferi susţinîndu-l pe preşedinte decît recunoscînd că ai greşit.“ „Ai dreptate, dar din păcate nu la nivelul ăsta se pun problemele acum la noi, e un moment greu, nu pot să-ţi explic, e necesar ca preşedintele sindicatului să fie *apărat acum*. Imediat după şedinţă o să-i dăm ceea ce merită, dar e foarte important ca *tu* să iei cuvîntul...“ Toate aceste enigme sfîrşeau cu acelaşi laitmotiv : „Fă cum zic eu, eu aşa am făcut, şi a ieşit foarte bine“. Am făcut cum a zis el şi a ieşit foarte prost ! M-am dus la profesorul Nicolicescu şi m-am comportat ridicol, savantul m-a primit cu bunăvoinţă, dar n-a înţeles de loc ce voiam de la el, iar la şedinţa aceea importantă am stîrnit cea mai mare confuzie prin cuvîntul meu. Faptul că preşedintele sindicatului a fost totuşi înlocuit, şi biroul organizaţiei, criticat fiind, n-a păţit nimic, faptul că nu m-a criticat nimeni, cum îmi prezisese doctorul Munteanu, şi faptul că a doua zi era foarte radios şi totul se rezolva fără urmările catastrofale pe care le prevedea el m-au trezit parcă dintr-o năuceală... Ne vedeam ca şi înainte, el continua să mă sfătuiască, eu ziceam că aşa o să fac şi

bineînţeles că nu mai făceam... Ţi-am dat aceste cîteva detalii sumare numai ca să-ţi faci o idee că în timp ce eu mă zbăteam în tot felul de false probleme şi complexe, el trecea, profesional, din generaţia noastră în cea următoare şi trebuie să-ţi spun că e meritul lui că prietenia noastră nu s-a rupt din această pricină, fiindcă ţinea la mine şi mă lăuda peste tot, făcea adică singurul lucru potrivit în asemenea situaţii care împiedică doi prieteni să-şi separe drumurile.

IX

...Numai acum vreo doi ani, pe la sfîrşitul primăverii, prietenia noastră a trecut printr-o criză. Deci cu cîteva luni înainte ca el să se însoare cu sora dumitale. Îl văd la un moment dat însoţit de o femeie, o tînără doctoriţă nou venită la neurologie, şi îl întreb cine e. Mi-a răspuns că a fost numită de vreo lună de zile în locul doctorului Strihan, detaşat la alt spital. „E foarte drăguţă“, am zis. „Nu-i aşa ? a zis doctorul Munteanu, parcă tresărind. Vrei să-ţi fac cunoştinţă cu ea ?“ „Da“, am răspuns. „Ştii ce, propune el, o invităm deseară la masă la *Athénée Palace* şi faci cunoştinţă cu ea“. „Bine“, am convenit... N-am înţeles de ce ţinea să vină şi el la *Athénée Palace*, nu mai eram studenţi să cunoaştem o fată împreună, dar mi-am

zis că mă crede atît de timid încît vrea să-mi fa
cunoştinţă cu ea, dar să-mi uşureze şi primele o
de conversaţie ca unul ce o cunoştea mai dinain
şi îi era mai familiar. Mie mi-ar fi convenit să f
singur cu ea, să mi-o prezinte pur şi simplu l
spital, şi în ceea ce priveşte invitaţia, în sfîrşit
invitaţia să nu intre în discuţie, dar dacă el
ales modalitatea aceasta n-aveam cum să-i pu
condiţii, cu atît mai mult cu cît ideea i-a venit î
treacăt, putea foarte bine să-i vie alta... Seara ve
nind, m-am îmbrăcat cu grijă, m-am dus la res
taurant şi am făcut cunoştinţă cu această fată. L
restaurant, ea mi-a plăcut mai puţin, nu era po
trivit îmbrăcată şi avea, mai ales, ceva schimb
în expresie, n-am putut să-mi dau seama ce. Exis
în asemenea împrejurări aceste expresii care su
gerează intrarea pe scenă a personajului, a feme
care simte că începe să joace un rol în existen
cuiva şi nici ea nu ştie cît de extins e acest rol
ce să facă, să fie cu grijă să nu scape ocazia, sa
dimpotrivă, să nu-şi facă nici un fel de griji şi s
aştepte ca şi mai înainte o suită nesfîrşită de ad
miratori ? Indecizia aceasta n-o favoriza, în orice
caz mi-am dat seama după felul cum se purta că
hotărîrea se lua totuşi fără ştirea ei undeva în
forul ei interior şi faptul că ea nu ştia ce se pe
trece în fiinţa ei intimă, că nu-şi dădea seama ce
alegere face, m-a dezamăgit, n-avea de unde să
mă cunoască şi faptul că îmi ieşea în întîmpinare
cu atîta bunăvoinţă dovedea că feminitatea ei e

prea accesibilă... Într-adevăr, se purta cu mine cu o atenţie aproape excesivă, ca şi cînd nu ea îmi plăcuse mie, ci eu ei. Dacă doctorul Munteanu vorbea, şi eu spuneam apoi la rîndul meu ceva întrerupîndu-l sau doar completîndu-l cum se întîmplă în orice conversaţie, ea îşi dizloca rapid atenţia de la el ca să asculte ceea ce spuneam eu, chiar dacă pentru asta trebuia să-l lase cu o frază neterminată care i se adresa chiar ei. Bineînţeles că dacă vorbeam eu, mă asculta neîntrerupt şi nu trecură nici cincizeci de minute şi între noi trei începu deodată să se întîmple ceva... Comandasem felurile şi in timp ce eram serviţi, fata avu un gest stîngaci şi vărsă sarea. Doctorul Munteanu îndreptă prompt solniţa şi foarte familiar zise că nu e nimic, sarea înseamnă bogăţie. „Asta în cazul dumitale, adăugă el, fiindcă de pildă în cazul doctorului Sch. înseamă cu totul altceva. Îl cunoşti pe doctorul Sch. ?“ „Nu“, zice fata. „Doctorul Sch. stă la masă într-o braserie sau într-un restaurant şi vrea să-şi aprindă o ţigară. Băţul se rupe însă şi zboară în aer aprins şi cade pe rochia unei femei de vizavi. Atunci, doctorul Sch. speriat se ridică să-l stingă, dar trage după el faţa de masă. Se întoarce să dreagă faţa de masă şi răstoarnă scaunul vecin“. Colega noastră rîdea. „Şi ce semnificaţie are faptul ? îl întrebă ea pe doctorul Munteanu. Nu înţeleg sensul.“ „Nesiguranţa ! exclamă prietenul meu. Nesiguranţa asta îl omoară“, continuă el ocolind de fapt explicaţia (făcea aluzie la

faptul că doctorul Sch. era cunoscut în spital prin aceea că nu înțelegea nimic din marxism și că la conferințe sau la cercuri politice stîrnea veselia tuturor prin expresia de totală nesiguranță și aiureală care se citea pe chipul lui, ascultîndu-l pe conferențiar). „Apropo de nesiguranță", continuă doctorul Munteanu, și începu să-i spună fetei o anecdotă, și în clipa aceea începu să arate ca și cînd eu n-aș fi fost de față, ca și cînd mi-ar fi sugerat că devenisem inoportun și că trebuie să mă ridic și să plec. Mi s-a părut ciudat... Chelnerul ne întrebase ce fel de vin dorim, și doctorul Munteanu alesese vinul și-l comandase. „Doriți poate altceva ?" am întrebat-o eu pe fată, și ea s-a uitat la mine și a zîmbit : „Aș vrea să beau un pahar de bere", a răspuns ea confirmînd că îi ghicisem gîndul. Doctorul Munteanu, cu un gest, un fel de pocnitură produsă de izbitura degetelor de podul palmei, a întors chelnerul înapoi și a comandat bere. Ni s-a adus berea și a luat el însuși sticla din mîna chelnerului și a turnat în pahare. Promptitudinea gesturilor și inițiativelor lui începu să-mi atragă din ce în ce mai mult atenția. Prima sticlă n-a ajuns să umple paharele, doctorul Munteanu a luat-o pe a doua, a turnat mai departe și a lăsat apoi sticla jumătate plină pe masă. Retrăgîndu-și însă mîna, sticla s-a culcat pe masă, gîlgîind. El a vrut s-o ridice și atunci a vărsat paharul meu. M-am retras să nu-mi curgă berea pe pantaloni, și am izbucnit în rîs. Mă așteptam să rîdă și el,

dar n-a rîs, iar colega noastră, nu știu de ce, a roșit foarte tare, ca și cînd ea ar fi vărsat sticla. În cele din urmă, el a zîmbit rece, am observat însă că era foarte afectat, iar fetei îi displăcea vizibil veselia mea și îmi spuneam că nu e rău că mă comport astfel : dacă îi displăcea profund această trăsătură a firii mele, cu atît mai bine, căci nu vom fi prieteni și eu nu mă voi îndrăgosti de ea. (N-ași putea să afirm că eram convins că fetei îi displace chiar atît de profund felul meu de a fi și bineînțeles că nici nu-mi trecea prin cap să retrag cît de puțin din sentimentele mele pentru ea.) Îmi spuneam că acum, după ce vom pleca, doctorul Munteanu ne va zice la revedere și eu voi rămîne singur cu fata și o voi conduce acasă. Pe drum, gîndeam eu, îi voi explica fetei cît de lipsit de umor a fost doctorul Munteanu neobservînd figura pe care firea noastră ne-o face chiar în clipele cînd ne credem atît de deosebiți și feriți de ceea ce povestim că li se întîmplă altora. Doctorul Munteanu a chemat chelnerul și a plătit fără să-mi arunce măcar o privire, avînd aerul că plătește fiindcă ignoră prezența mea, fapt care, în loc să mă supere, cum ar fi fost cazul — cu atît mai mult cu cît în fond fata era invitata mea, și el știa acest lucru —, a continuat să mă facă să mă simt mereu bine dispus. Ne-am ridicat și am ieșit. Am ajuns pînă la cheiul Dîmboviței, și eu m-am oprit. Fata stătea pe bulevardul Mărășești și îmi spuneam că doctorul Munteanu ne-a condus des-

tul. Acum o să-şi ia la revedere şi o să ne lase singuri. Eram foarte absorbit de prezenţa fetei şi eram gata să-i întind doctorului Munteanu mîna, cînd el îmi atrage atenţia că nu se face s-o lăsăm pe colega noastră singură... Asta nu mi-a plăcut de loc, dar mi s-a părut că n-aveam ce face şi mi-am zis pînă la urmă că poate are dreptate, n-o fi, cine ştie, elegant, să petrecem seara împreună, şi la un moment dat fata să rămînă numai cu unul din noi. S-ar putea ca ea să se simtă stingherită. Bine, fie, mi-am mai spus, lasă c-o s-o văd eu a doua zi fără martori. Şi am condus-o împreună acasă.

X

...Eu vroiam să mă căsătoresc, şi cum ştiam că nu mă înşel că fata îmi place, vroiam s-o cunosc bine. Era frumoasă şi îmi spuneam că nu trebuie să scap prilejul, acum, cînd mintea mea era limpede, s-o cunosc bine, să nu fac vreo prostie. Trebuia să-i verific intenţiile. Vroia ea, ca şi mine, în acel moment al vieţii ei, să se căsătorească? Dacă da, atunci se va observa la ea, cum cred că se va observa şi la mine acea concentrare a gîndului care ascunde o concentrare a sufletului, şi care se petrece în fiinţa noastră totdeauna în momentele decisive... Am trecut de cîteva ori prin salonul unde lucra ea, şi în cele din urmă

i-am sugerat că aşi vrea s-o văd într-o zi şi, dacă n-ar supăra-o propunerea mea, să-i fac o vizită acasă. Am adăugat că vizita mea s-ar produce duminica viitoare după amiază. A acceptat roşind foarte tare, n-am înţeles de ce... Pînă duminică mai erau cinci zile şi în acest timp am căutat să n-o mai văd. Duminică dimineaţă telefonez unui văr de-al meu, pictorul Manea, şi îi spun că aşi dori să mă însoţească într-o vizită. „Vrei să-mi arăţi vreo fată?“ m-a întrebat. „Da, zic, cum ai ghicit?“ „E în glasul tău ceva care în acest caz e uşor de interpretat.“ „Aşa e, i-am răspuns, dar e vorba de o fată care nu pare obişnuită cu ideea unei vizite acasă la ea. În doi, faptul e mai puţin frapant.“ „Bine, zice, te însoţesc.“ Am ajuns la ea, am sunat. Ne-a deschis o femeie, foarte jenată, mama ei, fapt care m-a surprins, deoarece vizita mea, presupun, nu era neanunţată, n-avea de ce să adopte aerul acela stupefiat, şi pe undeva cam servil. „Vă rog să ne scuzaţi, a zis ea foarte confuză, fata mea e plecată, dar se întoarce, poftiţi, îmi pare rău că trebuie să aşteptaţi...“ Am intrat; colega mea locuia cu părinţii, într-un fel de mansardă neterminată, într-un fel de pod... Am trecut printre nişte frînghii de rufe, printre nişte lăzi, în timp ce mama colegei mele se scuza mereu. „Poftiţi“, zice, şi ne descuie uşa. În faţa noastră apare o odaie largă, confortabilă, cu un geam mare, prin care se vedea cerul. În mijlocul odăii o masă cu fotolii, şi într-unul din fotolii, un domn

cu o revistă în mînă. Domnul ridică fruntea şi amîndoi ne privim în ochi. Cine crezi că era ? Doctorul Munteanu ! Mă apropii de el şi îi şoptesc : „Ce dracu cauţi tu aici ?“ „Am să-ţi spun mai pe urmă, zice el. Are nişte necazuri cu D. (un medic) şi m-a rugat să-i fac o vizită, s-o sfătuiesc cum să se descurce...“ Hm ! Nu trece mult şi apare fata. S-a scuzat de absenţă, ne-a servit cu cafele... Mama ei vorbea necontenit. Pictorul Manea tăcea şi observa scena. „Dacă fac vreo prostie, el o să observe, cum ne-am înţeles, şi o să-mi spună mai tîrziu...“ Gîndeam totuşi că de astă dată doctorul Munteanu o să se care repede şi o să pot să rămîn singur cu fata. Timpul trecea însă, mama fetei isprăvise de povestit istoria familiei lor de funcţionari, şi iată că mama iese şi nu mai revine şi rămînem toţi patru în odaie. Dar doctorul Munteanu nu pleca. Am propus să ieşim. În stradă, el îşi apropie faţa de urechea mea şi îmi şopteşte amical, dar şi hotărît : „Nicule, ia-o tu puţin înainte cu prietenul tău, că eu am ceva de vorbit cu fata asta“. N-am zis nimic, am luat-o înainte, pe chei, cu pictorul. La un moment dat mă uit în urmă. Fata îi vorbea doctorului Munteanu şi avea într-adevăr un aer îngrijorat. „Ce e cu prietenul ăsta al tău ?“ îmi şopteşte pictorul. „Are ea nu ştiu ce să-i spună“, răspund. „E foarte drăguţă“, zice pictorul. Da, dar nu mai terminau de vorbit. Meregeau în urma noastră şi timpul trecea. Am observat cum ei au devenit apoi tăcuţi şi intimi, iar fata avea o expresie cam ciudată... Ne-au ajuns din urmă şi au luat-o înainte, unul lîngă altul, ca şi cînd eu şi cu pictorul nici n-am fi existat. M-am apropiat de ei. „M-am plictisit de atîta plimbare, am zis, e timpul să ne luăm la revedere.“ Doctorul Munteanu tăcea. M-am uitat la fată. Ea şi-a ferit privirea şi am înţeles că eram inoportun, că mă vîrîsem, fără să am nici cea mai vagă bănuială, într-o istorie din care abia dacă mai aveam timpul să mă retrag fără ca prietenia mea cu doctorul Munteanu să se rupă. „Verificarea intenţiilor s-a soldat cu un eşec, m-am gîndit eu. Îi place doctorul Munteanu, între mine şi el l-a ales pe el.“ Le-am spus la revedere şi am plecat. Eram foarte liniştit... „Ei, te mai întreb o dată, ce e cu prietenul ăsta al tău ?“ zice pictorul. „Nu ştiu“, zic. „De ce te-ai lăsat ? îmi spune el. Nu vezi că s-a băgat pe fir ?“ „Ba da, văd, dar aici femeia are şi ea un cuvînt de spus şi după cum vezi fata l-a plăcut pe el. Întrucît mă priveşte pe mine chestia asta ?“ „Poţi s-o iei şi-aşa, zice pictorul, dar trebuie să-mi povesteşti şi mie cum s-au întîmplat lucrurile, fiindcă impresia mea e că dimpotrivă ţi-a dat un picior în spate, şi tu dai vina pe faţă.“ Cînd am auzit aşa, am văzut roşu. Dacă oamenii ar fi lăsaţi în pace cu impresiile lor prime ! Dar au totdeauna grijă alţii să te pună la curent cu implicaţiile actelor tale, de a căror gravitate puţin îţi pasă. Cînd eram adolescent primeam picioare în spate fără să mă sinchisesc, acum asemenea întîmplare

ar aduce în conștiință o arsură care nu s-ar vindeca decît printr-un duel. Dar cum duelul este oprit de lege, lupta se dă pe terenul invizibil al conștiinței, unde adversarul poate fi ucis tot atît de bine, transformîndu-l însă într-un cadavru viu: îl poți ucide interior, iar după aceea el continuă să mai mănînce și să se mai plimbe, nu va mai fi însă decît un intestin ambulant. Cum adică, prietenul meu să-mi fi dat un picior în spate și eu să continui să-l cred prieten ? Dacă e așa, asta o să mi-o plătească... Mergeam pe Calea Victoriei, foarte animată la ora aceea, și am ajuns la Capșa. La Capșa am intrat înăuntru, am cerut cafele și am început să-i povestesc pictorului istoria. Mi-era prieten intim, pe lîngă că mi-era văr, dar în asemenea situații curiozitatea din privirile celui care te ascultă te apropie de el și mai tare și îi dai drumul fără să te gîndești prea mult. Aștia sînt oamenii deschiși — așa cum pari să fii și dumneata —, prevăzuți parcă cu un paratrăsnet, le spui ce ai pe suflet și prin ei se scurge... observam însă cum el ascultă din ce în ce mai puțin atent, ca unul care și-a format deja părerea și îi este prea de ajuns. „Nu cred că e bine pentru tine să ai un astfel de prieten" a zis el. „De ce ? Ce găsești reprobabil la el ? După cît se pare, s-a îndrăgostit de fată și are asupra mea avantajul și dreptul celui care e îndrăgostit, eu nu sînt îndrăgostit". „Dacă n-aşi fi atît de sigur de ceea ce spun, nu mi-aşi permite să-ți bag pile contra celui mai bun prieten al tău, mi-a

răspuns pictorul. Sînt absolut sigur că întreaga lui comportare e premeditată." „Premeditată ?! Nu înțeleg !" „Poate că ești un bun psihiatru, a zis el, dar ești un slab psiholog, am să-ți explic îndată punctul meu de vedere". Am cerut din nou cafele, și văru-meu a făcut următoarea ipoteză : Doctorul Munteanu urmărește ceva în ceea ce mă privește. Încordarea lui la masă, cînd a vărsat sticla de bere cînd a observat că ea mi-a zîmbit, faptul că el nu m-a lăsat singur cu ea, cum era și normal — era foarte normal să se retragă, era chiar obligatoriu —, întreaga lui comportare după ce am sosit noi, și minciuna, fiindcă era evident o minciună, că fata l-ar fi invitat din pricina unor așa-zise necazuri... Cum de nu-mi dădeam seama ?... Am plecat acasă turburat. Cînd intru pe ușă, pe cine găsesc așteptîndu-mă aici în fotoliul acela ? Pe doctorul Munteanu. „Nicule, zice, uite despre ce e vorba, am impresia că m-am purtat cu tine într-un fel inadmisibil, am lăsat-o imediat pe fată și am venit la tine să mă explic." „Explică-te", i-am răspuns. „Tu ai să crezi că m-am băgat pe fir, dar poți să verifici că ea m-a rugat să trec s-o văd duminica asta, că are necazuri mari în familie și ar vrea s-o ajut. Asta e, și nimic altceva." „Bine, îi zic, dar tu știai de ce am venit eu la ea în vizită și, cu toate că știai, ai rămas." „Ea m-a rugat să nu plec, cînd mergeam pe drum." Am fost ispitit să intru în explicații, dar deodată am avut bănuiala că doctorul Munteanu nu e satisfăcut de succes și că în-

cearcă acum să șteargă totul... De ce, nu înțelegeam... Totuși, n-a vrut să plece, mi-a vorbit îndelung despre aceeași temă, cu explicații noi, relatîndu-mi o istorie a unui conflict între fată și părinți, că părinții o presează să se mărite și să-și facă un rost, mai ales mama, care la prima vedere pare atît de inofensivă, dar că e o scorpie, își înșală bărbatul și de aceea vrea să scape de fată, care e o aliată a tatălui. Și n-ar fi nimic numai atît, dar doctorul D. îi face fetei o curte asiduă și amenințătoare etc. În timp ce îmi vorbea mă simțeam din ce în ce mai turburat, simțeam că el știa ceva care nu voia însă să mi-l comunice, orele treceau și continua să stea și să-mi vorbească. Nu mai mi-aduc aminte ce-mi spunea, dar știu că la un moment dat am avut o senzație bizară de dedublare, eram doctorul Munteanu și îi vorbeam așa cum îmi vorbea el mie, și el asculta și îl înțelegeam și îl aprobam, fără să știu de ce, pînă mi-am dat seama că eram fascinat de ideea să aflu ce vroia el de la mine, și că n-o să aflu oricît l-aș asculta, n-o să-mi spună, tocmai de aceea a venit la mine, ca să mă împiedice să rămîn singur și să ghicesc ceea ce el nu vroia ca eu să știu. M-a apucat furia, mi-am dus mîna la guler și am tras și mi-am rupt cămașa de pe mine. „Nu pot să te mai ascult, i-am strigat, ce dorești, să nu mai fim prieteni ?“ „Nu.“ „Atunci, cară-te și pînă nu-ți vorbesc eu, nici măcar să nu mă saluți.“

XI

...Ipoteza pictorului Manea nu mi s-a părut apoi atît de verosimilă cînd am auzit, scurtă vreme după aceea, fără să mă mir, că doctorul Munteanu se va căsători curînd cu doctorița T. Ce legătură avea asta cu mine, adică întrucît urmărea el prin asta ceva în ceea ce mă privea ? E drept că eu nu am bătut de tot în retragere și am încercat să recuceresc fata. Rezultatul a fost că ea a cochetat puțin cu mine și mi-a acordat chiar o întîlnire, la început, cînd nu trăia încă cu doctorul Munteanu, și la întîlnirea aceea mi-a declarat că doctorul Munteanu a cerut-o în căsătorie și dacă mi-a acordat acest *rendez-vous* a făcut-o pentru că se simțea vinovată față de mine și vrea să se explice. „Cînd te-a cerut în căsătorie ? am întrebat-o. Înainte, sau după ce te-am vizitat eu ?“ „Înainte, a răspuns ea, dar eu trebuia să te anunț să nu mai vii să mă vizitezi.“ „Doctorul Munteanu știa că îți voi face o vizită ?“ am întrebat-o. „Da.“ „E adevărat că aveai sau ai necazuri în familie ?“ am mai întrebat-o. „Doctore, mi-a spus ea, mă tem că ți-am făcut un mare rău... Ai fost atît de drăguț cu mine și mă tem că din pricina mea prietenia dintre dumneata și doctorul Munteanu... Da, aveam și am necazuri în familie, dar asta nu înseamnă că eu trebuia să fiu atît de neghioabă și să te pun într-o situație penibilă.“ „Da, zic, așa e,

nu trebuia să faci chestia asta, acum nu ţi-a mai rămas decît o singură şansă ca s-o dregi, să te îndrăgosteşti de mine." Şi m-am uitat atent la ea şi mi-am dat seama neted că îi eram mai departe străin, ca și la început, slăbiciunea ei fiind doctorul Munteanu... Ultima dată am vorbit cu ea după o adunare a noastră, unde eu am făcut o comunicare. La ieşire mă aştepta doctoriţa T., şi atunci am avut cu ea o ultimă explicaţie. Mi-a făcut un compliment, care avea cam următorul sens: că nu se cunoaște pe fața mea că sînt un cercetător, cu alte cuvinte nu par ceea ce sînt, ceva de acest gen. „Mai bine să vorbim despre dumneata, i-am răspuns, ce mai faci? Poţi să-mi spui, am întrebat-o, dacă în seara cînd am ieșit împreună de la *Athénée Palace* doctorul Munteanu și-ar fi luat la revedere de la noi și am fi rămas singuri, te-ai mai fi îndrăgostit totuși de el, sau m-ai fi preferat pe mine?" „Te-aşi fi preferat pe dumneata și m-aşi fi îndrăgostit de el", a răspuns ea, vrînd să mă lase să deduc că în prezent, deși e îndrăgostită de el, m-ar prefera totuși pe mine. „Ce dorești acum?" am întrebat-o după cîtva timp de tăcere, foarte rece. Nu mi-a răspuns. Se făcuse seară și mergeam pe jos, eram obosit și vroiam să ajung mai repede acasă. „Uite, i-am spus, sînt obosit și diseară am intenția să mai lucrez ceva, n-ai vrea să luăm totuși autobuzul?" „La ce lucrezi?" m-a întrebat în șoaptă, fără a lua în seamă dorința mea de a curma plimbarea. „La ceva

foarte neinteresant, i-am răspuns, și m-am oprit și am repetat întrebarea: Ei, acum ai să-mi spui ce dorești de la mine?" „Da, a zis, să te împaci cu doctorul Munteanu." „Doctorul Munteanu mi-e prieten vechi și sîntem în cele mai bune relații, i-am răspuns, n-am cum să mă împac, fiindcă nici nu sînt certat." „Nu-i adevărat, a zis ea, ești gelos pe el și-l detești." „Mîine dimineață, cînd o să-l văd, o să-l îmbrățișez și o să-l pup ca să-ți fac plăcere", i-am răspuns. „Ba ești gelos și nu-l ierți că m-am îndrăgostit de el." „Ba sînt foarte încîntat, i-am răspuns, altfel mă îndrăgosteam eu de dumneata, și n-ar fi fost bine." „E logic ceea ce spui, dar nu e adevărat! I-ai interzis să te mai salute!" Am tresărit. Avea o voce cam alarmată, ceva ca o presimțire. Poate că își dădea seama că actul întîi și al doilea din mica ei piesă se jucase și vroia să evite deznodămîntul, complicînd intriga. Oboseala mi-a pierit și am continuat plimbarea. „De ce te-ai grăbit să trăiești cu doctorul Munteanu?" am întrebat-o în șoaptă. S-a oprit pe loc și a protestat, spunînd că nu e adevărat. Acest protest mi-a confirmat că deznodămîntul se apropia încet de ea și că inima ei nu mai era curată ca să reziste. Așteptarea loviturii o neliniștea. „Te-ai grăbit, am continuat. Ce nevoie aveai să te grăbești? Dacă nu te grăbeai aşi fi putut să te ajut, am ținut la dumneata și mai țin și acum și aşi vrea să-ți fiu de folos, dar nu mai am cum. Îmi ceri să mă împac cu doctorul Munteanu,

dar ţi se pare cumva că relaţiile mele cu doctorul Munteanu te privesc ?“ Tăcea, mergea cu capul în jos, şi din cînd în cînd se împiedica în cîte ceva. Am luat-o de braţ şi am continuat: „Doctorul Munteanu mi-a fost foarte bun prieten şi te asigur că n-am absolut nimic împotriva lui, dacă această asigurare poate să însemne ceva pentru dumneata. În orice caz, dumneata n-ai modificat chiar cu nimic natura relaţiilor noastre, fii liniştită în privinţa asta.“ „Doctore, te ascult, a zis ea, şi nu înţeleg nimic din ce-mi spui, şi apoi, deodată, înţeleg totul. Cînd sînt singură şi mă gîndesc uneori la dumneata, mă aşez în pat şi îmi vine să-mi muşc pumnii pînă la sînge pentru jignirea pe care ţi-am adus-o, iar alteori, cînd mă gîndesc cît de tare îl urăşti pe doctorul Munteanu fiindcă m-am îndrăgostit de el, simt o satisfacţie cumplită...“ Aşa credea ea, că îl urăsc pe doctorul Munteanu, sau aşa ar fi vrut să creadă, ca eu să mă îndrăgostesc totuşi de ea şi ca doctorul Munteanu să fie gelos şi astfel să cîştige mai mult teren. Încerca mereu să complice artificial intriga şi, ca să fiu sincer, dacă nu s-ar fi grăbit să trăiască cu doctorul Munteanu, aşi fi fost atras în jocul ei şi ca poate că ar fi evitat lovitura care avea să urmeze, dar acum era prea tîrziu... Deznodămîntul s-a produs repede, după cîteva săptămîni, într-o şedinţă sindicală importantă. Se pronunţa din ce în ce mai des un nume, al unei domnişoare *şefă de lucrări*, o femeie de vreo patruzeci de ani, medic

primar, cunoscută în cercurile medicale şi cu oarecare merite ştiinţifice, şi-mi aduc aminte că era tot mai des acuzată de lucruri foarte grave pe care le-ar fi comis, de întreţinerea unei atmosfere reacţionare, cu întîlniri acasă la ea, unde se urzeau tot soiul de intrigi. Domnişoara *şefă de lucrări* lua parte la şedinţă şi nu dădea nici o explicaţie şi, atunci un medic, acum secretar al organizaţiei, a acuzat-o deschis, cu dovezi, că a simpatizat cu legionarii. Atmosfera era foarte turbure, şi de unde la început cei care se temeau de această persoană şi avînd ei înşişi ceva pe conştiinţă tăcuseră, deodată, în urma acestei dezvăluiri, au început să vorbească. „Cine a mai fost de faţă cînd tovarăşa *şefă de lucrări* a spus că va da afară pe infirmiera cutare fiindcă e membră de partid ?“ a întrebat de pildă cineva din prezidiu. Cine a mai fost de faţă ? S-au citat nume, şi la un moment dat cineva îl pronunţă şi pe al fetei, doctoriţa T. Am tresărit, m-am răsucit în bancă şi am văzut-o pălind. Ceea ce se spunea, dacă avea să fie dovedit, nu mai era nici o îndoială că avea să ducă la sancţionarea ei în organizaţie (era membră de partid) cu vot de blam, dacă nu şi mai rău. Ce se spunea ? Că o vizita foarte des pe *şefa de lucrări*, că era intimă cu ea şi că lua parte la toate acţiunile şi intrigile acestei personalităţi. I s-a dat cuvîntul, dar a uitat că numele ei a fost pronunţat într-un anumit context şi nu a dat explicaţii convingătoare. I s-au pus între-

bări. „De cînd o cunoașteți pe tovarășa *șefă de lucrări?*" „De cînd eram studentă." „Ce părere aveți despre dînsa?" „N-am știut nimic despre activitatea ei dușmănoasă, eu am cunoscut-o doar ca profesoară." O altă întrebare: „Cine a adus-o aici pe doctorița T.? Cine i-a obținut numirea?" „Tovarășa *șefă de lucrări* mi-a spus ce trebuie să fac ca să fiu numită aici", a răspuns fata stîrnind rumoare semnificativă în adunare. Întrebare din prezidiu: „Ați fost acasă la tovarășa *șefă de lucrări?*" „Am fost." „Cu ce chestiune?" „M-a invitat la dînsa și m-am dus..." „Și ce v-a spus tovarășa *șefă de lucrări* în discuțiile pe care probabil le-ați avut împreună?" „Chestiuni de serviciu, am și uitat, n-a fost nimic care să-mi atragă atenția. Mi-aduc aminte, a continuat fata, că ea și-a justificat astfel invitația: că e o femeie în vîrstă, care iubește știința și că vrea să lase în urma ei elevi buni" (rumoare veselă în adunare). „Bine, mulțumesc", i s-a răspuns de la prezidiu. Au mai urmat la cuvînt trei persoane, apoi i-a venit rîndul doctorului Munteanu. Tensiunea în sală crescuse... Doctorul Munteanu fusese secretar al organizației de bază, și acum era membru în birou. El trebuia să explice cum a fost posibil ca organizația de partid să tolereze astfel de acțiuni ca acelea ale *șefei de lucrări*, dar, spre uimirea tuturor, el n-a explicat nimic, a vorbit despre cosmopolitism, subliniind pericolul cosmopolitismului. Întrebare din sală: „Ce părere are tovarășul doctor Munteanu despre doctorița T.?" „Cred că doctorița T. n-a dat dovadă de vigilență ascultînd cîntecul de sirenă al domnișoarei *șefă de lucrări*", a răspuns doctorul Munteanu degajat și cu sînge rece. Liniștită și palidă, fata a ridicat mîna; vrea să pună și ea o întrebare. „Poftiți", a zis președintele binevoitor. „Ași vrea să precizeze doctorul Munteanu la ce se referă el cînd mă acuză că n-am fost vigilentă" „S-au arătat aici acțiunile domnișoarei *șefă de lucrări* și cred că tovarășa T. avea datoria să aducă la cunoștința organizației de bază ceea ce știa despre aceste acțiuni", a răspuns viitorul soț, neturburat. „Altă întrebare! a cerut colega noastră. Doctorul Munteanu, a zis ea, cunoștea aceste acțiuni?"

Tăcere mare în sală. Dacă doctorul Munteanu răspundea că nu știa de aceste acțiuni, spunea o minciună care ar fi fost imediat dovedită, iar dacă răspundea că știa, în ce măsură a prevenit-o pe viitoarea lui soție să nu asculte cîntecul acela de sirenă la care se referise? Pînă să răspundă doctorul Munteanu a intervenit un ins de la raion care asista la ședință. „S-a lămurit aici, a spus el, că unii tovarăși au dat dovadă de slăbire a spiritului de partid și a vigilenței în problema *șefei de lucrări*, încetați cu aceste acuzații reciproce și gîndiți-vă mai bine cum să vă îndreptați greșelile ca munca dumneavoastră în slujba sănătății oamenilor să meargă din ce în ce mai bine." Întrebările au încetat. Fata s-a apropiat de prezidiu

și a cerut voie să iasă. În pauză am găsit-o în fundul coridorului, singură, rezemată de perete... Plîngea fără nici o reținere, uda podeaua... M-am apropiat de ea și am sfătuit-o să se ducă acasă, să nu mai aștepte, doctorul Munteanu n-avea să vie după ea s-o caute. Astfel s-a sfîrșit idila lor, sau ce dracu a fost, că n-am înțeles nici atunci și nu înțeleg nici acum... Fata n-a pățit nimic... S-a dovedit și de astă dată că doctorul Munteanu a exagerat importanța evenimentelor. Domnișoara *șefă de lucrări* a fost, firește, dată afară din spitalul nostru, dar în ceea ce îi privește pe cei implicați în intrigile și abuzurile ei, s-a deschis o anchetă, care a scos din cauză de îndată pe toți cei care fuseseră acuzați fără dovezi. Doctorița T. nici măcar n-a fost chestionată, socotindu-se pesemne lipsită de importanță relația ei cu numita domnișoară.

XII

Doctorul Sîrbu tăcu, aruncă o privire fugară musafirului, apoi se scuză și dispăru pentru cîteva clipe din odaie : mama lui apăruse încă mai dinainte, în cadrul ușii aceleia mici, invitîndu-l fără cuvinte probabil să-i spună ceva. Vale stătea liniștit în fotoliu și se gîndea. Povestirea medicului nu i se păru prea plăcută. În general, cînd

povestești lucruri atît de intime unui om pe care îl vezi a doua oară, înseamnă că ești dominat de nevoia de a te destăinui, că lucrurile au mereu un caracter acut și că nu te mai interesează prea mult cui povestești. În ce consta caracterul acesta acut ? Nici el nu spunea tot ce știa și Vale își aminti de recomandarea lui să pună la urmă tot ce a auzit sub semnul întrebării. Sau poate mai vroia încă în continuare să-i povestească ? Doctorul Sîrbu se întoarse și, din înfățișarea lui, Vale înțelese că un pretext îl determinase să vorbească și tot un pretext îl oprise.

— Lucruri de acest gen, spuse el și din nou își înghesui mușchii bărbiei și ai gurii în sus, semn că nu limpezise cu ceea ce povestise aproape nimic și că n-avea rost să mai continue.

— Și dacă mai pun și sub semnul întrebării tot ce mi-ați spus, ce mai rămîne ? zise Vale.

— Rămîne, zise medicul. Rămîne să vedem. Mai dă-mi un telefon într-o zi, poate ne vedem împreună cu sora dumitale.

— Bine, domnule doctor, zise Vale ridicîndu-se.

Și după ce musafirul plecă, doctorul Sîrbu începu să se îmbrace de oraș, cu o expresie de parcă s-ar fi grăbit, ca și cînd vizita aceasta i-ar fi stricat cine știe ce socoteli, sau în orice caz, le-ar fi modificat serios și acum trebuia să plece și să pună ordine în ele. Arăta ca și cînd n-ar fi povestit nimic și nu i-ar fi rămas în minte decît primele minute ale vizitei, cînd Vale îi spusese ce era cu

doctorul Munteanu și pusese mîna pe telefon și căutase pe cineva, pe acel doctor Stamate. Îmbrăcîndu-se, s-ar fi zis că se ducea la el sau în orice caz undeva în vizită, își legă cu grijă cravata după ce își alesese cu aceeași grijă costumul și cămașa. Îl întrerupse telefonul.

Ridică receptorul și răspunse. După ce ascultă cîteva clipe, fruntea i se încreți, contrariat și nedumerit...

— Nu cred, zise el. După voce... Bine, am să vin. dar stați liniștită, că nu puteți să aveți nimic grav... Da, vin îndată, stați liniștită în pat și citiți ceva... Luați o carte și citiți...

Era Constanța, spunea că i se făcuse deodată foarte rău și îl ruga să vină s-o vadă imediat. Doctorul Sîrbu puse receptorul în furcă și din nou se strîmbă : parcă ar fi vrut să spună că aceste coincidențe nu sînt de loc pe gustul lui și sta și se gîndea ce hotărîre să ia... În fine ! Se hotărî, luă cu el o servietă în care băgă un aparat de tensiune și un termometru și ieși îndreptîndu-se spre Piața Domenii, unde se urcă într-un autobuz.

Se făcuse seară și circulația se întețise. Constanța locuia într-un cartier de vile lîngă Parcul Independenței, și ca să ajungă la ea, doctorul Sîrbu străbătu pe toată lungimea lor principalele bulevarde ale Bucureștiului, din Piața Domenii, pînă jos în Piața Mare ; de aici o luă pe jos prin spatele clădirii Marii Adunări Naționale și în curînd începu să urce un deal paralel cu parcul. Ajunse apoi

pe aleile tăcute ale acestui cartier, și urcă unicul etaj al vilei, pe o scară largă, din lemn galben, care dădea într-un coridor la fel de larg, comun celor două apartamente de deasupra. O mochetă curată, verzuie, cu pînză pe mijloc urca șerpuind de la intrare și se prelungea prin alta de-a lungul coridorului.

Nu trebui să sune. A doua ușă din fundul coridorului se deschise îndată, și medicul se grăbi să intre. La lumina din antreu, doctorul Sîrbu aruncă o privire fugară femeii și pătrunse în apartament fără să spună nimic.

Odaia în care se afla dădea în dormitor, de care era despărțită printr-o draperie. Draperia acoperea o arcadă de lemn și era dată la o parte, se vedea în cealaltă odaie, patul. În peretele opus ferestrei mari, o ușă dădea probabil în birou. Deși odaia și dormitorul erau relativ mici, mobilierul dădea impresia de lărgime. Se vedea că a fost ales cu grijă, tocmai în vederea acestui scop, cu scaune fotolii cu brațe subțiri pe un covor persan de culoare deschisă, odihnitoare.

— Întîi să-mi spuneți cum vi s-a făcut rău, zise doctorul Sîrbu așezîndu-se. Acum tot vă mai e rău ?

— Da, răspunse femeia.

— Ce vă supără ?

— Îmi bate inima.

— Inima trebuie să bată, murmură medicul neîncrezător că asta ar fi pricina răului. Am să vă

examinez, duceţi-vă în dormitor şi culcaţi-vă pe pat. Doctorul Munteanu, presupun că în calitatea lui de soţ şi de medic, ştia că în general n-aveţi nimic, nu e aşa ? De ce, atunci, sînteţi atît de fricoasă ? Sau poate pentru că e plecat ? Totodeauna vă e rău cînd el e plecat ?

Şi rîse pălăvrăgind în felul acesta nesărat şi protector pe care îl adoptă uneori medicii ca să-şi dea importanţă. Dar femeia nu-i răspunse. Doctorul Sîrbu apucă unul din scaunele-fotolii, îl ridică şi o urmă pe bolnavă în dormitor, unde se aşeză lîngă patul ei. Privirea ei exprima îndoiala. „Credeţi într-adevăr că sînt bolnavă ?" parcă îl implora.

Doctorul Sîrbu îi ceru să-şi scoată capotul şi aşteptă pînă ce femeia se pregăti. Medicul se aplecă apoi şi-i controlă inima cu aparatul. Îi spuse să se întoarcă pe-o parte, o ascultă din nou, o ciocăni... îi cercetă ochii, fundul gîtului... O întrebă dacă are poftă de mîncare, dacă doarme bine, şi alte amănunte care se refereau la viaţa intimă, dar fundamentală a organismului. Femeia avu o ezitare, reflectînd ce să răspundă, ca şi cînd nici n-ar fi fost atentă pînă acum la toate acestea. Îngăimă ceva, dar medicul, cu aparatul de luat tensiune în urechi, nici n-o auzi.

El îi cercetă apoi şi cu urechea, direct, activitatea inimii, apoi rămase nemişcat, contrariat parcă, nemulţumit şi aproape enervat de ceea ce aflase.

— N-aveţi nimic la inimă, zise el tăios, şi ea îl învălui atunci cu o privire lentă şi întrebătoare, parcă ar fi vrut să-i explice că n-avea nici o vină că o găsea sănătoasă.

— Doctore, zise ea, te rog să mă crezi că mi-a fost într-adevăr rău.

Doctorul Sîrbu ieşi din dormitor şi nu răspunse. Deschise servieta şi-i dădu cîteva pastile.

— Dacă se întîmplă să vă fie iar rău, luaţi o pastilă din astea. Luaţi chiar preventiv una, culcaţi-vă şi dormiţi. N-aveţi nimic. Doar faptul că mi-aţi telefonat ar fi de luat în consideraţie, dar să sperăm că n-o să se mai repete.

Şi se înclină, îi sărută mîna ceremonios şi ieşi. Iar fosta soţie a doctorului Munteanu rămase singură şi îl ascultă pe medic, intră în bucătărie, dădu drumul la robinet îl lăsă să curgă, umplu un pahar şi îl bău cu poftă, pînă la ultima picătură, după care înghiţi una din pastile. În jurul ei era foarte curat peste tot, ca într-un mic laborator. Se duse apoi în dormitor şi se vîrî în pat.

XIII

Dimineaţă se sculă apoi devreme şi începu să se pregătească de plecare. Pe deasupra copacilor din parc soarele intra în baie prin fereastra largă şi

aprindea oglinda de deasupra chiuvetei într-un joc de lumini feerice. Scînteierile aurii ale răsăritului jucau în apele oglinzii, se vedeau cerul albastru de primăvară și vîrfurile înmugurite ale copacilor din parc.

Intră apoi în bucătărie și, în timp ce apa fierbea, făcu ordine în casă, se întoarse apoi din nou în bucătărie, bău ceaiul și începu să se îmbrace.

Cînd ieși pe coridor, în ușa celui de-al doilea apartament, vecina aranja preșul dinaintea intrării și nu răspunse la salutul Constanței, se întoarse înăuntru cu spatele și își văzu de treabă. Avea probabil ceva să-i reproșeze, lucruri legate de îngrijirea casei, la care Constanța, după cît se pare, nu vroia sau nu știa că trebuie să ia parte.

În clipa aceea se auzi de jos, atins doar într-o fracțiune de secundă, un claxon. Constanța tresări și se opri o clipă din mers pe scări. În stradă, în fața vilei se odihnea un turism mare, strălucitor, negru, de șapte locuri. Constanța se urcă în față. Șoferul întinse mîna și închise el însuși ușa, pe care femeia n-o trîntise cu vigoarea necesară. Ea dădu bună dimineața și șoferul, cu mîinile pe volan, puțin aplecat, cu privirea înainte, trează și atentă, nu răspunse. Făcu mașina să duduie și porni manevrînd cu mișcări puține și sigure. Ieși din cartier și se așternu pe un lung bulevard.

— Ți-am spus să nu mai vii, zise femeia fără reproș, cu o voce parcă stinsă, a cărei severitate părea din pricina asta timidă și obosită.

Șoferul era un băiat în preajma a douăzeci de ani. Nu-i răspunse nimic. Se uita mereu prin geamul din față, tăcut și atent, și mașina aluneca ușor printre camioane și tramvaie. Ieșiră din nou pe un bulevard. Acum, el păstra doar o mînă pe volan și se rezemă cîteva clipe pe banchetă, mîna cealaltă rămînîndu-i pe genunchi. Apoi piciorul i se mișcă încet, apăsînd. Luă din nou volanul în amîndouă mîinile.

— Nu goni ! zise femeia.

El zîmbi parcă în extaz, piciorul slăbi apăsarea, apoi zîmbetul i se stinse, redeveni atent și rămase nemișcat, cu privirea ațintită înainte. Deodată, ea tresări :

— Ascultă, Iliuță, îi zise, am să te rog ceva. Vino după masă la ora șase la Fabrica de cărămizi și așteaptă-mă la ieșire. Spune-i portarului că mă aștepți pe mine, intră dacă vrei înăuntru și stai acolo pînă vin eu. Ai să poți ?

El avu o privire ciudată care străluci parcă de ironie sau de bucurie.

— Numai dacă n-o să-mi mai spuneți să nu mai vin, îi răspunse el și parcă făcu un efort considerabil de gîndire pronunțînd aceste cuvinte.

— Ți-am spus să ai grijă, se eschivă femeia.

De astă dată, expresia chipului lui se schimbă, parcă n-o mai auzea. Asculta totuși ca și înainte și tăcea.

— Dacă mă silești să-ți spun încă o dată să ai grijă, pînă la urmă o să mă supăr și n-o să ne mai vedem deloc.

— Nu trebuie să-mi mai spuneți, zise el posomorît. Unde să vă duc ?

— Du-mă în cartierul Obor.

Constanța era profesoară, dar nu preda la școală, ci mergea pe teren. Drumul ei spre învățămînt nu fusese cel obișnuit cum fusese al fratelui ei mai mic, Vale, fiindcă în '45, cînd avea nouăsprezece ani și lucra la serviciul central de dispeceri al *Atelierelor*, nu absolvise decît trei clase de liceu și era greu de crezut pentru cine o cunoștea că mai avea ea la vîrsta aceea suficientă voință să înceapă iar să învețe și să mai dea examene care să-i acopere cel puțin zece ani de învățătură, adică restul liceului și trei ani la Școala pedagogică superioară. Avusese însă această voință. După război energiile rămase în viață se trezesc cu o putere uimitoare, ca și cînd ar dori să suplinească pe cele pierdute și de unde pînă atunci Constanța păruse că se resemnează la cele patru clase de liceu cît făcuse și la postul de tehniciană din *Ateliere* pe care-l obținuse nu cu ușurință,

îndată după război se reînscrise la liceu în particular și începu să dea chiar cîte două clase într-un an, în timp ce înainte abia reușea să nu rămînă repetentă... Își luă diploma... Asta uimise întreaga familie ! Fusese un copil cu mintea greoaie și lipsită de acea vioiciune care îi încîntă atît de mult pe părinți și de aceea, la unsprezece ani, cînd îi rugă s-o dea la liceu, toți se mirară și nu înțeleseră și nici nu știură ce să-i răspundă, căci nu din ambiția de a ieși din mediul familiar sau social părea ea să-și manifeste dorința de a învăța mai departe. Nimeni nu înțelegea de ce. Pe de altă parte însă, era așa de neîndemînatică în casă, că îi cădeau lucrurile din mînă, „parcă avea două mîini stîngi", cum îi spunea mama, și în afară de asta era și uitucă și manifestarea acestei dorinți de a merge mai departe la liceu fusese singurul ei act de voință care îi putuse pînă atunci pune pe gînduri pe părinți.

Și îi pusese. Fiindcă deși viața se mai ieftenise și era mai ușor de trăit — Petrică Sterian avusese noroc cu socrul său, care îi ajutase să-și ridice casa, și salariul lui era ușurat deci de greutatea chiriei, care înghițea pe vremea aceea o foarte mare parte din cîștigul oamenilor — totuși cazangiul se simțea din ce în ce mai apăsat, căci familia lui trecea prin perioada ei cea mai grea, cînd copiii nu erau nici mari ca să poată munci

și cîștiga, dar nici mici de tot ca să nu ceară să fie îmbrăcați și încălțați. Se impunea o schimbare, o încordare în plus a puterilor, pînă ce copiii vor crește și vor începe să se întrețină singuri. Peste patru ani Anghel avea să înceapă să cîștige, trebuia făcut ceva ca fata să nu întîrzie nici ea mai mult de trei-patru ani. Era însă foarte greu pe atunci ca o fată să cîștige bani atît de timpuriu.

Sterian se sfătui cu fratele său mai mic, Toma, care lucra la secția de tîmplărie, ce să facă cu copiii. Toma, în afară de faptul că și el avea casa lui și nu plătea chirie, o ducea ceva mai ușor, fiindcă nu avea decît un copil, pe Gabi, de vîrsta lui Vale, iar nevasta lui era manichiuristă într-un salon din centrul Bucureștiului și cîștiga bine.

Deși fără un instinct prea treaz al familiei, Toma o ducea totuși bine cu soția lui. La un pahar de vin însă, cînd discutau despre femei, prietenii săi făceau glume groase pe socoteala soției lui, care, ziceau ei, „nu poți să juri dumneata că femeia, cînd ține ea o palmă așa frumoasă, nu bătătorită ca a dumitale, în mîinile ei, să nu-i placă !“ Toma ridica din umeri. „I-o fi plăcînd, nu pot să jur, răspundea el. Dacă s-ar întîmpla, n-ași avea nimic contra numai să aibă grijă, să se ducă și ea mai încolo, să n-o vadă cineva.“

Răcnete de veselie, răgușite, zguduiau cîrciuma. Ceilalți nu știau însă că, înainte de a se căsători, Toma o urmărise de cîteva ori pe Veronica prin geamul salonului unde își cîștiga ea leafa ei, cu șapca trasă pe ochi și se liniștise ; cum lucra el cu rindeaua la scîndurile și materialele lui pentru vagoane, așa lucra și ea la mîinile tipilor ălora ; era o meserie și asta... Sentimentele lui pentru ea se manifestau printr-un fel aparte de ușurință și detașare glumeață, avînd tot timpul aerul că pe el nu l-ar supăra cine știe ce dacă ei i-ar veni cheful să-l părăsească, fapt care nu displăcea de loc femeii, dimpotrivă, se lăuda cu el peste tot și nu mai putea după el. Înainte de căsătorie el îi spuse : „Știi, dragă, tu ai încă timp să... vezi, așa cum ești tu... cum devine cazul, poate ar fi mai bine... în sfîrșit, poate că ți-ar place unul mai bogat și mai...“ Și spunînd aceste fraze, el le însoțise de o mimică expresivă, mișcînd din palmă și din cap, vrînd să arate cum stăteau lucrurile pe față și pe dos, rămînînd apoi tăcut și serios și așteptînd efectul destăinuirii sale, oricare ar fi fost el. Vroise să sugereze, chipurile, că grija lui pentru viața unei femei la care ținea era atît de mare, încît simțea că poate să renunțe totuși la ea dacă ea ar fi astfel mai fericită. Mai sigur era că în clipa aceea era el însuși plin de un farmec natural, pe care ea i-l știa încă de la

Oltenița, cînd intra peste el în atelierul tatălui, și el o prindea și îi vîra talaș pe spinare. A înțeles din prima clipă ce vroia el să spună, a izbucnit în rîs și l-a tras de păr într-un fel parșiv, mușcîndu-l de ureche și șoptindu-i amenințător : „Nu, Tomiță, nu scapi tu de mine cu una, cu două". Ținea la el atît de mult, încît sentimentele ei se revărsau parcă și asupra fratelui lui. Așa se explică de ce în ziua cînd Petrică veni la ei să discute cu fratele său ce să facă cu copiii, ea produse asupra bărbatului și a cumnatului o surpriză... Îndoiala și îngrijorarea se refereau mereu la Constanța, care vroia să fie dată la liceu. Petrică nici nu se gîndea la asta, dar se întreba totuși ce să facă, unde s-o dea, ce soartă să-i pregătească. Unde s-o dea ? Ce să-i facă ? „De ce, nene ? întrebă Veronica, amestecîndu-se în discuția bărbaților, de ce să n-o dai la liceu ? Unde ai vrea s-o dai ? Lasă, pe Constanța am s-o ajut eu..."

Uimiți, frații se uitaseră la ea bănuitori, stăpînindu-și posomorîți bătăile puternice ale inimii. Sînt bucurii mari care trebuie frînate cu grijă, căci adesea pornirile prea generoase se retrag tot atît de brusc precum au țîșnit. „Da, dragă cumnată, spuse Petre cu un glas răgușit, dar vă trebuie și vouă, aveți și voi un copil și știu eu că așa ar fi frumos, și fata n-ar uita ea cine a ajutat-o, dar..." „Nene, îl întrerupsese femeia, ne

ajutăm cu ce e. Cînd n-o mai fi, s-a sfîrșit ! Gabi al meu are de toate, nu trebuie să-ți faci griji.

Adevărul era că femeii îi plăcea mult viața de familie, să facă copii mai mulți, să-i îngrijească, să-i facă mari și să le dea drumul în lume, însă visul acesta nu i se împlinea, după nașterea lui Gabi rămăsese cu un beteșug.

XIV

Intrînd la liceu, Constanța se arătă și mai puțin strălucită la învățătură, spre uimirea tatălui, care se aștepta, judecînd după dorința ei de a urma liceul, s-o vadă de astă dată scînteind de inteligență și cunoștințe. Dimpotrivă, se făcea parcă și mai molîie, mai neîndemînatecă și mai uitucă. „Ce înveți tu, Tanța, acolo la liceu ? o întreba tatăl. Înveți ceva, sau cheltuim degeaba cu tine ?" „Învăț, tăticule !" răspunse copilul. „Ce înveți ? Ia spune-mi și mie ! Hai, spune, ce înveți ? Păi dacă nici tu nu știi ce înveți, atunci de ce mai tocești degeaba încălțămintea ?" încheie cazangiul cu o nedumerire și pentru el însuși că o mai lăsa să se ducă în loc s-o țină acasă să învețe măcar gospodăria. (În realitate, în aceste ne-

dumeriri se amestecau și șoaptele lui Anghel care ucenicea sîrguincios la secția de tîmplărie a *Atelierelor* și spunea că el n-are nevoie de liceu și nu vede la ce-i poate folosi cuiva liceul.) „O mai lăsăm anul ăsta (era în al doilea an), îi spusese cazangiul nevestei, și pe urmă gata! Ce să facă ea, la urma urmei, cu liceul? E plină țara de *bacaloriați*, o s-o dau la Fabrica de tutun, să învețe o meserie ca lumea."

Fata nu zise nimic, nu plînse, nu dădu nici un semn că hotărîrea o lovea, dar continuă să se ducă la școală, și cum tatăl nu plăti taxele de înscriere și nu-i cumpărară cărți, o mai lăsară să se ducă atît cît o mai primeau, dacă aveau s-o mai primească mult fără taxe. Îi trase însă pe sfoară, căci ea știa că tanti Veronica și unchiul Toma o ajutaseră încă de la început, și se duse la ei s-o mai ajute „măcar un an, numai un an, tanti, și n-o să uit toată viața".

Veronica gîndea: „săraca, nu se pricepe la nimic, îi place cartea, dar nici la carte nu se pricepe; trebuie ajutată, asta e, este un copil care are nevoie de ajutor, altfel se prăpădește... Toma, îi spuse ea bărbatului, s-o mai ajutăm un an, ce zici?". „O mai ajutăm, dar de ce nu învață și ea mai bine?" zise Toma, care știa că fratele său era dezamăgit de această fetiță. „Auzi ce zice unchiul, spuse Veronica. De ce nu înveți mai

bine?" „Învăț, tanti!" „Cum înveți? Păi așa se învață? zise unchiul. Un copil de muncitor trebuie să fie spirt la învățătură, că noi n-avem altă avere decît mintea! Ar fi trebuit să fi luat cîte două clase într-un an, nu așa ca tine, care abia te tîrîi pe la coada clasei. Lasă, că știu eu, ți-am văzut eu ție notele...".

Astfel că mai urmase un an la liceu... În anul acela însă, mama n-o mai cruță de la treburi, și adesea lipsea de la cursuri. Nu se prindea nimic de ea și era ciudat cîtă bătaie putea să rabde, căci cu cît intra mai adînc în treburile gospodăriei, cu atît o zăpăcea parcă și mai mult taina lor. Priceperea întîrzia să apară la acest copil și pricina bătăilor era tot ea, căci o înșela pe maică-sa cu străduința ei, făcînd-o să-i încredințeze treburi pe care apoi, cînd încerca să le ducă singură la capăt, pricinuia pagube familiei. „Tanța, ai grijă de mîncare pînă mă întorc de la prăvălie", zicea mama, și mîncarea se afuma. „Uită-te la mine, cum se calcă o bluză", spunea mama, și copilul se uita, și cînd fu lăsată singură, uită fierul încins și arse rufa. „Măcar spune-mi că nu ești în stare: Nu pot!, și atunci te-aș lăsa în pace", zicea mama exasperată.

O dată o descusu o vecină și divulgă astfel secrete de-ale familiei. Mama strigă la ea: „Să pleci de-acasă, să te duci, că mi-ai mîncat su-

fletul". Dispăru și o căutară noaptea pe uliță. Întrebînd lumea, o găsiră în magazie, ascunsă în dosul lemnelor. Stătea lîngă stivă cu tîmpla firavă rezemată de un butuc și dormea, împăcată și părăsită.

În cele din urmă, mama înțelese: copilul ăsta creștea greu. Începu să-i ghicească sufletul prin ochii ei mari, adesea speriați sau poate prea uimiți în fața acestei lumi necruțătoare care cerea de la ea parcă prea mult și prea de timpuriu s-o cunoască. N-o mai pedepsi, dar nu încetă s-o țină lîngă ea și s-o învețe și nici nu mai băgă de seamă că pe lîngă toate mai era și urîțică și slăbuță și că hainele stăteau rău pe ea, iar pieptănătura, oricum i-ai fi făcut-o stătea pe capul ei străină și lipsită de farmec. Foarte rar îi mai era necaz mamei că niciodată acest copil nu reținea atenția cuiva cînd vorbea. Întîrzia în creștere ca un pom ciudat care, deși e destul de mare ca să dea roade, lasă să treacă peste el primăveri după primăveri și tot nu înflorește. Ce se va alege de ea? Vale, parcă din milă, făcea unele treburi în locul ei, dar pe furiș, să nu-l vadă cineva, ca și cînd i-ar fi fost rușine.

Într-o după-amiază, mama se duse pe la părinți, dar găsind prăvălia închisă se întoarse acasă. Tatăl și Anghel erau la *Ateliere*. În odaie auzi glasurile copiilor și ceva îi atrase atenția, nu făcu zgomot, se așeză pe sofaua din sufragerie și începu să asculte. „Încă o dată, Vale", spunea fata. Vale începu să spună ceva cu glas tărăgănat de școlar: „Cauza pentru care a izbucnit războiul Troiei a fost din cauză că..." Fata îl întrerupse: „Cauză din cauză nu se poate. Mai spune o dată!" „Războiul Troiei a izbucnit din cauză că Elena a fost furată de Paris și atunci Manelaos..." „Vale, eu îți pun ție întrebări, și tu spui lecția ca un papagal." Mama dădu puțin la o parte perdeaua care acoperea glasvandul și începu să se uite la copii. „Repet întrebarea, Vale, fii atent: Care au fost cauzele războiului Troiei?" „Tanța, dar am răspuns." „Răspunde frumos și limpede: Cauzele războiului Troiei au fost următoarele; repetă!" Vale repetă și începu să înșiruie cauzele acelea unele după altele. „Bine, zise ea apăsat. Să știi că cel mai greu examen e cînd ți se pun întrebări. Atunci se vede dacă ai *înțeles* lecția, că de învățat e ușor să înveți ca un papagal. La cursuri e mai lesne, că te ascultă în fiecare zi, dar în particular o să-ți fie greu la examen, că o să-ți pună numai întrebări." „Tanța, o să mă asculți în fiecare zi?" „O să te ascult eu, Vale, cît o să pot, dacă o să mai am timp, că dacă tata mă dă la fabrica de tutun, cînd o să viu acasă trebuie s-o ajut pe mama..."

„Trebuie s-o ajut și eu să învețe mai departe, își spuse mama hotărîtă, avînd sentimentul că se află în fața unui copil care mai putea fi încă sprijinit să-și găsească drumul lui adevărat. O s-o las mai încet cu treburile casei și să urmeze liceul în particular..."

Dar fusese cu neputință s-o ajute. În anul următor, cazangiul, după străduințe și rugăminți îndelungate în dreapta și în stînga — „are trei clase de liceu", insista el —, izbuti să facă să fie angajată nu la Fabrica de tutun, ci într-o muncă mai ușoară și mai bine plătită, la *Ateliere*, la controlul tehnic al secției de strungărie. Numai pe Vale îl lăsară să urmeze liceul în particular, mai ales că promitea să dea cîte două clase într-un an. Constanța încercă și ea, dar acasă, de trudită ce era, adormea cu capul pe carte. Izbuti să mai dea un an, dar la examenul pentru cursul superior căzu.

XV

Îndată după război află de la una din fostele ei colege, cu care se întîlni într-o zi și care ca și ea nu izbutise să treacă în cursul superior, că

acum cu patru clase de liceu putea să fie numită foarte ușor suplinitoare la o școală primară, trebuia doar să facă o cerere la minister ca să-i aprobe numirea. Cu toate că între timp se calificase la serviciul central de dispeceri și avea un salariu destul de bun, Constanța părăsi imediat *Atelierele* și intră ca suplinitoare chiar într-o școală din cartier. Ministerul aprobă numirea fără greutate, căci învățătorii erau de obicei ofițeri de rezervă și mulți dintre ei pieriseră pe front, lipseau cadrele din învățămînt. Același minister aproba pe vremea aceea ca acești suplinitori să-și continue studiile și să devină învățători titulari. În doi ani, Constanța depăși aceste studii și în anul naționalizării industriilor urma cursurile serale de trei ani ale Școlii pedagogice superioare. Examenul de diplomă ca profesoară îl trecu cu succes. Căpătase în cinci ani de învățămînt atîta experiență încît la proba de aplicație reuși fără emoții. Avea în față elevi pe care îi vedea pentru întîia oară, dar îi fură de ajuns cîteva minute de conversație cu ei ca să-și dea seama cum să le predea lecția și cum să obțină de la ei reușita.

Lecția ei plăcu, și acest examen fu primul ei succes neîndoielnic, care o încălzi și o făcu să ridice fruntea după atîția ani de efort.

În anul următor îl cunoscu pe doctorul Munteanu şi se căsători. Asta se petrecuse vara trecută. Cînd reîncepu noul an şcolar, primi într-o zi la şcoală un telefon de la secţia de învăţămînt a raionului, care o invita să se prezinte chiar atunci, la şeful secţiei. „Ce-o fi avînd cu mine, tovarăşe director ?“ îl întrebă ea pe directorul şcolii. „Nu ştiu, vezi şi dumneata despre ce e vorba, răspunse acesta. Cine ştie ce-o fi ! Te pomeneşti că te avansează !“ adăugă el cu acel glas al celor care ştiu despre ce e vorba dar din motive binecuvîntate nu vor să spună.

Constanţa se gîndi că era posibil să fie într-adevăr detaşată de la şcoala elementară ciclul doi, unde era, la o şcoală medie. Dorea de mult acest lucru, era profesoară şi socotea că i se cuvine. Nu spunea însă nimic nimănui, aştepta să fie apreciată fără să intervină nicăieri.

Şeful secţiei de învăţămînt o primi cordial şi prevenitor, o invită să ia loc şi începu prin a-i face confidenţe referitoare la situaţia învăţămîntului din raionul său. Sînt mulţi învăţători şi învăţătoare care fug de sarcinile care li se încredinţează şi care consideră că misiunea de a înfăptui revoluţia culturală nu le revine lor, ci... Vorbea cu un glas coborît şi prietenos şi spunea că pentru lucruri care ar trebui să meargă de la sine trebuie de fiecare dată să se depună un

efort special. „Tovarăşe Nicula, despre ce sarcini e vorba ?“ „Am să-ţi spun îndată despre ce e vorba“, răspunse şeful secţiei. „Tovarăşe Nicula, vă rog să nu mă scoateţi din învăţămînt !“ zise ea neliniştită. I se mai făcuseră astfel de propuneri, nu era prima oară cînd i se spunea că partidul ar avea nevoie de ea în conducerea învăţămîntului, dat fiind faptul că era bine pregătită şi că era şi fiică de muncitori, dar refuzase mereu, spunînd că ea pentru învăţămîntul propriu-zis s-a pregătit şi la altceva nu se pricepe. „Nu, nu e vorba de scoaterea dumitale din învăţămînt, zise Nicula şi adăugă: Colegii şi colegele dumneavoastră vă consideră o profesoară bună. Directorul e de părere că dumneavoastră predaţi cel mai bine, aveţi bune metode pedagogice şi elevul vă iubeşte... Ei, tocmai de metodele astea avem şi noi nevoie. Trebuie să lichidăm odată plaga analfabetismului din ţara noastră, despre asta e vorba.“

Urmase o tăcere. Era vorba deci să fie numită în munca de alfabetizare. Asta era sarcina celor din ciclul întîi, a învăţătorilor. „Pe şantierele oraşului, continuă Nicula, vine mînă de lucru analfabetă, ţărani şi flotanţi, trebuiesc învăţaţi carte. În marile uzine industriale, nici nu există astfel de cazuri... Dar sînt aceşti flotanţi şi mai ales sînt o mulţime de întreprinderi mici, unde stau ascunşi...“ Şeful secţiei avea un tabel nominal

întocmit pe întreprinderi și pe străzi, cu numele, prenumele, vîrsta, profesia și situația școlară a fiecăruia. Fabrica de lanțuri, Fabrica de cărămizi, Fabrica de jucării, Fabrica de frînghii, Fabrica de iaurt, Fabrica de fum (negru de fum), Fabrica de gheață, centre de pulpare, depozite, cooperative, centre de congelare. Din toate acestea i se repartizaseră numai cîteva, la celelalte fiind detașate alte cadre din învățămînt.

Constanța plecă pe teren. Conducătorii acestor mici întreprinderi erau într-adevăr avizați și gata s-o ajute. Cei mai mulți dintre ei nu ascundeau însă că păstrau o amintire puțin favorabilă colegelor ei care munciseră aici în anii precedenți. Îi povesteau istorii neverosimile și dădeau din cap cu dispreț. Cutare învățătoare căra gaz cu duba în timpul dimineții la domiciliul elevei, care zicea că n-o să vină ea la lecție după-amiază fiindcă, vezi dumneata, pierde bonul de ulei, iar o altă învățătoare plătea din buzunarul ei o spălătoreasă ca să-i spele analfabetei rufele, fiindcă și asta răcnea : „îmi speli dumneata rufele ?"

Tot așa se va comporta și noua învățătoare ? O sfătuiră în orice caz să fie foarte severă și să nu repete aceste greșeli dacă vrea să facă vreo treabă ca și cînd n-ar fi știut că nu pentru că răcneau analfabetele la învățătoarele lor se speriaseră acestea din urmă așa de tare încît se

apucaseră să le care gaz sau să le angajeze spălătorese. Și nici pentru că le prinsese cine știe ce pasiune de a se umili ca să lumineze poporul. Și nu spuseră nici că ei, în calitatea lor de directori care aveau acești salariați analfabeți în întreprinderea lor, nu dăduseră dovadă de mai mult curaj, preferînd să scoată castanele din foc cu mîinile acelor învățătoare. Analfabetul era călare pe situație ! Constanța începu în orice caz cursurile avînd în minte aceste sfaturi și promisiuni de ajutor. Dar cum să fie severă ? Avea în fața ei cinci, șapte sau zece elevi, între optsprezece și cincizeci de ani. Se uita la chipurile lor, buimăcite parcă de efortul de a înțelege, și simțea cu neliniște că aceste chipuri refuză să se lumineze și să se lase cunoscute, cum se întîmpla cu cei mici și avea o senzație de singurătate, ca și cînd ar fi explicat unor pari, sau unor dovleci, sau unor momîi înțepenite și uluite. După un sfert de oră, una dintre aceste momîi o întrerupea și îi spunea că „la cinci și jumătate se deschide la mălai". Numai atîta spunea, propoziție stranie cu sunet nepotrivit, la distanță uriașă de procesul de gîndire al celui mai slab elev dintre toți elevii cunoscuți de ea mai înainte și, pînă să-și dea seama ce avea de făcut într-o astfel de situație, momîia ieșea pe ușă fără un cuvînt. Aici exista totuși o explicație, se întrevedea un

univers, undeva se făcea o coadă și dacă lipseai de la coada aceea pierdeai un anumit aliment. Dar de cele mai dese ori explicația nu se producea, momîia se ridica pur şi simplu de pe bancă, arăta o privire albă, complicată în opacitatea ei simulată şi în care hotărîrea de a pleca nu părea măcar să fie rezultatul unui proces interior determinat, şi ieşea pe uşă fără un cuvînt. „Mă duc! Plec", atîta tot. Ce i se putea spune? Cînd începu să-şi revină din surpriză şi încercă să-i oprească, severitatea ei nu avu nici un efect. Doar o uşoară pîlpîire în priviri: „Dacă eu plec, dumneata de ce zici să rămîn?" „Nu e voie să plecaţi!" Încercă să-i ameninţe şi nu obţinu decît o umbră de nedumerire şi umilinţă pe chipurile lor: „Ştim că nu e voie... dar plecăm". „De ce îi lăsaţi să plece?" se miră directorul. „Dar ce pot să le fac?" „Cum ce puteţi să le faceţi? întrebă directorul şi mai nedumerit. Să nu-i lăsaţi să plece!" Şi profesoara, lipsită de experienţă, nu ştiu nici ea să-i răspundă directorului: dar dumneata, care eşti director, de ce nu intervii şi să le atragi atenţia că fără ştiinţă de carte n-o să mai poată să-şi cîştige pîinea? Ar fi fost deodată mai convingător decît tot corpul învăţătorilor din Capitală la un loc.

Totuşi, pe căi ştiute numai de ei, elevii aflau că profesoara căuta sprijin la direcţie şi o săptămînă sau două stăteau cuminţi şi se sileau să

înveţe semnele acelea pe care profesoara aceasta vroia, nu se ştie în ce scop, să le vîre în capetele lor. Dar apoi iarăşi începeau să plece, făcînd zadarnică şi chinuitoare peregrinarea ei pe urmele lor. O năpădi îndoiala. „Îi trebuie cu adevărat omului învăţătura? se întrebă. Este într-adevăr cultura o lumină? Există oare o deosebire esenţială între un om cultivat şi unul care trăieşte în afara cunoştinţelor pe care i le oferă cărţile? Ce sînt cunoştinţele?" Şi continuă să rumege zile întregi aceste idei care o obsedau. Un om de serviciu, o lucrătoare, îşi spunea, îndată ce iese din această mică încăpere în care i se arată nişte semne cabalistice la tablă, se duce acasă, redevine vesel, se simte bine, îşi creşte copiii, îi face dacă nu-i are, petrece de sărbători cu rudele şi cu prietenii, există independent de cultură, într-un fel natural, într-o lume în care satisfacerea trebuinţelor dă bucurie şi fericire. Întrucît cultura schimbă cursul fundamental al acestei curgeri? (E vorba de cultură, şi nu de calificare, fiindcă fără cunoştinţe nu s-ar fi făcut nimic din tot ce există.) Un învăţător sau un profesor reprezintă media între un analfabet şi un erudit. Ce reprezintă de pildă viaţa colegului ei cutare? În trecut el a provocat moartea unui elev, persecutîndu-l cu abilitate pînă ce copilul s-a sinucis. Un ins făţarnic. După 23 August nu numai că a continuat să rămînă în învăţămînt, dar a fost multă vreme chiar director al şcolii. Era căsătorit

și avea copii mari, botezați cu nume neaoșe, romane: Romulus, Remus, Titus, Ulpius, își bătea soția cu cruzime și nu se sfiise s-o amenințe pe colega lui, Fierbințeanu, că o zboară din învățămînt dacă nu vrea să se culce cu el. Și o zburase. Cum se comportaseră unii colegi de-ai ei din corpul didactic al școlii față de acest director? Se acomodaseră cu el, îl lingușeau și se temeau de el, ba ajunseseră chiar să-l respecte. Printre ei se afla un tînăr profesor, inteligent și foarte bine pregătit, îi făcuse la început curte Constanței și ea fusese cît pe-aci să se îndrăgostească de el. Descoperise însă curînd că și tînărul acesta, deși îl detesta pe director, se arăta totuși curios să descopere în ce constă forța lui, zicînd că e „o forță" și, fără s-o afirme vreodată deschis, se putea ghici din felul lui de a gîndi că această așa-zisă forță e ceva firesc și real, în ordinea naturală. Astfel că, pînă și acest tînăr cu adevărat luminat și subțiat de cultură se comporta și el ca și ceilalți, învăluindu-se însă într-o ceață de formulări mai subtile.

Fu invitată la raion, și șeful secției de învățămînt, tovarășul Nicula, se supără așa de tare încît Constanța se gîndi pentru întîia oară cum ar putea să facă să se întoarcă îndărăt la *Ateliere* la serviciul de dispeceri. „Dumneata nu-ți faci datoria, îi spuse el. Ai uitat ce ți-am spus data trecută să vii la mine dacă se ivesc greutăți care te depășesc, așa ți-am spus. De ce n-ai venit?"

„Tovarășe Nicula, astea nu sînt greutăți care mă depășesc", răspunse ea îndîrjită, dar fără să mai dea alte explicații. „Atunci de ce merge prost treaba? Văd că dumneata nu procedezi cum a făcut colega dumitale, să dai certificate false, dar nici altceva mai bun n-ai găsit!" „Nu, n-am găsit", răspunse ea în același fel și șeful secției se mai potoli și o luă mai domol. „Tovarășă Munteanu, după cîte știu eu, elevii dumitale vin la lecție, dar pe urmă pleacă. De ce îi lași să plece?" „Ce pot eu să le fac?" „Închide ușa, reazemă-te cu spatele de ea și spune-le: «De ce fugi dumneata, tovarășe, de învățătură? Dumneata știi că statul este condus astăzi de muncitori și țărani? Ce crezi dumneata, că un stat poate fi condus de oameni care nu știu nici măcar să citească un ziar? Cine vrei să conducă treburile statului, stimate tovarășe, dacă dumneata nu vrei să înveți!? Ia loc în bancă și pune mîna și învață, că nu e glumă!» Asta să le spui și ai să vezi că o să meargă!".

Bineînțeles că n-a mers. Unul a răspuns astfel: „Ei, dacă e vorba că o să ajung să conduc treburile statului, o să vin să învăț", și pe loc s-a și cărat. Tovarășul Nicula a început să rîdă cînd Constanța i-a relatat acest răspuns. „Acum îmi dau seama ce e cu dumneata, a spus el uimit privind-o cu multă simpatie: ești un copil. Lasă, că o să trec într-o zi să-ți dau o mînă de ajutor."

S-a ţinut de cuvînt şi a trecut în inspecţie. „Care e capul acela de lemn care vrea să ajungă ministru şi nu ştie să se iscălească? Ia arată-te la faţă", a cerut el. Întîmplător, elevul era acolo. „Ce meserie ai dumneata?" l-a întrebat. „Paznic de noapte!" „Vezi să nu-ţi măresc leafa, i-a spus tovarăşul Nicula. O să fii atunci un mare şef! Tovarăşul director nu ţi-a spus pînă acum că s-ar putea să-ţi mărim leafa?" „Nu mi-a spus, dar n-ar fi rău!" a răspuns paznicul cu un zîmbet prostesc. „Eu zic că n-ar fi rău să pui mîna să înveţi, să nu te pomeneşti într-o zi că nu mai eşti bun nici de paznic de noapte, dar-mite de zi! Ce părere ai?"

Argumentul ăsta ar fi trebuit adus mai demult, dată fiind eficacitatea lui, care nu întîrzie să apară de îndată. Pe de altă parte, ea însăşi începuse să se obişnuiască cu ei. Că feciorul e bolnav şi se prăpădeşte cu băutura, se plîngea una, că iubeşte o fată care iubeşte pe altul fiindcă acel altul e îmbrăcat mai bine şi cîştigă mai mulţi bani — Dumnezeu ştie cum îi cîştigă, e un pungaş care de două ori a fost prins cu gestiunea lipsă — iar fiul ei nu se pricepe la de-alde astea, că l-a crescut băiat cumsecade şi cinstit, îl bătea bietul tat-său cu băţul cînd îl prindea că nu se ţine de meserie. Acuma e singură şi n-are putere asupra lui, îl vede zi de zi cum se omoară cu băutura şi nu ştie ce să-i facă, să nu se mai gîndească la aia, şi uite-aşa... uite-aşa!... Şi femeii bătrîne îi dădeau lacrimile la tablă, şi mîna ei, ciudată, mărită, umflată şi crestată de miile de rufe şi duşumele spălate în decursul vieţii, nu mai ştia cum să ţină creta în mînă, o mişca cu un gest conţinut şi retezat şi rămînea cu ea în aer, ca un simbol al neputinţei chemată să poată.

XVI

Intuiţia acestor existenţe şi drame obscure o avusese de mai înainte, cînd ea însăşi abia împlinea douăzeci de ani dar din pricina copiilor le uitase, fiindcă creierul copiilor era ca aluatul şi făceai ce vrei cu el, pe cîtă vreme al analfabeţilor era asemănător unor pietroaie. Ce poţi să le faci unor pietroaie? Cel mult poţi să le spargi, pe cîtă vreme copilul, chiar cînd îl vezi pentru întîia oară şi chiar cînd el îşi ţine cu grijă ascunsă taina lui, sufletul îi rămîne tot dezvelit şi sensibil la educaţie. Pe vremea cînd era suplinitoare şi în acelaşi timp studentă se dusese o dată în tîrgul Moşilor cu Vale şi cu mama, să vadă tîrgul şi mama să cumpere o stropitoare, şi cunoscuse acolo un astfel de copil.

Era înghesuială mare, mirosea a ulei prăjit şi a gogoşi şi aerul ţipa de sunetele ascuţite ale trompetelor şi în depărtare zburau în aer scaunele tiribombelor, cu oameni în ele, însoţite de cîntecul clarinetelor. Se vedea şi „zidul morţii", de-

senat în culori țipătoare, cu o femeie pe motocicletă urcînd în jurul unui fel de puț de scînduri. Era răcoare, aproape frig, plouase toată noaptea.

Ocoliră și ajunseră la marginea tîrgului. Zgomotele bîlciului păreau că se amestecă și se agață unele de altele, ca un ghem care nu se mai desfăcea și rămîneau acolo prizoniere ale propriului lor vîrtej. Aici era însă liniște. Stăteau înșiruite grămezi de oale și străchini, ulcioare, farfurii de pămînt înflorate, borcane de sticlă întinse pe pămîntul gol. În spatele unei asemenea grămezi, pe marginea unei gropi, dormea un copil.

— Puștiule, scoal' în sus, că răcești, e pămîntul umed, zise Constanța. Ai să răcești, nu dormi aci, repetă ea.

Era îmbrăcat într-un trening albastru și era desculț. Se trezi și se uită în sus la femeia care îi vorbea.

— Văd că ești băiat mare, de ce nu dormi acasă ? Du-te acasă și te culcă. În ce clasă ești ? Cîți ani ai ?

El nu spuse nimic. Nu era un copil vagabond, treningul de pe el era curat.

— Din ce pricină nu poate un copil să doarmă acasă la el ? îl întrebă Constanța pe Vale. Îi e somn. Ai dormit azi-noapte acasă ? ! îl întrebă tare pe băiat.

El negă din cap. Spuse însă unde stătea. Era prin apropiere. Avea doisprezece ani. Și odăi cîte

aveau ei acasă ? La început nu vru să răspundă. Apoi, deodată, își ridică ochii la ea și spuse că aveau o singură odaie.

— Și n-aveți loc, sînteți mai mulți frați ? întrebă Constanța, și fiindcă el își feri privirea în lături nu-l mai întrebă nimic.

Fusese gonit de-acasă, sau fugise el ? Era din pricină că erau mai mulți frați și n-aveau loc ? Asta era puțin probabil.

Părea cu totul subjugat de acest secret al său. Se uita în sus la ea și parcă dorea ca vocea ei să se audă din nou. Umerii lui abia căpătau formă prin treningul larg. Avea o frunte de o puritate izbitoare și tîmple parcă din petale sidefii. Constanța îi cumpără o gogoașă.

— Fiindcă nu vrei să-mi spui de ce nu dormi noaptea acasă, acum am să te las, zise Constanța.

El rămase nemișcat și tăcut. Se uita la ea fără să clipească, cu privirea încărcată de taina aceea a lui care îl oprea s-o divulge. Era o taină care nu-l chinuia de loc, dar care coborîse parcă prea adînc în el și încetinea acolo ceva, împiedicîndu-l să vorbească.

Femeia se pierdu în mulțime.

Șase ani mai tîrziu, băiatul lucra la o gospodărie de stat, la o fermă, și într-o dimineață îi adună brigadierul în dormitor. Erau el, o fată pe care o chema Ileana, unul căruia i se spunea nea

Costache, un țăran proaspăt angajat și un paznic. Lîngă o fereastră, magazinerul așezase o măsuță și alături o tablă neagră.

— Stați acilea, că acuși vine, zise brigadierul, e în birou la director.

Constanța intră după cîtva timp, dădu bună ziua și se așeză la măsuța aceea. Făcu apelul.

— Da, prezent, zise acel nea Costache și se pregăti să facă ceva sau să se supună la ceva, dar străina, după ce îi aruncă o privire, citi alt nume.

— Burlacu Ilie, zise ea.

— Răspunde, Iliuță, ce-ai rămas așa holbat ? zise directorul.

El răspunse *prezent* și se roși foarte tare. Privirea femeii avu o lucire. Strigă și celelalte nume, apoi directorul plecă.

— În fiecare joi și vineri dimineața la orele zece să vă găsesc pe toți adunați aici, zise ea. Trebuie să învățați carte. Se uită la Burlacu și rosti cu alt glas : E mică lumea, nu-i așa, Iliuță?

Inginerul zootehnician intra adesea în dormitor în timpul lecțiilor și se uita la această necunoscută îmbrăcată bine care se ocupa de muncitorii lui. Era un tînăr cu fața atinsă de soarele și vîntul cîmpiei, cu o expresie de provincial la marginea Capitalei.

Elevii aceștia erau răbdători, chiar și țăranul, deși nu arăta de loc convins. „Eu învăț, părea

el să spună, dar la ce mi-o fi folosind învățătura asta, numai dracu poate să știe." Îi absorbea însă pe toți prezența ei, și după terminarea lecției nu se grăbea nici unul să plece, ca și cînd mirajul ce li se deschidea o dată cu însușirea acelei științe ce te făcea să poți citi și așterne pe hîrtie gînduri care pînă mai înainte se pierdeau în vînt ar fi fost unul și același lucru cu existența particulară a acestei femei, care se afla în posesia deplină a tainei.

— Puteți să plecați, zise profesoara într-o zi. Rămîne doar tovarășul Burlacu, care dă examen.

Nu vroiau însă să plece, erau veseli și curioși și asistară la micul examen la care băiatul răspunse fără șovăieli.

Constanța îi întinse certificatul. El îl ținu cîteva clipe în palme, apoi îl îndoi cu grijă în două și în patru și îl vîrî în portofel. Cînd profesoara se pregăti de plecare și dădu bună ziua, o umbră trecu prin privirea lui. Se întoarse cu spatele la ceilalți și o așteptă, o însoți deschizîndu-i ușa. Afară continuă s-o însoțească mergînd alături de ea, cu o jumătate de pas mai în urmă, călcînd agale, cu capul plecat, ca și cînd o greutate i-ar fi apăsat grumazul.

Îi deschise poarta. Elevul ridică asupra ei aceeași privire de odinioară, senină, descoperită, intensă.

— Acum pot să mă înscriu la A.V.S.A.P., la școala de șoferi, zise el, și în aceeași clipă o expresie de triumf îi inundă fața.

Ea rămase cîteva clipe tăcută, parcă reflectînd. Îi zise:

— Bine, îţi urez succes.

Se îndepărtă apoi spre şoseaua asfaltată. El rămase în poartă urmărind-o cu privirea. Nu se clinti din locul său nici cînd silueta ei nu se mai văzu de loc.

Şapte luni mai tîrziu, după trecerea iernii, acest băiat o aştepta la ieşirea din fermă, într-un turism mare şi negru. Ajunsese şofer.

O duse acasă şi ea îi spuse să urce. El se dădu jos şi deschise capacul. Drese sau controlă ceva, apoi închise la loc şi se uită în sus. Începu să urce scările. În prag îşi aruncă privirea asupra interiorului. O uşă deschisă făcea să se zărească de la intrare o odaie cu un birou în ea. În spatele biroului se vedeau rafturi înalte. Ea se duse şi închise uşa aceea şi îi spuse să ia loc.

— Vrei să iei masa cu mine, Iliuţă? Ai cumva treabă, trebuie să pleci undeva? A cui e maşina?

— V-am spus, a Academiei, lucrez la Academie.

Îşi puse un şorţ peste rochie, se spălă pe mîini, şi aprinse aragazul. Băiatul se aşeză pe un scăunel şi se uită la ea cu privirea pe jumătate închisă.

— Acum poţi să-mi spui de ce dormeai în ziua aceea cînd te-am găsit eu, pe un maidan în Obor? îl întrebă Constanţa. Era adevărat ce mi-a spus mie o vînzătoare de-acolo de la Obor?

— Ce v-a spus?

— Că te dădea maică-ta afară din casă.

— Nu, nu mă dădea.

— Atunci de ce ai fugit de la ea?

O roşeaţă violentă i se urcă băiatului în obraji şi avu un gest vag cu palma, parcă ar fi vrut să gonească de pe frunte ceva care îl dogorea.

— Pentru că a vrut să mă omoare, spuse el.

Constanţa spărgea ouă şi auzindu-l, rămase o clipă înmărmurită.

— E adevărat ce v-a spus fata-aia, continuă băiatul, plecam eu de-acasă ca să rămînă noaptea cu omul ăla al ei. Dar nu era nevoie să mă dea afară, plecam singur. Şi într-o seară am plecat tot aşa, dar m-am întors şi m-am pitit după colţul geamului, să-i aud ce vorbesc. Şi el zicea: „Trebuie să-ţi intre-n cap că eu cu viţelul altuia nu te iau" (adică eu eram viţelul ăsta), şi trece un timp lung şi pe urmă o aud pe ea cum zice foarte hotărîtă: „Scap eu de el!" Am început să tremur şi am fugit. Dumneavoastră m-aţi întîlnit chiar atunci, a doua zi!

Constanţa se uita la el încremenită. Nu apăruse în sufletul lui, după atîţia ani, nici o urmă de îndoială asupra înţelesului pe care îl dăduse el cuvintelor mamei sale. „Un copil de obicei îşi iubeşte mama şi nu se naşte în mintea lui gîndul că ea poate să-l omoare decît dacă o spaimă teribilă însoţeşte acest gînd, îşi spuse Constanţa. O fi el un copil slab, sau ea o mamă ucigaşă?"

— Şi de atunci n-ai mai văzut-o?

— Nu.

— Eşti un băiat fricos ?

El surîse liniştit şi sigur de sine. Nu răspunse nimic. Înţelesese la ce făcea ea aluzie, dar convingerea lui era aşa de nezdruncinată că maică-sa vrusese cu adevărat să-l omoare, încît nu simţea nici o nevoie s-o dovedească.

— Du-te, totuşi, s-o vezi, insistă Constanţa.

El clătină din cap: Nu. Deloc. Şi minute în şir nu mai vorbiră nimic, timp în care ea pregătea dejunul.

Se aşezară apoi la o masă mică lîngă geamul bucătăriei. El se uita afară. Se zăreau în depărtare parcul şi bulevardele oraşului.

— Iliuţă, eu vreau acum să dorm, zise ea la sfîrşit. Dacă poţi să mai mergi cu mine undeva departe, unde am eu treabă, cu sau fără maşină, bine, mă aştepţi sau te întorci peste două ceasuri, dacă nu...

El zise că o aşteaptă. Ea se închise în dormitor şi băiatul rămase în hol, într-un fotoliu. Stătu cîteva minute nemişcat, apoi se ridică în vîrful picioarelor şi începu să se uite la acuarelele de pe pereţi. Ajunse în dreptul uşii prin care se vedea de la intrare biroul. Apăsă încet pe clanţă, şi uşa se deschise, se rezemă de prag şi plimbă privirea peste obiecte. În rafturile înalte erau prea puţine cărţi, ca să nu se înţeleagă că fuseseră golite... Casa prea mare ca să nu-ţi dai seama că cineva lipsea din ea, bărbatul ei, al fostei lui

profesoare... Închise uşa la loc, se întoarse în fotoliu şi nu se mai mişcă. Numai privirea îi lucea absorbită, întoarsă în sine.

Din ziua aceea începuse să vină regulat dimineaţa cu maşina şi o ducea în punctul cel mai îndepărtat unde avea ea lecţii atunci. La început ea nu zise nimic, dar apoi se supără şi îi spuse să nu mai vină. El nu mai veni în mod regulat, dar venea totuşi din cînd în cînd şi atunci ea nu mai zicea decît de formă că se va supăra dacă îl va mai vedea că vine...

XVII

— Atunci ne-am înţeles, Iliuţă, la ora şase mă aştepţi la Fabrica de cărămizi, zise Constanţa în timp ce el oprea. Vino fără maşină că nu e a ta... N-are nici un rost să ai vreo neplăcere, abia intrat în serviciu.

Constanţa merse apoi pe jos pînă ce ieşi la cîmp deschis. Deşi circulaţia pe şoseaua asfaltată se scurgea neîntrerupt, cu uruit de camioane grele care cutremurau aerul şi cu zdrăngănit persistent de căruţe cu roate care se îndepărtau greu de ureche şi zgomotele oraşului se auzeau încă înapoi, tăcerea cîmpiei începea să domnească şi întinderile verzi şi bolta cerului parcă se lărgiră şi rămaseră încremenite. Constanţa îşi continuă drumul ei încet ca o furnică singuratică pierdută în aceste

spaţii mari, şi curînd o luă pe un drum lateral care o ducea printre nişte aşezări izolate, case mici, cu garduri şi grădiniţe, cu străzi pietruite rar, cu trotuare de pămînt. Dispăru pe o poartă înaltă, care ascundea privirii ceea ce era dincolo de ea şi pe care scria *Fabrica de frînghii*.

După un ceas reveni în oraş şi intră într-o brutărie. Îndată ce trecu pragul în marea încăpere unde zăceau întinse în copăi corpurile uriaşe de cocă, unul dintre lucrători sări de la locul lui şi dispăru repede undeva. Se întoarse curînd împreună cu alţii pe care îi adunase de prin curte şi magazii.

La orele unsprezece Constanţa ieşi de la Fabrica de pîine şi porni din nou pe străzi. Intră pe poarta unei clădiri modeste, cu ziduri vechi, aşezată la rînd cu clădirile obişnuite, pe una din şoselele cu circulaţie intensă care treceau prin preajma cartierului Obor ; în spatele ei se ridicau schele. Pîrîiau pistoanele cu aer comprimat, un escavator încărca şiruri de camioane cu pămîntul scormonit. Se turnau fundaţiile, se vedea la cinci metri adîncime cimentul proaspăt alb-cenuşiu şi pînza de jgheaburi cu sîrma cu desenul retezat de la bază al viitoarei clădiri.

Avea aici patru elevi, tineri ţărani proaspăt angajaţi, care deşi semnaseră statul de salarii prin punere de deget pretinseseră că ei ştiu totuşi carte şi nu vruseseră să se prezinte la lecţii. Pînă la urmă se prezentară şi dovediră că nu mint, ştiau să scrie şi să citească, dar în felul lor, amestecînd literele de mînă cu cele de tipar şi folosind alandala minusculele cu majusculele. Deformau chiar şi cuvintele, ca şi cînd nu le-ar fi plăcut cum sunau ele în limbajul vorbit.

La ora douăsprezece trebuia să vie toţi patru, mai avea o jumătate de oră, şi Constanţa intră în fabrică. Dintre salariaţii neflotanţi ai întreprinderii — fabrică de jucării — mai rămăseseră trei : o vopsitoare de vreo patruzeci de ani, un om de serviciu şi o lucrătoare foarte tînără, de la secţia croitorie, o fată cunoscută bine de toată lumea. Constanţa asistase într-o zi la o scenă care se petrecuse în faţa întreprinderii. Soţia instalatorului fabricii o pîndise la ieşire pe această Jeni şi-şi înfipsese mîinile în părul ei coafat. Ţipetele ei de spaimă, mulţimea care se adunase şi sărise în ajutorul ei nu-i mai foloseau la nimic. Fusese trîntită pe bordura trotuarului şi soţia înşelată îi smulgea din rădăcini cîrlionţii. Jeni răcnea şi se zvîrcolea jos sub mîinile pricepute, necruţătoare şi îmbătrînite ale soţiei, pînă ce venise bărbatul, care printr-un singur gest o redusese pe răzvrătită la ascultare şi o luase de-acolo acasă.

Constanţa se întîlni cu Jeni la poartă ; venise la lecţie mai devreme şi aştepta în cabina portarului, stătea de vorbă cu el. Se spunea că portarul îşi pierduse capul după ea, voia să-şi lase nevasta, cu care avea doi copii, şi să se însoare cu Jeni. Portarul era însă membru de partid şi se pare

că acolo în organizaţie cineva ridicase problema lui, îl puseseră în discuţie şi îl sfătuiseră că ar fi mult mai folositor pentru el dacă şi-ar băga minţile în cap. Fusese şi el, trei luni de zile, elevul Constanţei şi lecţiile se ţineau în a doua cămăruţă a pazei ; el păstra cheia şi avea grijă să fie întotdeauna curat şi să nu lipsească nimic din materialul didactic.

Se ridică în picioare şi o salută tăcut şi respectuos, dar posomorît la faţă, întunecat şi parcă chinuit de ceva. Jeni era cu el şi împrumutase şi ea ceva din îngrijorarea lui, se vedea că puneau ceva la cale împreună sau se apărau de ceva care îi ameninţa pe amîndoi.

— Bună ziua, zise Constanţa răspunzînd la salut. Tovarăşa Coliban a venit ?

Portarul spuse că nu. Ea îl rugă să fie anunţată îndată ce se strîng toţi.

— Bine, zise portarul.

Constanţa pătrunse în sala mare a fabricii şi se pierdu printre secţiile ei. O secţie însemna aici nu mai mult decît o masă de cîţiva metri. Zăceau pe ea rochii minuscule, colorate, cărucioare de-o palmă, sau vapoare mari de pasageri, şi tramvaie, şi camioane de mare tonaj, împrăştiate ca într-o catastrofă. Doi sau trei Guliveri le întorceau cu roţile în sus, contemplînd minute întregi mecanismele lor, vîrîndu-le cîte ceva înăuntru... Mai încolo, parcă strălucea soarele peste o pădure cu o colibă galbenă cu geamuri albastre şi se vedeau

prin preajmă iepuri şi măgari, piţigoi, cîini, pelicani, trăind laolaltă. Un urs aplauda pocnindu-şi labele în care avea fixate nişte plăcuţe de aramă, zbuciumîndu-se parcă de entuziasm. Constanţa privea totul, fascinată. Şi cum nimeni nu se uita la ea, şi toţi îşi vedeau de lucru absorbiţi, nu se feri cînd brusc lacrimi mari îi ţîşniră din ochi şi i se rostogoliră pe obraji... „Ar fi avut acuma două luni copilul meu“ gîndi ea.

Se întoarse acasă pe la orele două. Soarele bătea pieziş în ferestre şi arunca pînă în mijlocul odăii umbra celor doi plopi tineri care străjuiau în faţa casei. Se vedea cum vîrfurile lor abia înmugurite, proiectate pe bolta cerului, se legănau din cînd în cînd şi umbrele lor se încurcau pe covorul roşu care luminat de soare căpăta reflexe violete.

Intră în bucătărie şi mîncă o felie de pîine cu brînză albă şi bău un pahar cu apă. După o oră plecă. Se dădu jos din tramvai într-un centru aglomerat. Circulaţia era foarte vie, maşinile se îngrămădeau la stopuri, căruţe cu ţărani cu expresii înţepenite şi parcă buimăcite treceau în goană printre maşini, goană care, printre aceste viteze mari, părea să ilustreze esenţa însăşi a încetinelii, iar tramvaiele se încrucişau din patru direcţii, pocnind la intersecţii din roţile lor bătrîne şi dominînd toate zgomotele cu uruitul lor, care nu se putea distinge dacă e al motoarelor, al şinelor sau al osiilor. Pe trotuar, fete cu părul în coadă de cal treceau cu paşi repezi spre direcţii necunos-

cute, tineri în grupuri nediferențiate cu creste de cocoș și îmbrăcați în costume cadrilate și pantalon burlan staționau în fața cinematografelor... La un bufet, afară, excitat de țuica gălbuie care îi stătea înainte și de mișcarea zgomotoasă și monotonă din jurul său, un individ cu privirea dilatată și calmă ținea un discurs bombastic și incoerent stînd liniștit pe scaun la masa lui.

După o jumătate de oră Constanța intră într-un cartier cu străzi liniștite, cu garduri de lemn și cu orătănii prin curțile strîmte și nepavate, cu odăi mici, așezate în șir, cu pragurile la nivelul pămîntului. Intră într-una spațioasă, o adevărată bătătură țărănească plină cu frînghii de rufe și troace pentru păsări și purcei. O mulțime de copii între șase și zece ani, cu obrajii aprinși, băteau cu ardoare o minge de cîrpă. Puse ochii pe unul din ei, care nu alerga, și îl întrebă unde stă tovarășa Coliban, dar întrebarea ei căzu tocmai în clipa cînd echipa adversă se îndrepta amenințător spre poarta marcată cu șepci, pe care el o păzea, și nu căpătă nici un răspuns. El reveni însă îndată ce pericolul trecu și Constanța repetă întrebarea.

— Onică, strigă el, treci încoace, o caută cineva pe maică-ta.

— Nu e acasă, se auzi un glas din învălmășeală. E la biserică.

— Auziți, e la biserică, repetă cel întrebat și se încordă iar, fiindcă din nou atacanții amenințau spațiul său dintre cele două șepci.

Se apropie o fetiță și-i explică necunoscutei că madam Domnica a plecat cu madam Dumitrache și cu madam Lazăr la biserică, a trecut domnul Chiricuță și le-a luat... Acum un ceas au plecat.

— La care biserică? întrebă Constanța. E departe de-aici?

Nu era departe, fetița ieși în stradă și îi arătă în depărtare cupola unei biserici. Cînd ajunse acolo avu o ezitare, deschise totuși portița și intră în curte. Ușa bisericii era dată de perete, se vedeau înăuntru mișcări de umbre, femei tăcute aprinzînd lumînări sau îngenunchind în fața icoanelor. Se pregătea o slujbă și un om se urcă în clopotniță și începu să bată toaca.

Constanța urcă cele cîteva trepte de piatră de la intrare și pătrunse în biserică. I se făcu parcă frig, își mișcă umerii și rămase lîngă zid cercetînd cu privirea femeile îngenuncheate. Erau și fete tinere cu basmalele legate peste gură și bărbați și cucoane cu pălării de modă veche pe cap, în taioare negre, și cu pantofii scîlciați care îmbătrîniseră o dată cu ele. Un om de vreo treizeci de ani, înalt de statură, într-un costum cărămiziu de stofă groasă, îngenunche lîngă Constanța și oftă greu, închinîndu-se necontenit. O fată aprinse o lumînare și se apropie de Constanța cu ea în mînă. Ea se feri într-o parte, intimidată, dar fata lipi lumînarea într-un sfeșnic mic, care se afla chiar alături, se dădu un pas înapoi și începu să bată mătănii.

Se auzeau şoapte undeva în faţă, lîngă altar. Deodată începu să cînte încet, la unison, un cor de femei. Constanţa îşi îndreptă privirea într-acolo, schimbă locul şi, ferindu-se cu grijă de cei care băteau cruci şi îngenuncheau, se dădu mai aproape. Femeile stăteau în jurul stranei şi cîntau cu ochii îndreptaţi spre un bărbat de pe podium, care dirija cu capul. Arătau îmbrăcate îngrijit şi aveau o expresie comună de destindere şi împăcare.

Portiera de sub catapeteasmă se mişcă uşor, omul care conducea corul îşi îndreptă privirea într-acolo, mai continuă să dirijeze cîtva timp, apoi se ridică din strană şi intră pe uşa din dreapta a altarului.

O femeie se desprinse din cor şi Constanţa se răsuci şi o luă spre ieşire. Femeia o urmă. În curtea bisericii Constanţa se opri şi se aşeză pe o bancă de lemn de lîngă clopotniţă. Femeia rămase în picioare.

— Tovarăşă Coliban, spuse Constanţa, ce e cu dumneata de nu te-ai dus azi la serviciu ?

— Uite că nu m-am dus, am ostenit şi eu de-atîta muncă, răspunse femeia.

— La lecţie de ce n-ai venit ?

Nu răspunse. Uşa bisericii era deschisă, se vedeau înăuntru licărind luminile şi umbrele, într-un clarobscur liniştit şi misterios.

— Tovarăşă Coliban, spuse Constanţa cu o voce fără ocol, de ce crezi dumneata că eu trebuie să

mă gîndesc la dumneata, şi dumneata nu trebuie să te gîndeşti la mine ? Mă întorc şi eu acasă de pe teren şi vreau să mă odihnesc şi mă culc în pat şi sînt gata să dorm. „Ce-o fi cu ea, de ce n-o fi venit la lecţie? mă pomenesc că îmi trece prin cap. Se apropie sfîrşitul anului şi ea tot n-a învăţat să scrie şi să citească, ce să fac eu cu ea ?“ Şi mă gîndesc cum să fac să-ţi fie mai uşor, să înţelegi mai bine, şi vin la fabrică pregătită să te învăţ, şi cînd colo dumneata Coliban lipseşti.

— Ce mai îmi trebuie mie să învăţ ? se împotrivi deodată femeia.

— Nu ştiu, răspunse Constanţa ridicînd glasul. Trebuie să înveţi.

— S-a întors băiatul meu din militărie şi mi-a spus să nu mă mai duc la serviciu, că o să mă ţină el, mărturisi deodată bătrîna lucrătoare. „Acum ţi-ajunge, mamă, zice, m-ai crescut mare, m-ai învăţat meserie, mai odihneşte-te.“ E electrician, să-i ajute Cel-de-sus să nu-l strice vreo muiere.

— Să nu-l strice, dar de ce nu te-a învăţat să scrii şi să citeşti ? zise Constanţa cu un glas mohorît.

— Păi mă învăţase el odată, dar nu m-am ţinut, că pe vremea aia trăiam cu sifiliticul de taică-său, şi toată ziua mă bătea, putrezi-i-ar mîinile.

Constanţa rămase tăcută timp de aproape un minut.

— Bine, spuse ea parcă tresărind, de astă dată cu o voce mai blîndă. Şi adăugă : Nu mai mă face

să viu după dumneata, ne-am înțeles ? Vii sau nu vii la serviciu, dar de la lecții te rog să nu mai lipsești.

— Bine, maică, o să viu, promise lucrătoarea. O să viu, ce să fac ?

XVIII

Burlacu aștepta la Fabrica de cărămizi în cabina portarului, venise cu mașina, pe care o lăsase prin apropiere, lîngă o cofetărie, și acum stătea pe banchetă și fuma. Din cînd în cînd arunca pe gemulețul mic al pazei cîte-o privire în direcția mașinii.

— Am întîrziat puțin, zise Constanța intrînd, mai am un sfert de oră de aranjat ceva la direcție, poți să mă mai aștepți ?

El răspunse că poate, și ea, cu un foșnet al rochiei proaspete, se întoarse și dispăru. Șoferul se aplecă înainte, își rezemă coatele de genunchi și cu palmele își frecă ochii și fața. Arăta stăpînit de o oboseală care parcă îi plăcea, murea parcă de poftă să se culce și să doarmă. Constanța reveni.

— Haideți, tovarășe Burlacu.

Se ridică și ieșiră în stradă.

— Iliuță, te invit în cofetăria aceea, zise ea. Și continuă mergînd : Eu trebuie să mă duc pe strada cealaltă încă un ceas și o să dau iar ochii

cu niște derbedei, de-aia te-am chemat. Ies de pe undeva niște derbedei și se leagă de mine.

El nu zise nimic, parcă n-ar fi auzit. Intrară și se așezară în colțul cofetăriei. Constanța ceru înghețată.

— Ce fel de derbedei ? mormăi el în cele din urmă, parcă neatent sau neîncrezător.

— Sînt de vîrsta ta, poate ceva mai mari, zise femeia. Eu n-am fost crescută pe Calea Victoriei și cunosc mahalaua, am auzit multe. Dar ce iese din gura ăstora !... La început nu-i auzeam, o femeie se învață să nu audă pe stradă ce nu trebuie, dar ei au observat că ies cu regularitate la o anumită oră și mă așteaptă. Mergi cu mine ? Am să te rog însă să nu te legi de ei, fiindcă atunci or să cheme milițianul și o să fii tratat drept huligan și dus la miliție.

— Nu vă promit, zise el după cîtva timp uitîndu-se pe geam. Mergeți singură.

Ea îl privi neclintită și încetă să mai mănînce. El zîmbi.

— N-aveți nici o grijă, zise. N-o să ajung în nici un caz la miliție, mă descurc eu ! De ce nu mi-ați spus pînă acum ?

— Am crezut că or să se plictisească și or să mă lase în pace.

Deschise geanta și plăti. El nu prea era atent. Pe cît de treaz și concentrat arăta în mașină, pe atît de absent și de o nepăsare neserioasă arăta afară.

— Nu v-au făcut nimic? zise el ca din întîmplare.

— Ba da, răspunse ea. Unul din ei, care e un fel de șef al lor... Dar mai bine nu-ți mai spun !

Și nu-i mai spuse. Burlacu își plecă fruntea și mîna care se juca cu lingurița de înghețată își încetini treptat mișcarea. Se strîmbă : chestia asta îl cam supăra.

Se ridicară și ieșiră. Nu făcură nici zece pași și Constanța îl apucă pe băiat și îl strînse ușor de braț.

— Pe trotuarul celălalt, la capătul străzii, lîngă *Alimentara*, e un *Bufet*. Acela care se așează acum la masa de lîngă cîinele care dormitează cu botul pe labe. El e ! Cînd o să mă întorc eu de pe strada cealaltă, or să fie adunați toți acolo.

— Duceți-vă, zise el. Vă aștept aici să vă întoarceți. Cît durează ?

— Peste un ceas sînt înapoi, ți-am spus. Unde ți-e mintea ?

El se înveseli parcă, o luă îndărăt și începu să se plimbe. După cîtva timp reveni și se apropie de *Bufet*. Intră înăuntru, ceru o halbă de bere, pe care o bău în picioare, plăti și ieși. Nu aruncă nici o privire nimănui. Lîngă cel dintîi mai venise încă unul, stăteau afară la o masă. Burlacu se îndepărtă. Trecură două fete, îmbrăcate în ținută sportivă. Cel dintîi le urmări cu privirea și deodată strigă :

— Mă, hanorac ! Mă, n-auzi ? și rosti o înjurătură trivială. Una din fete chicoti, grăbiră însă

pașii amîndouă. Unde fugi, mă hanorac ? Mă, n-auzi ? Nu rîde, mă ! Vino încoace, hanorac... și repetă înjurătura.

Burlacu traversă, o luă spre cofetărie, se urcă în mașină, porni și dispăru pe după colț. Făcu un ocol prin străzile învecinate, se opri, se dădu jos și căută ceva în spatele mașinii. Se urcă la loc la volan și, făcînd același ocol, se întoarse pe strada cu *Bufetul* și opri lin în dreptul celor doi. Scoase capul pe geam :

— Măi frate, care e strada Clăbucetului ?

Cel dintîi care se așezase la masă întoarse capul, se ridică, se apropie de șofer și arătă cu mîna.

— A treia la stînga și pe urmă la capul ei, la dreapta și la stînga e Clăbucetului. Ce număr cauți ?

— Caut strada, mă învîrtesc p-aici de vreo jumătate de oră. Nu vrei să te urci ? Te-aduc înapoi.

Celălalt ocoli și se instală cu o veselie afectată lîngă șofer. Burlacu închise bine ușa. Deodată luă viteză.

— Nu pe-aici, zise celălalt după cîtva timp, ia-o la stînga.

— N-am voie, e sens interzis.

Stătea ușor aplecat pe volan, cu privirea înainte. Mașina șerpuia acum pe asfalt, ieșise la șosea și gonea cu viteză.

— Ia ascultă, mă șobolane, de ce te legi tu de sora mea pe stradă ? zise Burlacu pe neașteptate. Pe tine te caut, bine că te-am găsit.

— Care soră ! zise celălalt deodată alarmat.

— Aia îmbrăcată în hanorac, răspunse Burlacu cu întîrziere și continuă : Ai călcat pe bec, am să te nenorocesc.

Conducea fără să părăsească o clipă geamul și oglinda laterală, prin care defila drumul din spate. Arăta celuilalt un profil nemișcat, atent și absorbit. Albul ochiului îi strălucea.

— Unde lucrezi ? Ia mîna de pe ușă, fiindcă n-o să opresc și o să-ți rupi gîtul. Ce meserie ai ?

În aceeași clipă cu întrebarea, mîna de pe volan se desprinse și se opri cu un sunet plin peste gura celuilalt. Acesta sări și năvăli întîi asupra șoferului, căruia îi dădu cîteva lovituri dezordonate în cap, apoi se întoarse la ușă, hotărît s-o deschidă. Burlacu, conducînd cu o mînă, căută la spate și scoase de sub pled o cheie franceză. Celălalt se înmuie și se rezemă ca un bețiv cu tîmpla de aparatul de radio.

Între timp mașina ieșise din periferie. Burlacu încetini viteza și de astă dată începu să se uite încet la dreapta și la stînga. Rămase cu privirea ațintită spre stînga, și deodată răsuci volanul și coborî de pe asfalt pe un drum de țară, plin de troscot și de urme adînci de căruțe. De o parte și de alta a drumului se înălța viță-de-vie pe araci. În depărtare se vedea o perdea de lăstăriș. Șoseaua asfaltată nu se mai zărea.

Lîngă lăstăriș frînă. Deschise ușa și împinse cu piciorul corpul celui leșinat. Acesta alunecă moale

lîngă roți și se întinse, bătînd pămîntul ca o păpușă mare, dezarticulată. Deschise ochii gemînd, apoi îi închise la loc. Se vedea că se trezise, dar de frică nu mai mișca, rămase întins cu un picior sub burtă, cu brațele întoarse și cu obrazul gras, imberb, lipit de zgrunțurii de pămînt ai drumului. Burlacu se dădu jos, se apropie și deodată piciorul lui zvîcni și izbi de trei ori la rînd în figura celui de jos, care brusc, ca un animal, se chirci și își ascunse capul sub burtă. Burlacu îl contemplă și cîteva clipe se scurseră astfel în liniște. Se însera. În largul cîmpiei se profilau în amurg țărani călcînd rar în urma cailor. Soarele asfințea printre lăstari...

Băiatul se întoarse la mașină, se urcă și porni motorul. Manevră o singură dată și întoarse ambalînd lung, făcînd motorul să geamă ascuțit. Apoi o luă încet, aproape domol, spre șoseaua asfaltată.

PARTEA A DOUA

I

A doua zi după audiența sa la primul-secretar al raionului de partid în raza căruia se aflau *Atelierele* și care se arătase foarte binevoitor și îl sfătuise pe fostul cazangiu să se adreseze cu problema sa comitetului orășenesc, Petre Sterian se adresă într-adevăr unuia din secretarii comitetului de partid al Capitalei și fu primit chiar în ziua următoare în cursul dimineții. Cu jumătate de oră însă înainte acest secretar chemă la el în birou pe un alt activist, un ins voinic și negricios, cu capul mare și sprîncenele enorme și a cărui întreagă înfățișare ar fi putut face pe cineva care ar fi intrat în birou și n-ar fi știut care dintre ei e secretar să creadă că el era secretarul iar celălalt un activist mărunt, și stătură de vorbă îndelung pînă se făcu ora cînd trebuia primit fostul președinte de sindicat al *Atelierelor*.

În biroul spațios, lumina dimineții pătrundea prin toate cele trei ferestre înalte ale acelei clădiri de modă veche, cu pereți groși, prin care din zgomo-

tul străzii nu parvenea decît foarte rar, ca prin vată, claxonul cîte unui automobil. Erau orele zece dimineața și la ora aceea soarele cădea din plin asupra biroului, supărîndu-l pe secretar; stătea acum la o masă din fund — o mică masă de ședințe, cu șase scaune — și îl asculta pe activist. Pe masă scrumierele erau goale și curate, nici unul din ei nu fuma. Erau rași proaspăt, în costume bine croite și secretarul părea foarte tînăr, avea un zîmbet subțire pe buze și o strălucire rece în privire. Vorbitorul îi dădea înainte... Avea o frază care se înlănțuia reluînd neobosit ideile celei precedente. Din pricina asta, ceea ce spunea el părea să fie expresia unei vechi indignări cu toate că în ton se ferea cu grijă, se străduia chiar, să șteargă pînă și urma unei bănuieli că n-ar fi obiectiv în cele ce relata.

— ...Nu era ușor pentru el, dar sînt împrejurări cînd nu-ți mai rămîne altceva de făcut... Cînd nu poți lua decît o singură atitudine, spunea el exprimîndu-se de parcă ar fi citit o dare de seamă sau un raport de cadre. Sînt lucruri care se impun de la sine, și dacă nu te orientezi în direcția lor, toată lumea își dă seama că nu mai ești omul potrivit în funcția pe care o îndeplinești și trebuie să te retragi. El a considerat că trebuie să se retragă și a făcut foarte bine! Dar se punea problema dacă retragerea lui nu era pripită. Fiindcă era mai bine dacă lua o atitudine hotărîtă și să recunoască...

În această clipă tăcerea secretarului se aținti parcă brusc asupra activistului și acesta schimbă imediat și tonul și ideile:

— Am și ajuns la subiect! A fost vorba de-un păcătos, era responsabilul financiar al sindicatului. Organiza „reuniuni tovărășești“, cu bufet și tombolă, cu bere, și mititei, și prăjituri, și sandvișuri și le vindea cu un mic suprapreț, pe care îl băga în buzunar fără bătaie de cap, cu bonuri mai puține. Găinar!... Organiza excursii în același fel. Tovarășul financiar începu pe urmă pe nesimțite să nu mai dea timbre pentru cotizațiile pe care i le vărsau sindicaliștii, fapt care la început nu fu observat de nimeni, fiindcă știți că timbrele nu se emit matematic chiar îndată ce sindicalistul își depune cotizația responsabilului de grupă. Uneori trec chiar două săptămîni și nimeni nu se îngrijorează din pricina asta. După ce trecu însă o lună de zile, muncitorii pretinseră timbrele, și responsabilii de grupă începură să-l caute pe tovarășul financiar să li le dea. Financiarul însă chefuia cu telefonistele, lipsea... Se mai scurse o lună de zile și, în sfîrșit, președintele sindicatului află și el de toată povestea și îl trase pe responsabil la răspundere. Se descoperi că păcătosul cheltuise optsprezece mii lei pe ceasuri de aur, pe care le făcuse cadou celor două prietene ale lui, telefonistele, și cu restul acoperise gestiunea lipsă unui frate, care lucra la o alimentară. În loc să procedeze energic

și să-l predea justiției, tovarășul Sterian încercă să mușamalizeze istoria, dîndu-i termen și ducînd chiar discuții cu el să pună banii la loc. Ăla, cînd a văzut așa, nu s-a grăbit să acopere suma, chefuia mai departe și organiza „reuniuni tovărășești", așteptînd să fie iertat. Am intervenit eu, sesizat de tovarășii din uzină, și am chemat miliția și l-au arestat.

— Care tovarăși din uzină ?

— Poftim ?

— Ai spus : sesizat de tovarășii din uzină. Care tovarăși ?

— Am primit o sesizare din partea direcției, un tovarăș Stanciu, lucrează acum la Bicaz... Ce avea de făcut Sterian în urma lichidării acestei afaceri ? Un singur lucru, să recunoască deschis greșeala. N-a făcut-o ! Ca și cînd nu el ar fi fost acela care a încercat să-l acopere pe hoț. A cerut să fie pensionat ca vechi cazangiu și s-a retras...

— De ce ?

— Poftim ?

Celălalt nu repetă întrebarea. Pe chipul mare, viril, negricios, al povestitorului se așternu timp de cîteva clipe o expresie derutată. Apoi își reveni.

— De ce s-a retras ? ! se miră el însuși. El n-a spus propriu-zis că se retrage. Toamna trecută, în timpul alegerilor sindicale, după cîte am aflat, spunea în dreapta și în stînga că se simte cam bolnav

și bineînțeles că n-a mai fost propus în comitetul sindical.

— De ce n-a mai fost propus ?

— Poftim ?

— Ai spus : *bineînțeles* că n-a mai fost propus. Bineînțeles în ce sens : fiindcă zicea el că se simte cam bolnav, sau fiindcă s-a considerat că nu mai e bun ?

— Asta nu mai știu, n-am urmărit îndeaproape chestiunea, zise celălalt, nemaiștiind ce spune.

— Ai spus : „a vrut să-l acopere pe hoț", „s-a retras." Astea ce sînt, opiniile dumitale personale, sau fapte obiective, stabilite pe bază de cercetare ?

— Sînt fapte obiective, răspunse celălalt, cu o voce atît de hotărîtă, încît avea nuanțe de protest.

— Ce fel de fapte obiective sînt ele, cînd singur recunoști că n-ai urmărit îndeaproape chestiunea ? zise atunci secretarul, cu un zîmbet subțire și o licărire ironică, tăioasă, în priviri. Și Stanciu ăla care zici că lucrează acum la Bicaz, tot pe baza unor fapte obiective a făcut sesizarea ? Adu-mi o s-o citesc și eu !

— Să v-o aduc acuma ?

Celălalt nu răspunse. Se lăsă tăcerea, care apoi se prelungi. Secretarul se ridică din fotoliu, se duse la birou și apăsă pe un buton. Apăru o femeie.

— Să poftească tovarășul Petre Sterian, zise el.

Femeia se retrase și Petre Sterian apăru în cadrul ușii. Cel care povestise mai înainte întîrzie cîteva clipe în birou, apoi el merse degajat spre

ușă și se încrucișă în drum cu fostul cazangiu. Ieși fără să spună nimic.

— Ia loc, tovarășe Sterian, zise secretarul de după birou așezîndu-se el însuși.

II

O oră mai tîrziu, fostul cazangiu se afla în biroul fratelui său, la Comitetul raional de partid. Stătea pe canapea îndîrjit, cu o expresie de împotrivire pe chipul său cu obraji care se păstraseră nepătați de vîrstă, ca și cînd briciul n-ar fi trecut peste ei și cu mustața sa groasă, de modă veche, acum amestecată cu fire argintii.

— Totdeauna mi se întîmplă așa cînd mă iau după alții, zise el. Eram gata să-ți dau dreptate și simțeam o părere de rău că am stat atîtea luni și n-am încercat și soluția asta. „Tovarășe secretar", zic, și încep să-i spun. Dar n-am apucat bine să încep că mi-a pierit cheful. Nu știu de ce, uite așa, n-am mai avut nici un chef să-i spun nimic.

— Petrică, parcă ai fi un ou care te uiți la tine și nu mai poți de frică să nu cazi jos și să te spargi, zise Toma supărat. Cum ar fi trebuit să decurgă, după părerea ta, audiența, ca să nu-ți piară cheful ?

— Tu poți să mai faci ceva cînd știi sigur dinainte că nu iese nimic ? Poți ? zise Petrică.

— Dar de ce, ce ți-a venit, explică-mi. Te rog să-mi explici, uite, nu pleci de-aici pînă nu-mi explici.

— Pătrașcu Vasile lucrează acum la Comitetul orășenesc. Cînd am intrat eu acolo în birou, eu intram și el ieșea. Ai înțeles acum ? Pătrașcu Vasile, de la raionul de partid, pe care l-a îmbrobodit Stanciu...

Fratele îl privi cîtva timp în tăcere.

— Ai dreptate, zise Toma. Gata, nu mai e nimic de făcut. Mergem la tovarășul Lungu, poate ne primește chiar azi, mergem amîndoi.

Și puse mîna pe telefon și ceru Comitetul Central. Pe Lungu, despre care vorbea Toma, îl cunoșteau din timpul alegerilor din '46, cînd plecaseră împreună la țară, lucrase și el în '33 la *Ateliere*, dar apoi dispăruse... De la cabinetul lui li se răspunse că tovarășul Lungu îi primea după masă la orele șase și cei doi frați se aflau la șase fără zece la *Informații*, după care intrară înăuntru și Lungu îi întîmpină. Era un om mic de statură, cu o privire de un albastru-cenușiu, neclintită și ferită parcă cu pleoapele de uimiri sau surprize : pleoapele rămîneau clipe lungi coborîte peste ochi, primind numai pe jumătate lumina și impresiile. Parcă asculta cu ochii. Nu-și ascunse răceala și le spuse celor doi frați că numai fiindcă îi cunoștea și bănuiește despre ce e vorba i-a primit chiar azi, altfel nu i-ar fi putut primi, era foarte ocupat, avea de lucru. Și pleoapele i se lăsară peste ochi

și arătă prin tăcere și nemișcare dovada : pe biroul lui se vedeau, împrăștiate, hîrtii și broșuri, pagini bătute la mașină și pagini scrise. Băuse cafele și fumase mult, și în încăpere stăruia mirosul specific, ascuțit al acestor stimulenți care se solicită și se anulează reciproc și succesiv în organismul celui care îi folosește. Apoi tăcerea sa deveni și mai elocventă : cît le trebuia ca să spună de ce au venit ? Un sfert de oră le ajungea ? îi întrebă apoi direct cu o astfel de privire din care se putea lesne deduce că el știa despre ce e vorba și considera inutilă toată istorisirea. Nu, un sfert de oră în nici un caz, răspunse Petre Sterian cu o indignare care părea hotărîtă să meargă pînă la cap, nemaiavînd ce pierde și simțind din răceala acestui șef că nici de cîștigat nu mai avea ce. Mai bine pleca dacă nici el nu vroia să-l asculte.

— Uite ce e, Petrică, zise Lungu adresîndu-se fostului cazangiu la fel de supărat. Am și eu ceva de vorbit cu tine, dar acuma n-am timp, o să te chem eu. Acuma ascultă aici : eu presupun că ai avut motive serioase să nu-mi dai un telefon atunci cînd s-a întîmplat istoria aceea, așa că să trecem la fapt, uite ce-ți propun eu : pune pe hîrtie cum s-au petrecut lucrurile și peste două sau trei săptămîni te chem să stăm și de vorbă. Îți convine soluția ? Eu sînt foarte prins acum, altfel, din moment ce tot ai venit, te-aș fi ascultat și aș fi căutat să văd cum stau lucrurile și în ce sens pot fi

soluționate, dar sînt foarte ocupat. Ai primit vreo sancțiune în organizație ?

— Nu, spuse Petre.

— Halal ! murmură Lungu posomorît. Ar fi trebuit să primești, dacă ne orientăm după unele declarații. În orice caz, nu te îndoi de părerea mea ; știu că ai fost presat din toate părțile, de către directorul *Atelierelor* și toți șefii lui, să-l acoperi pe porcul ăla... Nu trebuia, Petrică, să accepți... Tu erai președintele sindicatului și obrazul tău, nu al lor, era pus în discuție... acuma să nu mai discutăm despre asta... Du-te acasă și stai liniștit. O să te chem...

— Trebuia de la început să fi venit la el, recunoscu Petrică afară, aproape tremurînd de emoție. Ai auzit ? Halal, așa a zis ! Cred și eu ! Le...

Și aici fostul cazangiu își trase adînc răsuflarea și înjură crîncen pe cineva, cu privirea lui naivă sticlind de furie.

III

Ajuns la uzină, Vale îi dădu sorei lui un telefon și o întrebă cînd putea să-i facă o vizită. Săptămîna asta lucra după-amiază, ce făcea ea săptămîna viitoare, luni de pildă ? Nimic, zise ea, nu făcea nimic deosebit, putea să vină s-o vadă luni după prînz. Avea o voce foarte liniștită. „Foarte

bine! gîndi Vale și închise telefonul. Foarte bine că e liniștită."

Se afla în biroul secției, erau orele trei fără un sfert după-amiază, începea schimbul. Vale își scoase haina, deschise ușa unui dulap de metal și își îmbrăcă salopeta. Căută în buzunarele ei și scoase o vizetă albastră cu ramă de piele. Tot atunci intră pe ușă cineva și salută cu două degete la ureche. Această ureche, chipul însuși al omului, șorțul lui de azbest aveau toate culoarea fumurie, neagră, a materialelor de fier.

— A plecat Răducanu? îl întrebă Vale.

— Nu, v-a așteptat.

Un al doilea se ivi în birou și salută.

— Ce aștepți, tovarășe, de ce n-ai plecat? zise Vale.

— Vreau să văd șarja.

Acest al doilea era foarte tînăr. Privirea lui strălucea. Se legăna alene cînd pe un picior, cînd pe celălalt, plutea parcă în beția propriei lui oboseli.

— Ce material ați avut?

— Țevi de tun. Pe la orele...

Dar nu se mai auzi ce spuse, un al treilea deschise ușa și aerul sub presiune parcă astupă cu palma gura omului. Cel care intrase era un ins de vreo cincizeci de ani, cu mișcări elastice. Se vedea că toată viața lui făcuse sport. Pașii i se întindeau ca și cînd ar fi schiat. Ușa se închise și, noul-venit, care era de fapt șeful lui Vale, fu informat despre ceea ce vorbiseră înainte cei trei.

— Să vedem, zise el.

Ieșiră cu toții afară. Omul cu mișcări elastice făcu un gest: ușa cuptorului se înălță. Cei doi care îl întîmpinaseră pe Vale se precipitară cu o imensă lingură în adîncul incandescent al masei lichide și luară o probă; Vale și șeful său mai în vîrstă scrutau cuptorul prin vizete; începură apoi să scruteze lichidul de probă, care vărsat într-un tub producea artificii scînteietoare.

— Ce ziceți? strigă Vale.

— E în regulă, mai băgați var, zise inginerul-șef.

Topitorii puseră mîna pe lopeți și începură să arunce var, apoi ușa cuptorului se lăsă rapid peste șuieratul intens al flăcărilor, și oțelarii se împrăștiară pe platformă, ștergîndu-și frunțile de sudoare.

Deasupra lor, pe o bară transversală se vedea o pancartă, pe care scria cu litere de hîrtie *Brigada tineretului*, iar jos, pe peretele din stînga, o hîrtie în chenar lipită pe o tablă de lemn arăta o săgeată roșie, frîntă întîi, apoi urcînd și coborînd și în cele din urmă țîșnind spre extremitatea chenarului, ca o foaie de temperatură sau ca un semn magic. Nici un indiciu nu arăta ce semnificație practică aveau acele litere, prin ce se deosebea datorită lor cuptorul acesta de aici de celelalte. Această brigadă avea totuși o istorie...

Cu opt luni în urmă trecuse pe aici cunoscutul inginer-șef cu ochelarii lui fumurii tăiați sub formă de hexagon, însoțit de directorul tehnic al uzinei

și încă de unul nou, un băiat voinic și tăcut, care mergea docil, dar atent, alături de ei, și care arunca din cînd în cînd, pe sub sprîncene priviri în dreapta și în stînga, se vedea că mai fusese pe aici, îi erau cunoscute figurile pe care le întîlnea și așezarea secției.

— Iată cuptorul numărul unu, spusese directorul tehnic. O să intre peste cîteva săptămîni în reparație generală, n-a dat randament !

Și trecuseră mai departe, pînă ce se opriseră în dreptul celui din urmă, la care noul inginer fusese repartizat.

A doua zi, Vale (el era acela) urca scara secției cu haina pe braț, prima lui zi de proaspăt inginer, era ora șapte dimineața. Cînd ajunse pe platformă, o pereche de ochi îl și luă în primire și-l urmări măsurîndu-l de jos de la picioare pînă în creștet. Stătea pe o grămadă de metal înghețat și mînca un sandviș. Tot atunci se apropie un altul care ținea un vătrai în mînă pe care îl aruncă departe de podea, făcînd un zgomot asurzitor. Se prezentă :

— Îmi dați voie, prim-topitorul Mateescu. Arătă cu brațul o ușă în stînga și, făcînd semn cu capul, strigă : Tovarășe inginer, veniți, vă rugăm, două minute...

O luară cîteștrei într-acolo și intrară în birou. Nu era nimeni. O masă acoperită cu carton roz, plin de iscălituri și cifre, un grafic mic în perete, un calendar, un telefon, un singur scaun. Prim-topitorul se așeză pe colțul mesei și nu spuse nimic;

se uita afară prin ușa rămasă deschisă și după ce văzu că mai vine și celălalt, își întoarse privirea spre inginerul cel nou și explică :

— Vrem să vă întrebăm ceva.

În birou intră cel așteptat, un ins mic de statură, în costum sport, cu șapca pe cap. El se recomandă : maistrul Săndulescu, iar cei doi topitori se mișcară în așa fel încît inginerul cel nou să-l aibă în față pe acest om mic de statură. Gesturile sale reținute și o anumită fixitate a privirii cu vagi labe de gîscă la colțul ochilor trădau pe omul căsătorit, avînd chiar copii.

Avu o scurtă ezitare, se opri și se consultă din priviri cu cei doi. Aceștia clătinară din cap imperceptibil, dînd din umeri : dă-i înainte fără ocoluri !

— Ieri, cînd ați trecut pe aici, tovarășul director tehnic a spus . cuptorul unu n-a dat randament. Uite ce vă rugăm noi, dumneavoastră ați fost repartizat la cuptorul cinci : foarte bine ! Ați putea să treceți pe la noi peste vreo trei săptămîni, așa, de curiozitate ?

— Nu înțeleg despre ce e vorba, dar am să trec, dacă asta vă interesează, zise Vale.

„Am să trec peste trei săptămîni pe la ei, să văd despre ce poate fi vorba, gîndise, probabil că au ceva cu directorul tehnic al uzinei și vor să probeze ceva împotriva lui. Sau poate că n-au nimic cu el, ci poate cu alticineva, o să vedem..."

Nu se împliniră însă aceste trei săptămîni. Într-o dimineață, cînd trecea ca de obicei spre echipa

sa, cel numit Mateescu îi tăie iarăşi drumul şi îi arătă cu mîna cuptorul său, care acum tăcea, se vedea uşa deschisă, focurile stinse, şi zidari călare pe el lovindu-l cu ciocanele şi dezvelindu-i schelăria metalică. Mateescu îşi arătă oamenii împrăştiaţi pe platformă, cei mai mulţi adolescenţi, în salopete, cu mîinile încă subţiri, cu gîturile parcă prea înalte şi golaşe. Era foarte supărat.

— Acum trebuie să stăm şi să ne uităm.

Se apropie şi omul cel mic, cu şapca pe cap, care parcă înţelese ce trebuia făcut ca să-l explice pe Mateescu.

— Să vă spunem despre ce e vorba, zise el cu un glas potolit, ca şi cînd ar fi vrut să arate că dacă supărarea lui Mateescu poate să facă impresia că el exagerează, glasul său calm exprimă adevărul curat. Serviciul aprovizionării şi alţi tovarăşi şi-au concentrat toate forţele la cuptorul cinci şi le creează lor toate condiţiile. Dumneavoastră ştiţi că o şarjă de şpan durează mult şi trebuie să te lupţi cu ea ore întregi să nu-ţi găurească vatra, se face mămăligă în cuptor. Ei, ştiţi că tot şpanul ni-l trimit nouă ? Şi cu toate astea, cuptorul a fost bine îngrijit şi a dat randament. Acum, uitaţi-vă, ni-l dărîmă ! Vreţi să veniţi pînă jos ?

Coborîră jos sub cuptor, printre gurile de aer şi coşuri. Vale se uită prin ele cîteva minute scrutîndu-le cu atenţie:

— Sînt destul de arse, zise el.

— Îmi pare rău, tovarăşe inginer, rosti maistrul cu o voce netedă, totuşi explicativ, să nu-l jignească pe tînărul specialist, dar noi mai puteam da aici cel puţin treizeci de şarje. Au fost aruncate milioane pe fereastră. „Răspunzi dumneata dacă se prăbuşeşte vatra cu şarjă în ea ?“ m-a întrebat inginerul-şef. „Răspund, tovarăşe“, i-am spus. „Nu răspunzi dumneata, eu răspund“, a zis şi nici n-a vrut să mai stea la discuţie.

Urcară. „Ce doresc ei de la mine ? se întrebă Vale. N-au dreptate, cuptorul trebuia dărîmat. Dar ce doresc ? !“ Ei îi mărturisiră atunci fără ocol : inginerul lor e un om care se mulţumeşte să ia situaţia aşa cum e, nu-şi ajută oamenii, vine, se uită, asistă la elaborarea şarjelor, face tot ce trebuie, într-un cuvînt, e un inginer bun, afară de un singur lucru : nu vrea să insiste. Să insiste în ce sens ? întrebă Vale, şi după lungi explicaţii ocolite află de la ei că vor să lucreze bine şi să cîştige şi n-au un şef pe placul lor, care să-i ajute. Li se distribuie materia primă care le creează ore moarte, în timp ce alţii sînt favorizaţi. „Trebuie să verific dacă e adevărat, gîndi Vale. Dacă e, o să lucrez cu ei şi o să-i sprijin. Nu e admisibil ca producţia să sufere pentru că nu ştiu cine favorizează, nu ştiu de ce, cutare sector, în dauna altora.“

Verifică şi află că era adevărat. Cuptorul fruntaş era sub atenţia şefului secţiei şi a serviciului aprovizionării, iar prim-topitorul elogiat în presă. Era un topitor bun, Vale îşi dădu seama, dar nu-i

plăcu de el. „Celui ce are, răspunse acest oţelar cînd Vale îl întrebă de ce e favorizat, i se mai dă, iar celui ce nu are i se mai ia şi ce are." „Da, văd eu că eşti un cititor pasionat al *Bibliei*", zise Vale, şi se uită cu atenţie la el să-şi dea seama dacă nu cumva chiar şi era, dar îi fu imposibil să ghicească, credincioşii moderni deosebindu-se de cei clasici prin aceea că nu li se mai putea citi ca altădată exaltarea pe chip sau în priviri. „Da, repetă Vale, cunosc parabola, dar aşa nu se poate ! Am să plec de la voi. Şi atunci o să vedem noi cui trebuie să i se mai dea şi cui nu."

Comitetul U.T.M. al uzinei îl anunţă în acest timp că dosarul său de utemist a sosit de la facultate şi că Sava Petre, secretarul comitetului, îl invită să treacă pe la el să stea puţin de vorbă împreună. Vale se prezentă. Sava nu-i spuse nimic deosebit, deşi avea aerul. Că, zise el, îi pare bine că tovarăşul Sterian face parte din organizaţia uzinei. Şi spera, să găsească în el un utemist bun, care să răspundă la toate chemările organizaţiei şi nu numai să răspundă la chemări, ci să aibă şi iniţiative. Mai mult, nu se îndoia că tovarăşul Sterian nu va ocoli comitetul U.T.M. şi dacă o să aibă vreodată o problemă pe care n-o să poată s-o rezolve singur, să vie aci, la el, la Sava în persoană. Cum se simţea de cînd lucra aici ? Avea ceva de spus, vreo nemulţumire, vreo sesizare ?... Nu, nimic ! Îşi întinseră mîinile şi se despărţiră.

Coborînd scările, Vale se opri deodată brusc şi vru să se întoarcă imediat înapoi. „Trebuie să rumeg ideea la rece, îşi spuse în timp ce inima îi bătea de emoţie. O să mă gîndesc şi o să văd. Mi se pare că am găsit. Dar de fapt n-are nici un rost să mai mă gîndesc."

Şi se întoarse îndărăt pe scări şi intră iar în biroul activistului. Îi venise imediat în minte istoria celor de la cuptorul unu şi parcă îi văzuse înaintea lui pe adolescenţii aceia necalificaţi cu gîturile lor golaşe privindu-l de departe cu speranţa în luminile ochilor, în timp ce şefii lor, acel Săndulescu şi Mateescu, îi explicau lui despre ce era vorba, şi Mateescu striga că el trebuie să crească şi cadre, să-şi califice singur oamenii... „De ce singur ? se întrebase Vale. O s-o facem împreună, în mod organizat", şi îi trecuse prin minte ideea înfiinţării unei brigăzi de tineri, chiar la cuptorul acela. O brigadă sau un cuptor al tineretului, după cum va găsi de cuviinţă şi acest Sava, denumirea n-o să fie o problemă.

— Şi care ar fi obiectivele ? îl întrebă Sava după ce îl ascultă. Eu am înţeles, dar trebuie să formulăm obiectivele în aşa fel încît să fie clar pentru comitetul de partid şi direcţie de ce e necesară înfiinţarea acestei brigăzi şi să ne sprijine, altfel n-o să iasă nimic. E nevoie de o mişcare de cadre, să grupăm utemiştii şi de la alte cuptoare şi să organizăm o discuţie de constituire. Lasă-mă să pregătesc terenul.

Sava pregăti acest teren și Vale află, nu fără uimire, și obiectivele care urmau să fie atinse de brigadă, formulate pe puncte, astfel : întîi, producție peste plan, doi, calificarea tinerilor în condiții organizate prin brigadă, și trei, intensificarea activității utemiștilor în rîndurile tineretului. Punctul acesta din urmă era cam, hm ! Nu se putea spune că era abstract, fiindcă era de fapt concret, dar parcă nu de tot concret, cum intensificarea activității utemiștilor în rîndurile tineretului ? Va să zică exista o activitate a utemiștilor și brigada urma s-o intensifice ? Bineînțeles, era foarte clar ! Și intensificarea aceasta urma să aibă loc în rîndurile tineretului neutemist ? „Nu, tot despre utemiști e vorba, dar nu numai despre ei, las-o așa, zise Sava, e foarte bine așa, punctul acesta e cel care a plăcut tovarășului Negoescu, secretarul comitetului de partid, și el ne-a susținut la direcție. E bine așa cum am lucrat eu ; va trebui să iei cuvîntul la constituire și să dezvolți aceste puncte. După aceea trecem la treabă."

IV

Organizarea dură două săptămîni, timp în care se termină și rezidirea cuptorului la care lucra echipa lui Mateescu. Se dădu drumul la focuri și „Brigada tineretului" luă astfel ființă. Ciocnirea cu cei care favorizau cuptorul fruntaș se produse însă din primele ore. Vale refuză să încarce cuptorul numai cu șpan. Focurile ardeau în gol și oțelarii stăteau în așteptare. Primul care apăru pe platformă fu inginerul-șef al secției, care îl avertiză pe tînărul șef de brigadă că s-ar putea să fie sancționat. Vale evită însă ciocnirea cu el, îi dădu de înțeles că el consideră că toată vina o poartă aprovizionarea, deși știa că nu era așa, și îl rugă să-l cheme pe platformă pe șeful serviciului aprovizionării. Inginerul-șef îl chemă.

— Eu alte materiale nu vă dau, strigă șeful aprovizionării. V-o spun din capul locului. Mergeți și reclamați, faceți ce știți, nu mă privește.

Dădea din mîini, răcnea, trîntea ușile și izbea cu vîrful bocancului în obiectele pe care le întîlnea în cale, deși înfățișarea lui solemnă nu prea se potrivea cu aceste izbucniri dezordonate ale corpului. Fără să se uite la Vale, îl arătă cu mîna înapoi, punctîndu-l și strigînd : degeaba așteaptă, alea sînt materialele ; să pună mîna și să încarce cuptorul, dacă vrea să nu i se întîmple cine știe ce.

— Ce ai dumneata cu mine ? zise Vale mirat. Dumneata trebuie să repartizezi în mod egal materia primă, nu ți-a dat nimeni dispoziție să-mi trimiți mie tot șpanul.

— Mergeți și reclamați, strigă șeful aprovizionării ca un surd.

— Am impresia că-ți face plăcere să te reclam. Am să te reclam, n-ai nici o grijă. Sabotezi „Cuptorul tineretului".

Această propoziție îl făcu pe ins să se holbeze : ce mai era și asta, „Cuptorul tineretului" ? De unde mai răsărise și ăsta cu așa-zisul lui cuptor al tineretului ? Dispăru de pe platformă gesticulînd mai departe, nedumerit și disprețuitor.

Maistrul Săndulescu și prim-topitorul Mateescu stăteau lîngă Vale cu ochii strălucind de tensiunea ciocnirii. Ce avea să iasă ?

— Să nu vă lăsați, zise maistrul urmărindu-l pe Vale pe platformă încoace și încolo. Dacă vă lăsați acum, nu mai e nimic de făcut.

Al treilea care apăru pe platformă fu omul cu ochelarii fumurii, care se închise cu Vale în birou și îi atrase atenția că atitudinea lui poate să aibă consecințe neplăcute. Și își scoase ochelarii exagonali, descoperind niște priviri dure și reci care îl intimidară pe tînăr.

„Mă intimidează, gîndi Vale, vrea să mă facă să simt exact care e locul meu în ierarhia conducerii producției și vrea să-mi sugereze că nu sînt nimic și că nu trebuie să fac nimic fără el și fără toată ierarhia, dacă vreau cumva să fiu ceva. Nici nu fac, dar n-am de gînd să înțeleg prin ierarhie ceea ce vrea el să-mi sugereze".

— Cine v-a spus să vă luați angajamente care nu se pot respecta ? Pe mine m-ați întrebat cînd

v-ați luat acest angajament ? zise directorul adjunct.

— Tovarășul director general a fost de față la ședința U.T.M. cînd s-a înființat „Brigada tineretului", răspunse Vale. Am crezut că sînteți la curent. Pe urmă, vă rog să mă scuzați, ce părere aveți dumneavoastră de felul cum lucrează serviciul aprovizionării ? Oare materialele pe care le primește uzina sînt proprietatea personală a acestui șef de serviciu, ca să le manevreze cum vrea el? Nimeni n-are acest drept.

Spunînd acestea, Vale își feri privirea de aceea a acestui șef, se posomorî și nu mai zise nimic. Se agățase de serviciul aprovizionării, deși știa că șeful secției S.M. este acela care emite bonurile de materiale și distribuie materia primă cuptoarelor. Vroia însă să deplaseze conflictul în afara secției pentru a-i da șefului său direct posibilitatea să se desprindă și dacă nu să-l susțină, în orice caz să-l neutralizeze. Manevra reușea, inginerul-șef al secției se făcuse nevăzut. Maistrul Săndulescu intră în birou și anunță că a sosit pe platformă tovarășul Negoescu, secretarul comitetului de partid și Sava de la U.T.M. Vale și omul cu ochelari fumurii se ridicară și ieșiră.

— Unde e șeful aprovizionării ? zise Negoescu. Să vie încoace.

Cel chemat sosi și începu să se bîlbîie : că n-are altă materie primă, că de unde să ia el materia primă pe placul fiecăruia ? (Într-un fel ciudat,

insul lua asupra lui învinuirea care de fapt plana asupra conducerii secţiei oţelăriei.)

— Tovarăşe, zise secretarul comitetului de partid prevenitor, aici s-a înfiinţat „Brigada tineretului". Nu zic să-i protejezi, ar fi nejust, dar de ce le faci greutăţi ? Nu-ţi mai place această funcţie ? Spune-ne limpede, te eliberăm şi te numim într-un loc mai potrivit.

— Primeşte şpagă de la cuptorul cinci, se auzi atunci glasul cuiva.

Cel care rostise aceste cuvinte le rostise cu jumătate voce, să-l audă, şi în acelaşi timp să nu-l audă secretarul, în orice caz, să-l audă bine şeful aprovizionării. Acesta auzi, întoarse capul, îi aruncă o privire atentă, scurtă, sfredelitoare, apoi privirea sa reveni, ca şi cînd n-ar fi văzut nimic, nepăsătoare şi plină de dispreţ.

Atunci apăru de unde se ascunsese inginerul-şef al secţiei şi prefăcîndu-se că nu ştie despre ce e vorba ceru lămuriri. Cum se putea ?! sări el indignat după ce i se explică. Imediat să se încarce altă materie primă şi şpanul să se distribuie egal la toate cuptoarele. Cum, dar asta se întîmplă pentru prima oară, aşa ceva n-o să se mai... şi cine va mai încerca să-i calce dispoziţiile, va fi...

Arăta indignat la culme în timp ce vagonetele cu şpan, aglomerate pe platforma cuptorului unu, porniră şi spre celelalte cuptoare. Supraveghe el însuşi operaţia reproşîndu-i lui Vale prin mişcări din cap faptul că nu i s-a plîns lui din prima clipă.

Echipa începu încărcarea cuptorului cu materia primă proaspăt primită. Adolescenţii erau radioşi. Bătălia se terminase.

„Cuptorul tineretului" începu astfel să dea oţel şi graficul său urca încet, crescînd de la o lună la alta, în ciuda faptului că din cînd în cînd tot se mai aglomera şpanul pe platforma lor, mai ales cînd Vale ieşea din schimb. Din nou trebuia să fie atunci ridicată chestiunea în şedinţă şi din nou criticat şeful aprovizionării. Faptul începea să devină proverbial, capra, adică inginerul-şef al secţiei, făcea ceea ce spune proverbul, şi oaia, adică şeful aprovizionării, o păţea, numai că Vale, uimit, află că acesta din urmă nu era de loc oaie, că era într-adevăr implicat în această acţiune arbitrară de favorizare într-un fel care lui Vale îi scăpa, dar oţelarii îl asigurară că aşa stăteau lucrurile şi că individul era foarte obraznic : îl urau, iar cu inginerul lor şef n-aveau nimic.

Vale se încrucişa, adesea cu prim-topitorul fruntaş, cel cu citatul din *Biblie*, şi acesta îşi apropia faţa de a lui şi striga înţelegător : „Fiţi atent, tovarăşe inginer, că Mateescu o să dărîme într-o zi cuptorul peste dumneavoastră ; păziţi-vă !"

Era şmecher acest oţelar, dar era într-adevăr foarte priceput, şi nu se supără şi nu purta pică nimănui cînd începu să nu mai cîştige chiar atît cît cîştiga înainte. „Principalul e să dăm metal mult, zise el cînd graficele atinseră cam aceeaşi

înălţime ; de cînd aţi venit dumneavoastră, oţelăriile S.M. şi-au depăşit planul."

Părea să fie sincer. Drept răspuns, Vale rîse.

Pe platformă oţelarii preparau un fel de pastă de culoarea cenuşii. Cu lopeţile, începură să arunce din această pastă pe gura deschisă a cuptorului. Se urmăreau unul pe altul în cerc, ajungeau în dreptul flăcărilor, aruncau, îşi fereau faţa şi apoi reveneau înfigîndu-şi din nou lopeţile în grămada cenuşie. Vale părăsi platforma şi începu să urce scările din fund. Pătrunse în laboratorul oţelăriei.

— Proba de la unu ? întrebă.

— Proba de la unu, tovarăşă Iliade, răspunse chimistul-şef.

Din fundul laboratorului, dintre recipiente şi eprubete, întoarse faţa spre el o fată pe care Vale n-o mai văzuse acolo. Cînd o privi rămase cîteva clipe nemişcat, apoi începu să se apropie încet de ea.

— Ce e cu tine aici ? o întrebă.

Ea nu răspunse nimic, mîna îi tremura vizibil pe o eprubetă în care tocmai se precipita ceva. Nu se uită la el, iar mişcarea mîinilor îi deveni parcă şi mai nesigură. Îi era teamă să se uite la el, părea evident cuprinsă de panică. Avea talia ca de trestie, umerii mici, părul blond, tăiat scurt în bucle împrăştiate ; fruntea ei era ceea ce avea deosebit, era descoperită şi uşor bombată şi dădea întregii ei înfăţişări nobleţea vîrstei. Se îndepărtă apoi

cu paşi uşori, continuînd să tacă, revenind şi îndepărtîndu-se iar, străduindu-se vizibil să fie atentă doar la lucrul ei. Nu i se vedea rochia la gît şi nici la genunchi şi părea goală sub halatul alb.

— Mi-am luat examenul de stat şi am fost numită aici, zise ea în cele din urmă.

Ceva îi scăpă atunci din mînă, o eprubetă, care se sparse jos cu zgomot. Tînărul îşi feri privirea. O întrebă cu un glas rece cînd a venit, probabil de curînd, fiindcă... Venise de o săptămînă şi lucrase noaptea, răspunse ea întrerupîndu-l, şi îi spuse că în sesiunea din vara trecută căzuse, abia în ianuarie reuşise să-şi ia examenul de stat. Vorbind îşi revenise cu totul şi lucra acum la descompunerea probei cu mişcări sigure şi calme. Vale tăcea. Prin geamul din faţă de la înălţimea la care se afla laboratorul se vedea în depărtare Capitala, un oraş parcă necunoscut, întins pe cîmpie, strălucind sub razele soarelui de primăvară. În laborator era linişte desăvîrşită şi afară se vedeau pîlcuri de ciori negre zburînd şi aşezîndu-se pe întinderea verde, presărată ici-colo de gropi. În stînga se întindeau livezi pe uşoare coline, vagi unduiri care se topeau în depărtare.

Vale se smulse ca dintr-o inerţie şi se îndepărtă. Pe platforma oţelăriei, sub supravegherea maistrului Săndulescu, pregăteau materiale pentru repararea vetrei. Se dădu semnalul de chemare a oalei de turnare. Vale şi inginerul-şef al secţiei urcară pe brîul cuptorului şi îşi scoaseră vizetele din bu-

zunare în timp ce oțelarii se împrăștiară la posturile lor. Mateescu izbea în spatele cuptorului cu un drug ascuțit la cap. În așteptarea eliberării, cuptorul parcă își întețea căldura. Tot izbind, deodată apăru o șuviță albă care se coloră brusc în roșu-crud. Grumazul prim-topitorului crescu de încordare, izbiturile se înteţiră. Firișorul crescu și deveni șuvoi, începu să curgă în oala imensă. Între jgheab și fundul oalei se revărsă în aer o jerbă de scîntei, care inundă și parcă dilată, făcîndu-i imateriali, pereții halei. Mateescu se retrase, ferindu-și fața cu brațul, Vale, inginerul-șef și tehnicienii duseră vizetele la ochi. Radiațiile luminoase pătrundeau chipurile și dezvăluiau, în fulgerări scurte, expresii de triumf, parcă demonice.

V

Doctorul Sîrbu comunică abia la spital doctorului Stamate, cel pe care îl căutase imediat la telefon după ce Vale îi relatase ce era cu fostul soț al sorei lui, știrea că doctorul Munteanu evadase din lumea medicală. În aceeași dimineață primi însă un telefon de la redacția revistei *Neurologie, psihiatrie și neurochirurgie*, revistă în conducerea căreia lucrase pînă de curînd și unde trimisese un fragment din studiul său despre *Neurastenia bă-*

trîneții și redacția îi cerea acum studiul să-l publice în întregime. Studiul întreg se afla însă la același doctor Stamate, care îl ținea de o săptămînă acasă și întîrzia să se pronunțe.

— Te rog să-mi aduci studiul, indiferent dacă l-ai citit sau nu, zise doctorul Sîrbu supărat.

— Studiul e la mine, ți l-am adus de ieri, dar am uitat să-ți spun, zise doctorul Stamate. Poftim studiul.

Trase sertarul biroului și scoase afară un dosar. Avea gesturi moi, istovite. Suferea parcă de ceva. „Tu ai preocupări științifice și îngrijorări înalte, în timp ce pe mine puterile mă părăsesc, nu mai pot să suport", părea să spună privirea lui.

Era adevărat că în general doctorul Stamate avea această figură, că adică te așteptai ca dintr-un moment într-altul puterile să-l părăsească și să cadă leșinat la picioarele celui cu care stătea de vorbă. Parcă abia sufla, glasul îi era mic și tărăgănat, pleoapele istovite, jumătate închise, gesturile moi și puține și avea și o anume paloare. Totuși nu căzuse niciodată, deși statura lui puțină se flencănea cu adevărat în mers și picioarele doar că n-o luau razna, ba mai mult chiar, odată a ținut o comunicare atît de lungă, de minuțioasă și de documentată, încît alții au fost gata să leșine în bănci, în timp ce el stătea în picioare la pupitru și nu mai termina de citit. Era foarte erudit, dacă la acest cuvînt, care și așa spune destul despre capacitatea de a înmagazina a unui creier, se mai poate

adăuga cuvîntul foarte. Colegul său, doctorul Sîrbu, nici nu se mai obosea să se ducă la bibliotecă, îl întreba direct pe doctorul Stamate și acesta îl călăuzea fără efort. Tot așa îi dăduse și studiul său, cu deplina certitudine că va obține de la el cea mai exactă apreciere. Numai că din cînd în cînd i se întîmpla doctorului Stamate cîte ceva în spital care îl arunca literalmente în afara oricărei preocupări științifice.

— Ce e cu tine, dragă Stamate ? îl întrebă doctorul Sîrbu după ce sfîrșiră vizita în saloane. Iar te-au chemat să muți cărămizi dintr-un loc în altul ?

Doctorul Stamate era încă utemist și într-o zi organizația din spital chemase pe toți utemiștii la muncă voluntară, la căratul unor cărămizi care trebuiau mutate din locul unde se aflau, într-alt loc. Utemiștii erau bine dispuși, spre deosebire de doctorul Stamate căruia îi cădeau cărămizile din mînă, și stîrnea astfel veselia nestăpînită a tinerelor surori, care parcă se jucau cu ele. Odată, se afla singur în birou și a intrat cineva peste el, o femeie pe care doctorul Stamate n-o cunoștea. „De ce păstrezi dumneata acest portret aici ?“ l-a întrebat ea arătîndu-i singurul portret existent pe pereții micii încăperi, copie după o gravură a domnitorului Dimitrie Cantemir. Doctorul Stamate s-a uitat și el la portret și a dat din umeri. „Nu l-am pus eu și habar n-am cum a ajuns aici !“ a răspuns. Femeia i-a replicat : „Așa înțelegi dumneata

să te alături clasei muncitoare ?“ „Repet, că nu a fost pus aici de mine“, i-a răspuns doctorul Stamate cu o voce blîndă. „Și dacă ai fi găsit aici portretul lui Hitler tot așa ai fi spus, că nu l-ai adus dumneata ?“ „Mai întîi, Cantemir nu e Hitler, și în al doilea rînd, află că n-am să-l mai scot de aici, fiindcă nu văd motivul. Cantemir a fost unul din cei mai mari învățați ai timpului său și în plus a fost un domnitor român care a luptat împotriva jugului turcesc. Ridică-ți nivelul înainte de a veni aici să mă insulți pe mine.“ „Nu te insultă nimeni, dar alte portrete n-ai mai găsit să pui ?“ „Într-adevăr, a remarcat și doctorul Sîrbu după ce a ascultat relatarea incidentului, alte portrete mai apropiate de epoca noastră n-ai mai găsit ?“ „Dar nu l-am pus eu acolo“, i-a răspuns doctorul Stamate deprimat.

Astăzi arăta la fel ca în ziua aceea.

— Ce este ? insistă doctorul Sîrbu.

— Ai citit gazeta de perete ?

Doctorul Sîrbu dădu din umeri. N-o citise. Ce putea fi într-o gazetă de perete ?! Porniră amîndoi spre holul pavilionului. Se opriră în dreptul gazetei de perete și doctorul Sîrbu citi în ea un articol semnat de o soră : se critica atitudinea dușmănoasă a unor doctori care nu înțeleg să se alăture maselor, cum era doctorul Stamate care la manifestația de 1 Mai a lăsat steagul lîngă un pom și a părăsit rîndurile.

— Nu e adevărat, știi și tu, zise doctorul Stamate. O să ridice chestiunea și în ședință.

— Bine, o s-o ridice, aranjez eu chestia asta. Spune-mi despre studiul meu, ce părere ai, zise doctorul Sîrbu. Am impresia că tonul meu e nepotrivit, ca și cînd aș fi descoperit leacul împotriva cancerului. Nu ți se pare ?

— Nu, nu mi se pare. Tonul e adecvat, răspunse doctorul Stamate mai vioi, auzind promisiunea prietenului său că va aranja el problema aceea.

Apăru apoi, după cîteva minute, *profesorul*, căruia i se spuse în treacăt noutatea despre doctorul Munteanu, apoi se ridicară și ieșiră după aceea cu toții pe coridor. În fund, ceasul electric arăta ora unsprezece, cînd profesorul, însoțit de medici și surori, își începea contravizita...

După-amiază aveau plenară sindicală. Doctorul Sîrbu se dădu jos din tramvai și intră grăbit într-unul din nenumăratele pavilioane ale spitalului, unde se ținea ședința, coborî scările spre subsol aproape alergînd și pătrunse în sală.

Se apropie cu pași hotărîți de o femeie care stătea în banca din față :

— Tovarășă Vintilescu, vino puțin te rog, vreau să-ți spun ceva, îi șopti el poruncitor.

Ședința întîrzia ca de obicei cu o jumătate de oră, „mireasa", adică președintele sindicatului, se lăsa totdeauna așteptat. Vintilescu, soră la secția neurologie, se ridică, și doctorul Sîrbu se retrase lîngă geam.

— Tovarășă Vintilescu, începu doctorul, dumneata erai prea nervoasă și iritată în ziua aceea la manifestație — și pronunțînd aceste cuvinte privirea medicului stărui cîteva clipe asupra gîtului puțin umflat al femeii — și n-ai înțeles cînd doctorul Stamate ți-a explicat cum stau lucrurile. Steagul era la mine, tovarășă Vintilescu, nu l-a aruncat nimeni nicăieri.

Sora Vintilescu rătăci cu privirea în părți.

— He, zise ea cu o voce joasă, încărcată parcă de furie, eu am găsit steagul lîngă pom, tovarășul doctor Stamate l-a lăsat acolo. Dacă el lasă steagul, ce să-i fac eu ?

— Dumneata nu înțelegi că steagul era la mine ? șopti medicul. „Hipertiroidism, gîndi el. Nici astăzi după atîtea zile, nu i-a trecut iritarea împotriva doctorului Stamate." Era la mine steagul, tovarășă Vintilescu, n-ai văzut că îl duceam eu ? repetă.

— Dumneavoastră duceați alt steag, am văzut eu, cum să nu văd, că nu sînt oarbă.

— Tovarășă Vintilescu, eu, inițial, nu purtam nici un steag. (L-ați găsit dumneavoastră pe doctorul Stamate, un bărbat foarte vînjos, să-i dați să poarte atîtea ore un steag.) M-am înțeles deci cu el să-l purtăm amîndoi cu rîndul. Steagul găsit de dumneata lîngă pom era altul, l-a pus acolo altcineva, că stătea coloana pe loc și ne odihneam. Nici măcar nu te-ai uitat să vezi că tovarășul care l-a lăsat acolo lîngă pom, cînd s-a urnit coloana, și-a adus aminte de el, a ieșit din rînduri

și s-a întors fuga îndărăt și l-a ridicat. Dar dumneata n-ai văzut, că erai ocupată să-l jignești pe doctorul Stamate, să faci atmosferă neplăcută într-o zi de sărbătoare.

— Dumneavoastră să nu vă bateți joc de mine, că eu știu cum s-au petrecut lucrurile !

— De ce nu-ți tratezi gușa ? o întrerupse medicul. Vrei să se facă mare, să intri sub cuțit ? Eu te rog pe dumneata să iei cuvîntul și să-ți retragi acuzația, iar mîine să scoți articolul de la gazeta de perete și să-i ceri scuze doctorului Stamate. E posibil, tovarășă Vintilescu, să aruncăm acuzații asupra oamenilor fără să ne gîndim măcar o clipă că am putea să greșim ? Ce ți-a făcut dumitale doctorul Stamate ? Ia cuvîntul și fă-ți autocritica, altfel iau eu cuvîntul și ia cuvîntul și doctorul Horia, fiindcă el era acela cu steagul lîngă pom. (Nu era el, dar doctorul Sîrbu se gîndi în clipa aceea că în cazul unei discuții, acesta nu va șovăi să dea explicații în favoarea doctorului Stamate, fiindcă a fost de față.) Te ridici și spui în două cuvinte că ai greșit, pur și simplu, și nimeni n-o să ți-o ia în nume de rău. Ne-am înțeles ? La revedere.

În sală se auzeau șoapte. Se deschisese ușa din fund, din dreapta prezidiului, și apăruse președintele, un doctor jovial, care intră zîmbind. Ședința începu și decurse ca de obicei. Sora Vintilescu nu luă cuvîntul, dar la sfîrșit veni și se scuză, repetînd doctorului Stamate că ea așa a crezut, cînd a văzut steagul lîngă pom...

— Nu e nimic, o întrerupse docotorul Sîrbu, se întîmplă, scoate și dumneata articolul acela... Și nu mai sta cu tiroida netratată, că o să-ți dea turburări mari.

Era tîrziu. Doctorul Sîrbu se despărți de colegul său și luă tramvaiul spre casă. În tramvai găsi un scaun liber, se așeză și începu să răsfoiască niște reviste vechi medicale pe care i le adusese cineva. O femeie se apropiase între timp de scaunul său, stătea în picioare lîngă el și îl privea cu atenție.

— A, bună seara ! exclamă tînărul, surprins, doctorița Tiberiu !

Și se ridică în picioare, dar femeia nu se așeză, rămase și ea în picioare și continuă să-l privească în tăcere. Avea un surîs care vroia parcă să reamintească ceva petrecut demult, dar nu cu scopul de a stărui în acea amintire, ci pentru a sugera doar că timpul nu e ireversibil, cel puțin atîta vreme cît o femeie rămîne tînără și frumoasă. În ceea ce o privea pe ea, așa cum îi apărea ea în clipa aceea tînărului, nu numai că nici timpul (de altfel nu prea lung, trecuseră doar doi ani de la aventura ei cu cei doi medici prieteni), dar parcă nici întîmplarea în sine nu lăsase vreo urmă în viața ei. Își revenise cu totul, așa cum își revin plantele tinere culcate de o furtună, și s-ar fi putut chiar spune că furtuna îi priise, arăta liniștită,

sigură de sine și de loc dispusă să se mai lase ispitită să joace roluri care nu i se potriveau. În privința aceasta se părea chiar că acumulase un anume dispreț pentru femeile care, în urma ei, neștiutoare, continuau genul de comedie de natura celei în care doctorul Munteanu o atrăsese pe ea. Avea un rictus de dispreț, abia perceptibil, în colțurile gurii ei tinere, ceea ce la vîrsta ei nu făcea decît să-i sporească farmecul.

— Ce mai faci, doctore, nu te-am mai văzut de mult, zise ea dîndu-i mîna, pe care acesta i-o sărută. Uite, acuma îmi dau seama că mi-a fost dor de cîteva ori de dumneata, aș fi vrut să mai stăm de vorbă...

— Oricînd o să stau de vorbă cu dumneata cu emoție, zise el familiar și curtenitor. Auzisem într-o vreme că te măriți cu doctorul Zahariade, e adevărat ?

— Să vorbim despre altceva decît despre măritișuri și altele de același gen, zise ea fără răceală, dar cu adevărat neinteresată de asemenea subiecte.

„Să vorbim, dar despre ce ?" gîndi, cu o undă de veselie, tînărul.

Nu e însă greu de găsit subiecte de conversație și vorbiră despre tot ce se putea vorbi într-un sfert de oră în tramvai. Și pe el îl intriga foarte tare această schimbare, mai ales fizică, cu rictusul acela al ei în jocul bărbiei care a fi putut să-i dea lui deplină satisfacție, fiindcă oricît de mare ar fi farmecul de acest gen pe o figură plină de tinerețe

el este totuși semnul unei îmbătrîniri, creanga uscată din pădurea verde, care nu mai e de mult numai din lăstari. Și cu ce se alesese ea trecînd prin aceste vîrste ? Ar fi trebuit măcar să fi fost măritată, și cînd colo, ea nici nu voia să discute despre așa ceva. Dar el nu simți în conversația cu ea decît o bucurie care nu era nouă, dar care se intensifica în clipele acelea. Se simțea în fața ei exact ca și cu doi ani în urmă, cînd o cunoscuse, fără însă ca tresărirea inimii să-i mai fie direct adresată ei. Asta însemna, în gîndirea lui din clipa aceea, că el era mai tînăr ca ea cu cel puțin doi ani, cu toate că în realitate era mai mare.

VI

Ajuns acasă, puse revistele pe noptieră, se descălță, se întinse pe pat și continuă să răsfoiască revistele vreme îndelungată. Începea să se înnopteze bine. În curînd se lăsă întunericul, se aprindeau luminile în depărtare. Se trezi ca dintr-o buimăceală, se frecă la ochi, și aruncă revistele. Se îmbrăcă și ieși.

Trecu pe lîngă stația de tramvai și o luă pe trotuarul larg, la vale, spre Piața Victoriei. Mergea cu fruntea plecată și fu primit drept în față de un grup de fete care se feriră în lături cu veselie alarmată. Trotuarul foarte lat, mărginit de arbuști

proaspeți și de curțile largi, îngrijite, ale cartierului C.F.R., era la această oră plin de astfel de grupuri, care turburau liniștea cartierului cu exclamații afectate și rîsete sparte. Doctorul Sîrbu se dădu la o parte, părăsi trotuarul și traversă. La Piața Filantropiei o luă la stînga și ieși la Șosea. Coborî și intră în cartierul care se învecina cu Piața Victoriei. Străbătu cîteva străzi și intră apoi în curtea unei case tip vilă, cu pereți încărcați de cornișe; tot cartierul acesta vechi era plin de astfel de case. Apăsă de două ori la rînd pe unul din butoane și așteptă. După cîtva timp se făcu lumină înăuntru și se deschise ușa de la intrare.

— Te deranjez, doctore ? Bună seara, zise vizitatorul.

— Nu, răspunse gazda cu o voce hotărîtă. Poftim.

Urcară o scară mică și dintr-un antreu doctorul Sîrbu deschise o ușă la stînga și pătrunse într-un salon. Era o încăpere luminată puternic, însă cu o lumină ocrotită. Pereții erau lungi și înguști, și pe ei tablouri, și într-un colț, deasupra unei etajere cu cărți, o maternitate de lut, o țărancă în picioare, cu doi copii lipiți de genunchii ei. În fund în fața mesei, pe un covor care bătea în galben de cîmpie, fotolii cu spătarul mult aplecat.

Gazda se opri și prezentă cu un gest musafirului un ins care la intrarea acestuia se ridicase în picioare. Doctorul Sîrbu, fără să dea mîna, se înclină și nu spuse nimic.

— Doctorul Palade, zise gazda.

Se așezară.

— Discutam care e originea zicalei populare „De ce ți-e frică, nu scapi". Eu o aud foarte des, oamenii o folosesc fără să observe că ea conține o mare cantitate de neliniște. Să nu scapi de lucrul de care ți-e frică ! E neliniștitor, nu e așa ?

Vorbise insul. Gazda nu zise nimic, tăcea foarte hotărît, ca și cînd n-ar fi pus nici un preț pe musafir, și nici pe ideile în sine. Doctorul Sîrbu se ridică din fotoliu și se duse lîngă etajeră, unde începu să contemple statueta de lut.

— Zicalele populare n-au avut la originea lor pretenția de a exprima adevăruri totale, zise gazda cu o voce înțelegătoare, și în paranteză fie zis, un bun cunoscător în ale zicalelor ți-ar servi una care să exprime o idee exact contrarie ; de pildă : „Paza bună trece *obejdia* rea". Așa zice mereu bucătăreasa noastră. *Obejdie* înseamnă *primejdie*, prin urmare dacă ai presentimentul unei obejdii e suficient să te păzești !

Doctorul Sîrbu zîmbi. Omul la care venise în vizită neanunțată avea ironiile lui, pe care numai cine îl frecventa mai des le cunoștea și le aprecia. Vizitatorul pe care îl găsise la el nu făcea parte dintre aceștia și își da sîrguința să-i atragă gazdei atenția, fără să reușească însă, ironia cu care era întîmpinat fiind o dovadă că n-avea nici o șansă. Îl chema doctorul Ionescu și era cunoscut ca medic al medicilor, alți pacienți nu prea veneau să se

trateze la el, iar ceilalţi numai cînd sufereau de ceva mai aparte, de acele afecţiuni care nu cedau la tratamentul obişnuit. Fireşte, cine avea apendicită sau tuberculoză nu afla nimic de la el, dar cine suferea de pildă de ficat sau de turburări generale în nutriţie şi de încă alte maladii, care fără să pună viaţa omului în primejdie îi creau totuşi o stare de spirit că o vedea în negru, avea ce se „pricepe", după propria expresie a acestui medic, care la rîndul lui, după cum o declara des, le împrumuta, aceste expresii, de la bucătăreasă. (Am fost la cutare medic să mă tratez şi nu *„m-am priceput nimic"*, spun în genere ţăranii, adică tratamentul n-a atins exact boala şi n-a avut nici un efect, organismul nu s-a resimţit cu nimic.) Publicase o carte populară intitulată *Despre alimentaţie*, şi lucra dimineaţa la un spital, unde nu se remarcase în nici un fel. Acasă la el însă, cu pacientul în faţă, medic ca şi el, îşi arăta din plin priceperea. Îşi începea de obicei consultaţia printr-o manieră curioasă, punînd o mulţime de întrebări, ca un judecător de instrucţie sau ca un preot la spovedanie. Stătea în spatele măsuţei-birou, cu capul într-o parte, cu coatele pe masă şi îşi privea pacientul drept în ochi. Avea parcă întrebările în minte dinainte pregătite, deşi ele decurgeau aparent din răspunsuri ; de fapt, şi răspunsurile erau parcă premeditate tot de el, şi pacientul nu făcea decît să le rostească. Îl ducea pe pacient undeva, cu un anume scop, cu îndemînare şi siguranţă, cu o gravitate aproape ridicolă, şi acesta se supunea cu un scepticism îngăduitor, hotărît să meargă pînă la capăt, să vadă ce dracu o să iasă.

Ieşea în general bine, spre uimirea suferindului. Unii se enervau, se ridicau în picioare, şi nu mai dădeau pe acolo. Aceştia nu erau însă cine ştie ce suferinzi sau în orice caz suferinţa lor era cu mult inferioară puterii lor de rezistenţă. N-aveau, într-adevăr, ce căuta acolo. Asta însemna că majoritatea pacienţilor lui prezentau o rezistenţă scăzută faţă de boală, ceea ce era şi adevărat, dar bineînţeles că acest medic n-ar fi recunoscut acest lucru decît dacă ar fi luat în acelaşi timp hotărîrea să renunţe la felul lui de tratament. Ar fi însemnat însă să rămînă fără clienţi şi care medic ar renunţa să mai practice medicina din pricină că ar descoperi că tratează doar un anume gen de bolnavi ? Dimpotrivă, din moment ce genul există, trebuie să existe şi medicul potrivit pentru ei.

Doctorul Sîrbu se prefăcea că se tratează la el de o durere de cap (rebelă, care îi mai apărea şi acum după oboseli mari), ca să-l poată vizita şi vorbi cu el. Îl considera un om interesant. Prima dată însă, cu ani în urmă, îl adusese la el într-adevăr o durere insuportabilă de cap şi nu făcuse decît să se enerveze şi mai tare auzindu-l ce-i spune.

— Durerea de cap poate fi pricinuită de o răceală, de o tumoare, un cioculeţ de papagal pe şira

spinării, o sinuzită, sau o proastă irigaţie a creierului, începuse doctorul Ionescu după ce îl anchetase în felul acela al lui, care pe tînărul psihiatru aproape că îl înveselise. Dumneavoastră suferiţi de cea din urmă şi trebuie găsită pricina. Conflictele de conştiinţă pot foarte bine da turburări vasculare care iau această formă. Omul modern suferă adesea fără să aibă cea mai slabă idee de cauzele suferinţei. El o alungă prin pilule, și prin alungare ea se întăreşte, pe cîtă vreme remediul împotriva ei este acceptarea. Suferinţa cere să fie acceptată, e dreptul ei. O dată acceptată, ea cedează, puterea ei slăbeşte.

— De ce are dreptul suferinţa să fie acceptată ? întrebase tînărul medic stupefiat. Nu înţeleg, noi sîntem medici tocmai ca s-o calmăm și pe cît posibil s-o eliminăm, nu s-o acceptăm.

— Pentru că există ! răspunsese celălalt.

— Ei, şi ? Tot ce există trebuie acceptat ?

— Dumneata înţelegi prin acceptare abandonare. Prin acceptarea a ceea ce există, inclusiv suferinţa, eu înţeleg angajarea, care e o acţiune şi nu un abandon. În general oamenii luptă împotriva suferinţei, dar ceea ce înţeleg ei prin luptă nu e acţiune, ci sustragere.

— Vă jucaţi cu cuvintele, răspunsese tînărul psihiatru iritat. A accepta înseamnă a fi de acord, a nu fi împotrivă. Întrucît asta înseamnă angajare ? Angajare la ce ?

— Angajare faţă de suferinţă sau de realitatea cu care eşti în conflict, răspunse doctorul Ionescu. Înainte de orice trebuie să fii de acord și să accepți ca pe o realitate care este a ta suferința sau conflictul care te chinuie. Această durere este a mea, sînt proprietarul ei, există și n-o pot nega. În felul acesta se produce singura conciliere posibilă între ființa noastră și suferință și datorită acestei concilieri suferința dezarmează. Dacă continuăm s-o acceptăm pînă la cap, ea va fi chiar anihilată. Au existat oameni cărora li se sfîșia carnea cu cleștele și ei surîdeau. Au existat, nu puteți nega ! Erau Sfinții Părinți ! Omul modern nu e inferior acestor oameni, dar el dispune în prezent de metode atît de subtile de sustragere, încît tuturor li se pare firesc să nege suferința. Au ambiția s-o alunge cu totul din viața lor, ca și cînd ar fi nemuritori.

— Ceea ce spuneți dumneavoastră acum e valabil și pentru durerea mea de cap ? întrebase tînărul. Simt un fel de cuțite uite pe-aici, sînt de acord cu ele (adică nu sînt de acord, constat că există), le accept existența, sînt ale mele... Dar văd că nu trec !...

Îl durea capul așa de tare, încît asta îl silea să fie la fel de grav ca și medicul.

— O să vă prescriu contra cuțitelor acelora un calmant, răspunsese doctorul Ionescu, dar de ce cînd sînteți fericit sau foarte bucuros nu vă trece

prin cap să luați un calmant? Așa ar fi normal!

Tînărul izbucnise în rîs. Omul din fața lui avea în voce un reproș adevărat, credea în ceea ce spunea așa cum crede un credincios în Dumnezeu. Și îl dăscălea părintește, cu înțelegere pentru ignoranța sa, dar străduindu-se, cu devoțiune parcă, să inventeze pilde ușor accesibile înțelegerii și convertirii.

— Cînd te afli la un *rendez-vous*, continuase el, și aștepți și o vezi că vine și te inundă din creștet pînă în tălpi, așa ca un fel de lumină, de ce nu te duci repede la farmacie și să ceri ceva contra acestei stări care te zgîlțîie mai rău ca orice?! Cred că nimănuia nu i-ar trece prin cap să facă așa ceva, ar trebui să fie nebun, din contră, caută prin toate mijloacele să păstreze această stare, nu s-o combată. De ce n-am face același lucru cu suferința?

Și continuase în același fel, fără ca doctorul Sîrbu să-l mai poată urmări. Mai tîrziu află despre el lucruri incredibile, era evreu și fusese deportat într-un lagăr, era membru de partid. Nu se potriveau de loc teoriile lui despre suferință cu marxismul, dar el nici nu pretindea că se potrivesc. Pe vremea aceea doctorul Sîrbu nu se înscrisese încă în partid și îl întrebă pe doctorul Ionescu motivul pentru care el se înscrisese.

— Pot să-ți spun doar motivul aparent, răspunsese doctorul Ionescu. Am citit o carte de reportaj în care se relatau la un moment dat următoarele:

înaintînd în iarna anului 1942, împotriva armatelor sovietice, nemții puneau la răscrucile de drumuri soldați ruși prizonieri în uniformă, îi împușcau în ceafă și îi lăsau să înghețe așa, în picioare, cu brațul întins pe care puneau pancarte: *Spre Leningrad* sau *Spre Moscova*. Și tancurile germane treceau și se orientau în felul ăsta în ofensiva lor... Mi-am imaginat o clipă că eu aș fi un astfel de prizonier și atunci am plecat de-acasă și m-am dus și mi-am dat adeziunea. Asta e motivul aparent. Cel de fond nu ți-l mai spun, dar să știi că e cam de același fel, mai spusese doctorul Ionescu și făcuse apoi o declarație aparent foarte ciudată. Am stat în lagăr aproape un an, nu spun ce este și ce se poate vedea într-un lagăr. Un lagăr e un lagăr, nu se poate descrie. Dar cînd am citit, la un an după ce-am ieșit de-acolo, pasajul pe care ți l-am relatat, mi-am dat seama că nu există ceva mai groaznic, mai umilitor pentru umanitate, o crimă mai josnică la care se poate coborî o armată decît asta, cu prizonierii înghețați. Poate că n-am dreptate, firește că s-au comis crime și mai abominabile, dar așa s-au petrecut lucrurile cu mine, asta mi s-a părut mie cea mai abjectă și mi-a păstrat vii toate ororile trăite de mine însumi în lagăr...

Doctorul Sîrbu, cu toate că trăise și el în atmosfera războiului, scăpase fără să-i păstreze în vreun fel imaginile de oroare deși văzuse și el oameni îngropați sub dărîmături și lucrase ca student în

spitalele înțesate de șocați și mutilați. Era însă foarte tînăr și nu se lipise nimic de el. Tot atît de tînăr era și pe vremea cînd doctorul Ionescu îi răspunsese la întrebarea pentru ce s-a înscris în partid. Răspunsul acesta avusese darul să întîrzie propria lui înscriere, căci descoperise cu acel prilej că el nu avea un motiv atît de extraordinar ca al doctorului Ionescu care să-i susțină actul de adeziune. Vrusese la început să se înscrie fiindcă prietenul său, doctorul Munteanu, se și înscrisese și îl sfătuia să facă și el la fel (formula pentru întîia oară acele sfaturi ale sale pe care avea apoi să le repete și mai tîrziu, în alte împrejurări : „înscrie-te, Nicule, fă cum fac eu și ai să vezi că o să fie bine". „Bine, dar de ce să mă înscriu ?" răspundea el, nu atît pentru că nu știa de ce, cît ca să afle de la prietenul său pentru ce se înscrisese el însuși. „Întîi înscrie-te, zisese atunci doctorul Munteanu, și pe urmă o să vezi tu de ce te-ai înscris !") dar de fapt, după cum avea să-și dea într-adevăr seama mai tîrziu, cînd avea să analizeze mai detașat acest eveniment din viața lui, vrusese să se înscrie fiindcă simțise că se fac asupra conștiinței lui apeluri dintre cele mai diverse, de la cele directe, practice, constînd în discuții în care era atras, acțiuni în spital la care era chemat să participe, pînă la cele imponderabile, care toate îi sugerau ideea că e nevoie și de el în atingerea unui țel care avea în vedere o creștere și o înflorire a vieții oamenilor pe altă cale decît

cea cunoscută de el înainte. Că el nu cunoștea bine viața dinainte, asta n-avea nici o importanță... Ceea ce e nou e mai bun decît ceea ce e vechi... Și deodată venise doctorul Ionescu care avea în sprijinul adeziunii sale o experiență tragică. Se simțise parcă intimidat și lipsit de însemnătate să facă parte dintr-un partid în care oamenii aveau astfel de motive să adere la idealurile lui... Doctorul Ionescu însă nu se simțise răspunzător de această șovăială. „Dacă ai vrut cu adevărat să te înscrii, răspunse el, atunci înscrie-te imediat. Uneori argumentul afectiv e mai de preț decît ideea, pentru că ideea circulă pe toate drumurile, pe cîtă vreme dorința dumitale de a construi o lume nouă se naște în inima dumitale."

Tînărului psihiatru îi plăcuse acest îndemn, cu toate că dorința lui de a construi o lume nouă i se insuflase, și nu se născuse chiar în inima lui... Doctorul Ionescu făcea foarte rar caz în relațiile sale cu colegul său mai tînăr de faptul că era membru de partid, dar făcea totuși, și știa, într-un mod surprinzător de exact, cînd să fie medic curant, și cînd prieten și confident în probleme mai complicate privind relațiile tînărului psihiatru acolo la el în spital. Astăzi el ghici imediat că nu durerea de cap l-a adus pe doctorul Sîrbu în cabinetul lui și se grăbi să-l expedieze pe celălalt, cu discuția lui despre proverbe cu tot. Apoi sună și ceru acelei bucătărese a lui, la a cărei gîndire și exprimare era atent, să servească niște cafele, după care se așeză

și el în fotoliu și își împreună mîinile în față. Involuntar, semăna în asemenea clipe cu un duhovnic sau cu un om bătrîn. Dar doctorul Sîrbu de mult se învățase să nu-i mai observe ticurile.

— Doctore, i se adresă el stînd drept în fotoliu, cu coatele pe genunchi, există sentimente neînscrise încă pe tabela unui Mendeleev al moralei, dar care nu sînt mai puțin rele și ne țin gîndirea prizonieră. Prietenul meu, doctorul Munteanu, a părăsit lumea medicală și a intrat în diplomație ; am rămas fără prieteni și singurătatea mă apasă... iată de ce am venit azi la dumneata.

Spunînd acestea, se ridică și începu să se plimbe prin cabinet.

— Ce e cu lucrarea ? zise doctorul Ionescu cu o expresie și cu o atitudine de grabă filozofică față de timp, nu atît pentru că îi lipsea sau pentru că tînărul venise în vizită la o oră nepotrivită, ci pentru că în felul acesta îi dădea un răspuns mult mai profund decît dacă și-ar fi exprimat părerea în cuvinte. Naivitatea acestei manevre nu displăcu însă de loc tînărului, dimpotrivă, parcă făcu ordine în gîndirea sa, parcă se mai însenină.

— Da, și cu lucrarea, continuă el. Am trimis-o la revistă, va apărea, dar un coleg în care am încredere (cel mai erudit dintre noi) a citit-o și nu mi-a spus nimic, n-a făcut nici o remarcă.

Vroia deci să-i spună că e copleșit de sentimentul că viața nu-i merge bine și că nu știe de ce. Se așteptase ca lucrarea să facă o impresie bună

colegului său, dar iată că acest coleg, pe care îl prețuia, nu exprimase nici o opinie și de aici neliniștea amintirii, sentimentul că îi scapă ceva, un sentiment sau mai bine zis un presentiment că în curînd i se va întîmpla ceva grav și primejdios, exact senzația care îl sperie pe un om cîtva timp înainte de a deveni conștient că a greșit drumul și că s-a rătăcit.

— Nu trebuie să dorești să te recompenseze alții pentru munca ta mai mult decît o poți face tu însuți, zise doctorul Ionescu. Trebuie să-ți ajungă bucuria care te-a stăpînit în timp ce lucrai și să rămîi numai la ea. E singura care contează și numai pe ea trebuie s-o cauți. Dacă bucuria de atunci nu-ți revine în ceasurile astea de oboseală înseamnă că ai lucrat prost și să te înveți minte altă dată să mai lucrezi prost : înseamnă că nu ți-ai cunoscut măsura și te-ai înhămat la ce nu poți duce. Cît despre prietenul tău... Cred că nu s-a schimbat nimic între voi, tu continui să ții la el și fiindcă nu vrei să recunoști acest lucru, de aici îți vin toate acestea... Ai crezut că nu mai ții la el, și acum ai descoperit că ții, că ai jucat, în prietenie, rolul doi... Ei ?! Recunoaște acest lucru și vezi-ți de treabă... Ce importanță are faptul dacă doctorul Munteanu a părăsit sau n-a părăsit lumea medicală ?! exclamă medicul medicilor despreunîndu-și mîinile cu o uimire sinceră și rămînînd apoi tăcut și fixat pe această uimire, ca și cînd ar fi vrut să dovedească astfel că

mai mult decît atîta nici o semnificație nu se mai putea scoate din cele ce i se relataseră, că, adică trebuia să țină la el mai departe, fiindcă nu-l împiedica nimeni s-o facă și cu asta să pună liniștit punct acestui conflict sufletesc...

Doctorul Sîrbu se opri din plimbat și rămase în picioare. Se scurseră cîteva clipe.

— Asta vreau să știu și eu, și tocmai asta nu pot să-mi dau seama, zise. Îmi scapă ceva, sau mi-a scăpat de mult ceva. Surpriza pe care ți-o produce un om pe care îl cunoști bine nu e prea departe de una asemănătoare pe care ți-o poți produce tu, ție însuți. Și dacă consideri această surpriză ca o eroare, cum am impresia că a comis doctorul Munteanu, această eroare nu te pîndește și pe tine ?

— Ne pîndesc tot felul de erori, zise doctorul Ionescu deodată supărat. Ar fi însă bine să fii mai puțin subtil, avem treabă, n-avem timp să ne ocupăm de genul acesta de erori. De ce nu-ți vezi mai departe de lucrare ? Doar ți-am citit cît ai scris din ea și ți-am spus că e un lucru foarte bun și util. Ce mai dorești ?

VII

Săptămîna următoare, Vale trecu în schimbul de noapte, și luni după amiază porni spre sora lui să-i facă o vizită.

Constanța îl primi cu aerul așa-zis „natural" pe care Vale i-l cunoștea de mult și nu o dată îl enerva, arătînd, de pildă acum, ca și cînd totul ar fi în regulă în viața ei, dar pregătită în același timp și să facă imediat față în cazul în care cineva ar încerca s-o ia prin surprindere, avînd totodată aerul că de fapt ea e alta, e străină de evenimentul sau istoria în care e implicată. Avea o silă înnăscută să dea prea multe explicații. „Bine, Tanța, ție nu ți-e rușine să-i spui mamei că am luat eu banii ăia ?" o întrebase o dată Vale indignat, într-unul din obișnuitele conflicte dintre frați. „Care bani ?" spusese ea. „Cum care bani ? Care-i strînsesem împreună să ne luăm alt radio. De ce i-ai spus mamei că i-am cheltuit eu ?" „Fiindcă am vrut eu să-ți cumpăr ție un ceas", a răspuns ea numaidecît, fără să mintă, dar fără să spună întregul adevăr. „Și mi-ai cumpărat ?" a zis Vale. „Nu ți-am cumpărat, că nu mi-au ajuns pentru ce-am vrut eu să-ți iau și mi-am plătit eu niște datorii." „De ce ți-ai plătit ție niște datorii cînd nu erau toți banii tăi?" „Cum, a exclamat ea surprinsă, aproape scandalizată, nu mi i-ai fi dat ?" „Ba ți i-aș fi dat, a răspuns Vale scos din sărite, dar atunci de ce i-ai spus mamei că i-am cheltuit eu ?" Și crezuse că la asta ea n-o să mai aibă ce spune și o să-și recunoască lașitatea și ipocrizia. „Intenția contează", a zis ea cam absentă fără să se deranjeze din citit. „Care intenție ?" a mai întrebat-o el, neînțelegînd. „Că am vrut să-ți cumpăr ție un ceas de aur.

Hai, Vale, las-o moartă", a mai spus, şi n-a vrut să explice de ce a ţinut ea să creadă mama lor că Vale a fost cheltuitorul, cînd de fapt erau banii lor, ai amîndurora, şi puteau să facă ce vroiau cu ei fără să dea socoteală părinţilor.

Dacă Vale ar fi luat-o în clipa aceea la rost, chiar de la intrare: „Ce e cu tine, Tanţa, eşti divorţată de atîta vreme, nu eşti în toate minţile?" „De ce, dragă?" ar fi întrebat ea mirată. „Cum de ce, nu spui la nimeni?" „Cum, ar fi zis ea, păi n-aţi aflat?!" Şi dacă Vale sau altcineva apropiat şi-ar fi pus mintea cu ea şi ar fi insistat pînă în pînzele albe, nu în situaţia de faţă, ci cu alt prilej mai puţin dramatic, tot nu s-ar fi putut obţine de la ea reacţia dorită. O dată Vale încercase, cîtva timp mai tîrziu după istoria cu banii, dar tot pe acelaşi subiect şi nu din răutate, ci pur şi simplu fiindcă el nu înţelegea ce nevoie a avut ea să-i spună mamei o minciună, că doar ţinea la el şi n-avea obiceiul pe care îl au unii, să pîrască încă din familie: „Tanţa, vreau să ştiu, aproape că se rugase el. Ce nevoie ai avut tu să spui că eu am cheltuit banii? Fă-mă să înţeleg, fiindcă nu înţeleg." Şi o tot pisase aşa minute întregi, avînd din ce în ce mai aproape senzaţia că ea o să spună de la o clipă la alta ceva extraordinar... îl asculta, corecta nişte caiete, pînă ce deodată a lăsat caietele la o parte şi a izbucnit în plîns. Băiatul s-a apropiat de ea şi i-a cerut iertare şi mai mult a intuit decît a înţeles că nu întotdeauna e cu putinţă să-l faci

pe om să spună un lucru care ţie ţi se pare atît de firesc că trebuie să-l spună. Şi cînd s-a certat odată cu ea şi i-a spus un cuvînt din pricina căruia nu şi-au vorbit apoi aproape două luni, Vale a avut sentimentul că nu i-a adresat o insultă convenţională, ci că imaginea i s-a impus prin forţa asemănării. Ea era atunci încă la *Ateliere*, la serviciul de dispeceri, şi îi făcea curte un electrician, un frate al unui coleg al lui Vale. Faţă de acest coleg, Vale avea o admiraţie aparte, era cel mai bun din clasă, dar nu unul dintre acei tocilari ambiţioşi şi antipatici, ci unul cu adevărat foarte dotat şi generos, părinţii săi, fără să fie bogaţi, aveau oarecari venituri şi băiatul îl invita adesea pe Vale la cofetărie. (Era foarte spiritual, îl întreba de pildă pe Vale pe cine vrea să apuce de picior, pe Dumnezeu, sau pe sfîntul Petre, asta însemnînd, respectiv, că dacă ia o saraiîie, atunci îl apucă pe Dumnezeu, dacă ia un trigon, ceva mai puţin, doar pe sfîntul Petre.) Tot acest coleg, cu prestigiul său, potolise o dată un anumit avînt al cuiva într-un moment cînd cîţiva dintre ei fuseseră cît pe-aci s-o ia razna. Într-o dimineaţă unul dintre ei venise în clasă îmbrăcat în cămaşă verde şi făcuse o impresie foarte puternică asupra celorlalţi. Se înscrisese în „frăţiile de cruce" şi în tăcerea uimită a clasei începuse să ţină, pînă la venirea profesorului — care era tot un legionar, el aranjase scena, după cum s-a aflat ulterior — un discurs. Vorbea bine, i se trezise, spre surprin-

derea celor mai mulţi, această pricepere şi fusese cît pe-aci să devină erou. Din păcate însă, clasa îl cunoştea cum învăţa, şi asta, la o anume vîrstă, este esenţial, nu poţi cuceri altfel respectul colegilor decît prin capacitatea de a asimila materia şi de a stîrni laudele profesorilor. Ori, acest elev, cu statura mare şi impunător în cămaşa lui verde cu diagonală, învăţa atît de prost, încît majoritatea profesorilor se plictiseau să-l asculte şi unii, mai spirituali, îl scuteau şi pe el şi pe toată lumea de un spectacol atît de rizibil de ignoranţă : „Tănase, să te mai ascult, sau nu ?" „Cum credeţi, domnule profesor !" „Păi ştii ?" „Nu prea, domnule profesor." „Bine, atunci să-ţi dau un patru şi să trecem mai departe", spunea profesorul cu privirea sticlind de un umor pe care toată clasa îl gusta şi nu se tocea prin repetare. Astfel că în toiul discursului său se produse ceea ce nu era de aşteptat — dat fiind faptul că legionarii erau la putere şi era primejdios să ignori acest lucru, chiar şi într-o clasă de elevi —, dar ceea ce era totuşi în firea lucrurilor să se producă, din acelaşi motiv. Se auzise deodată vocea acestui elev pe care Vale îl admira atîta, rostind cu putere şi cu un dispreţ plictisit într-un moment cînd colegul lor legionar tocmai îşi trăgea răsuflarea : „Hai, mă Tănase, mai du-te în p... mă-ti cu cămaşa ta !" Şi clasa izbucnise în rîs şi după cîteva clipe de derută începuse ca prostul să rîdă şi Tănase însuşi.

Şi fratele acestui elev strălucit era electrician la *Ateliere* şi îi făcea curte Constanţei. Constanţa

îi cunoştea pe amîndoi, şi cum curtea electricianului începea să capete o întorsătură care ei îi displăcea, îi făcu lui Vale confidenţe şi îi ceru părerea. „Tanţa, zise Vale, eu o să-ţi spun ţie ceva, dar cu condiţia să-ţi ţii gura. N-aş vrea s-audă frate-său, care ţine la el foarte mult, şi înţelegi tu cum m-aşi simţi dacă unul din ei ar afla." „Bine, bine, desigur, zisese ea, mă ştii pe mine vorbăreaţă ?" Ceea ce era adevărat, discreţia ei era un lucru sigur. Şi Vale îi povesti: acest electrician, cu un prieten al său şofer, luaseră două fete cu ei în maşină, erau două vecine, le duseseră într-o pădure şi acolo le violaseră. Fetele erau eleve de liceu şi ca să nu fie eliminate din şcoală tăcuseră, dar părinţii lor tot aflaseră şi cu greu se înăbuşise scandalul. Era băiat bun acest electrician, dar uite ce fusese în stare să facă. Era bine ca ea să ştie acest lucru, dar încă o dată, să nu-i spună lui ceva... Cu toate astea, cîteva zile mai tîrziu, Vale veni de la şcoală furios şi uitîndu-se lung la sora lui pronunţă acest cuvînt care este grav sau inofensiv, după împrejurări (în cazul lor era grav, fiindcă nu se obişnuia) : „Eşti o măgăreaţă."

Ar fi putut să spună ceva, să dea explicaţii care tot ar mai fi dres ceva, dar ea nu scosese un cuvînt şi nu explicase nimic nici mai tîrziu, după ce se împăcaseră. De ce totuşi se folosise ea de informaţiile pe care Vale le ştia de la prietenul său, fratele electricianului, ca să rupă cu acela...

Uneori cînd se supăra pe ea, Vale parcă îi dorea răul, nu de altceva, dar ca să se învețe minte... Ca mai pe urmă să i se facă rușine și să-i dorească să ajungă tot ceea ce dorea ea să ajungă (fiindcă nu prea îi era nici lui limpede care erau, în afară de profesiunea ei care îi plăcea, visurile ei de viitor). Stupefiat, o auzise odată pronunțînd următoarea frază atît de bizară, dacă stăteai să te uiți la cine-o spunea, încît Vale o și uitase imediat, ca și cînd creierul lui ar fi acționat, selectiv, împotriva voinței lui: „Eu sînt cea mai interesantă femeie din București".

— Ei, ia spune, Vale, ce mai faci? îl întîmpină ea parcă veselă, cu un glas de parcă rolurile ar fi fost inversate, adică Vale avea nevoie să fie sprijinit în suferința lui și nu ea. Cum te mai simți?

— Eu?! exclamă Vale surprins. Nu prea bine. Dar tu?

— Destul de bine! zise ea. Ce face mama?

— Bine, ce să facă?

— Dar tata? Tot acasă stă?

Vale se așeză și răspunse cu o mișcare elocventă a degetelor pe brațul subțire al fotoliului, adică e în ordine și cu tata, deși sînt posibile și surprizele.

— Hai să ieșim pe balcon, zise ea și ieșiră pe balcon.

— Mare baftă ai și tu! zise Vale uitîndu-se peste împrejurimi. E așa de frumos aici la tine, de cîte ori vin, parcă vin în alt oraș, parcă ași veni lîngă o pădure!

— O lovişi, zise ea, uită-te în partea aceea și vezi parcul.

Ea reintră și aduse întîi scaune mici, apoi se întoarse cu niște prăjituri de cofetărie și o sticlă cu vin, pe care i-o dădu fratelui s-o desfacă. „Bravo ei, gîndi Vale, se ține bine, s-a dus ea să cumpere vin..."

— Tanța, hai să-ți spun de ce am venit eu pe la tine, începu apoi Vale după ce mîncară prăjiturile și ajunseră la sticla cu vin. Anul trecut, înainte de examenul de stat, făceam practică tot la uzina asta unde am fost pe urmă repartizat și am cunoscut acolo o fată.

— Nu cumva e vorba de istoria aia cu Gabi, de e supărată și acum tanti Veronica pe tine că nu vrei să te împaci cu el? zise Constanța.

— Ba chiar aia e! răspunse Vale.

— Ei și ce s-a mai întîmplat tocmai acuma, după un an?

— Stai să vezi, zise el, și începu să povestească.

Ea îl asculta rezemată de peretele casei, cu călcîiele sprijinite pe una din barele balconului, și nu zicea nimic, asculta cu atenție și plăcere, bucuroasă vizibil că fratele îi face confidențe. Nici o altă stare sau preocupare, sau absență nu părea s-o distragă. Din cînd în cînd numai își schimba poziția și foarte rar Vale surprindea ceva ciudat la ochii ei, parcă îi creștea privirea, parcă i se măreau globurile ochilor și ea parcă uita sau nu mai putea să lase pleoapele peste ei. Atunci se

vedea că și slăbise foarte tare, și în asemenea clipe Vale se oprea din povestit și se uita în jos, posomorît, ca pentru a-și aduna gîndurile. Uita atunci de el și făcea un efort să alunge, să înghită din gît un nod care îi altera vocea. Apoi relua cu naturalețe firul povestirii.

Îi dăduse, chiar de la început, acelei fete pe care o cunoscuse, o întîlnire, nu era nimic grav, începu el, vroia pur și simplu s-o cunoască, și dacă nu i s-ar fi părut că dintre toți care erau acolo numai lui îi aruncase ea o anumită privire, bineînțeles că nu s-ar fi încurcat tocmai atunci, în preajma examenelor, cu o fată care trebuia negreșit cucerită împotriva voinței ei. Numai că se înșelase de la bun început și iată cum decurseseră lucrurile. Erau numai ei doi, ceilalți din grupul lor se duseseră jos, la oțelăriile speciale. Ea tocmai își spăla mîinile sub un robinet pe platformă și se uita la el peste umăr, conversa cu el în felul acesta. Cine era ea ? Era studentă la Chimie, făcea, ca și el, practică la laborator. Vroia să se întîlnească cu el după masă, să se recreeze împreună ? o întrebase el. Cum să nu, i-a răspuns ea și a dat din cap, parcă ar fi vrut să arate cît de mult îi convenea propunerea. Acasă Vale și-a schimbat costumul, și la ora convenită s-a dus s-o întîlnească. Locul fixat era Grădina botanică și ea a venit foarte punctuală, dar arăta parcă schimbată. Adică tot ea era, dar parcă nu-i mai plăcea ceva, mergea alături de el parcă ar fi avut un cui în pantof. L-a întrebat de

unde vine. De unde putea veni, și ce sens avea o astfel de întrebare ?

— Tu ce părere ai ? exclamă Vale uitîndu-se la sora lui cu o anume nedumerire, cu sensul că putea fi și ea convinsă că nu există răspuns la o asemenea întrebare.

— Nu știu, zise Constanța zîmbind. Ce i-ai răspuns ?

— Ce puteam să-i răspund ?

— Depinde !

— I-am spus, bineînțeles, că viu de-acasă, de unde puteam veni ? „N-aș zice", o aud că-mi răspunde. Și deodată mă pomenesc prins în următorul dialog : „De ce, zic, ce te face să crezi că nu vin de acasă ?" „De ! o aud și începe să se hlizească. Ai venit, zice, pe jos sau cu autobuzul ?" „Cu autobuzul." „N-aș crede !" „Dar de ce ? !" „Îmi face impresia că ai venit pe jos". „De unde această impresie ?" „Se vede după mutra ta." Mutra mea ! Cu asta m-a făcut pilaf ! M-am oprit din mers și i-am spus : „Scuzați-mă că v-am deranjat (și am făcut o plecăciune), nu sînt capabil să susțin cu dumneavoastră un dialog atît de subtil, permiteți-mi să vă conduc în acel loc de unde să vă pot spune adio și să uităm amîndoi simultan că am făcut vreodată cunoștință. Unde să vă conduc ?" Ea se uită la mine foarte indignată și ce crezi că îmi răspunde ? „După ce că m-ai adus tocmai aicea, zice, acum vrei să și pleci. Nu puteai să-mi spui să viu la Șosea, mai aproape de cartierul meu ?"

„De unde era să știu eu care e cartierul dumnea voastră ? !" zic eu.

Vale tăcu, se posomorî și începu să se uite în depărtare pe deasupra acoperișurilor. Tăcu multă vreme, cu o expresie deodată dramatică, pînă ce vocea Constanței îl făcu să-și revină.

— Ei, și ? Mai departe, Vale.

— Da. Unde rămăsesem ?

— Dar ia spune-mi, zise Constanța, cîți ani are fața asta ?

— Peste douăzeci ! zise Vale.

— Cam mult, zise din nou Constanța. Dar cum e, cum arată ?

— Așa... subțirică, blondă. E bine făcută... Eram foarte prins cu pregătirea pentru examene, continuă Vale, dar pînă sîmbătă tot ne-am mai văzut de cîteva ori. De ce zic sîmbătă ?

Sîmbătă vroia s-o ducă la Ateneu la un concert și a cumpărat două bilete. Invitația i-a făcut-o marți. Vineri, în timpul unui curs, Cosma Dante, un prieten al său, îl înștiință printr-un bilet că a doua zi seara avea să aibă loc la Antracit acasă (un alt coleg) un așa-zis ceai și că va veni și Anda — așa o chema pe fată. „Fii atent, vărul tău Gabi s-a băgat pe fir, îi scria Cosma Dante. Toată lumea știe." Vale zîmbi, mototoli biletul și îl aruncă sub pupitru. Era, pesemne, o glumă care încerca să reușească prin intermediul lui Cosma Dante, cu care era prieten bun. Prietenii cei mai intimi se pretează adesea la astfel de farse, cel mai vesel lucru fiind, după cum li se pare lor, să vezi un coleg îndrăgostit pierzîndu-și capul de gelozie.

Sîmbătă seara Vale se duse cu cinci minute mai devreme la Ateneu. Era un concert rar, se executau cantate laice de Bach, acele mici piese care lui îi plăceau atît de mult, compuse să fie executate la clavecin, cu instrumente de coarde, cu puțină orgă și cu tot așa de puțin cor, și gîndul că timp de aproape două ore va asculta această muzică îl făcu să nu-și dea seama că Anda întîrzia. Cînd văzu că încep să se închidă ușile, vîndu biletul în plus pe care îl avea și intră. După concert își aminti însă că fata nu venise și fu prins de bănuială că nu era vorba de o farsă. Porni repede spre casa lui Antracit, urcă scările gîfîind și sună. Era ora zece jumătate. Îi deschise Antracit (acest Antracit se numea de fapt Popa Viorel, dar era negricios și ciupit de vărsat, semănînd într-adevăr cu un cărbune, și porecla i se prinsese).

— Gabi e aici ? zise Vale indiferent.

— Nu, n-a venit încă, răspunse Antracit.

Intră înăuntru. Stăteau pe o canapea și pe scaune, iar parchetul era gol, se vedea că pînă atunci dansaseră și acum făceau o pauză. Unul dintre ei, comentînd întîrzierea celui numit, își dădea cuvîntul de onoare că Gabi e un tip plin de surprize și de mistere, iar Cosma Dante întreba cu dispreț ce înseamnă mister în cazul lui Gabi ? Vroia să i se explice.

— De cînd l-au ales pe Cosma în birou (era vorba de biroul organizației U.T.M. din facultate), a devenit un determinist agasant, spuse Antracit cercetînd teancul de plăci de lîngă picup cu acel aer blazat pe care și-l iau adesea tinerii, blazarea fiind semnul unor experiențe bogate care au trecut peste capul lor.

— Un determinist vulgar, completă un altul, care fuma cu țigarea „uitată" în colțul gurii.

— Gabi posedă, dintre noi, cel mai bine materia, o să ajungă un mare specialist, zise din nou primul student, cu o intonație elogioasă și admirativă.

— Asta e adevărat, conveni Cosma Dante, dar am impresia că posedă atît de bine materia, încît nu-l mai interesează. Nu fac un paradox.

Pe ușa din fund intră o fată cu părul coafat și mițos, cu un cuțitaș în mînă și cu mînecile suflecate.

— Cîți sîntem cu toții ? întrebă ea. Mai vine cineva ?

— Sigur că mai vine, vine Gabi cu Anda, răspunse întîiul student.

Antracit se smulse de lîngă picup, străbătu odaia spre bucătărie și în trecere îi dădu gafeurului o palmă peste cap. Intră apoi în bucătărie, uitînd ușa deschisă. Vale văzu siluetele a încă două fete, care stăteau în jurul mesei și spălau și aranjau niște farfurioare și pahare.

Antracit reveni în odaie cu două sifoane în mînă și o sticlă înfundată. Închise ușa cu piciorul.

— Ah ! se auzi un strigăt din bucătărie, după care urmă zgomotul unui pahar spărgîndu-se pe mozaic.

— Valeria, strigă Antracit printre rîsetele care izbucniseră în odaie și în bucătărie, te omoară mama.

Între timp, o motocicletă se oprise în stradă și continua să pîrîie și să trosnească, jos, la poalele blocului. La un moment dat încetă și atunci se auzi din stradă un glas strigînd :

— Antracit !

— Asta e Gabi, zise din nou gafeurul, și se repezi la geam. Gabi, strigă el, aplecîndu-se, de unde ai motocicleta aia ?

— Ce faceți voi acolo ? se auzi glasul de jos.

— Vă așteptăm, veniți sus ?

— Mai facem un tur și ne întoarcem.

Vale se ridică din fotoliu și se duse la geam. Se uită în jos. Se vedeau capul și umerii motociclistului. În spatele lui, o fată subțirică se ținea de inelul de cauciuc dintre genunchi și se uita în sus spre geamul deschis de la etaj. Motociclistul făcu o mișcare energică cu piciorul, motocicleta izbucni în pîrîituri și pieri pe după colț. Vale continuă să rămînă la geam încă multă vreme, pînă ce pîrîiturile nu se mai auziră de loc, topindu-se în zgomotul îndepărtat al orașului. Cosma Dante venise între timp lîngă el și îi atinse brațul.

— Te-am avertizat, zise, de ce ai mai venit ?

— De ce să nu viu ?

— Mai bine pleacă, merg și eu cu tine, zise tînărul în șoaptă. Gabi o să vină aici cu Anda. Îți convine ?

— Nu, am să stau, vreau să-i văd ! Cred că e o glumă tîmpită de-a voastră !

— Nu e nici o glumă, să știi.

În odaie, Antracit pusese o placă și ceilalți dansau. Fata cu părul mițos, ajutată de gafeur aranja farfuriile și umplea paharele cu vin.

După un sfert de oră soneria țîrîi și apăru Gabi însoțit de fată. Erau foarte veseli și se acomodară imediat, băură cîte un șpriț și începură să danseze. Vale și Cosma Dante nu se întoarseră de la geamul deschis, stăteau cu spatele la cei din odaie și continuau să șoptească între ei. Se răsuciră apoi după cîtva timp și, ocolindu-i pe cei care dansau, se așezară în fotolii. Anda se făcuse roșie și o licărire parcă de mînie străluci în ochii ei. Fata cu părul mițos se apropie de Vale și îl servi cu o felie de tort și un șpriț.

Curînd, placa se sfîrși și se împrăștiară la locurile lor, servindu-se cu fursecuri și vin. Gabi afecta că n-are nici o legătură cu fata și că chiar dacă ar avea, lucrul e prea puțin important. Mult mai important era altceva : îl preocupa ceva care fără să fie rostit stîrni dinainte curiozitatea nedefinită a celor ce îl cunoșteau îndeaproape.

— Ce e cu tine, Gabi ? zise numaidecît gazda, acest Antracit care, după felul cum se uita la el

se vedea că îl admiră sincer, sau că în orice caz ținea ca Gabi să observe acest lucru.

— Ah, exclamă acesta furios, formidabil cum mi-au trecut pe sub nas opt mii de lei. Opt mii de lei, cumpăram motocicleta, era acum a mea ; unsprezece rezultate exacte i-am dictat individului ăla și ai să vezi că tot n-o să mi-o lase mai ieftin.

Nimeni însă nu se arăta prea curios să ceară amănunte, toți fiind la curent cu așa-zisul lui fler la pronosport, fler a cărui caracteristică era că se adeverea numai dacă nu cumpăra și nu completa el buletinul.

— Gabi, îți dau o idee, zise Antracit. Joacă mai departe la pronosport, dar pe buletinele noastre. Joacă de pildă pe buletinul meu.

— Parcă tu o să fii fraier, dacă cîștigi, să împarți cu mine cîștigul ! Ah, dacă aș cîștiga acum cinci mii de lei sînt sigur că individul mi-ar vinde motocicleta cu cinci mii, fiindcă el a cîștigat acum opt și vrea să-și cumpere una nouă.

— Gabi, zise fata, joacă pe un buletin pe numele meu.

Vale întinse mîna și luă paharul de pe măsuța din fața lui. Degetele îi tremurau. Vru să-l dea peste cap, dar se opri și mîna sa mare, ca o cazma, strînse paharul și îl sfărîmă ca pe-o coajă de ou. Cosma Dante sări de la locul lui. Din palma tînărului picura sînge pe parchetul gol. Se făcuse palid și înțepenise în fotoliu, tăcut și cu o expresie

cruntă pe chip. O tăcere se așternu în odaie. Gabi își turnă o jumătate de pahar cu vin, îl umplu cu sifon și îl dădu peste cap. Fata se uita spre fotoliul unde stătea Vale, răsturnat și nemișcat. Se ridică și pieri în bucătărie. Cea cu părul mițos o urmă și ieșind aruncă o privire întrebătoare spre cei din odaie : Ce se întîmplă aici ?

— Vale, ce înseamnă asta ? interveni un băiat pe care îl chema Amariței. Avea aerul să spună că s-a mers prea departe și că toate acestea i se păreau lipsite de interes și exagerate. Vale, Gabi, hai, bă, lăsați, fiți serioși, dați-vă mîna ! Apoi se adresă lui Gabi, ridicîndu-se și împiedicîndu-l să-și toarne un nou pahar ; astîmpără-te, îi zise, mai sîntem și noi aicea, ai băut trei pahare, du-te dracului, uite cît vin a mai rămas !

Tăcerea continua. Amariței îi prinse pe toți într-o privire circulară, se opri apoi asupra lui Vale, la pîndă. Vale se mișcă din nou în fotoliu, tuși iarăși, ca și mai înainte, și deschise gura să spună ceva ; în aceeași clipă, Amariței care îl pîndise, insistă, acoperindu-i cuvintele înainte de a fi rostite, cu vocea lui supărată :

— Bea el singur trei pahare ! Bă frati-meu, dar egoist mai ești ! Ia ține, Cosma ! Valeria ! Adu un alt pahar, pentru Vale.

— Mulțumesc, Amariței, nu beau, șopti Vale și se ridică și porni spre ușă.

Cosma Dante îl urmă pe scări pînă jos, la colțul străzii. Se opriră amîndoi. Alături susura apa unei

mici arteziene. Era tîrziu, se lăsase liniște peste oraș. Vale desfăcu batista și întinse mîna deasupra țîșniturii de apă.

— Așa de teribil te afectează chestia asta ? întrebă Cosma, surprins și îngrijorat, speriat parcă nu atît de ceea ce se întîmplase, cît de ceea ce se putea întîmpla.

— Da, teribil, șopti Vale și tuși iar.

Îi lipsea parcă aerul.

— Hai la o farmacie, să nu-ți fi rămas cioburi în palmă. Îți curge mereu sînge, zise Cosma.

— Nu-i nimic, ușurează creierul.

— De fapt tu ești de vină, zise Cosma. Te-am prevenit.

— Ei, și ? Vroiam s-o văd ! Nu mi-am închipuit c-o să se uite așa la mine. Cosma, fă-mi o plăcere, întoarce-te îndărăt... Amariței ăsta e băiat deștept, m-a oprit de la sincerități penibile, fă și tu ca el și spune-le că n-a fost nimic, am spart paharul din greșeală...

— Nu te mai șterge cu batista aia, zise Cosma, uite-o pe a mea. e nefolosită.

— Mulțumesc ! Hai, du-te, la revedere.

După plecarea lui Vale au continuat să danseze, și apoi Antracit coborî, cîteva minute mai tîrziu, la tutungerie și cumpără vreo zece buletine pe care Gabi le completă după sistemul lui, scandalizîndu-i pe toți ; înscrise un pronostic favorabil pentru o echipă slabă de mineri, care avea

să joace chiar a doua zi cu o echipă de militari, una dintre cele mai puternice formații din categoria A, și puse semnele de meci egal la o echipă care nu suporta așa ceva.

A doua zi se întîlniră cu toții spre prînz și porniră spre stadion mai devreme. Spre seară alergară cu toții în centrul orașului, în spatele Universității, unde staționau zeci de inși în fața tabelei de pronosport, care se schimba din zece în zece minute, pe măsură ce funcționarii agenției centrale primeau telefonic rezultatele din provincie. De fiecare dată se auzeau exclamații simultane de dezamăgire sau de triumf. Funcționarii mai greșeau și, cînd veneau să modifice rezultatul, cei care mai înainte înregistraseră cu satisfacție scorul ridicau acum brațele, excedați.

— Ați văzut ? strigă Gabi cu entuziasm, nimeni n-a prevăzut victoria Minerului.

Pe unul din buletinele sale apărură în curînd douăsprezece rezultate exacte : după cîte se părea, avea să cîștige o sumă neobișnuită.

Se întîmplă însă că un număr de cîteva sute de inși completară și ei ca și Gabi aceleași buletine cu toate cele douăsprezece rezultate exacte și astfel împărțit, premiul reveni fiecăruia la ceva mai mult de cinci sute de lei. Să fi fost oare din pricina asta că Gabi, furios, rupse aproape imediat legătura cu fata sau poate că scena din casa lui Antracit fusese prea violentă față de ceea ce simțea el pentru fată ?

— Ca și cînd, zise Vale pregătindu-se să-și încheie istorisirea, ar mai fi avut vreo importanță ce-ar mai fi făcut el sau ea după ce i-am văzut împreună și am văzut-o pe ea cum se uita la mine cu ochii sticlind, parcă tot eu ași fi fost vinovat. Fapt e că s-au despărțit a treia zi, mi-a povestit Cosma. Eu cu Gabi nu mai vorbesc de-atunci, dar pentru mine nu Gabi e o problemă, cu toate că a venit după aia la noi tanti Veronica, să mă caute să ne împăcăm. Eu i-am spus lui tanti că nu sînt supărat, n-are decît să vie domnul Gabi și să se împace, dar după cîte îl cunosc eu, n-o să vie, și să nu se supere tanti, dar nu e cazul să mă duc eu să alerg după el și să-i cer scuze. În sfîrșit, Gabi, după cum știi, le-a dat el pe urmă lui tanti și lui unchiul Toma o problemă ceva mai gravă pentru ei de rezolvat decît istoria asta a noastră de studenție. Ceea ce am descoperit eu însă în seara aia n-o să uit niciodată și ți-am povestit toate astea ca să pot pe urmă să-ți pun o întrebare. Mi s-a mai întîmplat mie o dată ceva asemănător, dar nu cu o fată, și în orice caz nu mi-am putut închipui că o să se repete... Dar mai bine să-ți explic despre ce e vorba. Mă ia o dată de braț un coleg cu care eram prieten și iese cu mine de la curs și foarte afectuos îmi propune să intrăm undeva și să bem o bere că are ceva să-mi povestească. Eu aveam treabă în ziua aia, mă aștepta mama să mergem undeva, i-am dat un telefon că întîrzii și am intrat cu băiatul ăsta într-o

berărie de alături, unde aveam noi toți obiceiul să intrăm după cursuri. De ce ? Țineam la el, de ce să nu recunosc, și aș fi dorit ca prietenia noastră să devină din ce în ce mai exclusivă, nu fiindcă simțeam neapărat nevoie, ci din instinct, prietenia e o forță, nu ? Ești mai puternic cînd ai mulți prieteni, nu e așa ?... Hm ? Ce zici ?

— Să zicem, conveni Constanța. Și ?

— Și am intrat cu el bucuros în berărie. Pe scurt, colegul ăsta al meu mi-a spus de la început, cu un anume patetism care îmi făcea plăcere, despre ce era vorba. Că îl cunosc pe cutare ? Îl cunosc. Dar știu ce fel de om e ? Nu prea. E un porc, zice. Și începe să-mi povestească ce i-a făcut lui... Într-un cuvînt, figuri porcești ca răspuns la dovezile de prietenie pe care el i le arăta... servicii făcute, cum i-a luat apărarea în organizația U.T.M. cînd a fost atacat, ețetera... Era adevărat ce spunea, auzisem și eu că acest coleg al nostru își permitea să procedeze în felul ăsta, și m-am indignat împreună cu el, iar el mă lăsa să înțeleg că numai eu știu să prețuiesc o prietenie și că numai pe mine mă consideră un adevărat... Nici n-a apucat însă el să spună și cuvîntul din urmă, adică prieten, că ne pomenim la masa noastră, cu cine crezi ? Chiar cu acest al treilea de care se plîngea colegul meu, îl văd că trage imediat un scaun, se așează foarte la largul lui, cere o bere, îl bate pe-ăsta care se plînsese de el în fața mea peste umeri, îl întreabă ce mai face, îi spune că are chef după masă să meargă cu el nu știu unde. Ce văd ? Băiatul cu care eu vroiam să leg o prietenie exclusivă se topise în fața celuilalt, clipea des și de emoție că acela îl bătea pe umeri și îi propunea să petreacă cu el după amiaza, uitase complect și de mine și de ceea ce spusese mai înainte... Chestia mi-a provocat greață... N-am înțeles despre ce era vorba, ce i se întîmplase sau ce se întîmpla între ei, fapt e că la plecare, în stradă, mai înainte ca eu să am timp să-mi iau la revedere de la ei, colegul ăsta al meu care mă făcuse să-i dau mamei un telefon că nu viu acasă se grăbește să-mi întindă mîna și să-mi arate el drumul încotro s-o iau („tu o iei pe-aici ?", zice), adică o direcție contrară celei încotro o luau ei, ca și cînd i-ar fi fost frică nu cumva să rămîn cu el și să-l împiedic în felul ăsta să fie el singur cu celălalt. Nici măcar nu i-am mai spus *hai sictir*, atît de tare m-a surprins comportarea asta a lui. În cazul cu fata a fost parcă mai rău. Fata cînd m-a văzut în casă s-a înfuriat. Am văzut cum i-a țîșnit ura din ochii ei albaștri, s-a grăbit adică la fel ca și colegul acela să fie furioasă că îi stric socotelile, închipuindu-și că eu o s-o împiedic să facă ce dorește. Eu te întreb : e în mine ceva care să-i îndreptățească pe alții să mă considere atît de asemănător cu ei

și de dependent în același timp ? Las eu această impresie ? Iată întrebarea.

— Nu lași, răspunse Constanța foarte senină, deși fratele ei nu arăta prea destins. Nu lași, repetă ea, dar oamenii nu sînt prea atenți la ce fac și tu cam exagerezi, cel puțin în ceea ce o privește pe fată. Așa cred. Tu știi însă mai bine, poate că nu te înșeli. Și ce-a mai fost ? Ce s-a întîmplat de ți-ai adus aminte de toată chestia ?

— Săptămîna trecută dau de ea în laborator, exclamă Vale. Au repartizat-o și pe ea, ca și pe Gabi și pe mine și încă pe alții, la aceeași uzină unde am făcut practică, dar pe ea mai tîrziu, fiindcă a căzut la prima sesiune. Ei, ai să rîzi, arată complet schimbată, era să nici n-o mai cunosc...

Constanța se ridică, intră în casă și întîrzie cîtva timp. Se întoarse apoi îmbrăcată de oraș.

— E șase, zise ea. Mă duci la un cinema ? Vorbim pe drum...

„A fost foarte atentă la povestirea mea, dar nu pare să-i treacă prin cap să mă imite, gîndi Vale cînd se întoarseră și luară masa împreună. N-am fost de loc molipsitor..." Fusese ideea care îi venise în minte, venind la ea, s-o facă astfel să vorbească, dar nu-i reușise, Constanța nu-i povesti într-adevăr nimic despre ea tot timpul serii, și Vale, care o cunoștea, nici măcar nu se gîndi să facă vreo aluzie...

VIII

De la sora lui, Vale se duse direct la uzină. Erau orele unsprezece noaptea. Găsi pe birou o notă în care era invitat a doua zi dimineața la ora zece să treacă pe la cadre, la tovarășul Mînăfoaie, într-o chestiune de serviciu.

Se prezentă pe la două. Tovarășul Mînăfoaie îl primi cordial și supărat.

— Dumneata nu poți să respecți ora de audiență ?

— Ba pot, dar la ora șapte dimineața ies din schimb, ar fi însemnat să vă aștept trei ore, răspunse Vale. Nu știu dacă asta a fost intenția dumneavostră !

— N-a fost,... conveni tovarășul Mînăfoaie. Ia loc, avem o chestiune de soluționat.

Vale se așeză și șeful cadrelor începu să-i pună întrebări minuțioase și inutile... Avea această manie, și o dată o pățise cu cineva cînd lucra la Ministerul Industriei Alimentare, tot ca șef de cadre și se prezentase la el un inginer zootehnician. „Ce studii ai dumneata ?" îl întrebase pe acela, deși avea dosarul omului chiar la el pe birou, stătea cu coatele pe el. „Sînt inginer zootehnist", răspunse acela. „Și te pricepi la animale ?" îl întrebase tovarășul Mînăfoaie. „Mă pricep, răspunsese zootehnistul, știu să disting un bou de o vacă."

Era cunoscut în toată uzina prin luările lui de cuvînt. Vorbea ca un școlar care psalmodiază o

lecţie din care nu înţelege nimic şi, oricare ar fi fost obiectul dezbaterilor, ideile lui erau aceleaşi: „Tovarăşi, iau cuvîntul pentru propunerea adusă... care depăşirea producţiei este una din problemele de bază ale uzinei, serviciul de cadre, profund preocupat de aceste probleme, asist cu interes la această şedinţă interesantă... Închei, cîteva cuvinte urîndu-vă..."

Îl întrebă de pildă pe Vale, între altele, dacă era utemist, deşi luase şi el cuvîntul la şedinţa de constituire a „Brigăzii tineretului" şi le urase utemiştilor succes.

— Ei, uite, zise el după aceea, fiindcă eşti utemist şi zici că îţi place metalurgia, noi ne-am gîndit că un element de valoare, facem un schimb de experienţă cu uzinele din N. Adică ei ne trimit un tînăr inginer, şi noi le trimitem din partea noastră. Şi dumneata fiind tînăr în producţie îţi va fi de mare folos să pleci pentru cîteva luni. Noi te-am recomandat ca un cadru cu origine foarte sănătoasă şi sperăm că ai să ne reprezinţi cu cinste la N. Personal îţi urez mult succes...

Vale îşi plecă fruntea uitîndu-se la picioarele scaunului. Nu răspunse nimic. „Cîteva luni înseamnă toată vara", gîndi el.

— De ce te-ai întristat aşa? zise Mînăfoaie preocupat. Nu cumva eşti din ăia care nu vor să plece din Capitală?

— Eu? Nu, nicidecum. Din contră!

— Din contră? Bine, atunci du-te sănătos. Şi

întoarce-te de acolo cu o mireasă, o bănăţeancă de alea, adăugă şeful cadrelor şi începu să rîdă singur de gluma lui.

— V-aşi ruga însă să notaţi ca la anul să mi se dea concediul în iulie sau august. Dacă se poate.

— Asta o să aranjezi dumneata cu sindicatul, zise Mînăfoaie binevoitor.

— Da, dar dacă sînt trimis în schimb de experienţă tocmai în lunile astea, n-am ce să mai aranjez, oricît de sănătos aşi pleca, răspunse Vale. Perspectiva unei mirese bănăţene nu este obligatorie chiar în aceste luni.

Mînăfoaie auzind această întorsătură de frază se înveseli brusc; parcă tot corpul îi tresări. Îi plăcuse, nu era obişnuit să i se răspundă astfel. Se aplecă peste birou şi îl bătu pe tînăr zdravăn pe umăr, mai ales că avea şi în ce da, Vale fiind, stînd pe scaun, tot aşa de înalt cît Mînăfoaie ridicat în picioare.

— Păi de ce nu ne-ai spus? zise şeful cadrelor.

— Ce să vă spun? îl întrebă Vale mirat. Parcă acuma, cînd ştiţi ce vreau, de ce nu amînaţi acest schimb de experienţă pentru la toamnă? De ce neapărat tocmai în aceste luni?

— Nu se poate, răspunse Mînăfoaie tot bine dispus, însă hotărît.

Vale trecu, aşa cum îi spusese şeful cadrelor, pe la serviciul de muncă şi salarii, şi aci, constatînd că hîrtiile şi formele de plecare erau deja făcute, zise:

— Siguri ați fost dumneavoastră că o să plec la N. de mi-ați și făcut formele fără să mă întrebați !

Șeful serviciului dădu din umeri mirat.

— Ordin de la direcție. Nu vi s-a comunicat ?

„Are dreptate", gîndi Vale și tăcu, și fiindcă își dădu seama că era privit de funcționari, răspunse :

— Ba mi s-a comunicat...

Și nu mai spuse cînd i s-a comunicat, ieși și se îndreptă spre secția sa călcînd îngîndurat, cu capul în pămînt peste pietrișul de pe aleile care întretăiau din toate părțile curtea uriașă a uzinei. Se gîndea însă acum la altceva.

Traversă platforma fără să se uite la nimeni, deși în clipa aceea îi trecu prin minte că „Brigada tineretului" era acum amenințată prin plecarea sa, dar își spuse numaidecît că n-avea decît să aibă grijă direcția și Mînăfoaie să nu se întîmple nimic, și începu să urce scările mici, în spirală, ce duceau spre laboratorul uzinei.

IX

Cînd intră, ea stătea în picioare la locul ei, în fața mesei lungi și înguste încărcate cu eprubete, și se uita pe geam. Nici cînd se apropie de ea nu făcu nici o mișcare, și Vale își aruncă și el privirea afară și rămase și el nemișcat. În depărtare se formaseră nori groși, acoperind jumătate din

Capitală, în timp ce cealaltă strălucea încă sub lumina soarelui. Un vîrtej uriaș făcea legătura între cer și pămînt și se răsucea lent și amenințător apropiindu-se de orașul descoperit. Pe șoselele asfaltate se vedeau șerpuind camioanele ca niște jucării, ieșind sau intrînd din periferie, grăbite și parcă alarmate de apropierea furtunii.

— Nu te plictisești de loc, zise Vale în cele din urmă.

Fata tresări, se întoarse și făcu ochii mari. Nu se aștepta să-l vadă aici, și ceva de pe chipul ei îi lărgi brusc privirea, ghicind cu acel instinct sigur al fetelor că trebuie să fie atentă acum și că în orele care vor urma, toate clipele vor fi decisive.

— Nu, de loc, cum o să mă plictisesc ?! zise și reveni cu atenția în laborator, scoase din priză o instalație mică electrică și turnă un lichid într-o eprubetă. Arăta acum mult mai liniștită decît ar fi trebuit să fie.

Șeful laboratorului se apropie și începu să se uite și el pe geam. Se vedeau norii acoperind cu rapiditate bolta cerului, urcînd parcă cu intenție spre sursa de lumină. În clipa în care discul solar fu încolțit și acoperit din trei direcții, o săgeată vie, de o luminozitate orbitoare, spintecă în trei frînturi aglomerația neagră de nori și, în timp de cîteva secunde lungi, ușile și geamul laboratorului se cutremurară, zgîlțîite parcă de mîna furioasă a unui uriaș.

Un oţelar se apropie şi întrebă dacă e gata proba. Fata nu răspunse, se deplasă spre alte eprubete şi dădu doar din cap, afirmativ. Între timp, văzduhul se înceţoşase şi valuri succesive de apă cutreierau cîmpia şi înecau orizontul. Afară nu se mai vedeau clădirile, parcă se înserase.

— Proba de la trei ! zise cineva intrînd în laborator.

— Patru luni n-o să mai urc aici, zise Vale. Plec la N. ! Am venit să-ţi spun la revedere.

Ea parcă nu auzi. Geamurile se aburiseră, şi în laborator pătrundeau curenţi de răcoare, mirosind a ţărînă udă şi a ierburi.

— Înainte să pleci aşi vrea să-ţi spun ceva, zise deodată fata.

El întoarse capul şi o privi. Timp de cîteva clipe nu mai făcu nici o mişcare. Îi vedea pupila mărită şi albastrul ochilor aţintiţi asupra lui.

— ...Am ceva să-ţi spun, repetă ea. Invită-mă după masă unde vrei tu şi...

— Bine, zise el, să plecăm împreună la ora trei. Am să urc să te iau.

La ora trei ieşiră împreună şi porniră pe jos pe marginea şoselei asfaltate. Ploaia încetase de mult şi soarele strălucea din nou pe cer. Merseră în tăcere un sfert de oră, şi la un moment dat el părăsi bordura înaltă a şoselei şi o luă peste cîmpia înverzită, care mustea de apă. Traversară un drum lăturalnic şi urcară o mică movilă de pietriş peste care iarba se ţesuse într-un strat gros,

acoperind-o ca pe un gorgan vechi. Vale se sui pe ea, îşi scoase haina şi o invită pe fată să se aşeze.

Tăcea, n-o vedea de loc, se uita peste cîmpie cu un ochi neclintit şi total, absorbind parcă adînc, pînă la împrăştierea şi dispariţia atenţiei, depărtările şi luminile. Se gîndea în clipele acelea că el o uitase şi că acum se simţea bine şi ar fi trebuit, poate, să plece, în loc să stea aici de bunăvoie lîngă o fiinţă pe care n-o mai cunoştea şi care îl făcuse o dată să sufere. Ce mai vroia acum de la el ?

— Uite despre ce e vorba, zise ea cu o intonaţie curioasă, parcă agresivă şi în acelaşi timp speriată, crezi tu că sînt eu chiar atît de vinovată pe cît ţi se pare ţie ?

Şi auzind-o pronunţînd această frază, Vale o simţi parcă mai înstrăinată de el decît dacă ar fi tăcut, dar nu zise nimic, o lăsă tot timpul să vorbească. Şi ea îşi începu destăinuirea înfruntînd cu bună-ştiinţă acest risc, care părea oricum mai mic decît dacă ar fi tăcut, nimeni în afară de ea neputînd să-i explice lui ce se întîmplase cu un an în urmă şi mai ales ce se întîmplase după, fiindcă dacă n-ar mai fi fost nimic după, nici n-ar mai fi fost nimic de destăinuit, chiar dacă ea rămînea în amintirea lui vinovată. Cui îi pasă de asemenea amintiri dacă ele nu mai sînt legate de nimic ?

— Vale, începu ea deodată, cele mai proaste fete sînt cele care, deşi nu cunosc de loc bărbaţii, au

deja despre ei păreri și preferințe. Ele nu știu că înainte de orice un bărbat trebuie cunoscut în sine, ca specie, și că abia după aceea vine preferința.

Trebuie deci, continuă ea, înțeles așa cum se cuvine faptul că el nu i-a plăcut ei de loc cînd l-a cunoscut, fiindcă nu era pe gustul ei! El era mare, cam lăliu, se încrunta și avea aerul că gîndește, iar ei îi plăcea, dimpotrivă, ca un bărbat să fie de statură mai mică, vioi, senin, vesel și să nu gîndească în general decît la lucruri care fac plăcere. De ce acceptase atunci întîlnirea cu el, deși nu-i plăcea? Întîi pentru că un băiat așa cum i-ar fi plăcut ei nu prea găsea și se cam îndoia că o să găsească, celor pe care ea îi întîlnea le lipsea ba una, ba alta din trăsături; un Gérard Philipe e greu de găsit, și pe urmă, chiar dacă îl găsești undeva întîmplător, altcineva mai înainte l-a și cucerit... În al doilea rînd a dorit deci să se vadă cu el și pentru că nici ea nu era foarte convinsă de preferințele ei și în al treilea pentru că o cunoștință nouă te duce într-un anturaj nou, și în anturajul acela nou șansele de a întîlni bărbatul preferat sporesc... Ceea ce îi spunea ea era o istorie neinteresantă a unei fete care a pățit apoi exact ceea ce a meritat, e adevărat, recunoaște singură, dar fata asta nu mai există, sau în orice caz dacă există e o soră a ei nereușită și, oricît i-ar fi de soră, nu vrea cu nici un chip să fie solidară cu ea și să-i împărtășească aventura. Dar să continue povestirea... Iată că lucrurile s-au petrecut cum prevăzuse: în anturajul lui l-a cunoscut pe Gabi și din prima clipă cînd l-a văzut i-a și plăcut de el. Singurul lucru de remarcat în toate acestea e faptul că acolo, la serată, el, Vale, nu trebuia să vie. El trebuia „să se retragă la depou cu farurile stinse", cum spuneau ceilalți cu veselia lor gregară, și trebuia să facă asta de la bun început, ea însăși gîndise că așa ar fi fost potrivit și, de aceea, cînd l-a văzut acolo făcînd pe victima a cuprins-o mînia, mai ales că el a mai spart și paharul în mod penibil și îi curgea sînge din mînă.

După istoria asta n-a ieșit din cămin cîteva zile. Apoi lucrurile s-au întîmplat așa: fără s-o dorească, mintea ei a păstrat două imagini, luate în două momente diferite, prima în Grădina botanică, pe o bancă unde stătuseră împreună în acele zile cînd se cunoscuseră, și a doua cînd l-a văzut plecînd pe ușă după scena cu paharul. Dintr-o imagine formată din pete negre și albe și contururi fără înțeles, a apărut deodată un om atrăgător, de loc urît, avînd în el ceva care îi inspira o mare încredere. E adevărat că nu-l bănuise impulsiv și pus pe soluții radicale, dar aici era vina ei... Însă ea așa l-a redescoperit: ca pe un om care a venit spre ea cu sufletul deschis, și faptul acesta a izbit-o și a turburat-o atît de tare, încît a luat imediat măsuri de prevedere. Cînd avusese ea timp să-l cunoască atît de bine? Și

atunci apărea a doua imagine, care spulbera această îndoială, momentul cînd sub ochii ei furioşi, acolo, la serata aceea, sufletul lui se închidea. O dorinţă în care zăcea îndoiala că poate se înşeală a împins-o să vie într-o zi la uzină să-l vadă. Era prin toamnă, prin septembrie. Vroia să se încredinţeze dacă ea nu este genul de femeie care trăieşte după cum bate vîntul, dacă nu se înşeală şi acum cu privire la el, cum se înşelase crezînd că îi place Gabi. Venise să se uite la el şi să vadă dacă îl plăcea pe el cu adevărat, aşa simplu, abstracţie făcînd de aşa-zisa ei vinovăţie. Restul nu avea nici o importanţă, chiar dacă trezirea aceasta a ei se producea, poate, printr-o pierdere.

Şi-a ridicat gulerul paltonului şi şi-a strîns bine, să nu se vadă, părul sub batic. Era o zi frumoasă, dar între timp vremea se stricase şi ploua mărunt, se plimba la distanţă de poartă, aşteptîndu-l. Îşi spunea că dacă va fi necesar îl va opri şi îi va vorbi. N-a fost necesar.

L-a văzut imediat coborînd din autobuz, cu mersul lui legănat, cu statura lui mare. Arăta deschis la faţă, dar parcă ferit, şi după cum i s-a părut ei (aici nu mai putea să spună precis), întristat. Atunci şi-a dat seama că chiar dacă Gabi s-ar fi îndrăgostit de ea, schimbarea ei tot s-ar fi produs şi legătura tot s-ar fi rupt.

— Am avut atunci convingerea că între noi nu s-a petrecut nimic grav, continuă ea, fiindcă situaţia care se crease prin faptul că deşi te cunoscusem pe tine mai înainte şi mă plimbasem cu tine de cîteva ori n-am venit totuşi la întîlnire şi m-ai văzut pe urmă cu Gabi a fost singura prostie pe care am făcut-o şi nu mi s-a părut de loc că e prea tîrziu s-o repar. Dar asta o gîndeam eu. Ce gîndeai tu? reluă ea după ce tăcu cîteva clipe. Mi-am dat seama că plimbările noastre şi ziua aceea cînd am fost în parc şi pe care eu o şi uitasem au fost pentru tine cu totul altceva decît pentru mine şi că tu nu puteai trece — şi probabil că nu poţi să treci nici acum — peste ceea ce a urmat fără să mă dispreţuieşti.

Tăcu şi nu mai continuă. Nu arăta de loc bine. Tenul ei, cît timp durase explicaţia, luase culoarea părului, şi sîngele îi fugise tot mai mult din obraji. Gura i se albise. Apoi, glasul i se auzi din nou:

— Ascultă, Vale, n-aşi fi avut curajul să-ţi spun ceea ce ai auzit dacă n-aşi fi fost convinsă că sentimentele descrise nici nu mai există! De-aceea mi-a şi fost uşor să-ţi povestesc. Uite ce vreau să te rog: fă în aşa fel ca scena asta să nu se mai repete. Ştii?! Ne întoarcem cu un an îndărăt... Sîntem în Grădina botanică... Mă inviţi la un concert... Am să vin...

Vale nu răspunse, tăcu multă vreme cu o expresie care dădea de înţeles că nu va vorbi. Apoi se ridică.

X

Peste un sfert de oră intrară într-un restaurant și se așezară la o masă. Ea aruncă o privire piezișă în jur și își încheie nasturii jachetei, ascunzînd bluza de lucru, cu care venise de la uzină. Vale alese felurile. Nu schimbară împreună nici un cuvînt. Ea își ținea obrajii în palmă și se uita la el cu privirea lărgită. I se vedeau ochii mărginiți de palme, ca și cînd anume ea nu vroia să mai vadă și să mai știe decît ceea ce se afla înaintea ei. Nu mîncă nimic și refuză din cap îndemnurile lui.

Ieșiră apoi pe Calea Victoriei și Vale se uită la ceas. Se făcuse ora cinci. În dreptul magazinului *Muzica*, el se opri și intră. Cercetă catalogul și o întrebă pe vînzătoare cînd vor mai primi noi înregistrări.

— Nu-ți place muzica, zise apoi pe stradă, fără s-o privească. Trebuie să încerci, să vezi, poate îți place. S-ar putea să-ți placă, și atunci...

Nu mai spuse ce s-ar fi întîmplat în acest caz, dar ea roși, fiindcă după vocea lui era greu de ghicit dacă el se gîndea în clipa aceea cum o așteptase atunci seara la Ateneu și ea nu venise, sau pur și simplu o îndemna doar să asculte muzică pentru că îi plăcea lui.

O luară apoi și cotiră pe Edgar Quinet, în spatele Universității, întîrziind, ca și alții, în fața vitrinelor încărcate ale magazinelor Consignația.

Apoi își continuară drumul, mergînd înainte pe Academiei, spre fostul cartier al băncilor, acum gol de lumea sa financiară și locuit de oameni obișnuiți sau de întreprinderi de stat. Cupolele Bisericii rusești străluceau de soarele bucureștean, îndepărtat și parcă străin de aceste străzi aglomerate și de această viață închisă în beton armat și țevi de scurgere.

Ieșiră din nou pe Calea Victoriei, oprindu-se adesea în dreptul vitrinelor, pînă ce ajunseră la Cheiul Dîmboviței, cu apa ei puturoasă și cu peisajul ei sordid. Luară autobuzul, care făcu cu ei calea-ntoarsă și îi duse departe, în apropierea Arcului de triumf.

— Ești obosită ?

Ea clătină din cap : nu, de loc.

Intrară în marele parc și o luară pe alei cunoscute care duceau spre lac. Nici măcar pe lac, cînd obosi vîslind timp de aproape un ceas, tînărul nu deveni mai comunicativ. O întreba : „Vrei să vîslești ?“ sau : „Vrei să mergi acasă ?“ sau : „Ți-am stricat cumva programul ?“. Cînd urcară din nou pe alei se făcuse seară și el se opri și o întrebă brusc :

— Vrei să mergem la *Pescăruș* ?

Ea clătină din cap : nu. Se așezară pe o bancă și ea se zgribuli. Se făcuse răcoare. Era o zi de lucru, și pe alei se plimba puțină lume. Boschetele miroseau a frunză crudă, adia vîntul. Vale se uită

pe cer și rămase nemișcat, cu privirea întoarsă în sus. Fata se uită la el și după cîteva clipe șopti :

— Mi-e frig !

El tresări și se ridică în picioare ; porniră din nou. Peste un sfert de oră ieșiră din parc și el o întrebă :

— Mai ți-e frig ? Mai poți să mergi ?

Ea zîmbi ; clătină din cap : nu ! Nu mai putea merge.

— Te conduc pînă acasă.

Trecură prin străzi vechi, cu vile tăcute, cu mici grădinițe pline de verdeață, luminate la rare intervale de becuri galbene, care nu reușeau să împrăștie întunericul odihnitor și tainic care învăluia acest cartier. Fata cotea la răspîntii și de astă dată el o urma. Ieșiră într-o piață cu barăci de lemn închise și zăvorîte, intrară prin niște ulițe cu garduri de lemn, care alternau cu ziduri și porți de metal, cu case mici, printre care răsăreau blocuri subțiri cu două sau trei etaje, și după ce merseră astfel vreme îndelungată, deodată ea se opri și zise :

— Aici stau eu.

Era o casă cu grilaj de fier, cu o curte în linie dreaptă trecînd prin fața a trei imobile vechi, masive și cufundate în întuneric. Fata deschise poarta și o luă înainte. Se opri în dreptul celui de-al doilea imobil și scoase o legăturică mică de chei din geantă. Era liniște peste tot și, căutînd cheile, respirația ei se auzi ușoară și înăbușită.

Tînărul tuși, așteptînd lîngă ea, foarte aproape de umerii și de fruntea ei plecată, în timp ce ea căuta broasca ușii. Urcară un etaj călcînd cu grijă pe scările de ciment, și clipele de afară se repetară în dreptul unei alte uși, în fața căreia fata se oprise, alegînd altă cheie.

Tot timpul cît dură de la oprirea în stradă și pînă aici sus, ea nu-l privi nici o clipă și nu-i adresă nici un cuvînt, nu-i șopti nimic și nu făcu nici un gest. Totuși, ea deschise cea de-a doua ușă cu fermitate și, după ce pătrunseră într-un mic hol, porni cu aceiași pași fermi spre o ușă din dreapta și o lumină, făcînd să se audă zgomotul comutatorului. Era o odaie simplă, cu un studio fără ladă, o masă rotundă cu două fotolii într-un colț și cu o fereastră prin care se vedea stîlpul electric din stradă.

— Vale, iartă-mă un minut, spuse fata.

Ea se așeză pe divan și-și ridică picioarele pe cuvertură, le trase sub ea, fără să-și scoată sandalele. Luă o pernă și se întinse, ascunzîndu-și fața cu brațele. Era istovită. El se așeză în fotoliu. Rămase nemișcat cîtva timp, și în tăcerea neturburată de nimic a acelei ore tîrzii, el se ridică, se apropie de divan și se așeză la picioarele ei. Întinse mîna și îi desfăcu catarama sandalei, întîi de la un picior, apoi de la celălalt, i le scoase apoi pe amîndouă, le așeză jos, lîngă stinghia patului, iar picioarele ei mici și alungite mirosind a praf

de atîta umblat se strînseră și mai tare, ca două vietăţi care nu mai aveau unde să se refugieze. Mîna fetei dibui stofa subţire a fustei și le acoperi.

— Anda, șopti tînărul.

Ea îl privi de pe pernă fără să se miște, cu niște ochi cutreieraţi de neliniște și trupul subţire i se încordă și începu să tremure.

El îi șopti din nou numele și veni spre ea și o luă în braţe, ridicînd-o în capul oaselor. Deodată o frînse și își lipi faţa de a ei.

— Vale, nu mă speria, se rugă ea cu aceeași voce șoptită cu care îi spusese mai înainte că îi e frig.

— Te iubesc, rosti el, și rămase deasupra ochilor ei, privind-o de aproape și continuînd să repete ca într-o beţie numele ei.

Se îndepărtă apoi, se ridică și se așeză din nou în fotoliu. Dar trecură minute întregi și nici ea și nici el nu-și mai reveniră, parcă le-ar fi fost cu neputinţă să-și mai ia privirea unul de la altul. Încercară amîndoi să vorbească, dar nu reușiră, cuvintele pe care le scoteau se împiedicau parcă de scaune și pluteau în odaie, intensificînd prin șoapta cu care erau rostite ceea ce nu se putea rosti dar era mai real decît cuvintele.

Rămăseseră totuși în mintea lui Vale cîteva idei care din cauza muţeniei lui îndelungate ajunseseră să-l obsedeze și erau atît de puternice încît îi alungară, încetul cu încetul, turburarea. Dar tocmai de aceea și tăcuse, ca să nu le dea glas, crezînd că va reuși singur să le descifreze înţelesul. Și iată că nu reușise.

— Ce-ai înţeles tu, spuse el în cele din urmă, cînd ai spus că înainte de orice un bărbat trebuie cunoscut în sine, ca specie ? Adică cum ?

Ea tăcu mult înainte de a răspunde. Îl privea neclintită, de acolo de unde era întinsă și se vedea parcă fizic cum întrebarea aceasta a lui îi lua oboseala cu mîna și îi aprindea în ochi lumini scînteietoare. Parcă triumfa, fiindcă ghicise deodată genul de gînduri care îl frămîntaseră pe el în timpul după-amiezii și nu se grăbi să-i răspundă, iar cînd îi răspunse se făcu că nu înţelege.

— Ţi-am explicat, Vale, a fost exact prostia pe care am făcut-o eu cu preferinţele mele.

— Nu înţeleg, i-o întoarse el, n-ai vrea să-mi explici mai amănunţit ?

— N-am ce să-ţi explic, zise ea, dacă tu înţelegi prin asta ceva personal.

— Nu, ce înţelegi ca idee.

Din nou ea lăsă să treacă un timp.

— Uite, să-ţi explic, mi-am adus aminte de o prietenă care m-a scos totdeauna din sărite, să-ţi spun despre ce e vorba... Dar nu vrei mai bine să vorbim despre altceva ?

— Ba da, zise el încurcat, dar mi-am adus aminte și m-ai făcut curios...

Se vedea însă că nu-și adusese de loc aminte, așa cum zicea el, ci fusese una din ideile pe care o rumegase cît tăcuse și că avea s-o rumege și acum, dacă ea nu-i răspundea. Și ea nu-i răspunse.

— Cum ai găsit odaia asta ? zise el.

— Am avut noroc, să-ți spun cum. După ce mi-am luat examenul și am fost repartizată la uzină, mi-am spus așa, că pe oricine aş întîlni, indiferent cine ar fi, înainte de a schimba o vorbă să întreb : „Nu cunoașteți pe cineva care are o odaie liberă ?" Fiindcă la o repartiție de la Spațiul locativ nici nu mă gîndeam, și ce crezi ? Chiar a doua zi după ce mi-am pus în aplicare metoda mea, o colegă din laborator îmi răspunde : „Ba da, cunosc eu pe cineva, un inginer care are o fată care s-a măritat, i-a lăsat o odaie liberă și îi e frică să nu-i trimită Spațiul locativ cine știe ce bețiv". Și mi-a dat adresa.

— Și mobila ? zise Vale.

— Mi le-am adus de-acasă.

Vale se uită în jur, apoi privirea i se răsuci pe pereți. Ea nu se mișca din poziția aceea a ei, ghemuită, întoarsă pe-o parte cu fața la el și privindu-l mereu.

— Și de ce, zise el, nu m-ai chemat în ziua aia cînd ai venit la poarta uzinei ?

— Ți-am spus că așa hotărîsem eu, dacă o să fie necesar.

— Adică ?

— N-a fost necesar. N-aşi mai fi putut învăța și nu mi-ași fi luat examenul de stat.

— Și de unde-ai știut că o să ne mai vedem ? Vreau să spun de unde ai știut...

Și se încurcă și făcu un gest care trebuia să fie elocvent, adică tot restul, de unde a știut ea, sau cum de a fost sigură că după atîta timp o să-l mai găsească pe el neschimbat, așa cum îl cunoscuse ?

— Numai dacă rămîneai așa cum te-am cunoscut ne-am mai fi întîlnit, răspunse ea. De întîlnit, adică, ne mai întîlneam noi, dar tu nu te-ai mai fi întors în laborator azi să-ți iei de la mine la revedere și nici eu nu ți-ași fi cerut să mă asculți dacă n-ai fi rămas neschimbat.

— Și atunci cum rămînea ? întrebă el.

— Cum rămînea ce, Vale ?

— Cum rămînea cu faptul că n-ai socotit necesar să mă chemi în ziua aia cînd zici că m-ai așteptat dacă eu m-ași fi schimbat ?

— Eu știu ? Nici eu nu știu. S-ar fi întîmplat altceva.

— Eu te întreb cum rămînea cu faptul că m-ai lăsat să trec pe lîngă tine și nu mi-ai spus nimic.

Nu te-ai gîndit că ai fi fost de vină dacă nu ne mai vedeam?

— Nu, Vale, m-am gîndit mai degrabă că aşi fi fost de vină dacă din pricina asta aşi fi dat peste un om care n-ar fi putut să mă asculte ca astăzi. Nu trecuseră decît cîteva luni de cînd ne cunoscusem şi poate că în amintirea ta era mai proaspătă scena din seara aceea decît prezenţa mea care ţi-ar fi apărut fără veste, şi, în cel mai fericit caz, străină...

— Singurul lucru care m-a durut, zise Vale destăinuindu-se, a fost că am avut impresia că tu îţi închipui că venisem să-ţi cer socoteală, n-ai aşteptat să vezi de ce am venit şi te-ai uitat la mine cu ură...

— Da, ştiu, ai intuit bine ce simţeam eu atunci. Nici acum nu pot să-mi dau seama cum tremuram de furie cînd mă uitam la tine cum stăteai acolo în fotoliul acela şi te prefăceai că nu mă vezi. Şi pe urmă cînd ai spart paharul nici n-am putut să stau, am intrat în bucătărie, fetele alea spuneau că mă făcusem vînătă.

— Dar de ce? tresări deodată Vale cu o expresie chinuită de suferinţă.

— Nu ştiu, răspunse ea senină. Dar ştiu că a doua zi şi văru-tău mi s-a părut un ins nesărat, cu pronosportul şi cu anturajul lui de linguşitori

— ia spune-mi, în paranteză, de ce îl linguşeau aşa toţi?

— Nici eu nu ştiu, probabil că din pricină că tatăl lui, unchiul meu, e secretar la un raion de partid...

— Şi?

— Şi credeau ei că cu ajutorul lui Gabi ar fi putut să rămînă în Bucureşti, să nu-i trimită la Hunedoara, ăla negriciosu în special. Şi? Spune mai departe.

Ea se ridică în coate, îşi schimbă poziţia şi îşi înveli din nou picioarele goale cu poalele fustei.

— Şi a doua zi, nu, că să mergem la meci, continuă ea. Mie nu-mi place sportul ca spectatoare, îmi place să schiez şi mă duc iarna la Predeal aproape în fiecare sîmbătă. Tu ştii să schiezi?

— Nu, zise Vale.

— Am să te învăţ eu... E foarte uşor de învăţat...

— Şi cu cine te duci iarna?

— Mă duc cu tata, răspunse ea, dar nu înainte de a fi lăsat să se scurgă iar o pauză, ca şi cînd ar fi meditat dacă el merita să-i dea acest răspuns. El m-a învăţat, continuă ea, el a fost chiar la concursuri cînd era tînăr, se ducea la Sinaia şi mă lua şi pe mine... Tata e profesor în Ploieşti, ţi-am spus mi se pare, e un om aşa înalt, foarte înalt, mai înalt ca tine, abia intră pe-o uşă, noroc că natura nu m-a făcut să semăn cu el în mod exagerat,

cum se întîmplă cîteodată, tatăl are nasul mar
și fiul îl are așa ca o caricatură, și mai mare. L
mine a fost o asemănare invers, adică în mode
rație... Și mi-a făcut foarte bine, fiindcă eram totu
înaltă și aveam mușchii de la picioare cam slabi.
Stăteam eu pe schiuri, dar mi-era o frică îngro
zitoare să nu cad, fiindcă nu puteam să mă ma
ridic... Pe urmă mi s-au întărit cu anii și acum
merg foarte bine... Nu-mi plac mie răcnetele aste
pe stadioane, mai ales pentru o femeie, un bărba
treacă-meargă, mai înțeleg... Nu, că să mergem
I-am spus că eu nu merg, dacă vrea el să s
ducă singur, să se ducă, dar fără mine. „Nu, că
o să-ți placă, să vezi ce interesant e", îmi promite
el că o să-mi placă. „Ce e de promis aici, i-am
răspuns eu, știu despre ce e vorba și mă plicti-
sește, și nu înțeleg să merg eu acolo unde mă plic
tisește pe mine, în loc să vii tu acolo unde să n
placă la amîndoi." Ei s-au uitat atunci toți la mine
cu figurile acelea de vițel entuziaști contrariați pe
care le au unii din amatorii ăștia cînd le spui că
așa ceva te poate plictisi, nici măcar nu pot să
conceapă! Faptul că sînt mulți acolo pe stadion
le dă certitudinea că sportul ăsta nu e o simplă
distracție, vorbesc de privitori, ci ceva, ehe, mult
mai mult!... În fond le umple vidul sufletesc și
în clipa aceea am avut senzația că și băiatul ăsta,

ltfel plin de calități și care era, ca înfățișare,
tît de mult pe placul meu, era împins într-acolo
e un asemenea vid și că în fond eu nu-i plăceam
ui de loc, lucru care deodată m-a scîrbit, fiindcă
mi-am adus aminte că tu cu el erați totuși rude,
veri buni, și că ușurința lui nu mai avea justifi-
area pe care ar fi avut-o în alt caz. Mi-a părut
deodată rău și mi-am luat la revedere de la el
și toată ziua aia am stat la cămin singură și am
nvățat. Nu mi-am dat seama de tot ce s-a întîm-
plat decît încetul cu încetul...

Vale rămase tăcut și își plecă din nou fruntea,
ca și cînd ar fi înțeles că nu trebuia să-i smulgă
și aceste mărturisiri, pe care i le mai făcuse o
dată sub altă formă, acolo pe dîmbul acela, cînd
îl rugase ca scena să nu se mai repete. Îl rodea
însă gelozia, acest sentiment neașteptat, care înso-
țește adesea într-un mod atît de acut începuturile
unei iubiri și cu care el, neînvățat, nu știa ce să
facă. Fiindcă putea să-i șoptească cu vocea su-
grumată de emoție *te iubesc*, dar nu putea să-i
repete cu aceeași șoaptă *sînt gelos.*

Pe cine era gelos? Pe vărul lui, pe tatăl ei, pe
toți cei care o cunoșteau, chiar dacă el nu-i cunoș-
tea, sau poate tocmai de aceea... Cine era ea?
Cum era sufletul ei, în ea? Mai iubise pînă atunci?

— Trebuie să plec, spuse el deodată și se ridică
hotărît. Trebuie să mă duc la uzină, am întîrziat.

Ea se ridică şi îl conduse. Ieşi cu el afară, ca şi la început, în aceeaşi tăcere şi din nou se opriră la toate uşile, foarte aproape unul de altul, ca şi cînd ar fi săvîrşit ceva tainic. Şi aceste ore îl apropiară pe Vale de fată mult mai mult decît dacă ar fi rămas cu ea pînă dimineaţa cum mai rămăsese cu fete sau femei pe care nu le iubise.

Călcau foarte încet pe pavajul de cărămidă al curţii şi cînd ajunseră la poartă se opriră fără s-o deschidă şi în umbra ei el o îmbrăţişă. Rămaseră astfel încremeniţi vreme îndelungată, în timp ce din liniştea nopţii oraşului nu se mai auzeau decît foarte rar paşii vreunui trecător punctînd un trotuar îndepărtat sau uruitul periferic al tramvaielor care se retrăgeau.

Într-un tîrziu, Vale ieşi şi se pierdu în noapte. Era atît de fericit, că mai merse încă o jumătate de oră fără să-şi dea seama că merge pe jos şi că pînă acasă, dacă nu lua un tramvai sau un taximetru, i-ar mai fi trebuit cel puţin două ore pînă să ajungă...

XI

După o tăcere de aproape o lună, doctorul Stamate dădu în sfîrşit la iveală pricina rezervei

sale faţă de studiul pe care doctorul Sîrbu îl rugase să-l citească.

— Doctore, îi zise, după vizită vreau să-ţi spun ceva.

Avea aceeaşi voce, cu suflu puţin şi tărăgănat, şi doctorul Sîrbu auzindu-l gîndi: „Iar o fi intrat în vreo încurcătură cu vreo infirmieră sau vreun tîmplar şi nu mai ştie ce să mai facă. Acuma însă să mă slăbească!“ Şi, fără nici o jenă, îl evită. Doctorul Stamate îl aşteptă însă la plecare.

— Te rog să mă scuzi că am întîrziat cu studiul tău, începu el, de astă dată cu o voce neobişnuit de hotărîtă, dar a trebuit să citesc nişte comunicări făcute în străinătate în ultimii ani cu privire la maladiile bătrîneţii. Chiar dacă şi altcineva ar fi descris sindromul tău neurastenic, şi studiul tău tot ar rămîne bun, prin varietatea cazurilor cercetate şi exactitatea descrierii lor. Am vrut însă să fiu sigur şi acum pot să-ţi spun că sindromul îţi va purta numele. Uite, dacă te interesează, am notat aici nişte autori şi dacă vrei, ţi-i dau să-i citeşti. Poţi să te referi la ei şi să te delimitezi, dacă crezi că e cazul.

Încuie geanta şi îi întinse nişte note. Doctorul Sîrbu le răsfoi, apoi fluieră a pagubă.

— Vreau să-ţi fac o propunere, continuă doctorul Stamate, dacă îţi convine, gîndeşte-te şi dă-mi răspunsul. Am făcut şi eu unele observaţii

cu privire la epilepsie. Dacă vrei, să cercetăm împreună mai departe chestiunea și să semnăm împreună !

— Da, mă interesează, zise doctorul Sîrbu. Îți mulțumesc.

Ieșiseră în curtea spitalului și se îndreptau spre stația de tramvai. Doctorul Sîrbu se opri.

— Ascultă, zise, n-ai impresia că trebuie să sărbătorim acest eveniment ? Ai un program de la care nu te poți abate ? Te invit la mine la masă, să bem un pahar.

— Nu te grăbi, se auzi atunci o voce din spate.

Se răsuciră. Era doctorița Tiberiu. Doctorul Stamate își scoase pălăria și salută într-un fel familiar, care atrase numaidecît atenția celuilalt.

— Doctorul Stamate m-a invitat azi la un cinema, zise ea.

Și îi aruncă o privire. Doctorul Sîrbu se uită la ea, apoi la colegul său și înțelese : n-o invitase, se invita acum singură. „Trebuie să intervină totdeauna o femeie..." gîndi el furios. Surîse, se aplecă la urechea ei.

— Tu nu trebuie să-mi faci mie niciodată nici un rău, îi șuieră. Nu eu sînt acela pe care trebuie să te răzbuni.

Ea roși. Se vedea cum sîngele îi cucerește treptat fața. Își mușcă buzele, îl privi drept în ochi și reuși să zîmbească.

— Te rog să mă scuzi, zise ea, n-am știut că vrei să sărbătorești ceva.

— Dar nu se bat cap în cap, zise doctorul Stamate descurcîndu-se.

„A pus ochii pe el și îl va cuceri fără doar și poate", își spuse doctorul Sîrbu pe drum, observînd schimbarea care se petrecuse cu colegul său și care stărui și după ce doctorița Tiberiu zise la revedere și se dădu jos din tramvai. Doctorului Stamate îi sticleau ochii și era parcă absent, dar nu în maniera lui leșinată, ci într-un fel nerăbdător și obsesiv. „Ce trebuie să simtă cineva care stîrnește interesul unei femei în așa măsură încît să se inverseze rolurile, femeia să-l cucerească pe bărbat ? își spuse doctorul Sîrbu observîndu-l mereu. În orice caz, numai așa putea fi dat gata doctorul Stamate. Numai să nu-l țină sub papuc și să nu se bage să facă ordine în relațiile lui din spital, fiindcă atunci o să fie un dezastru : l-ar îndemna numai la lucruri de care el nu e în stare."

La masă reluară discuția despre studiu și doctorul Stamate făcu observații noi în legătură cu valoarea lui. La un moment dat el spuse :

— Am ceva de spus și de ordin negativ, dar care nu se referă la tine în mod particular. Un neamț, de pildă, ar fi conceput lucrarea ta în trei volume, cu aceeași idee, fără să spună mai mult

în ce privește valoarea observațiilor și în același timp să spună totuși ceva în plus. N-aș putea să precizez în ce constă acest plus și nu poate fi vorba de o atitudine de epuizare a subiectului caracteristică la cercetătorii nemți, ci de ceva care scoate în evidență... cum să-ți spun exact? De ceva care atrage atenția că lucrul de care are nevoie știința germană s-a înfăptuit. Întîmplarea face însă ca în momentul acela știința mondială să aibă nevoie de același lucru. S-o numim întîmplare? Dar am deviat de la știință. De fapt am vrut să-ți spun ceva cu mult mai simplu, dar am uitat...

Și o expresie de regret se așternu pe chipul lui. Doctorul Sîrbu nu mai mînca de mult, asculta absorbit. Cuvintele doctorului Stamate produseseră asupra lui un efect neașteptat. Un soi de împotrivire obosită și neagră îi lungise trăsăturile. Nu rupse tăcerea și nu păru să observe cum celălalt se străduia, fără să reușească, să-și aducă aminte de lucrul acela simplu pe care vroise să i-l spună.

— M-am ramolit, zise el cu glasul lui subțire, care acum vroia să fie spiritual. Se uită la ceas. Trebuie să mă duc, zise și se ridică.

— Mulțumesc, doctore, zise gazda conducîndu-l. La revedere.

În zilele următoare, doctorul Sîrbu fu văzut cu o umbră crîncenă și scîrbită pe chip, nevorbind

aproape de loc, agresiv și strivit parcă de o surdă nemulțumire de sine. Abia spre sfîrșitul săptămînii se mai însenină. Sîmbătă după amiază ciocăni la ușa părinților.

— Ce este, domnule, cărui fapt datorăm prețioasa dumneavoastră vizită? zise tatăl din pat, cu o afectare care se vede că ajunsese la el o obișnuință, își închipuia probabil că se exprimă ironic.

Scoase de sub braț termometrul și îl citi. Avea treizeci și șase cu patru.

— Nu urcă, spuse el nemulțumit și nervos. Ieri mi-au ieșit cilindri la analiză, ar trebui să urce.

— Ce filme sînt în oraș, mamă? zise fiul.

Mama îi spuse cîteva titluri și cîteva nume de actori.

— Fiindcă n-ai ținut regim. Mi-a telefonat ieri tanti Yvette că alaltăieri seară ai fost cu ei la restaurant și ai mîncat măsline, zise fiul.

— Nu-i adevărat, mîrîi tatăl agresiv, te pricepi tu în medicină cum mă pricep eu la astronomie. Nici ce e aia temperatură nu știi. Lasă, că o mai iau eu mai tîrziu... Mai bine duceți-vă după niște penicilină, să nu trebuiască pe urmă să umblați la miezul nopții cine știe pe unde după ea.

— Dacă n-ai temperatură, ce-ți trebuie penicilină? Ți-am mai explicat că organismul e mai inteligent decît tine, și ar trebui să ai mai multă încredere în el.

— Mai inteligent e al tău, eu prefer să judec cu capul, răspunse tatăl parcă ofensat, ca și cînd i s-ar fi spus că judecă cu șira spinării sau cu picioarele. Acuma n-am temperatură, dar îmi garantezi tu că la noapte nu sare la un moment dat la treizeci și nouă de grade ?

— O să sară !... Dar ce zic eu : o să țopăie ! zise fiul supărat. Și nu la treizeci și nouă de grade, la patruzeci și nouă de grade !

Și se sculă apoi și se duse să vadă un film.

XII

Poate că în cele din urmă Gabi s-ar fi dus să-i ceară scuze vărului său dacă în preajma examenului de stat hotărîri mult mai grave nu l-ar fi stăpînit cu putere. Dintre acestea, pe una o și puse în practică imediat ce își luă examenul de stat : îl rugă pe tatăl său să-i facă rost de un bilet la mare, fiindcă îi plăcea marea, fusese o dată într-o excursie pe litoral și de-atunci nu mai uita. Iar ultima dintre hotărîri, o puse în practică toamna, după ce fu angajat la uzină și începu să cîștige, și anume își anunță părinții că ar dori să aibă o odaie sau un apartament al lui în afara casei părintești și că îl ruga pe tatăl lui să nu se

supere și să nu i-o ia în nume de rău, dar o să aibă oricum nevoie să se mute în cazul în care, acum sau mai tîrziu, ar dori sau ar trebui să se căsătorească. Iar între distanțele acestor două hotărîri (marea și mutatul) se aflau sumedenie de alte hotărîri, mai grave sau mai puțin grave, care însă îl stăpîneau atît de tare, încît ele se traduceau pentru el în tot ceea ce făcea, aproape chiar în toate gesturile și cuvintele sale, avînd pentru ele o justificare nu într-un sistem de idei, ci într-o stare de spirit. Iar starea aceasta de spirit era atît de acută încît nici măcar în fața părinților lui nu era capabil s-o exprime lămurit. Ce vroia ? De ce se grăbea să plece de-acasă, cînd acest lucru nu-i crea, în mod practic, decît neplăceri ? Cine să-i ia locul maică-si, cel puțin atîta timp cît avea să trăiască singur, ca să-i gătească, să-i spele și să aibă grijă de el ? El însuși ? Nu părea să aibă calități de acest gen. Dacă tatăl său, convenind să-i facă pe plac, ar fi putut în același timp să-l urmărească îndeaproape, ar fi căpătat foarte curînd răspuns la toate aceste întrebări. Dar și ăsta era un lucru care făcea parte dintre hotărîrile lui Gabi, și anume dintre cele grave, de a nu mai da voie la nimeni să-i urmărească existența și să-și facă astfel vreo idee despre ea. Încît chiar dacă ar fi putut, dacă ar fi avut, adică, timpul, tatăl său tot n-ar mai fi reușit să

se ţină aproape de el. La mare Gabi cunoscu chiar în prima zi pe plajă o fată. O chema Anny Hollinger şi nu părea să aibă mai mult de paisprezece ani. Avea un obraz îngust, lunguieţ şi nişte ochi cafenii. Era acolo cu mama ei şi cu un frate mai mic, şi Gabi se duse la ea chiar în după-amiaza aceleiaşi zile şi o găsi singură. Stătea la marginea staţiunii, în plină cîmpie, într-o casă particulară, făcută din piatră calcaroasă. Pe sub geamuri şi în dreptul uşii roiau muştele, în ciuda vîntului. Fata îi deschise şi îl invită să ia loc. Îi spuse că mama şi fratele sînt plecaţi, se întorc tîrziu... Era zăpuşeală înăuntru, mirosea aţîţător a sare şi a căldură de piele încinsă. Nu mai ziseră apoi nimic nici unul. El fuma şi se uita din cînd în cînd peste umăr, pe fereastră. Era pustiu de jur-împrejur, bătea cu putere briza dinspre mare. Ea se ridică de pe pat şi îşi dădu din abundenţă cu spirt pe picioare şi braţe. Apoi se apropie de el cu o ţigare în mînă şi aprinse de la el. Avea mîini netede, înnegrite de soare, cu unghiile roşii, mîini parcă mai mature şi mai pricepute (se vedea după felul cum ţinea ţigarea între degete) decît vîrsta pe care o arăta.

Intîlnirile continuară la Bucureşti ca şi la mare, aşa cum începuseră, fără declaraţii şi fără angajamente. Cînd nu se întîlnea cu Anny se ducea la cinematograf sau se plimba pe bulevarde.

Se afla odată pe Lipscani să-şi cumpere o cravată şi văzu cum un individ cu motocicletă intră în mulţimea aglomerată şi loveşte, trîntind la pămînt, un ins slăbuţ şi pipernicit, care mergea cu un copil în braţe şi cu soţia de mînă. Nevrînd să scape copilul, insul căzu şi cei din jur îl ajutară să se ridice ameninţîndu-l în acelaşi timp pe motociclist. Motociclistul ascultă liniştit apostrofările lor, dar deodată el înfipse mîna în gulerul celui cu copilul şi începu să-i care la pumni în cap.

— Atinge-l, şefule, strigă Gabi, să se înveţe minte !

Oamenii săriră. Motociclistul se urcă, îşi luă viteză şi mai trînti vreo doi din ei. Gabi nu mai asistă pînă la cap, să vadă sfîrşitul scenei : la apariţia miliţienilor care se apropiau, se îndepărtă cu o expresie plictisită.

Altădată era în tramvai şi un grup de studenţi urcară gălăgioşi şi rămaseră pe platformă nevrînd să scoată bilete. Taxatoarea începu să-i moralizeze, amintindu-le că statul le pune la dispoziţie cămine gratuite şi burse, şi că pe vremea ei ar fi vrut şi ea să înveţe, dacă ar fi avut norocul pe care îl au ei acuma. Opri tramvaiul, invitîndu-i pe băieţi să coboare. Aceştia se făceau că nu aud, stăteau pe platformă, vorbind tare şi afectat între ei. Gabi se făcu palid, se ridică de la locul lui, se apropie de taxatoare şi începu să strige la ea cerîndu-i să dea drumul la tramvai.

Întîlnirile cu Anny aveau loc la el acasă și durau puțin, un sfert de oră sau douăzeci de minute. Uneori o lua de la coafor, sau o însoțea în cine știe ce vizite, unde o lăsa pentru un ceas sau două, revenind s-o conducă în odaia lui din cartierul Sf. Apostoli. Ocupa o cameră spațioasă într-o locuință de tip vechi, cu uși grele și cu etaje fără lift, construită pe un teren rămas larg, împrejmuit cu un grilaj gros și ruginit, cu vîrfuri ca niște pumnale.

Într-o zi, Anny nu veni la întîlnire. Gabi ridică din umeri. După o săptămînă însă, îi telefonă.

— Eu zic să nu ne mai vedem, îi explică ea cînd el o întrebă ce s-a întîmplat.

— Bine, bună ziua, spuse el și închise telefonul.

După o săptămînă însă, îi telefonă din nou.

— La urma urmei, de ce te retragi? o întrebă.

Ea nu răspunse și închise telefonul. El rămase lîngă aparat, mut, cu privirea tulbure. Vîrî o fisă și formă din nou numărul. Se afla într-o tutungerie.

— Anny, te aștept în fața la Dalles. Încearcă să nu vii, că-ți arăt eu ție. Dacă nu vii, te pîndesc și o pățești.

Gîfîia de furie. Ieși și începu să se plimbe agitat pe trotuarul din fața Fundației Dalles. Ea veni și porniră spre casă și în același fel firesc și necomplicat legătura se refăcu.

Dar numai pentru scurt timp. O conducea într-o zi ca de obicei la o prietenă a ei, cu care apoi plecară împreună în altă parte, într-o casă pe Schitu Măgureanu, unde Anny și prietena sau cunoștința ei (nu se înțelegea care erau relațiile dintre ele două) luau acolo lecții de limba engleză de două ori pe săptămînă. Anny stabilise acest program ca, după terminarea orei, el să vie s-o ia și să încheie ziua împreună la el acasă. Anny îl prezentă acelei prietene, care, dîndu-i mîna, rosti cu seriozitate următorul nume: Odette Brătianu, la care Gabi începu să rîdă și răspunse: Iuliu Maniu.

O conduse la imobilul acela, apoi coborî în Cișmigiu și începu să se plimbe pe alei. La un moment dat se simți apucat de braț, și în aceeași clipă un glas jovial îi șopti la ureche:

— Dragă domnule Sterian, numai o clipă, vreau să discut ceva cu mata dacă nu te superi. Ești amabil să-mi acorzi numai cîteva minute?

Era un ins de vreo patruzeci sau cincizeci de ani, cu capul mare, cu un nas gros, voinic de statură și lejer în mișcări și foarte prietenos și cordial. Se prezentă „avocat Obedenaru“ și îl împinse pe Gabi prevenitor, dar hotărît, să se așeze pe una din băncile izolate din apropiere.

— Dragă domnule Sterian, scuză-mă că te-am deranjat, dar am să-ți aduc la cunoștință lucruri care te privesc îndeaproape, dar pe care mata nu

le cunoşti... Da, da, să iei mata cunoştinţă... De o extremă gravitate pentru situaţia matale... Spune-mi, te rog, tatăl dumitale e secretar de raion de partid ? — scuză-mă că te întreb... Dragă domnule Sterian, uite, în două cuvinte, despre ce e vorba. Mata o cunoşti pe persoana pe care ai condus-o adineauri ?... Nu, dragă domnule Sterian, dacă cunoşti biografia (sau autobiografia ei, cum doreşti mata), într-un cuvînt, dacă ştii cine e... Da, da, e studentă fără frecvenţă spui mata ; nu, dragă domnule Sterian, Anny Hollinger e fiica fostului bijutier regal, ai auzit mata de numele ăsta ? Să-ţi spun despre ce e vorba. Domnul Hollinger e clientul meu de patru ani, de două ori l-am apărat în procese de trafic de aur şi dolari, şi acum o săptămînă a fost prins din nou cu valută şi e arestat !... Înţelegi mata ?

Gabi vru să spună ceva, dar avocatul îi puse afabil mîna pe genunchi şi îl opri :

— Dragă domnule Sterian, mata ştii cine e persoana cealaltă, care o însoţea pe duduia Anny ? Ţi-a fost prezentată ? Ştii că se numeşte Brătianu, că face parte din familia Brătianu ? Dragă, dragă domnule Sterian, mata ştii cine a fost Brătianu ?

Dintr-o veche deformare profesională, avocatul vorbea neîntrerupt, înăbuşind, prin revenirea neîncetată asupra ideilor şi apelaţiunilor, intenţiile interlocutorului de a riposta sau de a cere lămuriri.

— ...Spune-mi, spune-mi, da, da, spune-mi, dragă domnule Sterian, mata cunoşti casa unde au intrat cele două persoane ? Ştii cine locuieşte acolo ? Ai auzit de generalul R., dragă domnule Sterian ? Trebuie să fi auzit, fiindcă tatăl matale a fost, probabil, în Piaţa Palatului la 24 februarie '45, cînd generalul R. a tras cu mitralierele în manifestanţi... Ha, he, aşa, prin urmare, dragă, dragă domnule Sterian, nu ştii că în prezent madam Ursache, alias R., locuieşte în această casă şi dă lecţii de engleză unor persoane aşa, pe care mata le cunoşti şi în acelaşi timp nu le cunoşti, dragă domnule Sterian ! Mata ştii pentru ce învaţă ele englezeşte ?

Avocatul surîse cu simpatie infinită pentru neştiinţa şi naivitatea interlocutorului său, şi îi puse din nou mîna pe genunchi.

— Învaţă ca să ştie să converseze cu englezii şi americanii, cînd vor veni englezii şi americanii în ţară, înţelegi mata ? Ele aşteaptă liniştite evenimentul ăsta !... Dragă domnule Sterian, cîţi ani crezi mata că are duduia Anny Hollinger ? — permite-mi să te întreb... În sfîrşit, se oprise şi aştepta cu tot dinadinsul să i se răspundă. Dar Gabi tăcea, uluit. Are nouăsprezece ani, dragă domnule Sterian ! exclamă avocatul. Şi din nou se opri, de astă dată ca şi cînd ar fi dezvăluit în sfîrşit faptul cel mai senzaţional şi ar fi aşteptat ca dezvă-

luirea să-și producă toate efectele. Are nouăsprezece ani, dragă domnule Sterian. Și de la vîrsta de paisprezece ani, ha, he, da, da, Anny Hollinger trăiește cu mine, știi mata ? De cînd au început procesele !... Nu-ți spun ce ar însemna pentru mata dacă s-ar afla că ești amestecat în toate acestea, îți dai seama ! Poți să continui, dragă domnule Sterian, și în clipa aceea se întrerupse brusc și se uită la ceasul-brățară, absorbit deodată de altceva și strîmbîndu-se de ora pe care o descoperea, ha, he, da, da, poți să ignori fondul chestiunii, dar te previn că alții nu-l vor ignora... Scuză-mă, aș mai sta cu plăcere, cu multă plăcere de vorbă, dar trebuie să plec. La revedere, dragă domnule Sterian !

Și plecă cu pași ușori, tinerești și parcă la fel de joviali ca și cuvintele și ideile sale. Gabi rămase pe bancă posomorît și multă vreme nu se mișcă de acolo. Cînd plecă o luă spre sensul opus celui în care se afla clădirea de pe Schitu Măgureanu.

XIII

Se îndeletnici cîtva timp cu scrisori și cu excursii duminicale la munte, organizate de colectivele sportive din uzină. Scrisorile erau adresate vechilor săi prieteni și admiratori din timpul studenției, dintre cei repartizați prin provincie... Ei răspunseră cu întîrziere și cu entuziasm moderat, în comparație cu cel de altădată, la aceste scrisori, fapt care îl plictisi și îl determină să-și facă alte legături. E foarte greu însă să-ți faci legături noi, mai ales cînd dorești acest lucru cu tot dinadinsul. În secția oțelăriilor speciale nu erau decît doi ingineri din aceeași generație cu el și încercările făcute cu aceștia nu-i reușiră : colegii aceștia aveau anturajul lor mai vechi și Gabi se feri să înțeleagă ceilalți că el n-avea propriul lui anturaj.

Într-o zi lipsi de la uzină fără să știe precis de ce. În dimineața următoare, un sfert de oră după ce intră în secție, inginerul-șef îl chemă în birou și îi spuse să dea un telefon la cadre și să-și justifice absența.

— Cui să-i dau telefon ?

— Tovarășului Mînăfoaie !

Gabi formă numărul și i se dădu imediat legătura cu șeful cadrelor.

— A ! exclamă Mînăfoaie binevoitor, ce faci, tovarășe ? Încă n-ai plecat ?

— Unde să plec ? se miră Gabi. Aici e inginerul Sterian.

— Da, da, am auzit, dar trebuia să pleci la N. Ce e cu dumneata ?

— Probabil că e vorba de inginerul Valeriu Sterian, de la Siemens-Martin, răspunse Gabi. Aici e inginerul Gabriel Sterian, de la Oţelăriile speciale.

— Ce doreşti? întrebă şeful cadrelor după un moment de tăcere.

— Vroiam să vă anunţ că sînt cam bolnav şi vreau să plec în concediu.

— Foarte bine, răspunse tovarăşul Mînăfoaie, după un alt moment de tăcere, de astă dată ceva mai lung, timp în care vocea sa mormăise un „da" în afara receptorului, care nu era adresat celui cu care vorbea. Foarte bine, repetă Mînăfoaie cu răceală, dar de ce ai lipsit dumneata ieri?

— V-am spus că sînt bolnav!

— Prin fapte, tovarăşe, nu prin vorbe!

— Cum prin fapte?

— Adu dumneata certificat medical.

— Şi dacă nu aduc?

— Dacă nu aduci, nu e bine, zise funcţionarul prevenitor, deocamdată vi se reţine din salariu, dar studiază şi dumneata contractul de muncă şi vezi condiţiile pe care trebuie să le îndeplineşti pentru ca să ţi se desfacă. Probabil că asta doreşti, nu?

— Nu, vreau să plec în concediu, spuse tînărul iritat.

— Asta e altceva, treci dumneata pe la *Muncă şi salarii*, să vedem pe ce lună te-ai programat

cînd s-au făcut listele, te ştergem de pe listă şi te trecem, dacă se mai poate, la data la care doreşti.

Spre prînz, într-un moment cînd cuptoarele electrice erau încărcate şi prezenţa sa nu era necesară, Gabi ieşi din secţie şi urcă scările administraţiei, să-şi aranjeze plecarea. I se spuse că se poate, să facă o cerere şi să treacă peste trei zile să-şi ridice banii de salariu şi de concediu. Trecu peste trei zile.

— Mergeţi dumneavoastră la *Financiar*, la tovarăşa Arvanitache, spuse casierul experimentat, văzînd că salariatul ezită să semneze statul. Vi se pare că nu primiţi cît vi se cuvine? Dînsa o să vă explice cum se calculează un concediu.

Gabi ieşi de la *Casierie* şi intră la *Financiar*. Era o sală imensă, cît o secţie de uzină, în care erau concentrate probabil mai toate serviciile. Sala era împărţită în nenumărate cuşti, construite din placaj şi geam, se vedeau funcţionarii, dar vocile lor se auzeau estompate. Gabi deschise uşa unei astfel de cuşti şi întrebă unde lucrează tovarăşa Arvanitache. I se spuse că *Financiarul* e în fund, în colţul dinspre geam, şi se îndreptă într-acolo. Intră înăuntru şi dădu bună ziua. Era o cuşcă mică, atît cît aveau loc biroul şi două scaune, iar în dreapta şi în stînga erau lipite de ea alte două

cuști. Pe ușă scria *Calculații — șef secție*. O femeie cu fruntea în hîrtii și cu mîna pe manivela unei mașini de calculat, tip rîșniță, lucra absorbită și nu auzi cînd inginerul intră și dădu bună ziua.

— Mă scuzați că vă deranjez, reluă el vorbind ceva mai tare, dumneavoastră sînteți tovarășa Arvanitache ?

— Da, eu sînt, răspunse funcționara. Ce doriți ?

— Aşi vrea să știu cum s-au calculat banii mei de concediu.

— Cum vă numiți ?

Și funcționara își îndoi degetul, bătu în geamul din stînga și puse din nou mîna pe rîșniță.

— Luați loc, tovarășe inginer, rosti ea.

Avea o voce intimă și melodioasă. Gabi se așeză pe scaun. După cîteva învîrtituri de manivelă funcționara se ridică și se uită prin geamul cuștii.

— Ah, exclamă ea cu necaz reașezîndu-se. Așteptați puțin, vine acum funcționara care v-a făcut calculația.

Așezîndu-se, Gabi nu-și mai lua ochii de pe ea, și arăta parcă surprins de ceva, o privea cu expresia celui care se chinuia să-și amintească unde și în ce împrejurări a mai cunoscut o persoană care vorbea și se comporta asemeni ei. Cînd ea se ridică înălțîndu-și statura, privirea lui o urmări ca atrasă de un magnet.

În cușca de alături apăru silueta unei femei, ținea un pahar gol în mînă, cu care venise de afară. Șefa de secție ciocăni iarăși în geam și funcționara se întoarse și intră în birou.

Se uită la vizitator și îl întrebă :

— Ce doriți ?

— Domnul inginer cere lămuriri la calculație ; explică-i, să știe omul ce bani a primit, zise șefa și vocea ei deveni izbitoare prin totala ei intimitate. S-a dus să-și încaseze salariul și o fi observat dînsul ceva, că n-a venit degeaba, să te deranjeze pe tine de pe coridor.

— La ce secție lucrați ? îl întrebă funcționara pe vizitator și nu așteptă răspunsul, se aplecă la urechea domnișoarei Arvanitache și începu să-i șoptească ceva.

Șefa de secție rămase cîteva clipe cu stiloul în mînă și ascultă, apoi răspunse cu voce tare, reluîndu-și rîșnița :

— Nu, sînt obosită, scuză-mă ! Sînt frîntă. Nu pot să vin.

— La ce secție lucrați ? întrebă funcționara din nou.

— La 304.

— Așteptați o clipă.

Domnișoara Arvanitache se ridică. De la genunchi în jos, pulpa ei era la fel de intimă ca și vocea.

Avea statura aproape mică. Feminitatea ei era parcă desferecată, expusă, între secretele ființei ei și ceilalți neexistînd parcă nici o barieră.

— Unde vă duceți în concediu, domnule inginer? La mare sau la munte ? Și după ce Gabi spuse unde, ea exclamă : Ah, la mare, vă invidiez !

Și această exclamație neacoperită de nimic, neferită de ceea ce ea putea sugera — fiindcă invidia pentru plăcerea de a merge la mare se ghicea cel mai puțin în vocea ei, iar cel mai mult în suspinul neașteptat al unei femei care ar fi vrut și ea să poată fi atît de liberă să aleagă — îl tulbură atît de tare pe Gabi încît privirea lui începu deodată să ardă învăluind-o, cercetînd-o uimit, neînzător într-o asemenea apariție, a unei femei atît de atrăgătoare care mărturisea invidia după o bucurie pe care ar fi putut-o obține atît de ușor. Era tînără, dar nu foarte tînără, putea să aibă douăzeci și șase sau douăzeci și opt de ani, avea părul castaniu-închis, cu reflexe negre, nu prea scurt, cu cărare, prelins pe cap și strălucitor de briantină, iar tenul îi era puțin palid, gura rujată, rotundă și cu desenul precis. Privirea dădea expresiei o mare vioiciune.

El se uită pe geamul prin care se vedea funcționara căutînd în sertare, apoi se aplecă atingînd marginea mesei și rosti :

— Vă deranjez dacă o să vă rog să-mi permiteți... Aș vrea să vă rog să-mi permiteți la ora trei să vă însoțesc, să vă conduc pînă acasă...

— Vreți să mă conduceți acasă ! exclamă ea. Bine, așteptați-mă la ieșire !

XIV

O conduse pînă acasă și de la autobuz pînă pe strada ei merseră cîteva minute pe jos. Ieșită din birou arăta și mai atrăgătoare, cu statura ei aproape pitică, cu mersul ei parcă legănat (deși nu era legănat de loc, abia își îndoia genunchii în mers) și cu conversația ei intimă, care nu mai lăsa între ea și cel cu care vorbea decît simțirea sau gîndirea reală, aceea pe care o aveai, eliminînd neînțelegerile, temerile, timiditățile sau complicațiile legate de toate acestea. Era ca și Anny din acest punct de vedere, dar Anny era parcă numai a ei, pe cîtă vreme această fată sau femeie părea să fie numai a celui cu care vorbea. Din depărtare ea își arătă casa ei, îi spuse că are o casă a ei personală, adică a ei și a părinților, și îi povesti ce-a pățit, cît a trebuit să se zbată ca să nu le bage Spațiul locativ pe cineva în ea. N-aveau decît trei camere și un hol și să-și închipuie cineva care și-a făcut cu greu o astfel de casă, în timpul războiului, cînd toate sînt scumpe, că intră în ea un

străin, care și el n-are nici o vină, dar dacă acolo îl trimite Spațiul locativ, trebuie să stea și el sub un acoperiș. Da, dar o astfel de casă nu e făcută să poată sta și un străin în ea, fiindcă în oricare cameră ai da nas în nas cu ceilalți, oriunde ai vrea să te miști. Pînă la urmă însă a izbutit, au rămas numai ei, tatăl, mama, un frate mai mic și ea.

Ajunseră și se opriră, femeia îi ură concediu plăcut, iar Gabi o urmări apoi în tăcere cum deschide mica poartă. Casa era singură în curte, cu ferestre dintr-o bucată, dreptunghiulare și late, construită în stil modern, în formă de cub, cu muchiile discret ornamentate, cu grădiniță și un arbore de magnolia în dreptul ferestrei dinspre stradă. O dată intrată în curte, femeia nu se mai uită înapoi, deschise ușa antreului și dispăru.

Gabi se smulse din loc și porni. „Cine e femeia aceasta?" se întrebă. Nu părea să fie vreo Anny, avea alt limbaj, și avea o funcție totuși mare în uzină. Dar avea o astfel de casă, și încă făcută în timpul războiului. Cine putea să-și facă așa o casă în timpul războiului?

A doua zi, cu un sfert de ceas înainte de ora trei, Gabi pătrunse din nou în biroul de calculații al Serviciul financiar. Fata nu era singură și cînd îl văzu îl întîmpină ca pe-o cunoștință veche și îl invită să ia loc.

— V-ați ridicat banii și ați venit să ne mai vedeți? Luați loc! Spune-mi, Nuți dragă, de ce zici tu că ai făcut șase còpii?

— Arhiva cere, doamnă Arvanitache! răspunse funcționara.

— Le trebuiesc lor chiar trei còpii? se miră șefa secției. Spune-i domnului Negulescu să mai citească și dînsul *Urzica*.

— Dinspre mine, nici originalele nu le-aș păstra! zise funcționara.

— Doamnă Arvanitache, spuse o altă funcționară, cu mîna pe ușă, mîine dimineață trebuie să mă duc la C.E.C., așa că o să întîrzii.

— Du-te, dragă, dar caută și tu să faci piața acum, după masă, să întîrzii mîine mai puțin.

— Nu gătesc eu, doamnă Arvanitache, soacra mea gătește și face singură piața, răspunse funcționara zîmbind.

— Atunci, vezi să nu fie coadă prea mare la C.E.C.!

— Biroul se goli. Femeia își feri privirea. Astăzi își schimbase pieptănătura și avea alt taior.

— Ce mai faceți, domnule inginer? Cînd plecați?

Tînărul își ținea pieptul lipit de masă și avea parcă o expresie îngrozită, iar umerii i se mișcau vizibil, zgîlțîiți rar și ritmic dinăuntru. El nu răspunse și femeia nu repetă întrebarea. Tăcerea se

prelungi, şi în această tăcere el îi apucă deodată mîna şi în aceeaşi clipă începu s-o sărute pătimaş.

— Domnule inginer !, exclamă femeia foarte tulburată, vă rog să nu mai veniţi pe-aici, plecaţi, vă rog să plecaţi !...

— Să nu mai viu ? Nu se poate să nu mai viu... Am să viu în fiecare zi ! Am vrut să plec să... Dar acum nu mai plec, răspunse el gîfîind.

Ea închise şi deschise ochii în mod voluntar. Se uită apoi iarăşi la el. El îi apucă acum palma şi palma ei prizonieră se încleştă şi se zvîrcoli în mîna lui şi începu să şoptească iarăşi întretăiat, cu o voce speriată :

— Trebuie să plecaţi... Vă implor !

El însă nu plecă şi reveni hotărît asupra concediului simţind că i se întîmplă ceva decisiv. Femeia aceasta, în ciuda intimităţii ei, se ferea de el, iar el nici măcar nu mai putea dormi gîndindu-se la ea. Cît închidea ochii îi vedea statura apărîndu-i aievea sub pleoape. Piciorul ei mic şi atît de delicat, încît părea ireal, îl obseda.

În noaptea următoare nu dormi nici măcar un minut şi dimineaţa ajunse la uzină mai devreme şi neştiind ce să facă se duse ca un orb spre clădirea administraţiei şi urcă spre birourile în care se afla Serviciul financiar. Birourile şi cuştile de placaj şi geam erau pustii, el deschise totuşi uşa în spatele căreia ştia că lucra ea şi nu apucă s-o

mai închidă la loc : ea era acolo. Rămase o clipă ca fulgerat, iar ea ţîşni în picioare îngrozită : o prinsese. Ce căuta ea acolo la ora aceea ? Se apropie, o luă în braţe şi într-o clipă începu să smulgă de pe ea paltonul pe care nu avusese timp să şi-l scoată şi taiorul ei mititel care păstra în mîinile lui dogoarea şi parfumul intim al bustului ei dezgolit. Era ca şi cînd ciudata lui oboseală din ultimele săptămîni i-ar fi pregătit pe nesimţite puterea şi violenţa cu care se simţea acum atras de această femeie. Iar schimbarea aceasta ameţitoare, care dădea pornirilor lui o astfel de agresivitate, îi aducea pe buze bîlbîieli bizare, pe care nu credea că avea să le pronunţe vreodată, parcă ar fi vrut să-i spună ceva mai presus de cuvinte, dar din care nu se înţelegea decît că aceste implorări duioase erau şi ele nestăpînite. Iar ea nu făcea decît să se roage ca şi el, sporindu-i însă şi împingînd atît violenţa cît şi propriile lui implorări spre ceea ce pe ea tocmai că o înspăimînta să se petreacă în acel loc...

Scena se repetă apoi în aceeaşi zi, seara, acasă la el, şi apoi a doua zi iarăşi, cîteva săptămîni la rînd. Şi de fiecare dată se pierdeau amîndoi în aceleaşi bîlbîieli de la început, căci ea se împotrivea de fiecare dată la fel ca în prima clipă şi dacă spaima primei îmbrăţişări din dimineaţa aceea, sporită de surpriza întîlnirii cît şi de pericolul de

a fi surprinşi, pierise, gustul ei straniu le rămăsese în amintire şi parcă se rugau unul de altul să facă în aşa fel ca acest sentiment ascuţit să nu mai apară, tocmai pentru a nu-l măcina şi a-l păstra cu ei pentru totdeauna.

Dar nu puteau să facă nimic pentru că îi atrăgea tocmai ceea ce vroiau să păstreze, fiindcă nu se cunoşteau şi nu aveau din ce trăi în orele lungi ale nopţilor pe care le petreceau împreună. El nu ştia să povestească nimic şi nu ştia nici să asculte, iar ea era tot timpul preocupată cum să facă să amîne pentru ziua următoare bîlbîielile cu care el o întîmpina la ieşirea din uzină şi cărora ştia că din clipa cînd le auzea ieşindu-i din gură nu-i mai putea rezista şi se ducea cu el şi nu se mai întorcea uneori acasă cu zilele, fiindcă rămînînd la el peste noapte, la prînz, voinţa ei era şi mai mică şi venea tot la el, iar în noaptea următoare pleca dimineaţa tot împreună cu el.

Astfel trăiră cîteva săptămîni şi părea că nimic n-avea să-i oprească să continue astfel luni întregi, cînd într-o noapte i se întîmplă ei deodată ceva.

Stătea ca de obicei în patul lui, băuseră puţin coniac, fumaseră, şi se pregăteau să adoarmă. Gabi stinse lumina şi rămaseră în întuneric, el o luă în braţe şi după cîteva minute chiar adormi. Îl trezi însă curînd zgîlţîiturile corpului ei şi rămase atent în tăcerea nopţii, neînţelegînd. Ea nu dormea şi o podidise pe neaşteptate plînsul. Şi nu era una din acele descărcări inexplicabile dar bruşte pe care le oferă adesea o femeie după clipe prea pasionate de dragoste. Stătea cu spatele la el şi plîngea neîncetat şi plînse aproape toată noaptea răspunzîndu-i lui, însă, foarte liniştită, în întuneric, la toate întrebările. Avea necazuri în familie? Avea, dar nu se gîndea acum la ele. La serviciu? Nu, în nici un caz. Avea pe cineva de care îi era frică, vroia să se despartă de el şi o ameninţa? (Gabi mai cunoscuse astfel de cazuri.) Nu,n-avea pe nimeni de care să-i fie frică. Era cumva bolnavă? Nu. Îi era cumva dor de cineva din familie, care nu era în ţară sau care murise? (Gabi îşi amintea că o dată i se întîmplase şi lui să se gîndească la bunica şi i se făcuse rău, începuse să plîngă.) Nu, zise ea, nu-şi amintea de nimeni, nu era vorba de aşa ceva. Atunci ce era? Nu ştia nici ea, sau nu vroia să spună, se ghemuise cu umerii în pernă şi hohotea neîncetat, hohote adevărate şi rele, fără cea mai slabă urmă de iritaţie în izbucnirile acestea care se reluau, sau de intensificare aţîţată de voinţa femeii, ca să scape de starea aceea, să se autoimpresioneze, sau să-l impresioneze pe el. Atunci Gabi îi puse în cele din urmă o întrebare pe care nu vroise să i-o pună, fiindcă dacă nu era în firea lui să fie gelos (nu se interesa niciodată de trecutul unei femei, o femeie fiind pentru el

ceva prezent, aşa cum prezentă e o ploaie care cade asupra ta şi te udă ; o ploaie care *a fost*, nu te pune niciodată să te adăposteşti, de ce te-ar pune atunci pe jăratic ceea ce a făcut altădată o femeie ?), era însă, adesea, cinic (aşa i se spusese de către unii) şi de astă dată nu-i făcea nici o plăcere să fie. Dar cum s-o împiedice altfel să nu mai plîngă şi mai ales cum să afle ce era cu ea ? Îi puse deci întrebarea, dar găsi totuşi o formă ocolită, fiindcă la gîndul că s-ar putea să fie adevărat lucrul la care se gîndea el îl apucase şi pe el brusc o tristeţe apăsătoare şi tristeţea aceasta îl făcuse să găsească fără efort cuvintele cele mai potrivite.

— Mimi, îi spuse el luînd-o în braţe mohorît şi încercînd s-o ocrotească parcă de un rău impalpabil, ia spune-mi tu, ţi s-a mai întîmplat asta vreodată ?... (Gîndul lui iniţial fusese dacă nu cumva ea mai avusese astfel de legături şi dacă nu cumva, la un moment dat, într-o anumită fază a legăturii adică, după un anumit număr de zile, o apuca întotdeauna starea aceasta, cum îi apucă pe unii beţivi, după un anumit număr de pahare, plînsul, deşi la trezire sînt nişte ticăloşi care n-ar scoate o lacrimă să-i pici cu ceară.)

Fără să-şi ridice faţa din pernă, umerii şi capul ei se zgîlţîiră a negaţie de cîteva ori şi într-un fel de parcă i-ar fi sugerat că dintre întrebările lui

asta era cea mai puţin apropiată de adevăr. Ce plîngea ea atunci ? Ce fel de paradis din care fusese izgonită ? Gabi, istovit de aşteptare şi de confuzie, se dădu jos din pat, se spălă şi începu să se îmbrace. Se făcuse albastru la geamul lui înalt, nu mai putea dormi, trebuiau să plece amîndoi la uzină. Cînd reveni de la baie o văzu ridicată în pat în capul oaselor, cu chipul la fel de fumuriu ca şi zorile şi cu ochii ei negri încărcaţi de o istovire liniştită şi sumbră. Gabi rămase neclintit privind-o, în timp ce ea nu-l vedea, contemplînd undeva în sinea ei ceva asemănător parcă unei privelişti devastate. Gabi îşi aminti cît de senină şi atrăgătoare fusese ea nu cu mult mai înainte de cîteva săptămîni şi cît de turburată şi schimonosită arăta acum, aproape să n-o mai cunoască. Şi deodată lui i se păru că înţelege ce i se întîmplase ei în această noapte şi apăsarea şi tristeţea aceea îl părăsiră numaidecît : Mimi se speriase de ceva şi vroia să se despartă, i se mai întîmplase asta şi înainte, dar pesemne că niciodată aşa de tare ca acum şi de aceea plînsese aşa de rău. Dar de ce s-o fi speriat ?

Veni lîngă ea şi cînd o văzu de aproape deodată se contamină, o luă în braţe şi începu şi el să plîngă. Era cu ea, nu se puteau despărţi, îi zise el, de unde îi venise ei că trebuie să se des-

partă ? El o iubea ca un nebun, din prima clipă cînd a văzut-o i s-au turburat și mintea și inima și nu mai poate trăi fără ea. N-a înțeles ce i se întîmplă, de aceea i-a pus toată noaptea una după alta întrebările acelea, nu i-a trecut prin cap că pe ea o apasă asemenea gînduri ; n-ar fi lăsat-o să se chinuie atîta. Cum adică, își continuă el declarația, de astă dată fără să mai fie însoțită de aceeași bîlbîială pătimașă de pînă acum, ci de lacrimi fierbinți pe care ea le contempla cu privirea căscată, cum adică, ea crezuse că totul se terminase și vroia să nu-l mai vadă ? Dar de ce, nu-l iubea și ea, la rîndul ei ? Să fie oare adevărat că în inima ei totul se terminase și că nu mai simțea pentru el nimic din ce simțise ea în ziua aceea cînd mîna ei se zvîrcolise într-a lui, cînd el simțise că nu se mai poate stăpîni fără să-i declare c-o iubește ?

Ea nu răspunse nimic, rămase tot timpul tăcută și străină și el nu reuși, în dimineața aceea, oricît se strădui, să reaprindă flacăra care se pare că se stinsese singură în inima ei. Cel puțin așa credea el.

În ziua aceea ea nu se putu duce la uzină, rămase la el și dormi pînă la întoarcerea lui. Nici cînd se întoarse însă nu se dădu jos din pat, îl rugă doar să-i aducă de undeva o gustare și țigări, mîncă, fumă în tăcere și readormi cu țigarea

aprinsă alături în scrumieră. Parcă nici nu-l vedea, deși se uita mereu la el.

A treia zi însă își reveni. Arăta iar așa cum fusese cînd o cunoscuse el la început. Ca un miracol... Aceeași... Noaptea aceasta rea, de care ei nu-i plăcea să-și amintească, parcă o ferise de ceva, de o prăbușire sau de o moarte a dragostei. Lui Gabi i se părea că se iubeau mai tare ca înainte...

XV

Pe la mijlocul lui iunie, într-o dimineață, după o absență de aproape o lună, se auzi din nou pe Aleea Suter același claxon prin care își anunța Burlacu prezența, și Constanța, care era în dormitor, închise ușa dulapului, ieși pe balcon și se aplecă și se uită în jos. Mașina neagră, cu spinarea lată, strălucitoare, stătea lîngă trotuar. Burlacu nu se vedea.

— De unde ai aterizat, Iliuță ? Bună dimineața ! îi zise după ce urcă în mașină.

— Lăsați, spuse băiatul și întinse mîna pe după spatele ei și trînti el ușa.

— Trebuie să te hotărăști și să-mi răspunzi totuși cînd îți dau bună dimineața, zise ea. Altfel nu mai merg cu tine.

El își mișcă degetele pe volan, se uită în jos.

— Bună dimineața, zise și tuși. Unde să vă duc ?

— Astăzi nu merg pe teren, mă duci la școală. Am să-ți spun eu unde să oprești, mergi spre Pantelimon. Ascultă, Iliuță, ce le-ai făcut tu la ăia de sînt așa cuminți ?

El nu răspunse, dădu drumul la mașină.

— Ei, spune !

— Poftim ?

— Ești surd ? N-ai auzit ce te-am întrebat ?

— Nimic. S-or fi cumințit singuri, zise băiatul.

Ținea volanul în brațe și se uita drept înaintea sa. Era în costum maron, cu cravată la gît și ceas la mînă. Învîrti de volan la stînga și rămase cu el astfel cîteva clipe. Mașina ocoli un milițian care dirija circulația, ridicat pe un podium.

— Ascultă, zise Constanța după cîtva timp, ție ți se pare că știi multe, și poate că și știi. Dar eu te sfătuiesc să te porți ca și cînd ai ști puține, e mai bine așa, în general... Acuma povestește-mi... Sau nu vrei să-mi povestești ?

— Ba o să vă povestesc, zise el, nu cine știe ce încîntat. Trecu însă multă vreme pînă spuse : L-am luat pe ăla pe care mi l-ați arătat și l-am dus mai încolo...

Doar atît, și pe Constanța, care aștepta urmarea și se uita cu atenție la el, o pufni deodată rîsul ; lipsa lui de chef de a povesti era adevărată, nu

înțelegea ce nevoie mai era de povestit din moment ce toată chestia se aranjase.

— Bine, l-ai dus mai încolo, și ? Ce i-ai făcut ? Dar cum l-ai dus mai încolo, el a vrut ? întrebă ea.

Expresia chipului său se schimbă, deveni preocupat. Conduse atent, într-o piață și o luă apoi pe un bulevard larg.

— Da, zise el, aveți dreptate...

Și începu să povestească oarecum mai amănunțit, cu un anume efort de a relata cît de cît cronologic și exact ceea ce făcuse, dîndu-și parcă și el seama că faptul că el știa cum se petrecuseră lucrurile nu anula curiozitatea unuia care nu știa. Însă repede de tot se convinse totuși de lipsa de însemnătate a faptelor și le rezumă în cîteva fraze. Și părea mai degrabă scîrbit decît încîntat de ceea ce făcuse.

— Dar dumneavoastră, zise el pe neașteptate, de ce nu-mi spuneți și mie ce mai faceți ? Data trecută cînd am urcat sus și v-ați culcat, parcă erați bolnavă.

— Da, confirmă ea, cum ai ghicit ?

— Acum vă e mai bine ? întrebă el după ce o auzi vorbind și așteptă, după obiceiul lui, cîteva clipe, fără să răspundă la întrebarea ei, cu toate că se vedea limpede că o are în urechi.

Și mai avea și un zîmbet înțelegător, ca și cînd nu i-ar fi fost el ei subordonat tocmai datorită

faptului că înțelegerea lui nu-i prea folosea, în orice caz nu-i ajungea să se impună, așa cum ar fi dorit... Nu considera însă că se afla atît de departe de viața ei ascunsă încît să nu i se povestească chiar de loc ceea ce măcar era evident. Avea totuși înțelegere : le place femeilor, parcă spunea el zîmbind, cîte un băiat ca el care nu știe nimic, mai ales cînd un altul mai mare care știe prea multe le-a părăsit...

— Da, acum mi-e mai bine, dar de unde ai aflat ? zise Constanța privindu-l atent.

— Am eu o păsărică, zise el, și în clipa aceea Constanța își dădu seama că într-adevăr Burlacu știa tot.

Și cîtva timp tăcură amîndoi, el continuînd să zîmbească în felul acela și ea avînd pe chip o curiozitate pe care și-o reprima : de unde o fi știind ? (De fapt, de unde putea să știe decît din deducții, învățat sau mai bine zis silit de mic să observe aceste lucruri chiar de la mama lui ?)

— Ți-am spus eu bine, zise Constanța în cele din urmă, că ție ți se pare că știi prea multe, cu toate că de fapt știi prea puține ! Dacă n-aș avea dreptate, n-ai zîmbi tu așa ca un șmecher. Ia oprește !

El se sperie așa de tare și așa de brusc, că imediat trase pe dreapta și opri. Se dădu jos și ocoli mașina prin față și-i deschise ușa. Se uită

apoi la ea cu o speranță posomorîtă în priviri : poate nu s-a supărat, poate că într-adevăr trebuia să se dea jos aici ?

Constanța trebuia să se dea jos, ajunsese la școală, unde fusese chemată încă de ieri și nu avusese timp să se ducă, dar se și supărase : fostul ei elev încerca, poate fără să-și dea seama ce face, să iasă din rolul lui și să-și exprime nu se știe ce sentimente. Ce sentimente ? ! Doar se expri-maseră o dată, cînd îl cunoscuse la bîlci și apoi la ferma aceea, ce mai vroia ? Se uită la el și cînd îl văzu, fruntea i se descreți : nu era nici un pericol, n-avea să mai facă, iată-l ce neliniștit arăta. Îi zîmbi și îi spuse la revedere. Și ca să-l liniștească și mai mult și să se ducă să-și vadă de serviciul lui îi făcu, ca altădată cînd se în-depărta de poarta fermei, un mic semn de despăr-țire cu mîna. Burlacu o urmări nemișcat tot ca altădată, apoi se întoarse cu pași egali și dispăru pe ușa uriașei lui mașini, al cărei motor îl făcu apoi să duduie.

Constanța intră în curtea școlii, apoi în cance-larie. Directorul, singur, scria ceva la biroul co-mun. Profesoara dădu bună ziua și se așeză.

— Ce e cu dumneata de ai slăbit așa ? zise di-rectorul.

— Nu prea mănînc, zise Constanța. Nu prea mi-e foame. Apoi adăugă : Despre ce e vorba, tovarășe director ? De ce mi-ați telefonat ?

Directorul se ridică și închise ușa.

— Tovarășul Nicula de la secția de învățămînt nu mai e, zise el, a plecat... E de rău, am dat de dracu. A fost numită în locul lui o tovarășă, Geta, a trecut pe-aici în inspecție. A lăsat o notă să te prezinți la raion.

— Nu știți de ce ?

— Nu. Ascultă să-ți spun mai departe, continuă directorul cu o voce îngrijorată.

Și începu să relateze o istorie de inspecție cu amănunte menite nu atît să dezvăluie ceva real, ci mai mult ceea ce simțea el față de aceste amănunte, teama pe care i-o inspira faptul că noua șefă de la raion era una dintre cele cu care puteai s-o pățești, să fie așadar cu ochii în patru.

— Cînd a spus să mă prezint la raion ? îl întrebă în cele din urmă Constanța pe director.

— N-a spus cînd, dar eu zic să te duci chiar acuma, răspunse directorul.

Nu mai așteptă și intrigată plecă la raion chiar în dimineața aceea. Șefa secției de învățămînt era într-o ședință, trebui s-o aștepte cam vreo jumătate de oră, apoi o primi, îi arătă scaunul din fața biroului și începu să-i spună despre ce era vorba.

Era o femeie grasă și neagră cu o înfățișare foarte puțin plăcută, fapt însă care se dovedea lipsit de importanță îndată ce începea să vorbească. Vorbea bine, curgător și fără digresiuni. Raionul, zise ea, știe cum lucrează pe teren tovarășa Munteanu și n-are nici o observație negativă de făcut cu privire la munca ei. Și fiindcă i se adresa folosind numele vechi, Constanța o întrerupse precizînd că era divorțată, se numea Sterian, iar șefa secției lăsă să intervină o pauză, timp în care nu făcu nimic, se uita parcă la călimara de pe birou, apoi continuă :

— Tovarășă Sterian, tovarășul Nicula mi-a și spus că a făcut o propunere de evidențiere la cererea ministerului, referitor la acțiunea de alfabetizare, pe care a înaintat-o Secției de învățămînt a Capitalei ; nu cunosc în ce constă propunerea, probabil că guvernul are în vedere anumite evidențieri, dat fiind că acest capitol al revoluției noastre culturale s-a încheiat. Tovarășă Sterian, uite de ce te-am chemat. Noi ne-am gîndit că sarcina dumitale pe lîngă întreprinderile din raionul nostru e ca și îndeplinită. Acum, noi trebuie să intrăm mai profund în acele pături ale populației care, nefiind pe lîngă nici o întreprindere, se lasă mai greu antrenate. Avem aici o listă cu toate datele. Ce trebuie făcut ? Trebuie să înlocuim pe

unii tovarăşi care se descurcă mai greu (cum ar fi de pildă tovarăşa Tamara Ciobanu, care a venit la mine plîngînd că i s-a furat geanta cu cinci sute de lei şi biroul populaţiei) şi să preluăm aceste ultime cazuri pe care să le urmărim pînă la lichidare. Dau acum nişte telefoane la miliţie şi în altă parte, să se ia cazul în cercetare, şi dumneata aruncă-ţi o privire pe lista aceasta.

Nu mai era nimic nici de întrebat, nici de adăugat. Constanţa luă lista şi se uită peste ea. Rubrica *întreprinderea* lipsea de pe această listă, iar la rubrica *meserii* scria : bidinăreasă, ciurar, sparge lemne, spoieşte tingiri, haine vechi, pune cozi la topor ; din acestea o listă lungă.

Şefa secţiei de învăţămînt închise telefonul...

— Trebuie să fii atentă, continuă. O să-ţi fie probabil greu, dar trebuie să te gîndeşti că oamenii aceştia sînt foarte înapoiaţi şi unii dintre ei rămaşi cu obiceiuri urîte. Ultimii elevi ai dumitale de la întreprinderi o să-i ia în primire tovarăşa Ciobanu, de la Şcoala elementară nr. 12. Ia contact cu dînsa şi începe munca.

— Cînd credeţi dumneavoastră că o să mă întorc la şcoală ? întrebă Constanţa fără să se mişte. Eu sînt profesoară, predau la ciclul doi ; cît timp credeţi dumneavoastră că o să mai iau asupra mea oalele sparte ale altora ?

— În general, zise şefa secţiei cu o voce blîndă,

acţiunea e pe sfîrşite, a mai rămas, cum îţi spun, această categorie, de care trebuie să ne ocupăm şi de ei. N-avem ce face !

Constanţa rămase în picioare, cu lista în mînă. Era cu ea aproape de birou şi stătea cu ea în aer, fără s-o privească, posomorîtă. Brusc, îndoi hîrtia, deschise geanta şi o vîrî înăuntru.

— În toamnă aşi vrea să mă întorc la şcoală, să predau elevilor pentru care am fost pregătită.

— Îţi promit eu că la toamnă ai să revii la şcoală, zise şefa secţiei. Dumneata ne înţelegi mai bine, altfel vorbim cu dumneata, nu e nevoie să-ţi explic. Ajută-ne acum, şi la toamnă ai să te întorci la şcoală. Mai mult chiar — ca să vedeţi că sîntem bine informaţi, chiar dacă dumneata n-ai spus-o la toată lumea — îţi promit eu că voi face tot ce depinde de secţie ca să fii numită la o şcoală medie. Ştiu că te gîndeşti că acest lucru trebuia făcut mai de mult, dar să ştii că nici aşa de tîrziu nu e ; dacă ai şti că nu există încă o organizare satisfăcătoare în ce priveşte încadrările ai zice chiar că ai noroc că predai exact materiile la care ţi-ai luat examenul de stat : avem profesori de ştiinţe naturale care predau geometria sau profesori de istorie care predau chimia alimentară. Facem noi ordine în toate, numai uite că nu merge aşa de uşor cum cred unii. Sper că e în regulă, nu e aşa ? Sper că m-ai înţeles !

XVI

Aproape toţi aceşti noi şi ultimi elevi locuiau într-un cartier vestit altădată, Constanţa auzise de el, cartierul Tei, dar din ce pricină era vestit, nu ştia. Îi găsi stînd pe la porţi sau trebăluind prin curţile lor pline de orătănii şi de copii cu feţe tuciurii şi cu burţile goale şi le spuse că de aici înainte vor învăţa cu ea, să vină în cutare zile ale săptămînii, la ora numită, în sala de pe strada pe care ei o cunosc şi să fie anunţaţi şi cei care nu sînt acasă; să aibă în vedere fiecare că a doua oară ea nu va mai veni după ei... Răspunseră femeile, cu o voce mieroasă: Vor veni. Cînd să vină, mîine după masă? „Ţine minte, fă, mîine după masă, să-i spui lui Gică să nu plece."

Notă numele celor cu care vorbi şi adresa. A doua zi se duse cu o jumătate de oră mai devreme pe strada unde se afla clădirea cu sala rezervată. Sala era foarte murdară, mirosea urît înăuntru. Deschise geamurile. Ieşi apoi în stradă şi începu să se plimbe şi prelungi plimbarea, fiindcă elevii întîrziau. Se întoarse apoi obosită de atîta mers şi se aşeză într-o bancă. Îşi puse fruntea pe braţe şi rămase nemişcată.

Ridică apoi, după ce trecu multă vreme, fruntea de pe braţe şi se uită neclintit spre uşă, care continua să rămînă închisă. Se uită la ceas: trecuse

o oră. Se ridică, încuie uşa şi plecă în cartier. „Şi-au bătut joc de mine, gîndi, ar fi trebuit să-mi dau seama, prea erau pline de bunăvoinţă ţigăncile acelea ca să nu ascundă o înşelătorie." Văzu trei din cele pe care le vizitase ieri la o răscruce de străzi şi se îndreptă spre ele.

— Dumneata, zise Constanţa adresîndu-se uneia, de ce n-ai venit la lecţie? Aşa ne-a fost vorba ieri?

— Ai mai fost matale pe la noi? răspunse femeia, fără mirare.

— A fost, fă, ieri, ai uitat? zise alta.

— Dar dumneata, care n-ai uitat, de ce n-ai venit? o întrebă Constanţa. Şi dumneata eşti pe listă.

— Mi-ai spus mie să viu, mînca-te-aş? se holbă ţiganca, fără nedumerire. Mie nu mi-ai spus, să nu le fie bine copiilor mei dacă mi-ai spus! Mă bate Dumnezeu!

Şi continuă să se jure, angajînd existenţa a tot ce era legat de ea şi de organismul ei şi dacă n-o credea mai avea şi un bărbat şi se jura şi pe sănătatea lui. Căsca ochii mari şi cuvintele ieşeau din gura ei cu o convingere care părea nezdruncinată. Nu i s-a spus să vină, s-o omoare Dumnezeu dacă minte. Şi nu minţea, fiindcă lucrul la care se gîndea ea era altul: nu vroia să se ducă să

învețe și asta era totuna cu : *nu mi-ai spus*, repetat mereu cu jurăminte. Celelalte clătinau din cap aprobînd, da, da, așa era, jurau și ele, nu li s-a spus nimic, să le trăsnească pe toate Dumnezeu dacă... Constanța asculta numai cu jumătate atenție și le întrerupse întrebîndu-le ce credeau ele, că ei îi plăcea să bată străzile și să le audă cum o mințeau de la obraz ? Unde îi era bărbatul ? o întrebă pe cea dintîi.

— E la muncă, unde să fie ?

— Unde muncește ?

— La *comperativă*, mută mobile, i-a băgat acum la *comperativă*, parcă n-ar fi tot deșălatul ăla, zise femeia. Îl doare la rinichi, domnișoară, se pișă sînge !

— Dacă îl doare la rinichi, de ce nu-și schimbă meseria ? Să-i spui să vie mîine la lecție dacă vrea să-i meargă bine acolo la cooperativă.

Trecu mai departe îndîrjită de această rezistență moale dar de neînvins în inconsistența ei și după cîteva străzi intră într-o casă, într-o curte mică, pe colțul străzii, cu un gard la fel de mic, năpădită de obiecte casnice, în picioare, sau rezemate de pereții casei. Era împînzită de frînghii scurte de rufe, cu sîrmă pentru cîine, cu feluri de pari, de vase de aramă sau de tuci, cu un pom mic în mijloc, o stropitoare alături, o magazie minusculă

de lemne într-un colț, un burlan ieșind pe fereastră, o pisică nemișcată pe o prispă concepută pe aceleași dimensiuni înghesuite dar nu învălmășite. De la ușa curții la ușa odăii nu erau decît patru sau cinci metri, pavați cu cărămidă roșie. Dar existența ordonată a obiectelor în acest spațiu comprimat făcea ca distanța să pară mult mai mare decît era, sugerînd-o atît de bine pe cea necesară, încît parcă o și obținea.

În casă mirosea curat și odaia era mobilată cu lucruri bune, un divan-studio, un dulap cu oglindă, un aparat mic de radio, scaune ieftine, dar noi, și pe jos podea de lemn vopsită maron, cu preșuri mari, neuzate. Aici se cîștigau altfel de bani decît la ceilalți, dar cine îi cîștiga ? O țigancă și un tînăr de vreo douăzeci de ani stăteau pe vatră. Băiatul avea ochi negri și sprîncene mari, mîini subțiri, nervoase. Femeia, bătrînă și tăcută, stătea la vatră și cocea plăcinte în cuptor. În casă părea mai larg. Constanța dădu bună ziua și intră în odaie prin ușa deschisă. Se așeză pe un scaun. Pe pereți se vedeau fotografii înrămate în scoici, o mireasă și ginerele cu rubedenii și prieteni, țigani puși la cravată și la pantofi cu fețe duble, figuri de demult, se vedea după costumele lor cu pantalonii charleston foarte largi și haina scurtă cu umerii ascuțiți și înalți. Apoi fotografia unei țigănci în uniformă de miliție, o fată de vreo

nouăsprezece sau douăzeci şi cinci de ani, cu trăsături energice, mongoloide.

Bătrîna îşi părăsi plăcintele şi veni în casă.

— Pe dumneata cum te cheamă şi ce meserie ai ? îl întrebă Constanţa pe băiat.

Îl chema Sandu Firicel şi era ginerele ei, zise bătrîna.

— Asta nu e o meserie, zise Constanţa.

— Munceşte cu braţele, e muncitor, explică bătrîna.

— De ce n-ai venit ieri la lecţie ? îl întrebă Constanţa direct.

— O să vie, o să vie, interveni din nou bătrîna. Să iasă Zambilica mea din spital şi o să vie. O să vorbească Zambilica mea cu tovarăşul maior şi o să-l ajute.

— N-o să poată tovarăşul acela maior să facă nimic pentru dumneata, zise Constanţa.

— De ce ? zise bătrîna, cu un ochi căscat parcă de spaimă.

— Fiindcă nu ştie carte, trebuie să înveţe să scrie şi să citească. Şi dumneata la fel. Ai o fată miliţiancă, de ce nu te-a învăţat ?

— Să se facă ea sănătoasă, zise bătrîna cu duioşie ameninţătoare. Îi fac plăcinte să-i duc să mănînce... Aoleu, ce-a mai pătimit, pupa-i-aş tălpile lui Dumnezeu şi domnilor doctori şi tovarăşului maior, că era să moară, era să-şi dea sufletul !...

Ieşi din odaie şi se întoarse după cîteva minute cu plăcinte.

— Ia, domnişoară, zise bătrîna. Ia, Sandule.

— Dar ce are fata dumitale de e în spital ?

— Ce are ? Domnişoară, prin ce a trecut ea, să ferească Dumnezeu şi sfîntul Ilie !

Obişnuită cu tot soiul de destăinuiri, Constanţa se feri să întrebe mai mult, era grăbită să plece, dar bătrîna îi dădu drumul singură, mai mult monologînd decît povestind. Bietul tat-său (al fetei), ce om la casa lui, ţambalagiu cunoscut, a dat-o pe fată la şcoală, păcat de el că s-a prăpădit şi n-a apucat s-o vadă ce bine îi stă în uniformă şi ce leafă bună are. Şi Sandu, ce ginere la locul lui, băiat cinstit şi cu suflet în el, o iubeşte pe fată, munceşte şi are grijă de ea.

Astă-iarnă însă, într-o noapte fără stele, dormeau amîndoi chiar în patul acela şi un pumn străin spărsese geamul şi cineva trăsese asupra lor din întuneric şapte gloanţe de revolver. Pe el îl găurise în vreo două locuri şi se vindecase repede, dar pe ea o nimeriseră gloanţele în piept şi zăcea de cinci luni în spital. Acum îi era mai bine. Bătrîna şi băiatul stătuseră la capul ei săptămîni de zile.

— Ce mai m-am rugat de ea să nu moară, aoleu, domnişoară !

Fata avea călduri mari și nu cunoștea pe nimeni. Horcăia și arunca răul din pieptul ei pînă în tavan. „O, Rafilico, să nu mori, zambilica mea, îi spunea bătrîna și plîngea. Fă-te sănătoasă, pune-te pe picioare și du-te la tovarășul maior și spune-i pe toți, să nu-i lași să trăiască, cum au vrut ei să mi te omoare! Să-l prinzi pe ăl cu revolverul și să-l bagi să nu mai vadă lumina soarelui cîte zilișoare o mai avea."

Fata mugea, parcă ar fi înjunghiat-o cineva cu cuțitul și arunca cearșafurile de pe ea, iar bătrîna bocea... O scăpaseră doctorii, iar tovarășul acela maior venise și el o dată s-o vadă.

— Cum o să pună ea mîna pe hoțomanul cu revolver! încheie bătrîna amenințînd din nou cu o voce acum sinistră.

Băiatul se posomorî și părea obsedat și el de clipa cînd o să le cadă la amîndoi în gheare banditul.

„Dar de ce or fi tras în ei? se întrebă Constanța. Ce secrete or fi vrut să ucidă sau să răzbune omorîndu-i? În orice caz nu le arde lor acuma de învățătură cu toate că pînă acuma ei sînt primii de care sînt sigură că vor învăța."

— Bine, le zise, atunci vă las pînă iese Zambilica din spital.

— Rafira o cheamă, domnișoară, zise bătrîna patrecînd-o. Zambilica îi spun eu, mînca-i-aș ochii!

În dimineața următoare, Constanța vizită o cărămidărie. Zece-cincisprezece dintre cei de pe listă lucrau acolo în apropierea cartierului, pe un loc viran. Obținu informația de la un bătrîn care stătea cu nepotul pe marginea lacului și meșterea la un zmeu. Bătrînul părea să se fi născut o dată cu cartierul și să-i fi trăit toate schimbările, avea în adînciturile feței și în expresia chipului contraste bizare, părea după mîini să fie muncitor calificat, dar bătrînul era chior, și în celălalt ochi străluceau din cînd în cînd priviri încărcate de viclenie și ferocitate. Tîmplar pașnic sau gazdă de hoți, crescător blînd de porumbei sau cuțitar, bețiv și trișor sau umil paznic la un depozit de lemne, era greu de ghicit ce fusese și ce mai rămăsese.

— Băgați de seamă, zise el după ce Constanța îl întrebă unde puteau fi găsiți cei de pe listă. Pe unul din ei îl găsiți la morgă, s-au tăiat azi-noapte cu cuțitele la cărți... Lăsați-i dracului și vedeți-vă de treabă. Acum doi ani a fost chemată și fi-mea, e funcționară la *Filatură*, că să-i ia la școala de analfabeți să-i învețe carte, și ce credeți că au făcut? Au venit și au murdărit clasa, i-a găsit otrăvindu-se pe jos... N-a avut ce să le facă! Îi găsiți uite-acolo, dincolo de lac, dar luați pe cineva cu dumneavoastră, nu vă duceți singură. Așî merge eu, că unii din ei mă cunosc, he! făcu bătrînul și rînji, și ochiul cel bun se micșoră

brusc, dar sînt bătrîn, domnişoară, mă doare piciorul !

Constanţa reveni în cartier, intră într-un restaurant cu telefon public şi telefonă la raion. Ea spuse că majoritatea celor de pe lista ei care trebuiau alfabetizaţi lucrau pe un loc viran izolat şi că unul din ei, după cît se părea, era la morgă. Ar fi bine s-o însoţească cineva, îi e frică să se ducă singură. Bine, o să se rezolve, îi răspunse şefa secţiei. Unde se afla ? Să aştepte acolo, o să vină cineva s-o însoţească. După un ceas sosi un ins de la circa de miliţie, îmbrăcat civil şi Constanţa porni cu el spre cărămidărie. Cînd se uită la ei, Constanţa gîndi : „Bătrînul acela chior are în orice caz multă fantezie".

Erau slabi şi jigăriţi, îi sufla vîntul. Oricum, vîntul de primăvară care adia insistent prin aceste locuri deschise stinsese, dacă existase cu adevărat, orice flacără pasională din privirile lor. Constanţa dădu bună ziua şi după ce spuse cine e şi de unde vine, scoase din geantă lista şi încercă să facă un fel de apel. Atunci ei se treziră, o parte lăsară lucrul şi se dădură mai aproape, curioşi şi parcă interesaţi. Erau paşnici, inofensivi, plini de o ciudată umilinţă. Cu o asemenea umilinţă în voce, unul o întrebă de ce a venit. Vrea să le ajute la cărămidă ?

— Aţi venit să ne luaţi pîinea de la gură, domnişoară ? reluă un altul, înalt şi cocîrjat, desculţ, cu pantalonii suflecaţi peste genunchi, frămîntînd nişte pămînt cu ţurloaiele lui negre şi subţiri ca nişte beţe uscate.

— Trebuie să învăţaţi carte, zise Constanţa, atentă, uimită de această imperceptibilă schimbare.

— Fără carte nu stăm ? zise acelaşi care pusese întrebarea. De ce să învăţăm noi ce-au uitat alţii ? Mă, Fănică...

Şi cu ciudata şi nefireasca lui umilinţă, individul alcătui distinct o înjurătură lungă şi trivială, prin care Fănică era invitat să aducă o căldare de apă, apoi continuă fără trecere, adresîndu-se politicos Constanţei :

— Mai rău o să ne zăpăcim la cap, domnişoară, o să ne rămînă copiii pe drumuri.

De ce or să le rămînă copiii pe drumuri ? Păreau să creadă cu tot dinadinsul că învăţătura o să le încurce atît de tare minţile încît o să le fie cu neputinţă să-şi mai poată cîştiga existenţa.

Trei paşi mai încolo, cîţiva începură fără o pricină vădită să se certe. Doi săriră să aplaneze, adăugind însă înjurături nemaipomenit de plastice şi de deşucheate, în timp ce un altul se apropie de un aşa-zis vinovat şi îl scuipă între ochi cu înjurături fiziologice amănunţite şi scabroase. Se produse atunci larmă şi începură să se scuipe unii pe alţii cu dexteritate, nimerindu-se în frunte şi

obraji de la distanță de cîțiva metri. Se îndoiau de șale și gesticulau indecent, inventînd acum înjurături din ce în ce mai josnice și mai nedemne. Se vedea că totul era simulat și că totul fusese declanșat printr-un semnal cunoscut numai de ei.

La început Constanța nu auzi, dar la un moment dat ceva o făcu să înțeleagă că ei vroiau în felul acesta să scape de ea, s-o alunge adică de acolo și s-o determine să renunțe de tot. Procedeul o răni însă atît de tare că începu să tremure și cînd așa-zisa ceartă se mai potoli le spuse cu o voce clocotind de mînie :

— Sînteți mai răi și mai murdari ca animalele de cocină. Numai rîtul vă lipsește.

După care, la auzul acestei apostrofe disperate, se lăsă tăcerea. Insul care o însoțea pe Constanța se uita la ea întrebător. Să intervină ? În ce fel ? După cîtva timp, unul din cărămidari spuse demonstrativ și liniștit, încercînd parcă să remedieze și să calmeze lucrurile :

— Țiganul nu e murdar, domnișoară ! Cînd are țoale pe el e mai boier decît alții.

Părea să fie și ironic și jignit în același timp. Posomorîtă, Constanța le întoarse spatele și se îndepărtă. Se adresă apoi omului în civil și îi spuse că acum merge singură. Își spunea că ea era de vină, nu trebuia să vie după ei, ci ei trebuiau aduși de cineva — nu era treaba ei de cine — la o anumită oră într-o încăpere amenajată și autoritățile n-aveau decît să aibă grijă ca ei

să respecte ora și ordinea, dacă vroiau ca în raionul lor să nu mai rămînă sămînță de analfabeți.

Ajunsă în cartier, se uită la ceas ; mersul pe jos o făcu să mai uite scena. Era încă devreme. „Poate că, își zise, dacă ași mai fi sigură pe doi sau trei dintre ei, pînă la urmă ar veni dacă nu toți, cel puțin cei mai buni dintre ei ! Există printre ei tineri care pot să apuce alte drumuri dacă nu i-ar împiedica ceilalți prin inerția vieții lor mizerabile.“

Se uită din nou pe listă. După ce străbătu cîteva străzi, se opri și bătu în treacăt la o casă unde pînă atunci găsise mereu ușa încuiată. De astă dată i se deschise și o întîmpină o femeie între două vîrste, cu pipa în gură și cu părul negru și lățos revărsat pe umeri. Constanța intră și fără voia ei strîmbă din nas, cuprinsă de greață. În odaia scundă, cu pămînt pe jos, mirosea sufocant a flori putrede și a aer închis, stătut. Un pat sordid etala albul murdar al unor cearșafuri răvășite. Vru să se întoarcă și să iasă, dar o opri vocea voalată a țigăncii, gîtuită de șoapte.

— Ai venit să-ți ghicesc, prințeso ? zise, și vîrî mîna sub fustă și scoase de acolo un ou, o cochilie mare, acvatică, cu o cavitate lucioasă cu marginile înăuntru. Șezi, mititico, stai aici lîngă mine și taie ghiocul, să-ți fie cu noroc !

Constanța, posomorîtă, rămase în picioare.

— Lasă ghicitul, zise. N-avem timp de ghicit.

— A? Cum? N-avem timp? Avem berechet, frumoaso. Să-ți ghicesc pe-ăl care o să se uite în ochii tăi să-ți vadă gîndul și dorința. Îi spun numele și averea și îți fac cum să-l aduci la tine și cum să-l gonești, ți-l leg și dezleg cu legătură de inimă! Hai, mititico, taie ghiocul! Oghiorlane, ia șuieră tu la urechea domnișoarei și spune-i unde îi e gîndul și de ce îi piere somnul. Taie-l, mititico, uită-te la el și taie-l pe unde e tăiat. Îl vezi cum e tăiat? Parcă e o... seamănă cu o...

Și spuse numele cu poftă indecentă, trăgînd din pipă și frămîntînd în palme oul cu cavitatea lui lubrică.

— Tai, prințeso? Ce gură frumoasă mai ai! Ce te-ași mai mușca eu de ea dacă ași fi ăl care...

Și își apropie fața și începu să-i șuiere la ureche, în avalanșă, propuneri nefirești și nemaiauzite care o făcură pe Constanța să se retragă și să iasă speriată.

— Mai vino, prințeso, mai treci pe la mine, o urmări țiganca șoptind pe după garduri. Mai vino, mai treci...

Constanța înteți pașii. În munca ei auzise folosindu-se des cuvîntul *înapoiat,* prin care erau desemnați oamenii de acest fel, dar nu-și putuse închipui că înapoierea are atîtea trepte, care pot coborî atît de jos încît raza de lumină să nu mai rămînă decît o amintire a conștiinței, repede stinsă. Înapoiați erau și elevii ei din întreprinderi, dar ei nu întîrziaseră să țină totuși cu ea, să-și dea

adică seama că în această istorie era vorba de o femeie a cărei trudă trebuie respectată și a cărei perseverență trebuie să-ți dea de gîndit. Că ei nu vedeau prea limpede la ce le-ar folosi să mai învețe cînd patruzeci sau cincizeci de ani din viața lor se scurseseră fără învățătură, era adevărat, dar ei nu putuseră să nu gîndească în cele din urmă că nu-i costă mare lucru s-o asculte și că așa cum făcuseră multe în viață și puține cu folos, de ce n-ar face-o și pe asta cînd vedeau bine cu ochii lor că ea bătea drumurile după ei și se gîndea la soarta lor? Și nu fuseseră puțini cei cărora le schimbase cursul vieții sau le restabilise o linie frîntă sau culcată a existenței lor. Împotrivirea acestora de-acum nu era numai un reflex al unor conștiințe primitive, ci expresia unui egoism degradat și bestial, maleabil doar pentru a induce în eroare, ca s-o poată apoi înjosi cu înjurăturile lor, de a căror nemernicie erau pe deplin conștienți. Pînă la a cîta treaptă puteau ei urca în sus cu ajutorul învățăturii, cînd se aflau mult prea departe de prima treaptă?

XVII

De cîteva zile dormea puțin noaptea. Fără să întrebe pe nimeni intră într-o farmacie și ceru un somnifer. Noaptea precedentă dormise cel mai

rău. Ajunse acasă, înghiți o pastilă și se culcă. Trecură cîteva ceasuri și nu adormi. Mai înghiți o pastilă. Stătea în pat, cu perdelele trase. Se însera.

În acest timp, doctorul Sîrbu aștepta un telefon. Își îmbunătățea studiul și aștepta un telefon de la doctorul Stamate, de la Biblioteca Academiei, să-i verifice o informație. Telefonul sună, dar nu era de la colegul său, ci din nou de la fosta soție a doctorului Munteanu.

— Ce spuneți ? exclamă el după ce auzi despre ce era vorba. De unde știți că sînteți otrăvită ?... Adică, ce simțiți ?... Bine, vin imediat.

O oră mai tîrziu stătea la patul ei și îi scria o rețetă. O rugă pe mama Constanței, care era și ea acolo (fusese chemată de fiica ei la telefon), să se ducă să cumpere medicamentul.

— V-am prescris o contraotravă, zise el ironic după ce mama plecă. Vă repet, nu e de vină somniferul, vi s-a fixat o oboseală și încă de data trecută se crease un focar de inerție, am crezut că o să-l învingeți. E bine să vă internați în spital.

— Ce fel de focar, doctore ?

Fără s-o vadă, medicul tăcea, cu gîndurile în altă parte. După cîtva timp, parcă tresări.

— Ce fel de focar ? zise. Așa, un focar de lemne care ard cu vîlvătaie mare. A slăbit ceva în această cutiuță adăugă apoi, arătînd capul.

— Doctore, mi-a fost foarte rău, nu știu cîte ceasuri am stat leșinată... ce poate să fie asta ?

— Ați avut vreun necaz și dacă n-ați fi fost atît de obosită, nici nu l-ați fi luat în seamă. Stați liniștită, luați pînă mîine dimineață, dacă vi se mai face rău, douăzeci și cinci de picături din sticluța pe care o să v-o aducă mama dumneavoastră, și mîine nu vă duceți pe teren. Odihniți-vă. Eu trebuie să plec.

Și în timp ce se îndrepta spre ușă îi repetă că era bine totuși să se interneze, să scape mai repede de acest început de nevroză care se putea înrăutăți.

— Chiar mîine se face liber un pat într-o rezervă la mine, mai spuse el. Dacă nu veniți mîine dimineață la vizită, va trebui pe urmă să mai așteptați. V-aș sfătui să veniți.

Curînd după aceea se întoarse și mama de la farmacie și spuse că doctoria o să fie gata abia peste două ceasuri și că a trebuit să se ducă la o farmacie de serviciu, să n-o amîne pe mîine dimineață.

— Trebuie să aștepți ; mai ți-e rău ? zise mama cu o nădejde în glas.

Constanța nu răspunse nimic, se uita la mama ei cu o expresie de parcă ar fi descoperit în clipa aceea sonoritatea cuvintelor și faptul ar fi uimit-o atît de tare încît nu le mai putea prinde înțelesul. Avea, în orice caz, în privire, parcă o astfel de dificultate, ca și cînd ar fi privit prin-

tr-un aparat de fotografiat în care imaginea apărea dublată.

— Trebuie să mănînci ceva, zise mama.

— Da, mamă, dar n-am nimic de mîncare, zise Constanța revenindu-și, clipind însă cu greutate.

O undă de nedumerire și teamă se simțea în glasul ei și mama se nelinişti şi ea: Ce era? Se simţea din nou rău? Dar n-o întrebă nimic, îi întoarse spatele și dispăru în bucătărie. De acolo se întoarse apoi cu o sacoşă în mînă şi ieşi pe uşă să se ducă şi să-i cumpere ceva de mîncare.

Rămasă singură, Constanța stătu cîteva minute nemișcată, apoi întinse mîna, luă o carte groasă de la capul patului și începu să citească. Era *Poemul pedagogic*, de Makarenko. Citi vreo zece minute și se răsuci într-o parte cu vădită plăcere, într-o totală destindere. După cîtva timp se răsuci iar, apoi se ridică într-un cot și se cufundă cu totul în lectură. Deodată însă tresări și rămase parcă la pîndă ca și cînd hoții ar fi dat tîrcoale în jurul casei. Se ridică într-un cot și-și roti încet privirea prin odaie, neliniștită parcă de prezența statică a lucrurilor și de însăși existența lor. Se schimbase înfățișarea încăperii? Se dădu jos din pat și începu să se plimbe agitată. Se uită la ceas. În clipa următoare, undeva în noapte izbucni o bubuitură de tun și geamurile zăngăniră. Imediat urmă a doua, apoi o a treia. Constanța începu să tremure, se duse repede spre pat, se întinse și

începu să gîfîie. În privire îi licărea o spaimă mare. Sări iar din pat și se duse spre ușa cu geam care dădea în balcon. O deschise tremurînd, continuînd să gîfîie şi ieşi, dar nu stătu acolo de loc, ca și cînd n-ar fi găsit ce căuta, reveni și o luă spre bucătărie, dădu drumul la apă, căută într-o pungă cu zahăr și luă o bucată și duse paharul la gură. Îi clănțăneau dinții, și la jumătate aruncă apa și ieși din bucătărie și începu să coboare scările spre parter.

Căuta lume, oameni... Singurătatea în care se simțise pînă atunci bine, era aruncată în aer în însăși ființa ei de către un dușman nevăzut care pusese stăpînire chiar pe sufletul și gîndirea ei... și ea credea acum că vederea altora o putea ajuta să-l alunge și să se regăsească... De cîteva ori spaima cea mare îi scoase ochii din orbite. „Ah, Doamne, voi muri, nu mai pot să respir", gîndi și se întoarse înapoi, dar nu îndrăzni să se urce în pat, de unde începuse să-i fie rău. Se învîrtea prin odaie ca un animal în cușcă...

Se auzi ușa de jos de la intrare. Mama, cu plasa încărcată cu alimente, începu să urce scările. Constanța își pironi privirea asupra ei și o strigă:

— Mamă! Nu mai pot să mai merg! Nu mai îmi simt picioarele. E ceva în oraș? S-a anunțat ceva? S-a tras cu tunul.

— Vino și mănîncă, se răsti mama fără să se uite la ea. Taci că știi tu ce e ăla tun, zise apoi

cu totul liniştită, ferindu-şi însă cu grijă privirea. Hai, vino încoace, continuă cu blîndeţe. Boala pe care o ai tu, numai...

Vrusese să spună : numai bărbatu-tău te poate vindeca, amintindu-şi de o boală asemănătoare pe care o avusese şi ea în primul an de căsătorie dar se opri, fiica ei nu mai avea bărbat.

— Cum să mai poţi merge dacă eşti străvezie ? zise. Treci imediat la masă.

Constanţa însă nu putu adormi toată noaptea şi spaima aceea se mai repetă de cîteva ori şi mama o veghe, împiedicînd-o de cîteva ori să-l cheme din nou pe doctorul Sîrbu. Îi era rău, mama vedea bine, dar ce putea să-i mai facă doctorul? Trebuia, dimineaţa, să se interneze, cum îi spusese. Criza care izbucnise nu se mai retrăgea...

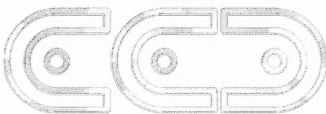
Lector : BIANCA SCHÄCHTER
Tehnoredactor : POMPILIU STATNAI

Apărut 1972. Tiraj 35 160 ex. Broşate 32 160 ex. Legate 1/2 3 000 ex. Hîrtie ziar de 50 g/m² Format 700×920/32 Coli ed. 11,57 Coli tipar 10,25 nr. 12 444/1972 C.Z. pentru bibliotecile mari şi mici 859-31.

Tiparul executat sub comanda nr. 20 446 la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii", Piaţa Scînteii, nr. 1
Bucureşti
Republica Socialistă România

Scanare și prelucrare digitală

de

Anonim

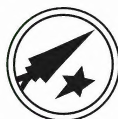
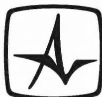

și

CAT Graur

Antwerpen

2025

